

TREĆI ODELJAK

OSVOBODILNA FRONTA — DRŽAVA U DRŽAVI

1. Ustanak u Gorenjskom

Već je bilo reči o tome da je Žagar Stane otišao u Gorenjsko sa direktivom Glavnog poveljstva i kako je ostvaren prvi deo te direkutive — organizovanjem prvih partizanskih četa. Uslovi za ustank bili su tamo povoljni: snažan uticaj Partije i njen pravilno organizovani rad, početak iseljavanja Slovenaca, relativna slabost Nemaca koji su (osim graničara, žandarma i Gestapoa) imali na raspolaganju samo još 181 rezervni policiski bataljon itd. Na dva sastanka vodećih gorenjskih komunista, koji su održani 17 i 20 jula na Vodiškoj Planini, određeno je sektorsko rukovodstvo i odlučeno da ustank u Kamničkom i Kranjskom srezu otpočne 27 jula.²⁰³

Pripreme za masovan ustank su već 22 jula, a naročito u Kamničkom srezu, dostigle takav stepen da je već tada došlo do partizanskih pucnjeva u s. Tacen pod Smarnom Gorom (tt 667), dakle, pre 27 jula koji je bio određen za početak ustanka. Zato Narodna Republika Slovenija praznuje 22 jul kao Dan ustanka.

Vojna je komisija pri Kamničkom OK KPS angažovala za 27 jul Rašišku četu i svih pet borbenih grupa koje su dosada postojale na području Kamnika: Kamnišku, Duplišku, Radomeljsku, Mengešku i Domžalsku, koje su brojale ukupno od 120 do 150 boraca. Na sastanku

²⁰³ Križnar. — Zbornik VI/1 57 s, prim. 2, dok. 20.

Vojne komisije od 25 jula odlučeno je da ustanak počne tačno u ponoć 27/28 jula. Formiran je štab Kamniškog bataljona, izrađen detaljan plan akcije i određena glavna zborišta za prikupljanje ustanika po završenim akcijama. Bilo je predviđeno da Kamniška grupa zapali stovarište benzina u zamku Zaprice, minira most kod Kamnika, preseče sve telefonske veze sa Kamnikom, a omladinci iz Kamnika da zapale automobile i garažu Gestapoa u Kamniku. Domžalska grupa dobila je zadatak da zatvori drum prema Moravčama i zapali benzin u Domžalamu. Radomeljska grupa trebala je da uništi sve mostove na Kamniškoj Bistrici od Homeca do Domžala i preseče drumove, a Mengeška grupa da preseče drumove prema Kranju i zapali Duplički most preko Kamniške Bistrice. Poslednji ustanički sastanci održani su u podne 27 jula, kada je svaki komunista doveo na sastanak još po nekoliko nacionalno svesnih ljudi. Na sastancima je podvučeno da je za opstanak slovenačkog naroda nužno da se odmah podigne masovni ustanak.

Noću 27/28 jula počele su sve akcije gotovo bez zakašnjenja. Radomeljska grupa je porušila mostove na Kamniškoj Bistrici, Kamniška je minirala serpentine na drumu Kamnik — Gornji Grad, a Mengeška je popalila žetvu na imanjima iseljenih Slovenaca. Kamnički omladinci nisu, zbog izdaje, izvršili zadatak.

Sve akcije nisu bile u potpunosti izvedene, ali je važno da je učešće stanovnika u njima bilo zaista veliko. Međutim, po završetku akcija većina učesnika nije otišla na određena zborišta i u partizane, već se vratila kući. Većinu njih su, naravno, pohapsili već sledećeg dana Nemci koje je ustanak te noći potpuno iznenadio. Na zbornom mestu Kamniške grupe prijavilo se samo 7 novih drugova, na zbornom mestu Domžalske 13, a Mengeške 9. Pod pritiskom nemačkog terora grupama se kasnije pridružilo još nekoliko boraca.²⁰⁴

Od svih tih grupa formiran je 17 avgusta Kamniški bataljon koji je za vreme polaganja zakletve brojao oko 92 borca, među kojima je bilo i 5 žena. Bataljon se delio na četiri čete: Rašišku, Mengeško-moravšku, Radomeljsku

²⁰⁴ Križnar

i Kamnišku. Prva četa je otišla na teren s. Rašica — Smarna Gora — Smledničke šume (kod s. Smlednika), druga na područje s. Moravča gde je održavala vezu sa partizanima iz rejona Trbovlja, treća u Kolovečke šume (po s. Kolovec — 8 km j-i od Kamnika) od s. Radomlja do granice između Gorenjskog i Štajerske, dakle, nekako do linije Trojane — Litija, a četvrta na područje Kamniških Planina od s. Cerkelj do Tuhinjske Doline.²⁰⁵

Kako su Nemci ocenili ustanak u Kamničkom srezu vidi se iz izveštaja žandarmeriskog okruga Kamnik od 29 avgusta 1941. U izveštaju se prvo kaže da politička situacija u srezu nije povoljna i zatim da je 27 jula počeo ustanički talas u kome nisu učestvovali samo komunisti već i nacionalisti. Ustanički pokret, sabotaže, pljačke, napadi na organe bezbednosti i »folksdojčere« otpočeli su i zahvatili opštine Kamnik, Homec, Radomlje, Domžale, Mengeš, Trzin, Ihan, Dob i Moravče.²⁰⁶

Tako je ustanak zaista zahvatio čitav Kamnički srez.

Ustanak u Kranjskom srezu nije bio dovoljno pripremljen pa se zbog toga i usled oportunizma pojedinaca nije ostvario, a nije izbio ni u Jeseničkom srezu.²⁰⁷ Ali je u to vreme ipak snažno porasla Jelovška četa (po Jelovici) koja se neko vreme nazivala i *Četa Ilike Gregoriča*.²⁰⁸

Kakva je bila nemačka reakcija na ustanak u Kamničkom srezu? Da su Nemci odmah i veoma oštro odgovorili, može se zaključiti već iz činjenice da je čitava delatnost šefa civilne uprave bila isključivo u tome da okupiranu pokrajinu učini što pre pogodnom za prisajedinjenje. Činjenica je, zatim, da je ustanak iznenadio Nemce, osim u samom Kamniku gde je posredi bila izdaja.

Već sledećeg dana, 28. jula, šef civilne uprave za Gorenjsko, Kučera (Kutschera), izdao je proglašenjem zavodi policisko vreme od 22 časa uveče do 4 časa izjutra sa napomenom da će na licu mesta biti streljan svaki onaj ko bi se u to vreme zatekao van kuće u kojoj sta-

²⁰⁵ Zbornik VI/1 58, prim. 2, dok. 20.

²⁰⁶ AMNO

²⁰⁷ Križnar

²⁰⁸ Isti

nuje i ne bi stao na poziv organa bezbednosti.²⁰⁹ Kučera je 29. jula obrazovao vanredni sud za suđenje komunistima koji su izvršili ili pokušali da izvrše dela sabotaže na okupiranoj teritoriji. Pretsednik suda je bio sudski savetnik dr Kurt Mesiner (Messiner), a članovi SS šturmbarfirer dr Bauer i kapetan zaštitne policije Hanjc Hibner (Heinz Hübner). Tužbu je zastupao jedan od komandanata policijske bezbednosti kod šefa civilne uprave. Ovaj vanredni sud sastajao se u mestu koje bi, prema potrebi odredio pretsednik. O raspravi, presudi i njenom izvršenju, vodio se zapisnik. Smrtnе kazne streljanjem izvršavao je odred 181 rezervnog policijskog bataljona, a odobravao ih je lično Kučera koji je zadržao pravo da u pojedinim slučajevima odredi i drugačiji način izvršenja smrtnе kazne.²¹⁰ Sud je zasedao prvi put 1. avgusta i osudio na smrt Ignaca Hrena, Leopolda Dremelja, Mirka Ekslera i Alojza Glavića, stim da se odmah streljaju zbog »zabranjenog nošenja oružja i učešća u komunističkim sabotažnim akcijama«.²¹¹

Nemci su računali da će taj krvavi primer biti efikasna opomena. Nema sumnje da su ova prva streljanja snažno odjeknula među stanovništvom, ali nisu sprečila nastavljanje partizanskih akcija i razvoj partizanskih jedinica.

Nemci se nisu zadržali samo na kaznama vanrednog suda, već su na prve partizanske akcije odgovorili i organizovanim dejstvima svojih oružanih formacija. Ipak, ta je vojnička mera bila Nemcima u Gorenjskom i Štajerskoj veoma neprijatna (nered u pokrajini koja bi trebala da bude uskoro pripremljena za priključenje!). Zato su je brižljivo prikrivali i pretstavlјali kao običnu policijsku akciju, kao što je to često činio štajerski gau-lajter Iberajter kad je tvrdio da je pitanje »bandita« samo još stvar službe bezbednosti. Ali su baš ta dejstva, bez obzira na svoj karakter (policiski ili vojni), bila posledica aktivnosti partizanskih jedinica. Ona su sve više udaljavala Gorenjsko i Štajersku od onog što je sam

²⁰⁹ Zbornik VI/1 285, dok. 109.

²¹⁰ Isto, 286 s, dok. 110.

²¹¹ Isto, 299 dok, 118.

Hitler hteo — od pripajanja. Rajhu se nije mogla prisa-jediniti pokrajina u kojoj se vodio pravi rat koji je iziskivao nemačke žrtve.

Ne uzimajući u obzir neku vrstu hajke koju je naredio šef policije već početkom jula, prvim vojnički organizovanim dejstvom nemačkih jedinica može se smatrati napad delova 181 rezervnog policiskog bataljona 1 avgusta na deo Jeseniške čete na Obranici (na Mežakli). Sami Nemci su taj napad ubrajali u pravu borbu, pa su je i naveli u pregledu komandanta policije na Bledu, izdatom 19 marta 1943, u kome su nabrojane i sve borbe do tog vremena. Bilo je dovoljno da se učestvuje u takvim borbama samo triput pa da se dobije »Pešadiška jurišna značka« (Infanterie Sturmabzeichen). Nemci, dakle, nisu potcenjivali borbe sa partizanima i u tom su pregledu nabrojane borbe značile isto koliko i borbe na Istočnom frontu.

Nemci su 1 avgusta napali samo deo Jeseniške čete, jer je drugi deo bio noću 31 jula/1 avgusta u akciji — minirao je most kod Žirovnice. Kad su Nemci napali Obranicu, s leđa ih je posle deset minuta borbe napao drugi deo Jeseniške čete na povratku iz akcije i Nemci su se morali povući. Prema partizanskim izveštajima, Nemci su u toj borbi imali 6 mrtvih, a partizani 2 (Viktor Arzenšek i Ferdo Koren).²¹² Posle te borbe Jeseniška se četa premestila na Pokljuku, gde joj se priključio i vod partizana iz Čorja pri Bledu, a zatim je otišla na Jelovicu.

Za Nemce je iskustvo na Mežakli bilo poučno. Iz izveštaja od 4 avgusta, koji je sa Bleda bio poslat Državnom propagandnom uredu u Celovcu,²¹³ može se videti da se od 27 jula do 2 avgusta u Gorenjskom rasplamsala »komunistička propaganda i agresivnost« kao nikad ranije. Počelo je ispisivanjem parola i tajnim sastancima, a završilo se sabotażama i napadima puškama, automatskim oružjem i bombama na stanove pretsednika opštine, žandarmeriske stanice, mostove i električne instalacije. Posledica toga je bila mnogo zatvorenih a i obešenih(!). Pošto je bilo poznato da se u okolini Jesenica i

²¹² Križnar

²¹³ AMNO

Kamnika nalazi veći broj komunista, te je teritorija bila docnije sistematski pretražena.

Iz izveštaja se vidi da su Nemci, osim streljanja, primenjivali i vešanje. Pored ovakvog načina uništavanja, Nemci su na okupiranoj slovenačkoj teritoriji vrlo rano primenili i sistem talaca. Prvi taoci na okupiranoj slovenačkoj teritoriji bila su desetorica partizanskih i frontovskih aktivista koji su streljani 30. jula 1941. u šumi Dobrava kod Krškog. Nemci se smatraju juristima, ali u slučaju ove prve desetorice ipak neće da priznaju da već sprovode sistem talaca usled čega je Iberajter, koji je potpisao njihovu smrtnu presudu, obrazložio to uredbom od 17. maja 1941. u kojoj se govori o obaveznoj predaji oružja, municije itd. Prvi taoci su bili: Jožef Graber, Peter Jernejec, Feliks Kaplan, Emil Kaplan, Fric Kaplan, Franc Kastelic, Rajmund Kastelic, Ivana Uranjek, Anton Preska i Franc Preska.²¹⁴

Kakav je u opštim crtama bio nemački sistem talaca u Gorenjskom i Štajerskoj? Svako je streljanje bilo za Nemce »zasnovano na pravu« i kod svakog se pozivaju na ovu ili onu okupatorsku odluku. U tom je pogledu nemački sistem talaca bio isti u čitavoj okupiranoj Jugoslaviji ali je, bar u početku okupacije, ipak bio nešto »blaži« u Gorenjskom i Štajerskoj nego, naprimjer, u okupiranoj Srbiji. U Sloveniji su Nemci bar upočetku za svakog likvidiranog slovenačkog izdajnika streljali 5, a za svakog ubijenog Nemca po 10 talaca. U Sloveniji su Nemci uzimali taoce iz zatvora ili su ih hvatali u neposrednoj blizini mesta gde je izvršena partizanska akcija. U Gorenjskom su ih uzimali uglavnom iz zatvora u Begunjama. Citav se proces odvijao približno ovako: uveče bi kurir komandanta službe bezbednosti na Bledu doneo u Begunje spisak talaca koje bi trebalo streljati sledećeg dana. Taj spisak nije bio konačan i gestapovci u Begunjama su ga ponekad prepravljali. Čim je spisak bio završen, komandant zatvora je odvajao taoce koji su u njemu bili navedeni i oni su sledećeg dana streljani. Upočetku su prilikom streljanja privezivali taoce za kočeve u neposrednoj blizini mesta gde je izvršena parti-

²¹⁴ Zbornik VI/1 291, dok. 113.

zanska akcija. Izvršenjima smrtne presude moralo je prisustvovati stanovništvo, pa i deca. Dočnije su u Gorenjskom streljali taoce u dvorištu zatvora u Begunjama ili u Dragi koja se nalazi u blizini — ukoliko nije bilo drukčije regulisano.²¹⁵

Početkom avgusta u zatvoru u Begunjama bilo je oko 300 naprednih Slovenaca čija se sudbina mogla lako završiti u Dragi ili na kakvom drugom mestu. Zato su gorenjski partizani pokušali da ih spasu. Napravljen je plan za napad na Begunje.

Treba reći da ustanak na području Kranja i Jesenica nije imao takvog zamaha kao u okolini Kamnika, iako je organizacija prvih partizanskih jedinica i ovde veoma dobro izvedena. Krajem jula je bila prilično aktivna Jeseniška četa, a naročito Tržiška (napala je Tržič i Križe kod Tržiča).²¹⁶ 1 avgusta je ispalila prve metke na nemackog špijuna 2 kranjska četa na Storžiču, a 4 avgusta se ta četa spojila sa Tržiškom u *Kranjski ili Storžički bataljon* koji je istog dana u Verbičevoj kući pod Storžičem položio zakletvu.²¹⁷

Uključivanje obeju četa u bataljon izvedeno je u duhu već pomenutih sastanaka na Jelovici, a imalo je i drugo značenje. Naime, u to je vreme Stane Žagar izradio plan napada na Begunje da bi od Gestapoa spasao zatvorene Slovence. U napadu su imale da sadejstvuju sve partizanske jedinice u Gorenjskom. Zato je bio i formiran Kranjski bataljon. Jeseniška četa je, posle napada na Mežakli, imala da se pomeri ka Jeloviškoj na Jelovicu, gde je 5 avgusta od obeju četa formiran *Gorenjski bataljon*. Posle zakletve iz tog su bataljona odabrani najbolji borci za napad na Begunje. Oni su odmah otišli u dolinu, ali su Nemci u međuvremenu već zaposeli obalu Save.²¹⁸

²¹⁵ Križnar.

²¹⁶ Prvi rafal, Ljubljanski dnevnik 21 VII 1953.

²¹⁷ Franc Štef Češko, Rojstvo Kokrškega odreda, Glas Gorenjske 11 IV 1953. — 1. avgust — občinski praznik Kranja, Glas Gorenjske 1 VIII 1953. — Križnar.

²¹⁸ Križnar, Bertoncelj i Konobelj-Slovenko u već pomenutom radu.

Nemci su saznali za nameravanu akciju gorenjskih partizana te su preduhitrili oba njihova bataljona. Gorenjskom bataljonu zatvoren je prelaz preko Save, a Kranjski su odmah napali. Jedan deo tog bataljona je odmah posle zakletve 4 avgusta otišao na Dobrču, gde je stigao 5 avgusta, dok je ostatak ostao i dalje u Verbičevoj kući. Oba su dela Nemci napali, a pošto je napad bio potpuno neočekivan, bataljon je imao teške gubitke. Deo bataljona na Dobrči bio je potpuno razbijen, a njegov komandir Milorad Stošić uhvaćen i osuđen 19 avgusta u Begunjama na smrt i 23 avgusta u Kranju javno obešen.²¹⁹ Od dela bataljona koji je ostao u Verbičevoj kući palo je 8 partizana, među kojima 3 partizanke i komesar bataljona. Kranjski bataljon je bio tako razbijen da je od 68 boraca ostalo samo nekoliko desetina, koje su se u novemburu priključile novoformiranom Cankarevom bataljonu.²²⁰

Zatim su Nemci hteli da se obračunaju i sa Gorenjskim bataljom. Stoga su 181 rezervni policiski bataljon ojačali jedinicama vojske, SS trupa, pa čak i vazduhoplovstva.²²¹ Sa kakvim su snagama Nemci stvarno napali 8 avgusta na Jelovicu, zasada još nije poznato. Tu je svakako bila u pitanju neprijateljska akcija širih razmera, a iz izveštaja komesara za Radovljički srez vidi se da su dotadanje policiske snage bile ojačane sa još dva policiska bataljona i vojskom.²²² Deo nemačkih snaga, oko 400 ljudi sa dva brdska topa, sukobio se 8 avgusta sa Gorenjskim bataljom na Kotliču (tt 1410) koji su partizani preimenovali u *Partizanski Vrh*. Nemci su napadali sa velikim elanom i pevali borbene pesme; bataljon, koji je bio podeljen u tri dela, primio je borbu i ova je trajala oko pola sata. Na jednom krilu bataljona mitraljez je imao veći zastoj usled čega se ono povuklo bez znanja komandanta. U nastalu prazninu počeli su Nemci brzo da prodiru tako da je nastala opasnost od okruženja. Stoga se bataljon povukao u Selšku Dolinu, a deo partizana čak u

²¹⁹ Zbornik VI/1 333, dok. 136.

²²⁰ Križnar. — Zbornik VI/1, 307, dok. 120.

²²¹ Zbornik VI/1 324, dok. 131.

²²² AMNO

Ljubljani.²²³ U Selškoj Dolini se bataljon podelio: Jeloviška četa vratila se na Jelovici, gde se podelila na dva voda — jedan je otišao na područje nad Bledom, a drugi nad Kropu; Jeseniška četa je otišla na Pokljuku pa se i ona podelila na dva voda — jedan se ulogorio pod Stolom (tt 2236), a drugi na Mežakli.²²⁴

U borbi na Jelovici pala su 3 partizana: Pavle Koren, Lojze Žvan i Andrej Komar. Nemci tvrde da je palo 5 partizana, a sami priznaju gubitke od 1 mrtvog i 1 ranjenog policajca. Istog dana Nemci su krstarili u predelu Mežakle gde su ubili »dva šumska radnika« koji na prvi poziv nisu stali.²²⁵ U istom nemačkom izveštaju od 19 avgustajavlja se da su na području Radovljice prestale sabotaže.

Do borbe na Partizanskom Vrhu Nemci su imali u Gorenjskom samo 181 rezervni policiski bataljon, a iz naređenja komandanta za Gorenjsko od 12 avgusta 1941, kojim se vrši dislokacija policiskih snaga u Gorenjskom, vidi se da su tamo ostala još dva bataljona. Područje 72 rezervnog policiskog bataljona bio je srez Radovljica, 181 rezervnog policiskog bataljona srez Kranj, a 171 rezervnog policiskog bataljona Kamnik i Litija.²²⁶

Posledice tih prvih nemačkih ofanziva bile su, dakle, za gorenjske bataljone osetne: razbijena su dva partizanska bataljona — Kranjski potpuno, a Gorenjski se rasformirao. Time, naravno gorenjski partizani nisu bili uništeni. I da nema drugog dokaza partizanske aktivnosti, bio bi dovoljan i taj da su Nemci još uvek streljali taoce i da smrtne presude kod vanrednih sudova nisu prestajale. U dva nemačka izveštaja, od kojih je jedan pisan za period od 10 do 16 avgusta, a drugi za vreme od 17 do 23 avgusta, naglašava se da se položaj u Gorenjskom nije bitno izmenio i da je aktivnost komunista još uvek velika, uprkos izvedenih vojnih akcija. Usred bela dana bilo je izvršeno pet napada. Komunisti su bili sve drskiji, a »policija je pri svemu tome bespomoćna«.²²⁷

²²³ Križnar

²²⁴ Isti

²²⁵ Zbornik VI/1 324, dok. 131.

²²⁶ AMNO

²²⁷ AMNO

To je značajno priznanje NOB u Gorenjskom koja se u to vreme sve više pomerala ka Kamničkom srežu. Posle ustanka noću 27/28. jula koji, doduše, nije doveo do masovnog odlaska u partizane kao što je očekivala Vojna komisija, Mengeška i Domžalska grupa su se ujedinile i postale, kao i ostale partizanske jedinice u Kamničkom srežu, a naročito na području sela Moravče, tako aktivne da je komandant žandarmeriskog okruga Kamnik bio prinuđen da zapiše:

Žandarmi pojedinih stanica stanuju samo još u kasarnama, da bi izbegli napade. Učitelji [nemački], koji su na službi na tom području, povučeni su iz udaljenih škola u mesta — sedišta žandarmeriskih stanica da bi bili zaštićeni od napada. Opšta služba bezbednosti nije mogla, zbog sabotažnih akcija od strane terorista, da dode do izražaja... Hajke žandarmerije, uz sudelovanje ispostave Gestapoa iz Kamnika, a ovog meseca od strane žandarmerije docnije i uz pomoć 171 policiskog rezervnog bataljona, imale su u tom mesecu samo delimične uspehe.²²⁸

Kao što je već poznato, od svih četa u Kamničkom srežu formiran je 17. avgusta *Kamniški bataljon* koji je na Rašici ostao još tri dana, a zatim su njegove čete otišle svaka na svoje područje. Upočetku je najaktivnija bila Radomeljska četa, što je i razumljivo, jer se kod nje nalazio štab bataljona. Akcije svih četa ograničavale su se, uglavnom, na sabotaže, a vršeni su i napadi na pojedine žandarme i domaće izdajnike. Prisutnost i aktivnost četa Kamniškog bataljona snažno je podizala moral stanovništva, mada je ono živelo pod stalnom pretnjom represalija i iseljavanja. U nedeljnem izveštaju od 6. septembra, koji je bio poslat s Bleda u Celovec, tačno je predstavljena situacija: partizanska aktivnost se povećala. Zato bi bilo dobro, kaže se u tom izveštaju, ako bi se svugde »od dobromernih Slovenaca« osnovala naoružana lokalna samoodbrana. Kada će se, pak, ona organizovati, nije se moglo predvideti. Partizani su postigli to da se svaki onaj koji je na bilo koji način bio zaposlen kod Nemaca jedva usudio da izide na videlo. »Organi bezbednosti su potpuno nemoćni... U poslednje vreme nije se mogao uhvatiti nijedan zločinac, te se za represalije stalno streljaju samo

²²⁸ Zbornik VI/1 362 (slov. tekst), dok. 144.

taoci. Danas se otislo već tako daleko da onima koji su javno streljani i radi zastrašivanja leže na mestu zločina, ljudi pale sveće i zasipaju ih cvećem«.²²⁹

Smatram za umesno da se na ovom mestu iznese interesantna analiza druga Kidriča koji kaže: »Masovni razmah OF stvorio je osnovu za partizanstvo u Sloveniji. Treba biti, naime, svestan da bi — s obzirom na gustinu saobraćajnih veza i svih vrsta komunikacija i usled vanredne gustine nemačkih i italijanskih okupaciskih posada — partizanski pokret u Sloveniji bio potpuno nemoguć da nije postojala snažna i planski stvorena i vođena politička osnovica«. Nemci su u Gorenjskom, doduše, razbili prva dva partizanska bataljona, a uskoro će se videti da se isto desilo i sa Kamniškim bataljonom, ali je OF ostala personificirana ideja snage i aktivnosti NOB. I upravo ta široka borbenost, nagomilana u slovenačkim narodnim masama, bila je ona velika stvarnost iz koje su, uprkos privremenog uništenja ili razbijanja partizanskih jedinica, nastajale nove, i to po pravilu još veće i udarnije partizanske jedinice. Bez masovnosti OF prve bi se partizanske jedinice teško obnovile, a bez nje bi borbena svest slovenačkog naroda teško ostala na ovoj visini kakvu je iziskivala NOB. To je jedna od velikih osobenosti NOB u Sloveniji.

Pošto se Kamniški bataljon već tri dana posle formiranja razišao po četama u određene rejone, Nemci su morali da napadaju svaku četu posebno. Takva podela bataljona bila je potpuno u duhu direktiva koje je nekoliko dana kasnije izdao drug Kardelj gorenjskim partizanima, naime, da jedinice treba da su pokretljive i da se svakog dana premeštaju u druge rejone. Napade da izvode brzo, a ako bi neprijatelj otpočeo pritisak jakim snagama, da se odmah povuku.²³⁰

Prva četa koju su Nemci napali u Kamničkom srezu i raspršili bila je Kamniška. Nemci su je iznenadili i razbili 24 avgusta u blizini s. Tunjica kod Kamnika. U nemačkom se izveštaju navodi: »U blizini Tunjica 24. avgusta 1941 godine nije, duduše, jedinica (iz 171 policiskog

²²⁹ AMNO

²³⁰ Zbornik VI/1 67—70, dok. 23.

bataljona) poslata u akciju, naišla na bandite, ali je ipak zaplenila svu njihovu zalihu: 3.000 metaka, životne namirnice i opremu za naoružanje.²³¹ Deo raspršene čete priključio se Raškoj, a deo Mengeško-Moravškoj četi.²³²

Druga je na red došla Radomeljska četa koju su Nemci opkolili 13 septembra kod Žiča. Četa se srećno izvukla iz više obruča u Ljubljansku pokrajinu na Podmolnik kod Ljubljane. O tome piše u sačuvanom dnevniku političkog komesara Kamniškog bataljona: »13 septembar. U sedam sati izjutra bili smo napadnuti u logoru. Bukovec ranjen. Ostavili smo dve puške. Izgubili smo dva druga (Golob i Stangel)... i svu hranu i inventar i tako-reći odneli samo goli život. Povlačili smo se ceo dan, pošto smo bili potpuno opkoljeni.²³³ Opkoljena četa izvukla se 13 septembra u Moravčanska brda, 16 septembra prešla je nemačko-italijansku granicu i 17 septembra stigla na Podmolnik. Tu su joj drug Kidrič i Kocbek 27 septembra u ime IOOF predali zastavu u znak naročite pohvale. Tom prilikom je drug Kidrič rekao: »Ne treba da se plašimo što živimo danas na ovom malom ostrvcu slobodne zemlje, okružene sa svih strana krvnim neprijateljem, jer samo sa tog ostrva stići će spas. Neka nas ne plaše tereti današnjih dana, jer zato što ste prvi, nosite najveći teret.²³⁴ U oktobru se Radomeljska četa vratila u Kamnički srez, a krajem istog meseca dobila je poziv da se priključi 1 štajerskom bataljonu koji je vršio pripreme za takozvani Brežički marš. Dok je četa u selu Golčaj čekala na vezu, napao ju je 25. oktobra 1 vod 322 bataljona teritorijalne odbrane i žandarmerija. Kuća u kojoj se nalazila četa bila je opkoljena, 10 partizana je palo, a 4 su zarobljeni.²³⁵ Tom prilikom, a po dovršenom uništenju Radomeljske čete, izdao je šef civilne uprave za Gorenjsko posebno obaveštenje u kome se kaže da je streljano 10 partizana i da je uhvaćeno još 30 osoba »pripadnika bande, odnosno

²³¹ Isto, 355, dok. 144.

²³² Isto, 59, prim. 2, dok. 20.

²³³ Isto, 83 s, dok. 32.

²³⁴ Kocbek, Tovarišja, Ljubljana 1949, 6. — Zbornik VI/1 98, dok. 38.

²³⁵ AMNO. Zbornik VI/1 428, prim. 2, dok. 182.

osobe koje su bile u vezi sa bandom i pružale joj obaveštenja, oružje, namirnice itd. Oni će, zajedno sa ostalim uhapšenicima, ubrzo doći pred vanredni sud«.²³⁶

Šta je bilo sa Mengeško-Moravškom četom ili, kao što se kasnije nazivala, Moravškom četom? Jedan policijski bataljon napao je 9—12 partizana te čete 21 septembra na Sv. Mohoru kod Moravča. Partizani su imali odličan položaj i branili su se sve do uveče. Mada su Nemci dobili uveče pojačanje, četica je uspela da se probeže iz obruča.²³⁷ U saopštenju Glavnog poveljstva kaže se o toj borbi: »Naročito treba istaći hladnokrvno nastupanje Moravško-domžalske čete, koja je na dobro odbaranom položaju odolevala dva sata brojno dvadeset puta nadmoćnjem neprijatelju. Zatim je deo čete spretno izveo svoj napad u neprijateljski bok što je faštiste prisililo na povlačenje«.²³⁸ O toj borbi imamo sačuvan nemacki izveštaj na osnovu koga je, a i pomoću partizanskih izvora, napisao Jelo Gašperšić iscrpan članak *Bataljon v težki borbi z banditi — nujno prosim pomoć!* (Bataljon u teškoj borbi sa banditima — hitno molim za pomoć).²³⁹ Prema tom članku se Mengeško-Moravška četa prenestila 19 septembra sa područja Moravče-Laze u blizinu Sv. Mohora da bi kontrolisala put Domžale — Trojane i Domžale — Moravče. Za pomeranje čete saznao je štab 171 rezervnog policiskog bataljona i odlučio da je uništi. Za to je stvorio sledeći plan. Prva četa (komandir kapetan Krel — Kröhl) da se prebaci kamionima do Krašnje odakle da ode pešice do Svine gde će razmestiti svoje jedinice 600 metara južno od linije Svine — zamak Rožek. Treća četa (komandir poručnik sigurnosne policije Brojnlih — Bräunlich) da se sa prvim vodom prebaci kamionima do sela Dole i zaposedne položaj K 344 — Prekrnica sa naslonom na Prvu četu kod zamka Rožek. Druga dva voda da se kamionima prebace na Podstran, odakle će jedan vod poseti položaj prema severu i kod kapelice južno od Sv. Mohora, a drugi će otići na Pogled

²³⁶ Zbornik VI/1 428, dok. 182.

²³⁷ Isto, 97, prim. 3, dok. 37.

²³⁸ Isto, 97, dok. 37.

²³⁹ Mladina 18 XII 1951.

i posesti položaj južno od Sv. Mohora. Po tom je planu akcija imala da počne u 17.30 časova.

Oko 16 časova srećo je jedan partizan na samom izlasku iz logora čete, koja je bila kod Sv. Mohora, Nemce i ispalio iz pištolja nekoliko metaka. Puenji su digli četu na uzbunu i ona je odmah posela položaje i primila borbu iako je bilo samo desetak partizana. Prvih pola sata Nemci su jurišali nekoliko puta ali su uvek bili odbijeni pri čemu su imali 18 mrtvih, dok je na strani partizana bio 1 mrtav. Borba je trajala do večera i o njoj Nemci javljaju da je napadnuta njihova Treća četa koja je u oštrog borbi od 18.30 do 20 časova prodrla do na 50 metara od partizanskih položaja. Zato je komandant 171 rezervnog policiskog bataljona zatražio pomoć od komandanta 181 rez. pol. bataljona. U toku noći se četica probijala uz samu crkvicu Sv. Mohora bez ikakvih gubitaka na Limbarsku Goru. Iste noći Nemcima su stigla pojačanja, a 22 septembra izjutra oni su ponovo jurišali na prazne partizanske položaje. Posle toga Nemci su četu neprekidno gonili. Ona se najpre povukla prema Šenčuru kod Kranja, a zatim natrag prema Kamniku. Nemci su je 30 septembra sa prikupljenim 181 i 171 rezervnim policiskim bataljonom potpuno razbili kod Sela blizu Kamnika. Ovu borbu Nemci ubrajaju u red borbe na Mežakli, kod Jesena, na Kotliču i kasnije kod Dražgoša. Samo nekoliko partizana izvuklo se u Ljubljansku pokrajinu.²⁴⁰

U Kamničkom srezu bila je najstarija Rašiška četa. Izvela je više akcija i zato su joj Nemci bili stalno za petama. Četa je kod Pasjeg Potoka, 16 septembra, napala i ubila 6 gestapovaca. Nemci su 19 i 20 septembra preduzeli veću poteru prema Rašici gde se četa zadržavala. Selo su spalili, a stanovništvo iselili. Rašica je bila prvo selo u Sloveniji koje su Nemci spalili. Posle spaljivanja sela, Nemci su gonili četu još aktivnije i više je puta okružili, ali je ona uvek uspevala da se spretno izvuče. 16. oktobra je palo 7 partizana iz te čete, a 6 ih je kod Medvoda prešlo Savu i otišlo na Žlebe nad Medvodama, a odatle preko italijansko-nemačke granice u školski

²⁴⁰ Križnar

logor (u njemu je izvođena obuka s partizanima) u Samotorici kod Horjula.²⁴¹

Nemci su, dakle, i u Kamničkom srežu uništili sve partizanske jedinice, i to na stari i isprobani način — jednu za drugom. Evo, ukratko, i subbine rasformiranog Gorenjskog bataljona. Deo Jeseniške čete nalazio se od sredine avgusta pod Stolom. Tu se on podelio na trojke i četvorke koje su izvršile više sabotaža. Drugi deo se podelio na Mežakli takođe na više grupica koje su se septembra opet ujedinile. 21. septembra napali su ih Nemci na Mežakli. Zato su se ponova podelile u dva voda: jedan je otišao pod Stol, a drugi, kod koga je bilo više partizana iz Gorja, ostao je na Dovškom Vrhu.²⁴²

Jeloviška četa, koja se vratila na Jelovicu, izvršila je veću akciju u Lancovu gde je zapalila pilanu. Stalno je održavala vezu sa Selškom i Poljanskim Dolinom gde se počela naglo i veoma dobro razvijati Poljanska četa (nazvana i Naršnikova ili 2. kranjska četa), koja je izvela veću sabotažu na Visokom pri Kranju. Baš u toj četi pojavila se inicijativa da se od običnih sabotaža pređe na prave vojničke akcije. Izrađen je plan napada na Škofju Loku, gde je Poljansku četu imao da pomogne i deo Rašiške koji se povukao u Samotoricu. Ta je četa namečala da se spoji sa Poljanskim, ali je u toku pokreta 1. novembra bila napadnuta kod Sv. Ožbolta i povukla se natrag preko granice.²⁴³

Kad je sredinom oktobra pao sneg, partizani pod Stolom dobili su naređenje da se prikupe na Mežakli, odakle su zatim 20. oktobra krenuli na Jelovicu, a 23. oktobra u logor Jeloviške čete koji se nalazio u blizini crkve kod Sv. Mohora i odatle u logor na Vodiškoj Planini nad Kropom. To su bili novi počeci prikupljanja gorenjskih partizana, odnosno, počeci stvaranja novog *Cankarevog bataljona* koji je već brojao 60—70 boraca. Bataljon je izvršio poznatu akciju u kojoj je 11 partizana na kamionu krenulo u s. Zapuže, gde su u mlinu rekvirirali još jedan automobil, odvezli odatle 6.000 kg brašna i iz s.

²⁴¹ Isti

²⁴² Isti

²⁴³ Isti

Duplja 400 kg masti, a onda se noću, prolazeći pored nemačkih stražara, vratili preko Kranja u Besnicu.

Cankarev bataljon postaje još aktivniji. On je 14 novembra spalio most u Selškoj Dolini, a 19 novembra je napao nemačko uporište u selu Češnjici kod s. Železniki. Tako se u Gorenjskom prenelo težiste NOB u Selšku i Poljansku Dolinu, dakle, na teren koji, ipak, nije bio toliko isprepleten komunikacijama, a sa druge strane, oslanjao se na Ljubljansku pokrajinu, što je bataljonu omogućavalo da lakše manevruje.²⁴⁴

U Gorenjskom je Nemcima uspelo upočetku da razbiju Kranjski, Gorenjski i Kamniški bataljon, ali je u dolinama obe Sore izrastao nov, Cankarev bataljon, koji je postajao sve aktivniji. Kučera je upotrebio već sva sredstva »za umirivanje«, ali njima nije umirio pokrajinu koja se sve više udaljavala od prisajedinjenja Rajhu, a on se našao u veoma neprijatnom položaju. Sredinom decembra Hitler ga je opozvao i na njegovo mesto postavio koruškog gaulajtera dr Rajnera. Ni taj nije bio srećnije ruke te je završio posle rata pred vojnim sudom u Ljubljani.

Da vidimo sada nemačke izveštaje. Posle razbijanja partizanskih jedinica u Kamničkom srezu, Nemci su sa radošću pisali da nije bilo nikakvih partizanskih akcija. Ali, uskoro posle toga kažu: »Komunistička aktivnost ponovo je porasla«. U kakvim su se teškoćama opet nalazili vidi se iz toga što su sad nameravali da primene sredstvo koje su dotad smatrali nečasnim: počeli su da vrbuju u sve većem broju plaćene konfidente i saradnike, a partizanskim odbeglicama obećali su da ih neće kazniti ako se jave najблиžoj žandarmeriskoj stanici.²⁴⁵ Međutim, ni ova mera nije ukočila NOB u Gorenjskom. Naprotiv, aktivnost Cankarevog bataljona bila je dovoljno snažan glasnik novih i velikih dana koje je Gorenjsko doživelo u decembarskom ustanku 1941.

²⁴⁴ Isti. — Franc Konobelj-Slovenko, Cankarjeva četa pod Stolom, Borec 1951, 222—224. — Po drznih poteh skozi smela dejanja junaka Cankarjevcov, Gorenjski glas 19 VII 1951.

²⁴⁵ Zbornik VI/1, 382, dok. 159.

2. Borbe u Štajerskoj

U poređenju sa razvojem NOB u Gorenjskom, moraju se u Štajerskoj, gde je okupator bio isti, sa istom okupacionom taktikom, primetiti sledeće osobenosti:

1) U Štajerskoj nije 1941 godine nigde došlo do tako masovnog ustanka kao u Gorenjskom. Uzrok je bio taj što je Hitlerova demagogija bila ovde mnogo uticajnija. Treba priznati da su Nemci u Štajerskoj stvorili masovnu osnovicu, mada ne u takvoj meri da bi im se činilo da će Štajerska, odmah posle iseljenja slovenačke inteligenциje, biti pogodna za prisajedinjenje.

2) U poređenju sa akcijama prvih gorenjskih partizanskih jedinica, ovde su one bile mnogo veće i češće, a gotovo sve su imale karakter pravih vojnih poduhvata (naprimer, napad na žandarmerisku stanicu u Zagorju, borbe na Pohorju, upad u Šoštanj itd.)

3) Pošto su bila razbijena tri partizanska bataljona, u Gorenjskom je počeo da izrasta nov — Cankarev bataljon koji je, uprkos oštretim zimama, postajao sve aktivniji, dok se 1 štajerski bataljon, posle povratka sa neuspelog Brežičkog marša, rasformirao, a čete su mu otišle u brdovite predele na zimovanje gde su, daleko od komunikacija, stanovale po privrednim zgradama i to po grupama od 5—10 boraca.

4) Decembarski ustanak u Gorenjskom povećao je Cankarev bataljon na 600 boraca, a u Štajerskoj nije zbog zimovanja bilo priliva. Zato je Glavni štab počeo sredinom decembra 1941 da u Ljubljanskoj pokrajini formira 2 štajerski bataljon sa namerom da ga što pre pošalje u Štajersku.

U Štajerskoj i Gorenjskom bilo je u razvoju NOB i pozitivnih momenata i nedostataka. Međutim, iznad obe pokrajine stajalo je odvažno rukovodstvo OF. Pri gornjem poređenju nije u pitanju poteenjivanje NOB u Štajerskoj, već je samo podvučeno da su u njoj objektivne i subjektivne okolnosti bile mnogo teže nego, naprimer, u Gorenjskom. Ove se okolnosti nisu pojavile tek u početku NOB, već imaju svoje korene još u staroj Jugoslaviji, pa i ranije (štajerski klerikalizam, socijalna

demokratija, viničarstvo,²⁴⁶ blizina Graca, snažno kulštvo, privredno snažna nemačka manjina u Mariboru, Celju, Ptiju itd.).

Da vidimo kakav je bio razvoj NOB u rudarskim revirima? Tamo je već od druge polovine jula 1941 izvršeno mnogo sabotaža.²⁴⁷ Krajem jula su se trbovljanski i zagorski partizani ujedinili, a 1 avgusta je stvorena Revirska četa, koja je imala 47 partizana i bila podeljena u tri voda.²⁴⁸ Noću 8/9 avgusta ova je četa izvršila napad na žandarmerisku stanicu i stražu rudnika u Zagorju. Nemci javljaju da je napad izveden planski sa oko 30 komunista, naoružanih puškama i ručnim bombama. U toku napada teško je ranjen 1 žandarm.²⁴⁹ Nemci ubraju napad na Zagorje u ozbiljnu borbu. U naredenju komandanta žandarmerije u Mariboru od 2 jula 1942 ona je uneta u spisak svih onih borbi u Štajerskoj koje svaki učesnik može da upiše u službeni karton kao »učešće u borbi za umirenje pokrajine Donje Štajerske« Posle napada na Zagorje, Revirska se četa povukla na Plešu nad Zagorjem, pošto je porušila drum između Zagorja i Trbovlja. Nemci su četu napali 11 i 12 avgusta na Čemšeničkoj Planini. Deo čete se povukao u Dolenjsko, a glavnina se prebacila preko Lize (mesni naziv za uzvišicu iznad Trbovlja) na Kal više Hrastnika gde je 15 avgusta ponovo napadnuta i razbijena. Zato se 16 avgusta Revirska četa podelila. Glavnina je otišla preko Save na Kumljansko (područje ispod Kuma), nekoliko partizana u Dolenjsko, a ostali deo se, kao Revirska četa, priključio Savinjskoj četi i premestio na Dobrovlje.²⁵⁰

O Savinjskoj četi se zasada malo zna. Udružena sa Revirskom, ona je noću 23/24 avgusta napala stražu rud-

²⁴⁶ Ostatak feudalizma. Da bi mogao stanovati u kućici u vinogradu, »viničar« je bio dužan besplatno obrađivati vinograd.

²⁴⁷ Zbornik VI/1, 270, dok. 103.

²⁴⁸ Isto, 46, prim. 6, dok. 12.

²⁴⁹ Isto, 346, dok. 141.

²⁵⁰ Isto, 47 prim. 6 (dok. 12) i str. 352 (dok. 141). — Iz revolucionarnih revirjev je raslo partizanstvo na Štajerskom. Ljubljanski dnevnik 2 VII 1951.

nika i rudnik kod Zabukovice. Iako napad nije uspeo, četa je tada zaplenila od neprijatelja prvu pušku.²⁵¹

Celjska četa, koja je formirana 20 jula 1941 u Razselnom kod Sv. Jurija (na pruzi Celje — Maribor), nije brojno bila tako velika. Posle nekoliko sabotaža ona je 11 avgusta napala žandarmerisku stanicu u Slivnici kod Celja, ali napad nije uspeo. Posle toga četa se prebacila iznad Planine kod Laškog gde je 27 avgusta 1941 potpuno razbijena.²⁵²

Jedna od najvažnijih pa i najvećih četa u Štajerskoj bila je *Pohorska*. Do sredine jula ona je narasla na 74 borca. Čitavog jula četa nije izvela nijednu akciju, ali su je Nemci ipak stalno gonili. To je i razumljivo s obzirom na veliku blizinu Maribora u kome je bilo sedište šefa civilne uprave. Početkom avgusta Nemci su četu iznenadili i delimično razbili, a 7 partizana zarobili. Baš taj je poraz prekalio četu i ona je noću 11/12 avgusta napala žandarmerisku stanicu u Ribnici na Pohorju. Ovaj napad pominju i Nemci. Kao represaliju za napad na Zagorje i Ribnicu, Iberajter, je naredio da se strelja 13 talaca.²⁵³ Četi je nedostajalo oružje i da bi došla do njega izvršila je u avgustu još dve akcije: napala je Vitanje i Hoče, ali bez uspeha. Posebnu patrolu poslala je u okolinu Ptuja da bi iskopala oružje koje je bilo u Hajdinskoj šumi. U avgustu je izvršila još dve akcije: na veliko imanje Osetovo u s. Lobnici i na Fišerovo imanje na Klopnom Vrhu. Nemci ubrajaju u značajnu borbu i napad koji je Pohorska četa izvršila 3 septembra kod Ruške kuće.

Sredinom septembra stigao je u Pohorsku četu Miloš Zidanšek. Kad se četi pridružila još Šaleška grupa, Zidanšek ju je podelio na tri voda. U to se vreme na Pohorje vratila patrola iz okoline Ptuja i donela tri puškomitrailjeza koji su dodeljeni vodovima (svakom vodu po jedan puškomitrailjez). Reorganizovana Pohorska četa

²⁵¹ Borec 1953, 222. — Borec 1952, 222. — Zupanc Ludvik-Ivo, Savinjska četa, Savinjski vestnik 25 VII 1953.

²⁵² M. B. 20 julij — ustanovitev Celjske čete, Slov. por. 19 VII 1952. — Peter Stante-Skala, Prva Celjska četa, Spomini na partizanska leta IV 39—52. — Zbornik VI/1. 61, prim. 5, dok. 21.

²⁵³ Zbornik VI/1 341 s, dok. 140.

izvela je 17 septembra prvu veću akciju — napad na planinarsku kuću na Klopnom Vrhu. Borbu pominju i Nemci. U kući su se nalazili žandarmi i organi Gestapoa. Napad ih nije iznenadio, jer su o njemu bili ranije obavešteni. Posle dvočasovne borbe Nemci su se povukli i odneli sa sobom mrtve i ranjene.

Odjek te borbe bio je snažan tako da je komandant policije bezbednosti proglašio još 19 septembra Pohorje za zatvorenu zonu.²⁵⁴ Pohorska četa se sledećeg dana prenestila posle borbe sa Pohorja u Mislinjsku i Šalešku Dolinu, a odatle na Grmadu.²⁵⁵

U štajerske partizanske jedinice tog vremena treba ubrojiti i Rajhenburško-kršku partizansku grupu koju su Nemci uništili još 25 avgusta kod Planine blizu Sevnice.

Zbog iznetih partizanskih akcija u Štajerskoj, a s obzirom na to da su Nemci nameravali da Štajersku prvu prisa jedine Rajhu, moglo se очekivati da će oni odmah preduzeti oštре represalije. Tako je već 16 jula komandant žandarmerije u Mariboru naredio da se sva pronađena komunistička literatura odmah pošalje u Maribor, a 30 jula su kod Krškog streljani prvi taoci.²⁵⁶ U Štajerskoj nije postojao vanredni sud kao u Gorenjskom. Tu su smrtnе presude izricane na osnovu Iberajterove naredbe od 17 maja 1941, za koju su kaznene sankcije bile predviđene u članu 9 prve i osnovne njegove naredbe od 14 aprila 1941.²⁵⁷ Kako je partizanski pokret u Štajerskoj bivao sve snažniji, Iberajter je smatrao da ove dve naredbe nisu dovoljno jasne i zato je 16 avgusta izdao novu, čija prva tri člana glase:

1) Ko uzme učešće u naoružanoj zavereničkoj organizaciji kazniće se prema uredbi od 14 aprila 1941 kaznom smrti. Istoj kazni podleže onaj koji članovima takvih bandi daje stan, snabdeva ih hranom, pomaže ih na neki drugi način ili održava sa

²⁵⁴ Marburger Zeitung 20/21 IX 1941.

²⁵⁵ Zbornik VI/1 61, prim. 2 i str. 123, prim. 2 (dok. 21 i 53. — Martin Grajf. Prva Pohorska četa, Delavska enotnost 30 III 1951. — Boris Čižmek. Med prvimi partizani na Štajerskem. Spomini na partizanska leta II 5—15.

²⁵⁶ Zbornik VI/1 291, dok. 113.

²⁵⁷ VAZSt od 15 IV i 20 V 1941.

njima vezu. Imovina tih pobunjenika, njihovih pomoćnika i porodica biće konfiskovana. Ko ma šta dozna o pojavi bandi i propusti da o tome najkraćim putem izvesti najbližu policisku vlast biće kažnen najtežom kaznom.

2) Onaj kod koga se nađe da poseduje bez dozvole vatreno oružje, municiju, ratnu opremu i eksplozivna sredstva kazniće se smrću po uredbi od 17. maja 1941. Istoj kazni podleže, shodno uredbi od 14. aprila 1941, i onaj koji vrši sabotažu ili paljenjem uništava žetvene zalihe.

3) Lica koja su posle 6. aprila 1941 pobegla iz Donje Štajerske u inostranstvo, pa se bez dozvole vrate nazad u Donju Štajersku, zaslужila su tešku kaznu. U težim slučajevima može biti izvršena i smrtna kazna. Istim kaznama će se kazniti i onaj koji bez potrebnih dokumenata za prelaz granice pređe iz inostranstva. Granični organi dobili su direktivu da vatrenim oružjem spreče svaki pokušaj prelaza obeleženog graničnog pojasa.²⁵⁸

Ova naredba doduše, nije novost, već samo preciznije određuje šta spada pod udar naredbe od 14. aprila, a šta pod naredbu od 17. maja. Značajan je član 3 koji pokazuje da su Nemci dobro znali da je središte NOB u Ljubljani i zato su predvideli tako oštре sankcije prema svakom ko bi se ilegalnim putem vratio u Štajersku.

Tačan broj oružanih snaga sa kojima su Nemci dejstvovali protiv partizanskih jedinica nije poznat. Poznate su snage policije i žandarmerije, ali ne i vojske, jer su je za svaku veću akciju nabrzinu dovodili sa drugih strana, a zatim je opet vraćali.

Kao što je u Gorenjskom postojala težnja za organizovanjem partizanskih četa u bataljone, primećuje se isto to i u Štajerskoj, samo nešto kasnije. Početkom oktobra otišle su Revirska i Savinjska četa iz logora u Dobrovljama prema Šoštanju, gde su se do 5. oktobra spojile s Pohorskom četom. Tako se na Grmadi formirao 1. štajerski bataljon koji je brojao 55 boraca.²⁵⁹

1. štajerski bataljon se može ubrojiti u najbolje početne slovenačke bataljone iz prvog partizanskog perioda. On je noću 7./8. oktobra, podeljen na šest udarnih grupa, upao u Šoštanj gde je ostao čitavu noć i tek se ujutru

²⁵⁸ Isto, 18. VIII 1941. — Zbornik VI/1 317 s, dok. 129.

²⁵⁹ Zbornik VI/1 123, prim. 2, dok. 54.

povukao prema Belim Vodama.²⁶⁰ Tako je on stvarno bar za jednu noć prvi oslobođio jednu slovenačku varoš u kojoj se nalazila relativno snažna žandarmeriska posada i vod »vermanšafta« (vojnika — političke formacije Hajmatbunda). Cilj napada na Šoštanj bio je: blokirati i uništiti nemačke naoružane snage, zauzeti varoš, uništiti izdajnike i saradnike Gestapoa i porušiti most na Paki i pilanu. Akcija je uspela i svi su zadaci izvršeni osim uništenja naoružanih Nemaca. Nemci priznaju da su imali 3 ranjena.

Zbog napada na Šoštanj Iberajter je 10 oktobra naredio da se strelja 10 talaca.²⁶¹ Bataljon se od Belih Voda premestio na Čretu, odakle je izveo još nekoliko akcija, među kojima i napad na Nazarje, a 25 oktobra na imanje Čmaka kod Braslovča.

Nemci se zbog napada na Šoštanj, razumljivo, nisu zadržali samo na streljanju 10 talaca. 1 štajerski bataljon je još od 22 oktobra bio neprekidno gonjen. 26 oktobra on je prihvatio borbu kod Sv. Marije na Čreti koju Stane Terčak ovako opisuje u *Celjskom zborniku*:²⁶² bataljon se zadržavao u blizini crkve na Čreti, gde su ga oko 1 čas popodne napali Nemci, posle čega je poseo položaje oko crkve i na okolnim visovima. Položaj oko crkve držala je Savinjska i deo Revirske čete, južno od crkve Mislinjska, a severno od nje deo Revirske čete. Nemci su najpre napali Mislinjsku četu koja ih je odbila. Napad je ponovljen još deset puta, ali bez uspeha. Do kratko-trajne krize došlo je oko 4.30 časova popodne, kada su Nemci uspeli da naprave prodor na položaju Mislinjske čete, ali je ova uskoro likvidirala taj prodor. Borba je prekinuta oko 17.30, a tada se već sasvim smrklo. U međuvremenu su Nemci pripremali potpuno okruženje bataljona, ali se on spretno izvukao iz obruča i pošao u pravcu Pošnik — Ručigaj — Tešova — potok Selce — Čeplje, a zatim prešao drum Vransko — Celje i nastavio

²⁶⁰ Isto, 124, prim. 2, dok. 54. — Ludvik Zupanc-Ivo, S komandantom Stanetom nad Šoštanj, Večer (Maribor) 21 VII 1953. — Stane Terčak, I Štajerski bataljon v letu 1941, Celjski zbornik 1951, 131—138.

²⁶¹ Zbornik VI/1 391, dok. 163.

²⁶² Godina 1951, str. 131—138.

marš uz obe obale r. Boljske do Kaplje Vasi. Tu se bataljon podelio: jedan je deo otišao prema Črnom Vrhу kod Vranskog, a drugi u Griže i Migojnicu. Obe ove grupe su se spojile noću 28/29 oktobra 1941.

Prema obaveštenju Glavnog štaba u »Slovenskom poročevalcu« od 29 novembra 1941 nemački gubici u borbama na Čreti iznosili su 20—30 mrtvih. Sami Nemci ubrajaju ove borbe od 26 oktobra na Čreti, kao i one od 26 i 28 oktobra kod Vranskog, u red značajnih borbi. Iz nemačkih se dokumenata vidi da je u ovim borbama Nemcima komandovao lično komandant žandarmerije (Befehlshaber der Ordnungspolizei »Alpenland«). On je rejon na kome se nalazio 1 štajerski bataljon opkolio 26 oktobra sa dve grupe policajaca (2/94 i 1/41 »Salzburg«). Prva grupa posela je liniju Braslovče — Vrantsko (desnim krilom zaključno do s. Letuša), a druga liniju Mozirje — manastir Nazarje (desnim krilom zaključno sa Pustim Poljem između Šmartna na Dreti i Kokara). Nemci, dakle, nisu izvršili potpuno okruženje, već su jugoistočni otsek Vrantsko — Tešova — Tolsti Vrh (k 1077) ostavili otvoren. To su oni veoma često primenjivali stim što su na otvorenom otseku postavljali snažne zasede.

Ovo su okruženje Nemci izveli 26 oktobra izjutra i odmah pristupili sužavanju obruča. Pošto ih je bataljon sačekao, došlo je oko 15 časova do borbe na Čreti. Uveče se bataljon povukao. Kad je nemački komandant video da se bataljon probio, poslao je pojačanje (prvoj grupi 2/72, a drugoj 1/21 »Salzburg«), ali dockan, jer se bataljon već probio na Črni Vrh iznad Št. Jurja pored Tabora, našta su Nemci 27 oktobra prekinuli blokadu Dobrovlja.

Ova je borba interesantna i stoga što prvi put otkriva nemačku taktiku borbe protiv partizana, a i ozbiljnu natjeru da ih unište. Nije jasno zašto Nemci nisu gonili bataljon koji je otstupao. Verovatno nisu raspolagali dovoljnim snagama.

3. Borbe u Ljubljanskoj pokrajini

Italijani su u Ljubljanskoj pokrajini primenili »blazu« taktiku okupacije nego Nemci i ona se naročito posle

primljenih vesti o prvim nemačkim akcijama odnarodovanja Slovenaca odrazila nepovoljno na početak i prvi razvoj NOB. Tako je do početka borbi u Ljubljanskoj pokrajini došlo nešto kasnije, uprkos velikih napora koje je Partija ulagala da bi Slovencima koji su bili pod Italijanima dokazala da je borba protiv njih isto tako nužna i da su oni isto tako fašistički okupatori kao i Nemci, bez obzira na to što pokazuju »lepše« lice. Kao što su upočetku politički nezrele narodne mase nasele ovde hitlerovskoj demagogiji, tako su se i sada, zbog loših vesti iz Gorenjskog i Štajerske, prihvatile trenutnog oportunizma da su Italijani ipak bolji od Nemaca. Da bi spasli svoj prestiž, Italijani su upočetku zaista nastupali sa punom demagogijom koja je za italijanski fašizam bila upravo tipična. Nije bilo progona, crkvu i sveštenstvo ne samo što su puštali na miru, već su ih poštivali i cenili (Gracioli i Roboti išli su u crkvu na svečane mise, vojska se na Uskrs i pričestila itd.). Italijani su se brinuli o ishrani, pružali zaštitu izbeglicama iz Gorenjskog i Štajerske, progonili i zatvarali crnoberzijance itd.

Aktivnost NOB u Ljubljanskoj pokrajini treba, bar u početnom periodu, razmatrati posebno u Ljubljani, a posebno u unutrašnjosti.

Ne može se dati konačan sud o tome šta je navelo Hitlera da pri podeli plena dodeli Ljubljani Italijanima. Verovatno su ga na to potstakla dva momenta: da bar nekako uteši svog imperialističkog saveznika koji je u Sloveniji očekivao veći zalogaj nego što je dobio, i pomicao na teškoće koje bi mu pričinjavala Ljubljana (koja je znala za njegovu nameru da Gorenjsko i Štajersku odmah prisajedini Rajhu) ako bi je okupirali Nemci.

Otsečena na severozapadu, severu i severoistoku od svoje najbliže okoline i prirodnih izvora za snabdevanje, Ljubljana je pretstavljala za Italijane teret naročito u prvom momentu, bez obzira na velike količine nagomilnog bogatstva u njoj. Ali je, okupirana od Italijana, nesumnjivo pretstavljala značajan i subjektivni i objektivni faktor u početku i toku razvoja NOB u čitavoj Sloveniji.

S punim pravom se može smatrati da je Ljubljana sve do maja pa i juna 1942 bila centar i izvor NOB u svakom pogledu. U Ljubljani je bilo njeno rukovodstvo, iz

nje su vodili konci organizovanog otpora u svaki slovenački kraj, ona je bila neiscrpan izvor partizanskog i aktivističkog kadra OF i početna materijalna baza NOB, jer se u njoj svakog meseca prikupljalo oko pola miliona lira i druge potrebe.

Da je Ljubljana centar otpora ubrzo su otkrili i okupatori. Italijanska kvestura u Ljubljani ukazivala je na to još 5 juna 1941.²⁶³ a italijanska vojna obaveštajna služba 12. juna 1941.²⁶⁴ Nemci su takođe na to više puta ukazivali.²⁶⁵ Šta je Ljubljana bila i značila u razvoju NOB veoma je dobro istakao i jedan od vođa slovenačke kontrarevolucije, biskupov generalni vikar, Ignacij Nadrah, prilikom sahrane jednog likvidiranog vođe kontrarevolucije i njegovog pratioca: »Vidite, polovina Ljubljane i još više — možda dve trećine... govori da je vaša smrt bila za služena kazna. Ljubljana sada nije više bela, već sva crvena!«²⁶⁶

Na ovom će se mestu ukratko izneti velika revolucionarna aktivnost Ljubljane u tom periodu, koja se, naravno, nije sastojala samo u tome što je varoš sama po sebi pretstavljava centar NOB, već i što je bila »sva crvena«, tj. što je zaista velika većina ljubljanskog stanovništva, bez obzira na svoja verska i politička ubeđenja, aktivno saradivala u NOB. Ta se saradnja ogledala u aktivnom učešću u borbi protiv okupatora i početaka kontrarevolucije, ili u doslednom izvršavanju revolucionarnih zadataka i zahteva OF ili, pak, u onom interesantnom ponašanju koje je general Roboti primetio već 1. jula kad je napisao da se držanje stanovništva doduše polako ali sigurno menjala na štetu Italijana.²⁶⁷

Od glavnih oblika borbe Ljubljane u tom prvom periodu navešće se na prvom mestu organizacija otpora u samoj Ljubljani. Ova je organizacija nužno iziskivala aktivnu saradnju najširih narodnih masa. Podvlačim — aktivnu i svesnu saradnju, jer su budnost i teror okupa-

²⁶³ Zbornik VI/1 239, dok. 83.

²⁶⁴ Isto, 266, dok. 101.

²⁶⁵ Isto, 270, dok. 103.

²⁶⁶ Slovenec 2 VI 1941.

²⁶⁷ Zbornik VI/1 247, dok. 91.

tora, usled sve novih i novih formi aktivnosti, stalno rasli. Da bi se akcije i u takvim uslovima mogle i dalje izvoditi, sve su se pripreme morale vršiti strogo konspirativno. Radi obezbeđenja tajnosti ne samo kad nije vršen nikakav pritisak već i uprkos svih inkvizitorskih metoda italijanske policije i drugih istražnih organa, bila je neophodna visoka svest.

Forme organizacije otpora u Ljubljani u tom periodu sastojale su se, uglavnom, u masovnom učvršćivanju organizacione mreže OF, u proširivanju mreže za mobilizaciju partizana i u organizaciji *Narodne zaštite* (NZ), i VOS. Na ovom bih se mestu ograničio samo na organizaciju NZ i VOS. VOS pretstavlja specijalnu formu otpora, a NZ je oblik koji je zahvatio najšire narodne mase.

Narodna zaštita se u Ljubljani vremenom široko razvila. Njena je prva grupa organizovana na inicijativu druga Leskošeka u fabrici »Saturnus«, a uskoro posle toga stvarane su grupe NZ i u drugim fabrikama, nadleštvinama i ustanovama. U te su grupe ulazili najbolji frontovci, dok im je glavni zadatak bio mobilizacija dobrovoljaca za partizane, sakupljanje oružja i odeće i organizovanje sve-strane zaštite stanovništva od okupatorovog terora. Ta je aktivnost u Ljubljani uskoro pokazala takve rezultate, da je CK KPS već u jesen 1941 odlučio da organizuje NZ za čitavu Sloveniju. Zato IOOF i Glavni štab u svojoj odluci o osnivanju NZ kažu da se ona osniva u okviru OF, kao sastavni deo slovenačkih oružanih snaga za odbranu slovenačkog naroda od nasilja okupatora.²⁶⁸ U vreme objavljivanja te odluke, u Ljubljani su već svuda postojale grupe NZ: na železnici, u ložionici i po železničkim radionicama, među nameštenicima, po fabrikama, na univerzitetu, u gradskoj opštini, među učiteljima, poštarima, u novčanim zavodima, u zanatskim radionicama, u sudu, banskoj upravi, bolnici, među slovenačkim publicistima itd. Objavljivanjem pravilnika Glavnog štaba o organizaciji i zadacima NZ od 24 januara 1942, i zadaci NZ postaju još važniji.²⁶⁹ Stoga je ona u Ljubljani počela da dobija i nov organizacioni oblik te se, umesto dotadašnje organi-

²⁶⁸ Isto, 118, dok. 48.

²⁶⁹ Zbornik VI/2 30 s, dok. 12.

zacije po ustanovama, NZ u čitavoj Ljubljani povezuje u jedinstveno organizovanu celinu. Prema toj organizaciji njeno jezgro sačinjavaju desetine; one se udružuju u vodove, ovi u čete, a ove u bataljone čija su se područja akcije poklapala sa područjima tadašnjih rejonskih odbora OF. Bataljonski štabovi su u svakom pogledu bili vezani za štab NZ za Ljubljani, a ovaj preko posebnog člana sa Povereništvom CK KPS za Ljubljani i Glavnim štabom.

Tako je uprleće 1942 NZ u Ljubljani bila organizovana ovako: na područjima uličnih odbora OF organizovane su desetine NZ; na područjima terenskih odbora OF vodovi koji su imali 4 desetine, na područjima kvartovskih odbora OF čete od 4 voda, a na područjima rejonskih odbora OF nalazili su se bataljoni sa 3 do 4 čete. Komandiri desetina, vodova i četa i komandanti bataljona bili su istovremeno i vojni referenti u nadležnim odborima OF. Komandu čete (štab bataljona) sačinjavali su: komandir (komandant), komesar, intendant i obaveštajac. Ljubljana je u tom razdoblju imala sledeće bataljone NZ: bataljon Centar, bataljon Šiška — Bežigrad, bataljon Trnovo — Vič i bataljon Moste. Koliko je bilo brojno stanje tih bataljona vidi se iz pisma druga Kardelja drugu Titu od 29 marta 1942 u kome se kaže da NZ u Ljubljani ima oko 1.500 boraca, a u njenoj okolini još više.²⁷⁰ Svi članovi NZ polagali su zakletvu, istu kao i pravi partizani.

Čete i desetine održavali su sastanke na kojima su se članovi upoznavali. Tu se diskutovalo o političkom položaju, izrađivali se planovi za akcije, ljudi se učili rukovanju oružjem, održavali se posebni sanitetski kursevi za žene, omladinke itd.

NZ se u Ljubljani još više razmahnula u jesen 1942 posle velike italijanske ofanzive kad se broj njenih članova popeo na preko 3.000 ljudi, organizovanih u sledeće bataljone: Šiška, Bežigrad, Moste, Trnovo — Vič, Centar, Poljane, Šempeter i Kolodvor. Pored ovih, postojala su i dva železnička bataljona.

Aktivnost NZ u Ljubljani bila je vrlo raznolika: sabotaže, miniranje pruge, rasturanje letaka i pisanje anti-fašističkih parola, napadi na Italijane i njihovo razoru-

²⁷⁰ Isto, 76, dok. 34.

žavanje, sakupljanje oružja i municije i prevoz preko ljubljanskog bloka, sakupljanje lekova itd. Posebne je napore NZ pokazala pri opremanju celih vagonskih pošiljki u partizane i to do onih stanica gde su partizani mogli da isprazne te vagone. Utovar i dovoz materijala iz svih mogućih skladišta NZ na stanicu koju su Italijani budno čuvali, bio je zadatak terenskih grupa NZ (četa i bataljona) u Ljubljani, dok su natovareni vagon preuzimali članovi jednog od železničarskih bataljona NZ.

Smatram da treba pomenuti tri značajne i masovne akcije kod kojih je ljubljanska NZ odigrala veoma važnu ulogu. Prva akcija kod koje je ona ukazala masovnu pomoć bile su sjajno izvedene plebiscitarne akcije 29. oktobra i 1. decembra 1941 i 3. januara 1942, u kojima je OF tražila da se tih dana od 19 do 20 časova ne sme pojaviti niko »ni na ulici, ni u javnom lokaluu, ni u pozorištu, ni u bioskopu«. Jasno je da su okupator i slovenačka kontrarevolucija pokušale da spreče ove velike i masovne akcije, koje su, naročito u Ljubljani, potpuno uspele. Kontrarevolucija je sve do jeseni 1941 potcenjivala i OF i oslobodilački pokret. Ona je napregla sve svoje snage da se kod ovih akcija, koje su za jedinstvo OF imale upravo plebiscitarni značaj, pokaže kako tu nema jedinstva, odnosno, da OF u Ljubljani nema za sobom većinu stanovništva. Što se tih dana više bližilo 19 časova, na ljubljanskim se ulicama mogla sve jasnije videti stvarna volja stanovništva da se što pre nađe kod svojih domova, dok su se u centru grada pojavljivale grupice plaćenika slovenačke kontrarevolucije koje su trebale da spreče jednodušne manifestacije za OF. Ali su se na svim važnijim delovima grada istovremeno pojavila i odeljenja NZ koja su sa ulica doslovno zbrisala sve što je nameravalo da remeti jedinstvene manifestacije OF. Koliko su jedinstvo i snaga OF, koji su na taj način bili dokazani, išli okupatoru na nerve, vidi se po tome što su Italijani, kad je ponovo objavljena jedna od takvih akcija, morali da pribegnu tako radikalnom sredstvu da su policisko vreme pomerili čak na 18 časova.

Drugi primer je sadejstvo ljubljanske NZ sa partizanima Dolomitskog odreda maja 1942. Taj se odred tada temeljito obračunao sa italijanskim ofanzivom u Polho-

grajskim Dolomitima pa je zato opravdano očekivao da će Italijani pokušati da im uzvrate još većom ofanzivom. Pošto su se u Dolomitima italijanski upadi mogli lako ometati prekopavanjem i zasecanjem puteva u uzanim dolinama, a odred nije mogao sam sve te radeve da izvede, to je mobilisao Viški i Rožnодolski sektor ljubljanske NZ. U toku jedne sedmice bile su završene sve prepreke i prokopani putevi, tako da su Dolomiti postali neprolazni za one italijanske snage koje su se tada nalazile u Ljubljani. Po završenom radu su se članovi NZ vratili u Ljubljani u svoje domove i na službe, i to bez obzira na to što je Ljubljana još od februara bila izolovana posebnim pojasmom koji se mogao prelaziti samo uz naročitu dozvolu ljubljanske kvesture.

Avgusta 1941 počela je u Ljubljani da dejstvuje specijalna, isključivo partiska organizacija VOS pod vođstvom tročlanskog kolegijuma. Ona je obuhvatala dva područja. Kao obaveštajna služba bavila se masovnim obaveštavanjem; mreža te masovne obaveštajne službe bila je razgranata hiljadama konaca po čitavoj Ljubljani tako da je zahvatila ne samo život svakog Ljublančanina, već je svojim pipcima stigla i u sam štab 11 italijanskog korpusa kao i štab slovenačke kontrarevolucije. To nije bila plaćena špijunaža, već delo svesnih narodnih masa Ljubljane. Tako je ovaj poseban partiski organ, uz masovnu pomoć Ljubljane, redovno dolazio do najdragocenijih podataka. Oni koji su imali politički značaj dostavljeni su CK KPS, a podaci vojničkog značaja Glavnom štabu. Ne treba posebno naglašavati da je Partija, kod ovako sjajno razgranate masovne obaveštajne mreže, mogla bezbroj puta da prestigne okupatora i kontrarevoluciju. Drugi specijalan delokrug VOS bila je služba bezbednosti koja je bila neka vrsta izvršnog organa obaveštajne službe te je zato njen rad u najtešnjoj vezi sa borbom protiv slovenačke kontrarevolucije.

Osim toga, VOS je kao celina imala još čitav niz drugih zadataka: spasavala je zatvorene rukovodioce OF, uništavala agente Gestapoa i Dobrovoljne organizacije za gonjenje antifašista (Organizzazione Volontaria Repressione Antifascista — OVRA), vršila kućne pretrese kod narodnih izdajnika, plenila njihove arhive, uništavala

im štamparije, plenila od novčanih zavoda milionske sume za OF, vršila razne sabotaže i diverzantske akcije i na interesantne borbene načine pribavljalas od okupatora velike količine oružja.²⁷¹

Pošto je VOS radi odbrane revolucije slovenačkog naroda morala nužno da se prihvati najoštijih mera i da vrši fizička uništavanja izdajnika slovenačkog naroda i revolucije, jasno je da su ove njene veoma delikatne funkcije morale biti do tančina precizirane i da se moralo tačno predvideti kada i u kojim prilikama treba primeniti takve izvanredne mere da bi se isključila svaka samovolja pojedinaca. S druge, pak, strane, preduzete su sve potrebne mere da zbog masovnosti obaveštajne službe ne strada neko nevino lice. Od početka rata pa do likvidacije jednog od stubova slovenačke kontrarevolucije, bivšeg bana Natlačena (13. oktobra 1942), u Ljubljani je izvršeno 49 smrtnih presuda, a među njima je zbog fatalne sličnosti sa jednim od vođa kontrarevolucije palo greškom samo jedno lice (župnik Lajler — Leiler). To je dokaz velike sposobnosti, pedantnosti i savesnosti ljubljanske VOS. Treba imati u vidu i to da je Narodnooslobodilačka borba bila istovremeno i Narodna revolucija, a u istoriji je teško naći revoluciju u kojoj kao žrtve nisu pali i potpuno nevini ljudi. Treba podvući da su likvidiranja izdajnika bila opravdana i umesna i da je CK KPS primenjivao takve mere samo u najnužnijim slučajevima. Tako su i narodne mase primale i shvatale sva ta likvidiranja. »Nežniji«, a naročito iz redova intelektualaca, gledali su, naravno, na to sasvim drukčije, mada prema OF i njenom partiskom voćstvu nisu bili neprijateljski raspoloženi, već su ih čak i simpatisali. Navodim gledište jednog od njih koji je prilikom tih likvidiranja zapisaо, naprimer, sledeće: »Ve-
liki broj justifikacija zbog izdajstva izaziva kod čoveka osećaj kojeg se ne može osloboditi, a to je da se pitanje izdaje kod OF raspravlja sa preteranom lakoćom i da Slo-
venci u moralnom pogledu kreću opasno nizbrdo«. Zato predlaže »duži« postupak: najpre pismenu opomenu sa konkretnom optužbom i pozivom da optuženi dostavi od-
branu i protivdokaze u određenom roku. Ako optuženi ne

²⁷¹ Zbornik VI/1 46, prim. 2, dok. 12.

dostavi odbranu do određenog roka, trebalo bi to pismo javno objaviti. I tek po isteku roka, određenog u javnoj objavi, trebalo bi postupiti dalje.

Naglašavam da taj »plan« ne potiče od lica koje bi bilo neprijateljski raspoloženo prema OF i baš zato se treba pitati kuda bi stigla OF ako bi njeno voćstvo usvajalo takve i slične predloge kojih je bilo još više?

U vezi sa VOS i njenom delikatnom službom doneta je odluka voćstva OF (Slovenački narodnooslobodilački odbor — SNOO) o »zaštiti slovenačkog naroda i njegovog pokreta za oslobođenje i ujedinjenje«, u čijem se uvodu kaže: »Radi zaštite slovenačkog naroda i njegovog pokreta za oslobođenje i ujedinjenje«, SNOO, da bi u sadašnjem vanrednom stanju sprečio samovolju, odlučio je da protiv narodnih izdajnika odredi sledeće vanredne mere...« Odluka ima tri dela. U prvom delu (čl. 1 tač. 1 i 2) predviđa se da se izdajnik kažnjava smrću, u drugom se (čl. 2, tač. 1—5 i čl. 3—6) određuje ko se još kažnjava smrću, a u trećem je (čl. 7—8) predviđen postupak: izdajnicima i u čl. 2 (tač. 1—4) nabrojanim licima sudiće vanredni sudovi kod kojih je postupak brz, usmen i tajan. Na presudu suda ne može se podneti žalba. Kazna se izvršava odmah, na način i od strane lica koja odredi sud.²⁷²

Propaganda. Rukovodstvo OF je poklanjalo veliku pažnju najraznovrsnijoj propagandi i Partija je poverila tu organizaciju svom najboljem kadru. Može se slobodno kazati da je, pored narodnog jedinstva i oružja, upravo propaganda pomogla slovenačkom narodu da izbori slobodu. Propaganda u celini, a naročito njena najvažnija sredstva (štampa, štamparije itd.), bila je isključivo u rukama komunista, i to zbog teškog rada koji se morao obavljati u najvećoj konspirativnosti. Najvažniji propagandni organi OF pomenuće se ukratko.

Štampa. Nema sumnje da je štampana reč jedno od najznačajnijih borbenih sredstava, pa bilo da je u pitanju mali listić, letak, novine, brošura ili knjiga. Pitanje je samo gde se sve to kucalo, ciklografisalo, umnožavalо, štampalo i prepisivalo. To se radilo u strogo ilegalnim i

²⁷² Šnuderl, Dokumenti, 22 s.

konspirativnim partizanskim štamparijama (tehnikama) u Ljubljani; dakle, tamo gde je i komandant italijanskog korpusa imao svoj štab.

Za sve što je bilo u ma kakvoj vezi sa propagandom Partija je imala samo jedan termin — *tehnika*. Pojam »tehnika« sadrži u razdoblju NOB ovu delatnost: ilegalnu ciklostilnu tehniku, grafičke štamparije, izradu ilegalnih dokumenata, kurirske veze, građene bunkere po kućama za boravak ilegalaca, otpremu različitog materijala u partizane, radiopredajne stanice itd.

Osnivač tehnike je organizacioni sekretar CK KPS Tone Tomšič. Već u aprilu 1941 Centralna tehnika u Ljubljani imala je sledeće sektore rada: ciklostilnu tehniku, koja je kasnije prerasla u grafičku, dokumentarnu tehniku za izradu i falsifikovanje najrazličitijih dokumenata, sektor za rasturanje partizanske štampe po Ljubljani i van nje, kao i za organizaciju *javki*, tj. za organizaciju mesta određenih pre svega za sastanke ilegalaca. Tada se razvijala i građevinska tehnika.

U ciklostilnoj tehnici su upočetku štampane novine, leci i sav propagandni materijal. Nje je bilo u svim delovima Ljubljane i u njenoj okolini, po privatnim stanovima, u kuhinjama, na tavanima, u podrumima itd. Ovo stoga što je došlo do nekoliko provala pa su se tehnike često morale seliti. Stoga je početkom 1942 godine preovladivao sistem bunkerskih ciklostilnih tehnika. Tako je 1942 godine u Ljubljani radilo istovremeno 16—20 takvih tehnika, dok ih je 1943 godine bilo 39. U tim je tehnikama od 1941—1943 otšampano 120 brojeva »Slovenskog poročevalca« u ukupno 600.000 primeraka.

Pored ciklostilnih tehnika, Ljubljana je imala i ilegalne štamparije. Već septembra 1941 počela je u bunkeru na Brdu kod Ljubljane raditi »Podmornica« koja je štampala prve proglose i pozive CK i IOOF. Ta je štamparija otšampala ukupno 30.000 raznih letaka, proglosa i novina i izdala džepno izdanje pesama Mateja Bora. Ona se bavila naročito štampanjem italijanskih propusnica, ličnih legitimacija i raznih drugih dokumenata koji su bili potrebni ilegalcima. Ime »Podmornica« dobila je zato što je kišnih dana pritisak vode u bunkeru bio tako jak, da je

dnevno trebalo izbaciti do 1.500 litara vode. Boravak u takvim prostorijama bio je vrlo štetan po zdravlje. A pošto je doturanje i otpremanje materijala bilo sve teže i pošto su Italijani počeli da uz samu kuću u kojoj je bila »Podmornica« grade žičanu ogradu, štamparija je marta 1942 preneta najpre u Kozarje kod Viča, a zatim u Dolomite (Hruševo kod Dobrove).

Druga štamparija je bila »Grafika« koja je radila od februara do aprila 1942, a zatim je njen rad preuzeo »Tunel« koji je radio od aprila do juna 1942 na Emonskoj cesti broj 2 u nadzemnom bunkeru. »Tunel« je nastavio rad »Podmornice«, a sredinom 1942 ta je štamparija prestala da radi zbog prevelike blizine italijanske posade.

Od avgusta do septembra 1942 radila je na Jernejevoj cesti u podzemnom dobro uredenom betonskom bunkeru štamparija »Tehnika«. Baš usred najvećeg rada Italijani su otkrili štampariju, bacili zid u vazduh i pozvali štampare na predaju, što su ovi odbili. Tada je došlo do oštре borbe u kojoj je pao jedan štampar, a druge su Italijani pohvatili žive, od kojih su kasnije dvojica pali kao taoci.

Pre nego što je bila postavljena »Tehnika«, uz samu italijansku kvesturu počela je da radi štamparija i knjigoveznica koja je spolja ličila na kancelariju. U toj štampariji koja je uskoro nazvana »Štamparija Toneta Tomšića«, štampan je prvi broj »Slovenskog poročevalca« u 19.000 primeraka, zatim 6 brošura u 3.000 primeraka, 13.000 obrazaca za karte za namirnice itd. Već decembra 1942 Italijani su bili upozoreni na sumnjiv rad u tim prostorijama, a februara 1943 su je otkrili.

Avgusta 1942 počela se graditi još jedna ilegalna štamparija — »Jama«, u Zelenoj jami u jednoj stolarskoj radionici. Ta je štamparija radila samo jedan mesec, pošto su je Italijani već u decembru 1942 otkrili.

Cinkografija je počela raditi u početku 1942 godine. Tu su se izrađivali predmeti za dokumentarnu tehniku koja je bila veoma zakonspirisana i imala više odeljenja, kao: odeljenje za izradu obrazaca, fotografsko, odeljenje za izradu štambilja itd.

Ljubljanska Centralna tehnika imala je takođe svoju sopstvenu stolarsku i limarsku radionicu za izradu bun-

kera, njihove opreme, sigurnosnih uređaja u bunkerima itd. Posebna je sekcija Centralne tehnike njenog građevinsko preduzeće koje je imalo više ekipa za izgradnju bunkera za tehnike, ilegalce, VOS, za skrivanje oružja itd. Naročito su spretno bili izgrađeni sledeći bunkeri: na Ižanskoj cesti broj 1, gde je dugo boravio IOOF, na Vilharevoj cesti (Kardelj, Kidrič) i na putu na Drenikov Vrh (Kardelj).

U sastavu Centralne tehnike bio je i nabavni i otpremni otsek koji je nabavljao potreban materijal (hartiju, materijal za slova, štamparske mašine, ciklostil, mastilo itd.) i kanali preko kojih se taj materijal iz tehnike rasturao po Ljubljani i van nje.

Centralna je tehnika vodila brigu i o javkama, o kojima je jedan od vođa Centralne tehnike u Ljubljani, drugi Petrač, s pravom pisao: »Javki je bilo toliko da čovek više nije znao koja kuća ili koji stanar u kući, koja trgovska radnja, mlekara ili trafika, nije već javka jednog ili drugog dela naše ilegalne delatnosti«.²⁷³ Ljubljanska je tehnika imala tri vrste javki: one gde su se predavali proizvodi tehnika, zatim gde se predavao materijal za tehnike i, najzad, one gde su razgovori bili kratki.²⁷⁴

U Ljubljansku tehniku treba ubrojiti i Radio Osvobodilne fronte (ROF) koji se prvi put javio 7 novembra 1941 na talasu od 27 m. On je davao redovne emisije sve do 4 aprila 1942, kad je okupator počeo da oduzima radio primjene i kad su mu emisije, usled okupatorskog lova na stanicu koji se udesetostručio, postale gotovo neizvodljive. U toku polugodišnjeg rada ROF, odnosno »Kričač«, kako su ga njegovi tehničari konspirativno nazivali, davao je emisije sa 17 raznih mesta. Njegov je glas stizao čak do Severne Afrike, a Italijanima je toliko išao na nerve da su 4 marta 1942 pokušali da ometu emisiju time što su na istoj talasnoj dužini predavali sledeće: »Halo, halo! Ovde radio ekselencije Robotija, slavnog generala još slavnije armije! Ako neki pričaju da je OF država u državi, onda lažu. Daćemo im mi već državu kakvu zasluzuju, državu

²⁷³ Milan Škerlovaj-Petrač, neobjavljen rukopis.

²⁷⁴ Isti, Ilegalna tehnika v času narodno osvobodilnega boja, Slov. por. 11 X 1952.

loških i verdskih razbojnika (tu se misli na dva uspela napada: Krimskog bataljona 19. oktobra 1941 na Lož i Kožlješkog bataljona 2. februara 1942 na Verd), državu u vodoravnom položaju. Ako neki žele da od tršćanskih i ljubljanskih osuđenika (misli se na dva velika procesa pred specijalnim italijanskim sudom u Trstu i vojnim sudom u Ljubljani) prave mučenike, mi im kažemo da su to bili obične ubice... Sada je kraj popuštanju. Sa 23. februarom (tog dana je Ljubljana bila izolovana blokom i počela su prva masovna hapšenja) počeli smo sa njima postupati kao što zaslužuju... Neće oni više šišati kose slovenačkim devojkama koje ne mrze Italijane«.²⁷⁵ Lepši dokazi o popuštanju italijanskih nerava ne mogu se zamisliti. Italijani su najpre mislili da je ROF negde van Jugoslavije. Međutim, tek su ih Nemci upozorili da je on u Ljubljani.²⁷⁶

Materijalna pomoć Ljubljane Osvobodilnoj fronti bila je velika i masovna te se s pravom može tvrditi da je u tom periodu upravo Ljubljana nosila glavni materijalni teret.

Ta pomoć oružanim partizanskim jedinicama i OF bila je najraznovrsnija. Na prvo mesto moramo staviti sakupljanje oružja u Ljubljani za partizanske jedinice. U svakoj fabričkoj i ustanovi postojao je »oružar« koji se brinuo za sakupljanje bilo kakvog oružja. Ono se posle odvozilo u okolinu Ljubljane na mesta koja su bila pristupačna partizanskim jedinicama. Kao posebnu akciju te vrste možemo smatrati kupovinu punog kamiona italijanskog oružja kod italijanske jedinice u artiljeriskoj kasarni u Ljubljani i kupovinu jednih kola oružja od italijanske jedinice u jednoj drugoj kasarni. Pored toga, Ljubljana je brinula i za hranu, odelo, obuću, vojničku opremu i sanitetski materijal za partizanske jedinice. Sav je taj rad bio u rukama posebnog finansisko-privrednog odbora kod IOOF koji je imao svoje organe i u svim nižim odborima OF. Tako se sva pomoć, sakupljena za partizane, stekla

²⁷⁵ Slov. por. 11, 17 III 1942,

²⁷⁶ Govori radio Osvobodilne fronte, Slov. por. 26 IV 1951.

— Radioodajnik OF v okupirane Ljubljani, Ljubljanske novice
31 X 1952.

preko nižih odbora kod tog najvišeg privrednog organa. Bez pritiska, ali svestan da potpomaže svoju sopstvenu stvar, mali je čovek stalno žrtvovao, doduše, male, ali utoliko skupocenije novčane žrtve. One su u jesen 1941 postale tako masovne da je SNOO među svojim prvim odlukama regulisao i pitanje sakupljanja novčane pomoći za OF i njenu borbu.

U prvoj od tih finansiskih odluka uvodi se »za pokriće izdataka oslobođilačkog pokreta i socijalnu pomoć« *Narodni porez* (davek) koji je dužan da plaća svaki Slovenac iz sopstvenih prihoda; on iznosi mesečno najmanje jednu liru, a raste progresivno do 10% čistih prihoda. Drugom se odlukom SNOO-a raspisuje *Zajam slobode* (posojilo) u visini od 20 miliona dinara uz interes od 5%. *Zajam*, za koji jamči »po oslobođenju čitava poreska moć stanovništva na celoj budućoj slovenačkoj zemlji«, plaća se po kursu od 380 lira za 1.000 dinara i vratiće se tri meseca posle potpunog oslobođenja u onoj narodnoj valuti koja tada bude u važnosti.²⁷⁷

Statistika pokazuje da je 1942 godine sakupljeno 5,900.000 lira narodnog poreza i da je zajam slobode doneo 12,000.000 lira. Tome treba dodati još dve uspele akcije ljubljanske VOS koja je kod Poštanske štedionice rekvirirala jedan milion, a kod Poreske uprave 402.000 lira. Ukupno se dobila lepa suma od 19,300.000 lira. Prosečan prinos iznosio je u Ljubljani do italijanske letnje ofanzive 1942 godine po 400.000 — 500.000 lira mesečno.

Gotovo isto toliko po vrednosti sakupljalo se putem drugih priloga za vojsku, kao prikupljanjem odeće, čebadi, štofova, veša, obuće itd. Sakupljale su se i životne namirnice, što je dokaz visoke borbene i moralne svesti tadašnje Ljubljane koja je živila na karte od italijanske aprovizacije. Namirnice, koje su se prikupljale u Ljubljani na kašike (ulje, mast, šećer) ili na šoljice (pirinač, brašno), slale su se u zatvore, internacije i partizanske bolnice. Po red pomoći NOB u vidu poreza i zajma, u Ljubljani je organizovana i posebna *Narodna pomoć* za skupljanje hrane, novca i drugih sredstava za snabdevanje ilegalaca i vaspitanje i izdržavanje aktivističkog kadra OF. Cilj

²⁷⁷ Šnuderl, Dokumenti, 24.

te pomoći je, u prvom redu, bio pomoć aktivistima OF, a u drugom aktivizacija najširih narodnih masa. Narodna pomoć je imala svoj Glavni odbor, a ovaj svoje okružne i rejonske odbore. Ona se u jesen 1942 reorganizovala u *Slovenačku narodnu pomoć* koja je svoj rad podelila na više sektora: na organizacioni, koji se brinuo oko organizacije svojih nižih organa, na sektor koji se brinuo za pomoć zatvorenicima, internircima, ilegalcima i porodicama zatvorenika, i na intendantski koji se brinuo za sve potrebe. Najviše je posla imao svakako zatvorenički sektor, usled čega se taj rad poveravao isključivo komunistima. Zadaci tog sektora su bili: materijalna i moralna pomoć zatvorenicima (održavanje kontakta i posete), pravna pomoć kod procesa, a za internirce je postojala posebna komisija. Tom je sektoru poverena i briga za decu ilegalaca i porodice zatvorenika i interniraca.

Posebno pitanje je sakupljanje sanitetskog materijala u Ljubljani. Dok se hrana sakupljala na kašike i šoljice, dotle su se, naprimjer, etar i jodova tinktura sakupljali na kapljice. Zavoje za prvu pomoć pravili su stanovnici Ljubljane od čaršava. Najviše sanitetskog materijala sakupila je, prirodno, ljubljanska bolnica i sanatorijumi, što je bila zasluga svesnih lekara, bolničara i pomoćnog osoblja. Može se kazati da držanje velikog broja ljubljanskih lekara zauzima istaknuto mesto u istoriji NOB slovenačkog naroda. Dokle god je bilo ikako moguće, ranjeni partizani lečili su se u samoj Ljubljani (Sanatorijum Emona, Hirurška klinika, Studenec), bez obzira na veliku budnost italijanske policije i njihovih lekara. Kad je to zbog blokade Ljubljane postalo gotovo nemoguće, veliki je broj lekara otišao u partizane.²⁷⁸

U unutrašnjosti Ljubljanske pokrajine razvoj oružane borbe odvijao se nešto sporije nego u Gorenjskom i Štajerskoj, ali je i ovde Partija bila toliko razgranata i snažna, da je već sredinom jula 1941 počela oružana borba i to, kao što je rečeno, kako u Ljubljani tako i njenoj naj-

²⁷⁸ Podatke o Ljubljani crpao sam u velikoj meri iz rukopisa druga M. Lušteka, koji mi je dao na korišćenje major Klajnšček. — Dr Pavel Lunaček, *Slovenska saniteta v ilegali*, Priroda, človek in zdravje 1951, 97—100.

bližoj okolini, kao i u okolini svih onih mesta gde je industrija bila koliko-toliko razvijena i gde je Partija imala solidne oslonce. U Ljubljanskoj je pokrajini Partija bila vrlo razgranata, a u Beloj Krajini i među seoskim stanovništvom razgranatija i snažnija nego u svim ostalim slovenačkim pokrajinama.

Čim su u Ljubljanskoj pokrajini počele prve akcije prvih partizanskih četa, Italijani su reagovali svom snagom. Njihova je reakcija bila slična nemačkoj, tačna i snažna, ali se od ove ipak razlikovala po tome što nije bila tako brza niti uvek tako dosledna. Razlog za ovo nije bila italijanska sporost, a još manje njihova popustljivost. Njega treba tražiti na sasvim drugoj strani. Čim je Italijanima postalo jasno da u Ljubljanskoj pokrajini i u Sloveniji postoji OF i njene partizanske jedinice i da na to treba odgovoriti uništavanjem, došlo je po pitanju taktike tog uništavanja do velikog razmimoilaženja između visokog komesara Graciolija i generala Robotija. Gracioli je imao velika okupaciona ovlašćenja i bio je stvarni gospodar Ljubljanske pokrajine. On je, na osnovu Musolinijeve poruke i iz taktičkih razloga, bio pristalica blažeg kursa kod prve reakcije na NOB. Roboti, koji mu je podređen, bio je, međutim, za najoštriju vojnu reakciju. Tačno je da bi i Graciolijeva blaža taktika u daljoj perspektivi nužno došla na pozicije Robotijeve nemačke taktike. Ali je za istoriju NOB slovenačkog naroda mnogo važnija na ovom mestu činjenica da se Roboti, general italijanske kraljevske vojske (dakle, ne fašističke u užem smislu reči), odmah od samog početka pokazao, kao i Nemci, neumoljivim neprijateljem slovenačkog naroda. U pitanju je, dakle, demonstracija one tipične mržnje koju je od samog početka gajila kako italijanska tako i nemačka, odnosno, austrijska buržoazija prema slovenačkom narodu, jer je ovaj stajao na putu njihovih osvajačkih težnji. Roboti, kao predstavnik one italijanske buržoazije koja je jula 1943 oborila čak i Musolinija, jer je uvidela da ne može ostvariti svoje zahteve, bio je tako dosledan neprijatelj slovenačkog naroda, da je dugotraјnim intrigiranjem protiv Graciolija uspeo da kod Musolinija izdejstvuje čak i specijalna ovlašćenja za borbu protiv tog naroda.

Već 1 jula, u izveštaju pretpostavljenom komandantu, Roboti piše o situaciji u okupiranoj Sloveniji po red ostalog, »da se uvek uguši — pa bilo to i odmerenim načinom, ali energično i strogo — svaka manifestacija koja je protivna italijanskom imenu, da se reaguje onako kako je propisano, o čemu su već upoznati vojnici... protiv svakog gesta koji vređa naš ugled, na što imamo pravo«.²⁷⁹ Još jasnije govori Roboti opet u tom svom stilu komandantu 2 armije 4 septembra, do kog se vremena borba u Ljubljanskoj pokrajini razvila do te mere, da je počela pokazivati prve uspehe. Roboti predlaže da se preduzmu »naročite mere ako želimo da normalizujemo izuzetnu situaciju koja se stvorila u toj Pokrajini«. Ove vanredne mere, koje sâm nije mogao da uvede jer je bio podređen Gracioliju, trebale su, prema njegovom mišljenju, da budu dvojake: preventivne (taoci, proširenje odgovornosti za »zločinačka« dela prema lokalnoj vlasti i stanovništvu zone) i represivne (neposredne smrtnе kazne na samom mestu zločina, bez ikakvog dugotrajnog sudskog postupka). Dalje Roboti ukazuje »na neprekidno i sve veće opadanje prestiža naših oružanih snaga koje, i pored toga što raspolažu divizijama u punoj ratnoj opremini, ne mogu dovoljno strogo reagirati ...« i to baš zbog nedovoljnih preventivnih mera i represalija.²⁸⁰

Robotijeva taktika okupacije ne razlikuje se ni u čemu od taktike oba šefa civilne uprave u Gorenjskom i Štajerskoj. U svom jesenjem izveštaju komandantu 2 armije o situaciji u Ljubljanskoj pokrajini Roboti podvlači da narod stoji na pragu oružane revolucije. On deli Slovence u tri grupe. Prva se Italijanima odlučno protivi »i pretstavlja vodeće jezgro otpora«, drugu sačinjavaju pristalice mirnog života koji su spremni da se bace u zagrljaj bilo kog režima i treća koja »ne zna kuda da se odluči, pa je zato spremna da ide za onim koji se pokaže snažnijim i koji je ubedivanjem ili silom prinudi da mu sledi«. Roboti naglašava da zbog ove treće grupe treba primeniti silu i kaže: »Slovenci su ljudi koji vole umetnost i muziku, koji ne dozvoljavaju da se zapregnuti konj,

²⁷⁹ Zbornik VI/1 248, dok. 91.

²⁸⁰ Isto, 362 s, dok. 149.

ako padne, natera motkom da se podigne, koji šetaju u Tivoliju, hrane ptice i veverice, ali su isto tako spremni da se sakriju u žbun i opale na našu patrolu. Takav se mentalitet može obuzdati samo snažnom pesnicom.« Na kraju Roboti daje veoma interesantnu statistiku o aktivnosti NOB u Ljubljanskoj pokrajini i kaže da je do jeseni izvršeno 69 napada na pojedine vojнике i uporišta, 59 ispada prema režimu, 28 sabotaža na železnici i 39 na telefonsko-telegrafskoj mreži, 2 napada na javne zgrade, eksplozija municiskog slagališta, 188 primera rasturanja letaka i drugih manifestacija protiv sila Osovine, 32 primera sakrivanja znatnih količina oružja i eksploziva i 15 ubistava i pokušaja likvidacije slovenačkih izdajnika. Ali dodaje da su sve ove brojke verovatno još veće, jer su tu nabrojani samo slučajevi koji su zvanično prijavljeni komandi 11 korpusa.²⁸¹

Takav je pritisak Robotija preko nadležnog generala i Generalštaba imao verovatno za posledicu to da je Gracioli 11 septembra izdao uredbu o uvođenju vanrednog suda i smrtne kazne. Ova opširna uredba predviđa u prvom članu da će stražari duž granice pucati danju ili noću na svakog ko ne bude stao na prvi poziv. Prema drugom članu kazniće se smrću svako ko bespravno nosi oružje, municiju ili eksploziv, kao i kućevlasnik, starešina porodice ili nastojnik kuće u kojoj bi se našlo oružje, municija ili eksploziv. U trećem se članu predviđa smrtna kazna za svakog ko ugrožava bezbednost italijanske oružane snage, organa civilne uprave ili policije, ko izvrši ili pokuša da izvrši sabotažu na industriskim ili železničkim postrojenjima i ometa redovno poslovanje javnih uređaja; dalje, za svakog ko učini ili pokuša da učini kažnjivo delo protiv lica ili imovine sa namerom da ugrozi javni red — ili ako iz dela nastane, ili bi moglo nastati grubo kršenje javnog poretku. Smrtnom kaznom kažnjava se i svaki onaj kod koga se nađu proglaši, amblemi ili drugi prevratnički propagandni materijal; zatim i onaj ko učestvuje na zborovima ili sastancima prevratničkog karaktera, ko na bilo koji način učestvuje u rušenju javnog

²⁸¹ Arhiv bivše Komisije za utvrđivanje ratnih zločinaca u Ljubljani.

reda i daje sklonište ili uzima pod krov sve takve osobe ili koje traži policija radi nekog kažnjivog dela iz ovih članova. Smrtna će se kazna primeniti i nad potstrekacima, saučesnicima i pomagačima.

U četvrtom se članu određuju dela za koja sude po prekom postupku vanredni sudovi od tri člana; njih od slučaja do slučaja postavlja visoki komesar. Na raspravi okrivljenog brani branilac koga sam izabere, a ako to ne učini, određuje ga zvanično pretsednik suda. Ako sud doneše smrtnu presudu, smrtna kazna se izvršava strelljanjem u toku sledećih 24 časa, kad god je moguće na mestu gde je delo izvršeno ili otkriveno.²⁸²

Po svom sadržaju ova je uredba napravljena prema naredbama koje su izdali šefovi civilnih uprava. Osim te, Gracioli je izdao i uredbu o konfinaciji (20. septembra 1941) i 29. septembra Dopunska uputstva i Pravilnik o izvršenju uredbe od 11. septembra 1941.²⁸³ Specijalnom kraljevskom uredbom proglašeno je 3. oktobra 1941 ratno stanje i u Ljubljanskoj pokrajini,²⁸⁴ a istog dana je Musolini izdao kaznenu uredbu za okupiranu Hrvatsku i Ljubljansku pokrajinu, u kojoj je smrtna kazna predviđena za slučajevе napada na jedinstvo, nezavisnost, nepovredivost i bezbednost države za slučaj oružanog ustanka, prevratničkog udruživanja itd.²⁸⁵

Gracioli je 7. oktobra prviput obrazovao vanredni sud koji je već 16. oktobra 1941 izrekao prve tri smrtnе presude ali su one, kao prve, bile preinačene na tešku robiju.²⁸⁶ Konačna forma tog suda u Sloveniji i Hrvatskoj data je 7. oktobra naređenjem Musolinija²⁸⁷.

Robotijeve intrige protiv Graciolija postigle su već u tom periodu takav uspeh da je Ljubljanska pokrajina postala vojno područje sa vojnim sudom, ali on se time nije zadovoljio. U dugačkom izveštaju koji je podneo 2. novembra komandantu 2. armije gde je javljaо o uspesima svoje prve operacije čišćenja protiv partizana u Ljubljani-

²⁸² Zbornik VI/1 380, dok. 158.

²⁸³ Slovenec 1 X 1941.

²⁸⁴ Isto, 25 X 1941.

²⁸⁵ Isto, 11 X 1941.

²⁸⁶ Zbornik VI/1 379, dok. 158.

²⁸⁷ Isto, 445, dok. 188.

skoj pokrajini (6 do 28 oktobra 1941), on pored ostalog kaže: »Sa sredstvima koja imam na raspoloženju a naročito sa ograničenom vlašću kojom sada raspolažem i kojom raspolažu moji divizijari, mogao bi se otstraniti učinak ali ne i uzrok nemira. Prema tome je očigledno da je jedino sredstvo za ugušenje ustanka: dočepati se rukovodeće organizacije u Ljubljani, koja nesmetano u gradu drži svoje sastanke, izdaje proglose, skuplja pomoć i vunenu odeću za ustanike, raspisuje zajam i izriče i izvršava smrtne kazne...«²⁸⁸ Izveštaj na lep način prikazuje rad OF u Ljubljani kao i želju Robotija da pridobije veću vlast. U izveštaju od 30 novembra Roboti se ponovo žali da njegovim vojnim akcijama nije usledila »jedna analogna legalna akcija« koja bi se, po njegovom mišljenju, morala odraziti u sledećim merama: 1) Potražiti članove grupe koji su se najpre rasturili da bi se zatim skoro svi vratili u Ljubljani običnim putem. Jedna grupa od 20 fizički iscrpenih i slabo odevnih ljudi povratila se, bez ikakvih dokumenata, vozom iz Ribnice u Ljubljani na glavnu stanicu, a odatle u svoje kuće i kuće pomagača (ovo je Robotijev opis stvarnog povratka ostataka raspršanih notranjskih partizana posle italijanske oktobarske ofanzive 1941). 2) Kontrolisati sumnjiva vozila koja idu u pravcu Ljubljane. Neki od ustnika, ranjeni u napadu na Lož, preneti su seljačkim kolima u Ljubljani i sklonjeni po privatnim ljubljanskim klinikama gde se još i danas nalaze. 3) Uhapsiti mnogobrojne pomagače koji se pojavljuju u Ljubljani i izvan nje, a koji pomoću kamiona, seljačkih kola, železnice itd. neprestano snabdevaju oružane grupe oružjem, municijom i hranom. Dalje, Roboti navodi da nije preuzeta nikakva politička akcija protiv veoma aktivne komunističke propagande koja jako zbunjuje javno mnenje. Okupaciona vlast nije do danas učinila ništa da se ograniči ova uzne-miravajuća delatnost. Ova pojačana prevratnička aktivnost prosto je omogućena polovičnim merama okupacione vlasti.²⁸⁹

U svojim intrigama Roboti je najzad toliko uspeo da je od 22 januara 1942 i u Ljubljani počeo da važi Mu-

²⁸⁸ Isto, 440, dok. 184.

²⁸⁹ AMNO

solinijev dekret koji je bio potpisana 19. januara 1942. U njegovom prvom članu predviđa se da će bezbednost javnog reda poverena vojnim vlastima koje će na zahtev guvernera Dalmacije intervenisati u Zadarskoj, Splitskoj i Kotorskoj pokrajini, na zahtev visokog komesara Ljubljanske pokrajine i prefekta Rijeke na teritoriji koja je pripojena toj Pokrajini, ili, pak, samoinicijativno, ako smatraju da je to potrebno, obaveštavajući o tome u svakom slučaju pomenute civilne vlasti. Drugim se članom precizira način upotrebe vojnih snaga radi obezbeđenja javnog reda gde стоји да то spada isključivo u nadležnost vojnih vlasti. U trećem se članu ističe da su upravna i sudska policija, kao i zaštita političkog i moralnog reda, i dalje poverene organima redovne policije.²⁹⁰

Tako je u to vreme završeno veliko suparništvo između civilne i vojne okupatorske vlasti. Vojna vlast je, kopirajući nemačku taktiku, prinudila »blažu« civilnu vlast da se prevremeno raskrinka i tako pokaže svoje pravo lice. Gracioliu je, kao i šefovima civilnih uprava, bilo neugodno da prizna da su okupirane pokrajine još daleko od toga da budu smirene i da se u njima vodi pravi rat koji iziskuje velike žrtve.

Osvrnamo se sada ukratko na značajnije partizanske akcije u Ljubljanskoj pokrajini i italijansku reakciju na njih. Kao i u Gorenjskom i Štajerskoj, i u Ljubljanskoj se pokrajini NOB razvila u dva pravca: na organizovanje što aktivnijih osnovnih čelija i terenskih odbora OF s jedne i partizanskih jedinica koje su počele da izvode prve vojne akcije, s druge strane. U tome postoji razlika između rada u Ljubljanskoj pokrajini i radu u Gorenjskom. U Kamničkom su sredu partizanske akcije digle stanovništvo na masovni ustank, a u Ljubljanskoj pokrajini nisu. Drug Kardelj je početkom septembra 1941 zapisaо: »2. Sve do poslednjih dana partizanske akcije su se ograničavale uglavnom na onaj deo Slovenije koji se nalazi pod nemačkom okupacijom... Osnažiti partizansku akciju na teritoriji koju su okupirali Italijani — to je drugi zadatak oslobodilačkih snaga slovenačkog naroda«.²⁹¹

²⁹⁰ Zbornik VI/2 327 s. dok. 134.

²⁹¹ Zbornik VI/1 65, dok. 22.

Već je rečeno da su Italijani veoma rano, odmah po osnivanju OF, primetili da se protiv sila Osovine počela razvijati živa aktivnost. Dogadjaj na Golom, gde su stanovnici Golog i Škrilja pretukli 12 juna 1941 i naterali u bekstvo italijanske vojnike iz gostionice,²⁹² još se ne može ubrojiti u organizovan otpor slovenačkog naroda protiv okupatora. Veću pažnju treba pokloniti dogadajima koji su se odigrali oko 22 juna 1941, naročito u istočnom delu Ljubljane do Polja i Zaloga. Tamo su se osetili prvi znaci organizovanog otpora koji su i za Italijane bili veoma jasni.²⁹³ Tako je i prema italijanskim podacima već meseca juna bilo u Ljubljanskoj pokrajini dosta živo. Aktivnost OF u toku jula sve je više rasla. Prema italijanskim podacima, od 1 do 15 jula izvršeno je 9 napada na pojedinačne patrole,²⁹⁴ 16. jula izvršen je napad na patrolu karabinijera kod Borovnice, a noću 20. jula napadnuta je patrola italijanskih finansa kod Trebnjeg.²⁹⁵ Sve su te akcije izvršile prve partizanske diverzantske grupe. 26. jula imala je svoju prvu akciju Molniška četa napavši komoru 2. čete 3. bataljona crnih košulja kod Brezja iznad Sostra kojom je prilikom ranjen jedan fašist.²⁹⁶

Tako je 30. jula došlo u Ljubljanskoj pokrajini do prve policijske hajke, odnosno do akcije čišćenja, kako je nazivaju Italijani. Ta je akcija preduzeta »po prethodnom sporazumu između Kr. Kvesture u Ljubljani i nemačkih policiskih vlasti«, da bi se otkrio ubica nemačkog carinika.²⁹⁷ Nema nikakve sumnje da je do akcije došlo i usled sve veće aktivnosti Molniške čete. Nije poznato ko je ubio nemačkog carinika. Ne zna se ni da li je taj identičan sa carinikom Tefelejem koji je, prema nemačkim podacima, pao 16. jula u Besničkoj Dolini kod Zaloga,²⁹⁸ ili su možda u pitanju dva ubijena i razoružana nemačka vojnika kako to navodi »Slovenski poročevalec«.²⁹⁹ Tačno

²⁹² Isto, 240, dok. 84.

²⁹³ Isto, 247 s, dok. 91.

²⁹⁴ Isto, 272, dok. 104.

²⁹⁵ Isto, 282, dok. 108.

²⁹⁶ Isto, 294 s, dok. 115 i 44, prim. 5, dok. 11.

²⁹⁷ Isto, 293, dok. 114.

²⁹⁸ Isto, 36, prim. 4, dok. 8.

²⁹⁹ Isto, 36, dok. 8.

je, svakako, da su Nemci i Italijani preduzeli kombinovanu akciju čišćenja usled partizanske aktivnosti u okolini Zaloga kod Ljubljane. To je najverovatnije bilo prvo čišćenje u Ljubljanskoj pokrajini. Šteta što se o toj prvoj hajci raspolaže samo podacima iz italijanskih izvora. Poznato je da je ta akcija čišćenja bila kombinovana, da su je na nemačkoj strani vršile nemačke policiske snage, a na italijanskoj ljubljanski vice-upravnik policije Raveli. To, dakle, nije bila vojnička akcija te se može zamisliti sva Robotijeva nevolja kad mu je upravna, civilna vlast odnela ispred nosa sve vojničke lovoričke, a on joj je morao stavljati na raspolaganje još i svoje jedinice.

Na dan 30. jula u 3.00 izjutra italijanske su jedinice posele italijansko-nemačku granicu od Save do Panske Reke i to: od Save do južno od Starog Grada (k 455) 2 četa 80 bataljona, ojačana sa 50 ljudi 55 legije crnih košulja; odatle do Tabora 1 četa 80 bataljona, ojačana sa 100 ljudi 55 legije; od Tabora do Panske Reke 2 četa 3 bataljona crnih košulja (dakle, upravo ona četa čiju je komoru 26. jula napala Molniška četa). Osim toga, pozadi ove posednute linije postavljen je još 31 karabinijer i 10 policajaca. Istovremeno su Italijani čistili prigranični pojas Zalog — Spodnji Kašelj — Zgornji Kašelj — Slape — Vevče — Zadvor — Sv. Lenart — Sadinja Vas — Podlipoglav — nemačko-italijanska granica, i to patrolama pod komandom oficira 38 bataljona kraljevskih karabinijera, policajaca i crnih košulja 3 i 4 čete 80 bataljona.

Akcija je, dakle, bila dosta jednostavna i sastojala se u zatvaranju linije na nemačko-italijanskoj granici koju su posele italijanske snage i prema kojoj su sa jedne strane vršili čišćenje Nemci, a sa druge Italijani. To je trajalo do 11 časova; uspeh je bio taj što je uhvaćeno više ljudi od kojih su zadržana 4 čoveka. U 14.30 akcija je završena i pomoćnik kvestora se pohvalno izrazio o disciplinovanosti, ozbiljnosti i držanju jedinica crnih košulja.³⁰⁰

Avgusta se aktivnost u Ljubljanskoj pokrajini povećala i Roboti je 6 avgusta pisao: »Poslednjih dana znatno

³⁰⁰ Isto, 292 s, dok. 114.

su se povećale sabotaže na železničkim prugama, naročito na teritoriji u nadležnosti divizije »Granatijeri di Sardenja«.³⁰¹ Kako su Italijani počeli dosledno da reaguju na sve te akcije, vidi se iz primera sa Molniškom četom. Njena se aktivnost sve više osećala (naprimer, 3 avgusta je u 1.30 noću napala četiri italijanska vojnika na železničkoj pruzi Škofljica — Šmarje i ranila starijeg vodnika, a 7 avgusta je minirala prugu Škofljica — Ljubljana).³⁰² Zato su Italijani 9 avgusta sa 2 pukom divizije »Granatijeri di Sardenja«, 3 bataljonom crnih košulja i 2 hemiskim bataljonom pročešljali područje između Šmarja i Škofljice, ali su pritom spretno izbegavali šume jer bi se inače morali sukobiti sa Molniškom četom koja je bila u punoj pripravnosti. Po selima su uhapsili 14 osoba.³⁰³

U kojoj su meri već ove prve partizanske akcije u Ljubljanskoj pokrajini išle na nerve Italijanima, lepo pokazuju Robotijeva pisma, njegove ocene situacije u Sloveniji i uputstva koja je izdao potčinjenim komandanima. 9 avgusta Roboti kaže:

Sadašnje vojne mere — koje u svakom trenutku mogu biti pojačane — dosada su dale dobre rezultate utoliko što su omogućile samo »mestimičan« i nepovoljan rad ustanicima i onemogućile da pokušaji sabotaže prouzrokuju nesreće ili incidente. Želim da se sprovedu sledeća načela koja moraju inspirisati našu akciju i pretstavlјati uputstvo za komandante garnizona. Napadači na život drugih, ako se uhvate na delu, moraju odmah platiti svojim životom... Otvoriti dobro oči i pojačati rad konfidenata. Komunistička propaganda, koja je svakim danom sve jača, ne sme ni okrznuti kompaktnost jedinica... Padobranci se mogu pojavljivati različito: u grupama ili pojedinačno.³⁰⁴

Sredinom avgusta je Molniška četa postajala sve aktivnija, a i brojno je narasla. Posledica ovog prvog bila je ta što su Italijani vršili sve jači pritisak prema Molniku, mada nisu ispoljavali naročitu želju da uđu u molničke šume, dok je posledica drugog bila ta što se deo partizana odvojio od čete i otišao na Mokrec gde je dobio

³⁰¹ Isto, 302, dok. 121.

³⁰² Isto, 311 s, (slov. tekst).

³⁰³ AVI, fasc. 21D.

³⁰⁴ Zbornik VI/1 310 s, dok. 124.

naziv Mokrška četa. Uskoro je ta četa postala mnogo aktivnija od Molniške koja je sve više dobijala značaj sabirne i prolazne baze za novopristigle partizane.

Do kraja avgusta je Mokrška četa narasla na blizu 50 boraca.³⁰⁵ Njen je deo napao 30 avgusta stanicu karanjinjera na Turjaku. Napad je, doduše, nosio sva obeležja slabosti i nedostataka prvog napada na okupatorsko uporište u Ljubljanskoj pokrajini, ali su Italijani ipak poklonili mokrečkim partizanima svu potrebnu pažnju. U trodnevnoj akciji — 14,15 i 16 septembra — pretresli su sa policijom čitavo područje Mokreca i Iškog Vintgara (klisura r. Iške između Krima i Mokreca).³⁰⁶ Ova je policijska hajka bila veća od one kod Zaloga, a vodio ju je kvestor lično. Pošto nije donela nikakav uspeh, Roboti je zlurado zapisao: »Slaba organizacija, nedovoljno vojno znanje, površnost i netačnost obaveštenja datih pre operacija, slaba fizička uvežbanost za ratne napore kod pojedinih komesara koji su, na čelu sa kvestorom, uzeli u ruke neposredno vođenje operacija, — sve su to razlozi potpunog neuspeha akcije iako je 50 agenata sa 4 policijska psa bilo pojačano sa 2.000 grenadira, među kojima preko 100 oficira«.³⁰⁷ Istina, Italijani su okružili i spalili logor Mokrške čete i objekte u dolini Iškog Vintgara, ali partizane nisu uništili. Posle tog »čišćenja« skupili su se mokrečki partizani u novom logoru u Zali pod Osredkom. Priliv novih partizana bio je septembra sve veći i u Zali su otpočele pripreme za organizaciju Krimskog bataljona.

U Ljubljanskoj se pokrajini može primetiti ono isto što i u Gorenjskom i Štajerskoj. Partizanske se jedinice aktiviraju, počinju brojno narastati i udruživati se u bataljone. *Krimski bataljon*, formiran u Zali, narastao je do početka oktobra na oko 150 boraca i imao u svom sastavu *Robsku, Presersku, Borovnišku, Lošku i Šolsku (Školsku) četu*. Ova se poslednja nalazila u Zali i u nju su primani novi partizani naročito iz Ljubljane, neposredno

³⁰⁵ Isto, 45, prim. 5, dok. 11.

³⁰⁶ Isto, 389, dok. 162.

³⁰⁷ Isto, 470 s, dok. 197.

ili preko sabirnih logora na Mokreku i u blizini Kureščeka.³⁰⁸

Roboti je pravilno ocenio opasnost koju je po južnu železnicu počela da pretstavlja sve veća aktivnost Krimskog bataljona. Ta je železnica pretstavljala za Italiju saobraćajnu liniju od životnog značaja. Posledica ove Robotijeve pravilne ocene bila je prva italijanska vojna akcija protiv Krimskog bataljona koja je trajala od 6 do 29 oktobra 1941.

Već je rečeno da je Roboti u svom delovanju imao vezane ruke i da je bio zavisan od visokog komesara. Pomenute su dve policiske akcije čišćenja za koje je general morao da stavi na raspolažanje vojнике i oficire, a izvodila ih je kvestura. Bilo je već reči i o izvanrednoj upornosti Robotija koji je u borbi protiv Graciolijeve taktike izdejstvovao preko svojih prepostavljenih više oštih okupacionih uredaba u Ljubljanskoj pokrajini. Kad je Roboti na svoju ruku otpočeo prvu veliku operaciju čišćenja (»veliko čišćenje«) u Ljubljanskoj pokrajini, sutradan mu je komandant 2 armije general Roata poručio da na opasnijim i nesigurnim područjima treba početi sa izvođenjem sistematskih operacija da bi se konačno uništila žarišta prevratnika.³⁰⁹ Međutim, Roboti je otpočeo ofanzivu dan ranije, »na osnovu dublje procene situacije«.

U izveštaju po završenoj operaciji čišćenja Roboti kaže da je Krimski bataljon, ili operativna rukovodeća grupa — kako ga on naziva, razmestio svoj štab po gusto pošumljenim brdima (Krim, Kamenica, Mokrec) koja sa gornjom dolinom r. Iške pretstavlja nepristupačnu tvrđavu. Na pitanje zašto je bataljon izabrao svoju bazu na tom području, Roboti je odgovorio: 1) Usled blizine Ljubljane (»te je tako sigurnija veza sa rukovodećim organima, da bi se što lakše dobili borci koje većim delom može da obezbedi grad i okolina i da bi se dobijala hrana putem jake turističke aktivnosti«). Roboti je, dakle, tačno pogodio i bio od strane svojih konfidenata i obaveštajne službe dobro informisan o situaciji. 2) Zbog mogućnosti

³⁰⁸ Isto, 124, prim. 3, dok. 54.

³⁰⁹ AVI, fasc. 1, I.

da se partizani osalone na mnogobrojna naselja koja se nalaze na padinama tih brda i duž doline r. Iške. Kad je Roboti saznao za mesto i jačinu Krimskog bataljona odredio je potrebne snage za ofanzivu. Još pre nego što je odredio »operativne modalitete« on je, kako kaže, »preduzeo jednu svoju ličnu, stalnu i upornu akciju da bi svim trupama ukazao na potrebu da se ne zavaravaju u pogledu duševnog stanja većeg dela ovog stanovništva, koje je nama tendenciozno naklonjeno i koje je u ovom razbojničkom načinu sprovođenja ustaničke aktivnosti videlo i vidi da se ponovo javlja mogućnost ozbiljne prepreke našoj okupaciji... Ta je moja akcija bila potrebna da bi se pobedila i preobrazila neizlečiva dobrodušnost naših vojnika koje uvek rukovodi duševna dobrota rase«.

Interesantan je Robotijev operaciski plan koji je, prema njegovim rečima, obuhvatao dve stvari: 1) »zauzeti centralno zborni mesto da bi se moglo pogoditi središte neprijateljskog organizma, izbaciti ga iz njegovog skloništa i onemogućiti mu da uspostavi polazne baze za svoju zločinačku aktivnost i 2) imati na domaku ruke, u raznim garnizonima zone koja se graniči planinskim masivom, grupe snaga, spremne na automobilima, koje bi se mogle hitno koncentrisati tamo gde bi se primetila akcija ustanička«. Robotijev plan obuhvata, dakle, dve stvari: uništenje partizanske osnovice time što će se pročešljati ceo teren na kome se nalaze partizani — i jednovremeno u neposrednoj blizini partizanskog područja improvizovati mnogobrojne posade koje će biti u stanju da odmah dejstvuju tamo gde bi se partizani pojavili. Za ostvarenje tog plana Roboti određuje 2 bataljon 1 puka divizije »Granatijeri di Sardenja« koji je imao, »odeljen na jedinice jačine najmanje do jednog voda, da stalno pretražuje teren i proteruje ustaničke«. Za improvizovane posade stvorio je posebne manevarske jedinice koje je naoružao automatskim oružjem i bombama i snabdeo ih dovoljnim brojem motornih vozila. Kad je Roboti to pripremio, čekao je samo još na trenutak kada će od konfidenata i obaveštajne službe saznati za tačno mesto zadržavanja partizana.

Tok ofanzive je bio sledeći: 6 oktobra se rasporedio 2 bataljon grenadira u rejone Škrilje — Golo, a 7 oktobra

je podeljen na vodove, pročešljaо područje Mokrec — Malinjek — k 939 — k 982, gde je otkrio 6 baraka koje su služile za smeštaj prвobitne Mokreške čete. Roboti kaže da su te barake bile obezbeđene osmatračnicama i zaklonima za automatsko oružje. U toku ovog čišćenja otkrili su Italijani i šumski telefon za koji su sumnjali da služi partizanima. Posle tih uspeha Roboti je počeo da ostvaruje drugi deo svog plana ofanzive. Na području Mokreca i Kureščeka postavio je brojne zasede, računajući da će planinarska kuća namamiti partizane, i naredio da se na liniji Mokrec — Turjak prisluškuju telefonski razgovori. Ovo je, prema Robotijevom mišljenju, dalo sledeće rezultate: uhvaćeni su telefonski razgovori o vojnim aktivnostima te je 14. oktobra došlo do sukoba kod Zapotoka gde su pala 2 partizana, dok je uhvaćeno 20 osoba, od kojih je 8 predato ratnom суду 2 armije kao članovi partizanskih jedinica, 9 zato što su im pomagali, a 3 su osobe puštene jer ih ništa nije teretilo. Kod Zapotoka su se Italijani sukobili sa Robskom četom, koja se zatim povukla na Mokrec.

Iz ovoga se vidi da se Roboti upravljaо tačno prema svom planu ofanzive: pročešljaо je područje na kome su se zadržavali partizani, a zatim je na ivicama mokrečkih šuma improvizovao zasede koje su čekale pojavu partizana. To je bila interesantna taktika i ona se suštinski razlikovala od nemačke. Ali to je bio prvi i poslednji Robotijev pokušaj takve vrste.

Posle borbe kod Zapotoka Roboti je odredio 20. oktobar za početak druge faze čišćenja, te je naredio da se zauzme logor o kome je dobio podatke od jednog partizanskog izdajnika. Tu Roboti misli na glavno partizansko logorište u Zali.³¹⁰ U međuvremenu se desilo nešto što Roboti nije očekivao: dok je vršio čišćenje i stajao u zasedi pod Mokrecom, Krimski je bataljon pripremao veliku akciju na Lož i Bezuljak kod Cerknice, što je potpuno poremetilo Robotijeve ofanzivne planove te je morao nabrzinu stvarati nove.

Glavni štab je u duhu već pomenutog citata druga Kardelja bezuslovno tražio opsežnije vojne akcije i u

³¹⁰ Zbornik VI/1, 431—440, dok. 184.

Ljubljanskoj pokrajini jer takvih dotada — sa izuzetkom neuspelog napada na Turjak — nije bilo. Glavni štab je reorganizovao štab Krimskog bataljona, postavivši potpuno nov štab koji je ubrzo počeo sa pripremama, ali se nije mogao odlučiti šta da napadne. Drug Daki piše u svojim memoarima³¹¹ da se štab najpre odlučio za napad na veliko italijansko skladište municije u selu Klanec, ali ta akcija nije uspela. Zato je počeo pripremati akciju na borovnički železnički vijadukt, ali je partizana opet bilo nedovoljno, a italijanske posade koje su čuvale most bile su suviše jake. Konačno se štab odlučio za napad na Lož i Bezuljak. Zato je bataljon podeljen na dva polubataljona. Prvi (Loška, Robska i Preserska četa) napao je Lož, a drugi (Borovniška četa) Bezuljak. U napadu na Lož učestvovalo je 59 (49) partizana, naoružanih sa 4—6 puško-mitraljeza, dok je italijanska posada brojala 62 čoveka. U pitanju je interesantan primer gde su snage bile približno jednake, ali su u pogledu zemljišta Italijani sva-kako imali prednost.

Prvi polubataljon, podeljen na grupe, napao je 19. oktobra u 17.30 časova 156 bateriju graničara iz 17 armiske artiljeriske grupe i mesta gde su se Italijani u Ložu zadržavali: oficirsku menzu, poštu, stanove ljudstva baterije, kancelariju baterije i konjušnice. Prema detaljnном Robotijevom opisu, tok napada je bio sledeći: u trpezarije oficirske menze bili su prikupljeni na večeri svi oficiri, osim komandira baterije, kapetana Pivotija, koji je sa ženom i dve kćeri bio u šetnji. Kad je oko 15 partizana otpočelo napad, oficiri su potrcali na gornji sprat, odakle su odgovorili vatrom. Posle kratkog vremena stigla im je pomoć i partizani su bili odbačeni. U stanovima ljudstva baterije, gde su partizani bacili nekoliko bombi, nalazilo se oko 20 ljudi koji su napadače odbili vatrom. Partizani su ubacili bombe i u prostoriju pošte gde su ranjena 2 italijanska telefonista, a zatim su poštu zauzeli, odveli 3 zarobljenika, a ranjene ostavili. Kod konjušnice su naišli na kapetana, njegovu porodicu i jednog vojnika. Porodicu su ostavili, a kapetana i vojnika zarobili i odveli. Prve pucnjeve iz Loža čuo je u obližnjem Starom Trgu komandant uporišta potpukovnik Ruiz, koji je na-

³¹¹ Borec II. 24 s.

brzinu sakupio 15 vojnika i s njima kamionom otišao da vidi šta se tamo dešava. U blizini Loža upao je kamion u partizansku zasedu u kojoj je teško ranjen potpukovnik i još 10 vojnika. Situacija je spasena tek kad je stigla veća vojnička pomoć iz Starog Trga. Roboti kaže da je napad bio odlično organizovan, a cilj mu je bio da potpuno uništi posadu »na način koji je karakterističan za četničke akcije, iznenadan, kratak i žestok«. On navodi da je napad svih pet grupa počeo istovremeno, pominjući i zasedu koja je imala da spreči dolazak pojačanja od najbliže italijanske posade.³¹²

Napad na Lož trajao je oko 40 minuta, i prema partizanskim i italijanskim izvorima, bio je doduše nedovršen, ali je imao velikog odjeka. Na italijanskoj je strani bilo 16 lako, 2 teško ranjena i 7 zarobljenih (među kojima i komandir baterije), a partizani su imali 3 mrtva i 5 ranjenih.³¹³

Istovremeno, noću 19/20 oktobra, drugi polubataljon je napao i bacio u vazduh slagalište eksploziva u Bezuljku koji je čuvala 112 inžinjeriska četa. Napad je trajao 10 minuta i o njemu Roboti kaže da je bio dobro pripremljen i »... ustanici komunisti morali su biti u velikom broju pošto su dejstvovali skoro istovremeno bez pogreške protiv: kapetana, komandira čete, u njegovom stanu; komande čete; stana-podoficira; kuhinje; straže barutane; dva mala stana za vojнике, gde je bilo smešteno u jednom 10 i u drugom 8 vojnika ...«.³¹⁴ Prema sopstvenim podacima, Italijani su imali u Bezuljku 3 mrtva i 7 ranjenih.

Vest o ovim napadima pronela se kao munja te je poremetila produžetak Robotijeve ofanzive. 20 oktobra je Roboti naredio da se predviđena akcija u Iškom Vintgaru produži ali je sve improvizovane zasede brzo prebacio iz rejona Mokreca prema Bezuljku i Ložu sa zadatkom da budu neprekidno spremne da potraže i unište ustanike

³¹² Zbornik VI/1 413—418, dok. 175.

³¹³ Iztok Žagar, Napad na Lož 1941 — prva velika partizanska akcija, Ljudska pravica 27 IV 1946. — Stane Semič-Daki, Zapiski iz napada na Lož, Slov. por. 19 X 1947. — Janko Jarc, Partizanski napad na italijansko posadko v Ložu 19 oktobra 1941, Ljud. prav. 19 X 1947.

³¹⁴ Zbornik VI/1 419—421, dok. 176.

ako bi pokušali da se vrate u svoju bazu, da zatvore put prema severu i na svaki način oslobole zarobljenike. Jasno je da Roboti u momentu kad je izdao naređenje nije još znao kuda je krenuo polubataljon sa zarobljenicima. Zato je predviđao da će se vratiti u svoju staru bazu na Mokrec i Iški Vintgar te je naredio da se produži ofanziva prema Iškom Vintgaru. Tako bi jedinice koje bi čistile Iški Vintgar istovremeno stvarale branu prema kojoj bi partizane potiskivale manevarske snage od Loža i Bezuljka. Tek kada ga je ljubljanski kvestor obavestio 21. oktobra uveče da se u okolini Loškog Potoka pojavilo oko 100 partizana, Roboti je napustio svoj plan, jer su se partizani povukli na drugu stranu, a ne na onu na koju je on računao. On nikako nije mogao da zna da su tih »100 partizana« ustvari samo polubataljon od Loža, a ne i onaj od Bezuljka. Roboti je tada mislio da se svi partizani nalaze negde u okolini Loškog Potoka, pa je izradio plan opkoljavanja koji je trebao da izvedu 2 bataljon 1 puka divizije »Granatijeri di Sardenja«, 2 puk iste divizije i 4 bataljon crnih košulja. Sa tim je snagama okružio 22. oktobra prostoriju Stari Trg kod Loža — Draga — Gotenica — Grčarice — Ribnica — Sodražica — Topol — Stari Trg i odmah počeo stezati obruč. Već 25. oktobra obruč je sužen na liniju Travnik — Draga — Grčarice — Ribnica — Sodražica — Mali Log — Travnik, 26. oktobra na liniju Travnik — Draga — Glažuta — Jelenov Žleb — Travna Gora — Mali Log — Travnik, a 27. oktobra je sužen i južni deo obruča od Travnika na Jelenov Žleb. Na taj je način preduzeto temeljito opkoljavanje polubataljona od Loža, dok je polubataljon od Bezuljka ostao van obruča, te se bez teškoća povukao natrag prema Zali i Mokreku.

Polubataljon od Loža povukao se najpre na Knežju Njivu, a odatle na Racnu Goru. Kada su partizani, koji su još uvek vodili sa sobom zarobljenike, primetili veće italijanske pokrete po Loškoj Dolini, povukli su se još dublje, na Petelinov Vrh. Tu je pao veliki sneg i polubataljon je bio prinuđen da se povuče u krajeve koji su bili bliže selima. Zato se noću 22/23. oktobra uputio preko Loškog Potoka i Belih Voda u šumarske kolibe na Debelom Vrhu. Pored toga što je objuženi sneg bio dubok

čitav metar, počeo se osećati i nedostatak hrane i sve jači pritisak italijanskog okruženja. O svemu tome veoma dobro i detaljno piše Daki u svojim memoarima. Šta o tome kažu Italijani? Oni su se prvi put sukobili sa partizanima 23. oktobra kod Belih Voda i Drage gde je 1 partizan pao, 3 bila ranjena, a 5 zarobljeno. 25. oktobra Italijani su zaposeli Dragu i sukobili se sa partizanima na Debeldom Vrhu gde su pala 2 partizana, 3 bila ranjena i 13 zarobljeno. Tu je bilo oslobođeno i 7 Italijana — zarobljenika. Kod Miklićeve vile u Dragi zarobljeno je 26. oktobra još 8 partizana. U tim borbama i onima koje Italijani ne pominju palo je 13 partizana, 10 je ranjeno, a 44 zarobljeno.³¹⁵ Daki piše povodom ove, svakako velike, katastrofe polubataljona: »Svega skupa nas je ostalo iz logorišta na Debeldom Vrhu još 19 drugova. Ostali su bili većinom zarobljeni ili ubijeni«.³¹⁶ Ta se grupa zatim uz velike napore probijala po dubokom snegu i preko velikih šuma, pokušavajući da stigne u Ribničku dolinu. Daki o tome piše: »Pokret je bio dosta težak, tako da smo se svakog sata odmarali na samom snegu... Tako je trajao sav taj marš dva dana i dve noći«. Zatim su partizani još jednom prenoćili u šumi, zakopali oružje i podelili se u dve grupe od kojih je jedna otišla prema Ribnici, a druga prema Sodražici, odakle su se obe vratile vozom u Ljubljano. Izneto je već kako je o tome izveštavao Roboti.

Roboti je potpuno pravilno napisao: »Akcija mojih trupa je postigla cilj da uništi, ili bar isključi grupu koja je prvo otkrivena u zoni Krim, a zatim gonjena i opkoljena u zoni Debeli Vrh. Ipak ne krijem da će ona, sa nekim elementima koji su izbegli uništenje i sa kadrom i pristalicama kojima je centrala iz Ljubljane široko snabdeva, moći sigurno da se obnovi, da bi u istim mestima ili u drugoj zoni nastavila svoju aktivnost«.³¹⁷

Ovoj italijanskoj operaciji čišćenja treba dodati i jednodnevnu akciju koju su 28. oktobra izvršili 2 bataljon 1 puka grenadira, 3 bataljon crnih košulja i 2 hemiski bataljon na području Šmarje — Škofljica, gde su Italijani

³¹⁵ Isto, 436—439, dok. 184.

³¹⁶ Borec II, 45.

³¹⁷ Zbornik VI/1 440, dok. 184.

jani popalili mnogo kuća i poljoprivrednih zgrada, i jednodnevnu akciju od 29. oktobra na Osredek više Zale gde je došlo do sudara sa Borovniškom četom kojom je prilikom palo 6 partizana.

Od ostalih jedinica u Ljubljanskoj pokrajini bila je u to vreme aktivna i Belokranjska partizanska grupa koja je 6. septembra na putu Črnomelj — Griblje ubila 2 Italijana, a 3 ranila.³¹⁸

4. Akcije Osvobodilne fronte u Zasavju povodom iseljavanja

Šef civilne uprave u Donjoj Štajerskoj izdao je 20. oktobra 1941 naredbu prema kojoj će se Zasavje iseliti »iz državno-političkih razloga«. Poznato je da je Hitler odlučio da tamo naseli Nemce iz Kočevja. Prema toj naredbi, trebalo je da se iz Brežičkog sreza isele svi Slovenci sa prostorije južno od Save koja obuhvata opštine: Boštanj, Studenec, Bučka, Raka, Leskovec, Krško (južno od Save), Cerkle, Čatež i Velika Dolina, i severno od Save opštine: Dobova, Brežice, Kapele, Bizeljsko, Artiče, Sv. Peter i Globoko, izuzimajući Blatno, Krško (severno od Save), Pleterje, Anovec, Sremič i nekoliko sela iz opština Kozje i Laško; iz Trbovljanskog sreza iseliće se svi Slovenci sa prostorije južno od Save koja obuhvata opštine: Radeče, Št. Janž, Št. Jurij pod Kumom, Dole i Polšnik. Naredbom se predviđa da će se stanovništvo preseliti u Rajh.³¹⁹

U pitanju je, dakle, izvođenje treće etape velikog nemackog plana iseljavanja o kome je već bilo reči. Pod utiskom savetovanja sa Komandantima glavnih štabova i drugim rukovodiocima NOB jugoslovenskih naroda u Stolicama, CK KPS htio je da na ovu Iberajterovu naredbu odgovori opštim narodnim ustankom u Zasavju, koji bi trebalo da otpočne i rasplamsa se sasređenim akcijama partizanskih jedinica. *Slovenski poročevalec* donosi 1. novembra proglašenje u kome se kaže: »Slovenci!

³¹⁸ Isto, 368, dok. 154.

³¹⁹ VAZSt 48 od 25 X 1941.

Jedini spas od preseljavanja i od terora bestijalnih potrobljivača jeste oružani otpor... Gde god budu hteli da nas preseljavaju, gde god budu hteli da izvode prema nama represalije, svuda im se oduprimo!... Partizani!... Samo vaša ofanzivna akcija može garantovati opstanak ugroženom slovenačkom životu... Slovenci neposredno ugroženih krajeva! Odmah formirajte narodnu zaštitu... naoružajte se svim što imate pri ruci. Odmah stupite u akciju i ne čekajte napad!«³²⁰ Poznat je još jedan proglaš OF koji još odlučnije poziva stanovništvo Zasavja kome preti preseljenje: »Ne dozvolite da vas presele! Branimo svoju imovinu i zemlju... Vreme je da se prihvatimo oružja. Naoružajmo se svim što nam dođe u ruke: puškama, bombama, lopatama, vilama i pijucima. Ujedinimo se po više sela u obranu... U borbu slavni potomci Matije Gupca, k oružju!«³²¹

Osnovni cilj političke propagande CK KPS je, dakle, jasan: odupreti se i ne dozvoliti preseljenje. Toj političkoj pripremi trebale bi da doprinesu svoj ideo i partizanske jedinice, služeći kao primer šta može da učini naoružani slovenački narod. Zato je Glavni štab pripremio plan koncentracije većeg dela slovenačkih partizanskih jedinica na prostoriji koja je trebala da bude iseljena — da bi uspešnim akcijama doprineo buđenju ustaničke svesti kod stanovništva određenog za iseljenje. Prema tom planu, u Zasavju bi se prikupile sledeće jedinice: 1 štajerski bataljon koji bi se iz okoline Šoštnja prebacio u severni deo prostorije određene za iseljavanje; njemu bi trebale da se priključe: Brežiška četa koja je formirana početkom oktobra u okolini Brežica; dolenjske partizanske jedinice: Novomeška i Belokranjska partizanska grupa, Grosupeljska (Stiška) i Mokronoška četa, koja je formirana početkom septembra u dolini Mirne. Od dolenjskih jedinica obrazovao bi se Dolenjski bataljon koji bi operisao u južnom delu prostorije određene za iseljavanje. 1 štajerskom bataljonu priključila bi se još Radomeljska četa iz Kamniškog bataljona, ali je ona —

³²⁰ Zbornik VI/1 130 s, dok. 59.

³²¹ Zgodovinski časopis V, 91.

kao što je već izneto — bila potpuno uništena na Golčaju kad je krenula da se priključi 1 štajerskom bataljonu. Dolenjskom bataljonu trebao je da se pripoji i deo Borovniške čete iz Krimskog bataljona.

Ova široko zamišljena akcija CK KPS nije donela očekivane rezultate. Velik i intenzivan politički rad nije podigao Zasavje na ustanak jer je hitlerovska demagogija ostavila tamo vidan trag. Ni koncentracija slovenačkih partizanskih snaga uglavnom nije uspela i to iz dva osnovna razloga: 1) zbog teških, nepovoljnih vremenskih i zemljišnih prilika (rano je pao dubok sneg) i velike udaljenosti nekih jedinica od mesta prikupljanja, i 2) zbog neumoljive i dosledne rešenosti okupatora da razbije svako veće partizansko prikupljanje i svaku jedinicu. Već na ovom mestu može se kazati da su u određeni rejon za prikupljanje Dolenjskog bataljona stigle samo Novomeška grupa i Mokronoška četa.

Mokronoška četa zadržala se u okolini Mokronoga od svog formiranja. Sredinom oktobra otišlo je iz čete 5 boraca sa Milanom Majcenom prema Št. Janžu na teritoriju okupiranu od Nemaca da bi na prostoriji određenoj za iseljenje mobilisali što više partizana-dobrovoljaca. U nekoj kući kod Tržiča (Murence) napali su nemacki graničari 28. oktobra oko 16 časova Majcena i Janeza Mevželja i pobili ih 29. oktobra posle 18-časovne borbe.³²² Ostali borci Majcenove grupe i Mokronoške čete došli su na mesto prikupljanja na Otavnik.

Novomeška grupa logorovala je krajem oktobra na Brezovoj Rebri nad Stražom kod Toplica, a noću 29/30. oktobra otišla je prema Šmarjeti gde joj se priključila i grupa NZ koja je bila mobilisana radi učešća u akciji na prostoriji predviđenoj za iseljavanje. Kod Šmarjete trebali su Novomeštani da se sastanu sa Belokranjskom grupom. Pošto ove nije bilo, otišli su sami na Otavnik i sastali se sa Mokronoškom četom.

Deo belokrajinskih partizana otišao je 29. oktobra prema mestu prikupljanja od Miklarja preko Stražnjeg Vrha, Rodina, Kota i Semiškog tunela, gde su mu se priključile Semiška, Gradaška i Metliška grupa tako da je

³²² Zbornik VI/1 135, prim. 1, dok. 62.

Belokranjska grupa brojala ukupno 29 boraca. Grupa je prenoćila u Gornjim Lazama, odakle je preko Radohe otišla u Podgrad. Odatle je 1 novembra krenula preko Teške Vode i Velikog Oreheka do zamka Otočca, kod Št. Petera (blizu Novog Mesta). Pošto je pao dubok sneg, komandant se odlučio na povratak i grupa je 1/2 novembra prenoćila u Podgradu, a sledeće noći u Gornjim Lazama. Tu je Belokranjsku grupu zadesila teška nesreća. Ne znajući da ih gone jedinice 24 puka divizije »Izonco«, partizani su bili iznenada napadnuti.³²³ Italijani su se prilikom gonjenja Belokranjske čete podelili na tri dela: prvi je zatvorio pravac Vinja Vas — Dolž kako bi partizanima zaprečio put na Gorjance; drugi je tragao za partizanima u pravcu Stopiče — Dolž, a treći je prodro u Pravcu Hrušica — Gaberje, kako bi presekao partizanima put ako bi se hteli povući prema Tolstom Vrhу.

Partizani su došli u Gornje Laze 2 novembra uveče gde su prenoćili, i to jedan deo na seniku, a drugi u nekoj kući (celokupno naoružanje ostalo je kod onih koji su noćili u kući). Tog dana su Italijani došli u dodir s partizanima u blizini Teške Vode i pratili ih sve do Radohe, gde su izgubili dodir sa njima te su odlučili da tu prenoće. Međutim, pošto su ih dva izdajnika izvestila da su partizani na Gornjim Lazama, Italijani su počeli da nadiru prema tom selu, gde je u 21.30 došlo do oštре borbe u kojoj je od 29 partizana ostalo živih samo 8, dok su Italijani imali 2 mrtva.

Na Otavniku je od Mokronoške čete i Novomeške grupe formiran odred koji je brojao 31 borca i bio pod neposrednom komandom članova Glavnog štaba. Odred se odlučio za napad na Bučku gde se nalazila nemačka posada i njihovi zatvori. Podelivši se na tri desetine, on je danju prešao nemačko-italijansku granicu. Noću 1/2 novembra napao je Bučku.³²⁴ Posle teške borbe u kojoj je bilo žrtava sa obe strane, partizani su se povukli u

³²³ AVI, fasc. 21B. — Janko Jarc, Krvava tragedija na Gorenjih Lazah, Borec 1954, 252—256.

³²⁴ Borec 1953, 350. — 29 oktober — praznik Novega Mesta, Dolenjski list 23 X 1953.

Ljubljansku pokrajinu.³²⁵ Na ovaj napad snažno su reagovali i Nemci i Italijani. Iz istorije divizije »Izonco«³²⁶ vidi se da su Italijani reagovali 1 novembra, što bi moglo da znači da se možda već 1 novembra vodila borba i za Bučku. Istorija navodi da je ta italijanska »policiska operacija« bila u toku 1, 2 i 3 novembra južno od Novog Mesta prava vojna operacija protiv »snažne komunističke grupe u jugoslovenskim uniformama, naoružane brojnim automatskim oružjem«. Hroničar tu očigledno misli na Belokranjsku grupu koja je prilikom marša ka mestu prikupljanja (29, 30, 31 oktobra, 1 i 2 novembra) slučajno naletela na ovu italijansku operaciju koja se za nju tako porazno završila. U hronici dalje стоји да је divizija »Izonco« učestvovala 1, 2 i 3 novembra i u nemačkom čišćenju na prostoriji između Tržišča i Bučke. Ovi se podaci slažu sa partizanskim izvorima. Rečeno je već da se odred koji je napao Bučku povukao najpre u Ljubljansku pokrajinu, ali je tom prilikom naleteo na italijansku hajku. Tada je jedva uspeo da izmanevruje kombinovanu italijansko-nemačku hajku na prostoriji Moravče — Litija — Kum — Št. Rupert, ali je 14 novembra bio napadnut od Italijana na Moraviškoj Gori. Odатле se odred prebacio na područje Mokronoga, где се затим као Mokronoška četa priključio 15 decembra novoformiranom 2 štajerskom bataljonu.³²⁷

Treba još videti t.zv. *Brežiški marš* 1 štajerskog bataljona koji je prema naređenju Glavnog štaba zajedno sa Brežiškom četom morao da preduzme akcije na severnom delu prostorije određene za iseljenje. Ovaj je bataljon, pod komandom Franca Rozmana-Staneta, krenuo na put noću 27/28 oktobra iz Griža kod Celja. Kolona je išla desnom obalom Savinje, a kod Petrovča je prešla preko mosta na levu i produžila preko Leveca do Joštovog mlina na Ložnici. Odатле je bataljon pošao u pravcu Ostrožno — Šmarjeta — Ljubečno — Bovše где се неко vreme odmarao, а потом je krenuo за Dobje i Razgor

³²⁵ Zbornik VI/1 135, prim. 1, dok. 62 i str. 136, prim. 2, dok. 63.

³²⁶ Cenni storici sulla partecipazione all'attuale guerra della divisione di fanteria »Isonzo«, AVI, fasc. 32B.

³²⁷ Zbornik VI/1 135, prim. 1, dok. 62.

u kome se zadržao u toku dana. Noću 30/31 oktobra krenuo je iz Razgora u pravcu Hotunje i prešavši preko druma kod Ponikve, Zg. Selca, preko pruge Maribor — Celje, zatim preko pruge Grobelno — Šmarje, stigao je na Javorje kod Slivnice i Sv. Helene. Tu je bataljon 1 novembra u ranim popodnevnim časovima bio opkoljen i napadnut; borba u kojoj je imao 4 mrtva trajala je sve do noći, kad mu je uspelo da se probije pravcem Babnja Gora — Volčje Jame. Odatle je nastavio put pravcem Dobrina — Lešično — vrh Pašenca, gde je 2 novembra zapao preko dana u visoki sneg i prenoćio u selu Log pod Pašencom. Tu je ostao i u toku 3 novembra. Tog dana uveče bataljon se uputio preko Bohora pravcem: Glažuta — Manga — Golobinjek pri Planini, gde su ga Nemci napali u toku dana 4 novembra, usled čega se povukao pravcem Visoče — Poljane — Marof pri Jurkloštru. Tu je oko 15 časova prešao drum Jurklošter — Planina i otišao na Voluš. Pri prelazu preko druma došlo je do sukoba sa kolonom kamiona nemačke policije u kome je pao jedan partizan. Sa Voluške Gore bataljon se uputio pravcem Globoko — Brodnice i noću 4/5 novembra stigao u selo Lože pod Sv. Miklavžem, gde se odmorio. Posle odmora prešao je prugu Zidani Most — Celje i uputio se pravcem Kozjica — Gorice — Sv. Jedert — Prahe, gde je stigao 5 novembra u 7 časova izjutra i ostao do 6 novembra uveče. Noću se bataljon prebacio preko prelaza između Golca i Baba na Zg. Rečicu — Zagreben — Zubukovicu u Griže, dakle, baš tamo odakle je pošao prema Brežicama do kojih nije mogao stići.

Posle povratka, 1 štajerskom bataljonu nije preostalo gotovo ništa drugo nego da se podeli da bi mogao prezimeti. To što nije bio razbijen pretstavljalje je uspeh u uslovima kakvi su tada postojali u Štajerskoj usled stalnog progona od strane Nemaca. On se podelio na 7 grupa koje su otišle u razna mesta da prezime. Prethodno je bio dogovoren način međusobnog održavanja kurirske veze. Prva je grupa otišla u Čeče (lokalni naziv za uzvišicu pod Mrzlicom kod Trbovlja), druga u Št. Andraž pri Polzeli, treća u okolini Izlaka, četvrta (Pohorska) na Ruše, peta u blizini Št. Pavela pri Preboldu, šesta (Šaleška) u Šalešku Dolinu i sedma na područje Mrzlice. Treba naglasiti da

je bataljon imao zadatak da prezimi, ali i da se opet prikupi čim nastanu povoljnije vremenske prilike i da počne sa izvođenjem akcija. Komandant bataljona Stane otišao je posle ove podele u Ljubljani, a odatle sa uputstvom Glavnog štaba u Dolenjsko gde je počeo da formira novi, 2 štajerski bataljon.³²⁸

Ostaje još pitanje šta je bilo sa Brežiškom četom. U toku celog novembra ona je na prostoriji određenoj za iseljavanje izvodila manje akcije i uništavala sve što je moglo koristiti okupatoru, odnosno budućim naseljenicima, Nemcima iz Kočevja. Poznat je njen smeli napad na sud u Sevnici i oslobođenje zatvorenika. Sve te akcije detaljno navodi *Slovenski poročevalec* od 9 decembra 1941.³²⁹ Jasno je da su Nemci i ovu četu pratili u stopu. Kad se sredinom novembra prebacila pored Rajhenburga na Veliki Kamen kod Potsrede i spremala sabotažu na rudnik Senovo, četa je 28 novembra 1941 napadnuta i uništена — što se vidi iz štabnih razgovora u Mariboru. Na tim razgovorima, koje su vodili vodeći nacisti 8 decembra 1941, govorilo se da je policija uspela da opkoli veliku grupu i uništi je (4 mrtva, 6 ranjenih).³³⁰

Na mesto prikupljanja dolenjskih partizanskih jedinica morao je da dođe i deo Borovniške čete koja je taj zadatak primila posle uspešnog napada na Bezuljak. Već je izneto da su je na Osredaku Italijani iznenadili i razbili. Ostatak čete priključio se kasnije bataljonu na Kožljeku.³³¹

Kakav je bio opšti položaj u Sloveniji početkom rane zime 1941? Nema nikakve sumnje da je vojnički položaj bio veoma težak. Slovenska partizanska vojska doživela je teške udarce. Razbijen je Krimski bataljon i Belokranjska grupa, a posle napada na Bučku raspalo se i dolenjsko prikupljanje partizana, odnosno Dolenjski bataljon. U Štajerskoj se podelio 1 štajerski bataljon, a uništene

³²⁸ Stane Terčak, I. Štajerski bataljon v letu 1941, Celjski zbornik 1951, 131—138. — Brežiški pohod, Naše delo (Krško) 5 i 18 XII 1952. — Ludvik Zupanc-Ivo, Ob 10 obletnici brežiškega pohoda, Ljubljanski dnevnik 30 X — 3 XI 1951.

³²⁹ Škerl, 214—215.

³³⁰ DAM

³³¹ Zbornik VI/1 125, prim. 4, dok. 55.

su Brežiška i Radomeljska četa. Nemci i Italijani ispoljili su najodlučniju namjeru da razbiju svako, makar i najmanje, prikupljanje partizanskih snaga i onemoguće svaku partizansku akciju. Čim su samo naslutili kakvo veće prikupljanje partizanskih snaga, oni su preduzimali odmah odlučne ofanzivne akcije. Pritom su sve više koristili konfidente, zbog čega je u Štajerskoj došlo do velikih provala sa teškim posledicama za Partiju, Frontu i partizanske jedinice.

Uprkos svim tim nepovoljnim okolnostima treba nagnasiti da to nikako ne znači neko opadanje NOB u Sloveniji u to vreme. Mada je vojna situacija bila teška i mada je pao veliki broj prvih i najboljih partizanskih boraca, baš u to vreme ponovo su izrastali u Gorenjskom Cankarev, u Notranjskom Kožljški i u Dolenjskom 2 štajerski bataljon. Čime to objasniti? Već je rečeno šta je u Sloveniji značila OF, ova velika sveslovenačka organizacija borbenog naroda kojom je rukovodio CK KPS. Ona je bila kičma i osnovica čitave borbe, a u to vreme ne samo što je ostala netaknuta, već se razvila do takvog stepena revolucionarnosti da je počela dobijati prve elemente nove narodne vlasti.

5. Razvoj Osvobodilne fronte i njen Vrhovni plenum (Slovenački narodnooslobodilački odbor)

Nikakva sila nije mogla da zaustavi razvoj OF ni u horizontalnom ni u vertikalnom smislu. Bez obzira na to što su je okupatori podelili, po čitavoj su Sloveniji rasle i razvijale se osnovne ćelije, — terenski odbori OF koji su na svojim područjima pretstavljali sve odlučniji i revolucionarniji faktor. Iz prvobitnih, isključivo borbeno organizacijskih formi i zadataka, oni su sve više prerastali u savršenije oblike, u organe vlasti. Neka nam za to posluži primer Ljubljane iz tog vremena. Novu je vlast u Ljubljani činilo tada 400 terenskih odbora OF. To je bila vlast kojoj se Ljubljana potčinjavala, vlast koja je već nosila u sebi prve elemente prave narodne vlasti.

Isto tako nesmetano razvijala se i vertikalna organizacija OF od Vrhovnog plenuma i okružnih, sreskih

(rejonskih) do terenskih odbora OF. Na ovom mestu interesantan je najpre vrh OF, Vrhovni plenum, koji su sačinjavali predstavnici svih grupa uključenih u OF. Osim masovne i revolucionarne razgranatosti terenskih odbora OF, najlepši primer postanka i razvoja narodne vlasti za vreme NOB u Sloveniji predstavlja baš razvoj Vrhovnog plenuma. O tome je drug Kidrič oštromumno napisao: »Iz masovnog narodnooslobodilačkog pokreta OF, po svom sadržaju stvarno demokratskog, uprkos okupacije i pod vlašću samih okupatora, rasli su elementi nove, narodne vlasti u Sloveniji. Ta je narodna vlast rasla i izrasla iz činjenice da je u oslobođilačkoj borbi učestvovao — narod i da su se u prvim redovima borile njegove osnovne narodne mase. Ukoliko su taj uzrast pratile odluke narodnooslobodilačkih organa, one su ga konstatovale i na toj osnovi ubrzavale i usmeravale njegov razvoj. Usled masovnosti OF, u uslovima narodnooslobodilačke borbe počeli su se politički forumi OF razvijati na elementaran način u organe narodne vlasti pod okupacijom«.³³² Prema toj Kidričevoj postavci, za početak i dalji razvoj narodne vlasti u Sloveniji bile su značajne sledeće okolnosti: 1) masovno učešće slovenačkih narodnih masa u oslobođilačkoj borbi; 2) okupacija; 3) odluke svih organa OF (od odluka Vrhovnog plenuma do odluka terenskih odbora OF). Ove odluke ne stvaraju pravo, već ga samo konstatuju. One registriraju novo pravo koje je nastalo na terenu kod samih narodnih masa i tom registracijom i kodifikacijom čiste ga od svega onog što je štetno za dalju revoluciju i na taj način ubrzavaju njen razvoj i usmeravaju ga pravilnim putem. To je klasičan primer kako narodna vlast zaista nastaje i može nastajati samo odozdo naviše. Zato, dakle, nijedan organ voćstva OF ne postavlja neke zakonske norme sve dok inicijativa ne bi došla odozdo, bez obzira na to da li je ta inicijativa više ili manje razvijena, izgrađena i potpuna. Neka ovde posluže za primer odluke SNOO koje su delimično već pomenute: Odluka o zaštiti oslobođilačkog pokreta, Odluka o porezu i Zajmu slobode. Te su odluke donete tek u jesen 1941, a još pre toga su njihove zakonske osnove bile na terenu od strane

³³² Rukopis od jeseni 1944.

OF u tolikoj meri primenjivane, da je njihovo donošenje značilo samo kodifikaciju i usmeravanje narodne vlasti koja ih je u stvarnosti već sprovodila. To je svakako jedna od velikih osobenosti NOB u Sloveniji, osobenosti da narodne mase zaista počinju da pišu same svoje prvo narodno zakonodavstvo i to uprkos okupacije, i čak u uslovima okupacije.

Pogledajmo sada razvoj i rad Vrhovnog plenuma OF. Prvo njegovo zasedanje održano je verovatno 15. juna 1941, dakle, još u doba Protiimperialistične fronte i pre nemačkog napada na Sovjetski Savez. O sadržaju tog prvog zasedanja nije mnogo poznato, ali je veoma verovatno da su na njemu izrađena »načela našeg oslobođilačkog boja«, koja je doneo »Slovenski poročevalec« u svom četvrtom broju.

Proglas drugog zasedanja Vrhovnog plenuma OF, koji je održan 28. jula 1941, bio je u suštini drukčiji. Datum se može utvrditi iz pisma druga Kardelja koje je 2. avgusta 1941 pisao drugu Titu³³³ i u kome стоји: »U ponedeljak je bio plenum Osvobodilne fronte«. Prema tom pismu na plenumu su učestvovali komunisti, hrišćanski socijalisti, sokoli, nacionalisti mariborske grupe (grupa štajerskih emigranata), SDS, socijaldemokrati (»koji se potpuno stavljaju »na raspoloženje Partiji!«), aktivni oficiri i kulturni radnici. Izvinili su se mačekovci (mladokmetijci), koji su inače bili u OF. Drug Kardelj piše dalje da su hrišćanski socijalisti okupili sve što je ostalo pozitivno od JRZ. Izvan OF ostala su voćstva JRZ i JNS koja sarađuju sa Italijanima, a istovremeno stvaraju svoju ilegalnu kontrarevolucionarnu organizaciju zamaskiranu demagoškim parolama. »Dakle, zaista bez pretjerivanja, u OF [je] većina slov. naroda. Autoritet Part. ogroman. Primljen: telegram — pozdrav Komitetu odbrane SSSR — Staljinu, telegram sovj. i engl. vladu sa odobrav.[anjem] pakta o uzaj. pomoći, proglašen sa potpisom »Plenum Osvob. fr. slov. nar.« sa sadržinom u duhu naše linije, poziv na svenarodni nacionalni rat protiv

³³³ Dedijer, Josip Broz Tito (prilozi za biografiju), Ljubljana 1953, 407 s. (Beograd 1953, 291 s. — Nap. red.). — Zbornik II/2 32 s. dok. 6.

okupatora na strani SSSR, na oružanu akciju protiv okupatora. Izvještaj kaže da je sve bilo primljeno sa oduševljenjem. Telegram hvali ne samo [odnos plenuma prema] borbi SSSR, nego i [prema pitanju] socijalizma. Saradnja u OF je zaista iskrena (ja sam sâm) bio na sast.[anku] sa svima i odabrani su dobri ljudi. Na plen. [umu] izabran »Radni komitet« OF u kome su: 2 naša, 1 hr. soc., 1 sok. i 1 kult.[urni] radn.[ik]. Inače su uslovi za rad odlični — sve protiv okupatora, svi nama pomažu.«

Radni komitet OF, kako ga pominje drug Kardelj, je ustvari IOOF koji je na drugom plenumu izabran poimenično. Proglas i oba telegrama doneo je »Slovenski poročevalec« 2 avgusta 1941, odmah u narednom broju posle plenuma.³³⁴ Treba naglasiti da je drugi plenum održan već posle ustanka u Kamničkom srezu, posle početnih borbi svih ostalih jugoslovenskih naroda, sabotaža koje su već uspešno izvedene u Sloveniji i napada Molniške čete, što Kardelj u svom pismu izričito pominje, a to znači u vremenu kad su već po čitavoj Sloveniji bile organizovane prve partizanske jedinice i time na terenu izbila prva varnica otpora. Taj se otpor na terenu već jako osećao, a osetio ga je i okupator. Upravo taj je otpor i dao veći autoritet drugom zasedanju Vrhovnog plenuma od onog koji je imalo prvo zasedanje.

Da vidimo sada proglas koji se suštinski razlikuje od proglaša prvog plenuma. U ovome, koji je bio upućen slovenačkom narodu, kaže se, pored ostalog:

Istinska sloboda nije blago koje se može dobiti na poklon. Za slobodu se treba boriti. Naša porobljena braća u Srbiji, Crnoj Gori i Hercegovini već su počela borbu. Slovenački narod takođe prelazi u stvarni otpor protiv ugnjetača. Taj otpor treba osnažiti, proširiti i pretvoriti u opštenarodnu aktivnost. Parola »ni komadića gvožđa, ni trunke bilo kakvog materijala, ni mrvice hleba za okupatore« neka postane naša opštenarodna stvarnost. Okupatorima treba kidati nerve i razarati pozadinu svugde, na svakom njihovom koraku. Primer slovenačkih boraca koji su otišli u brda neka da potstrelka za razvitak oslobođilačkog rata protiv ugnjetača, rata koji će slovenački narod voditi rame uz rame sa narodima Sovjetskog Saveza, sa engleskim narodom i sa svim porobljenim narodima Evrope... Osvobodilna fronta slovenačkog na-

³³⁴ Škerl, 91—92.

roda, u kojoj učestvuju sve borbene grupe koje su željne slobode, bez obzira na političko ubedjenje i pogled na svet, i koja je danas legitimni predstavnik slovenačkog naroda, poziva sve Slovence u borbu na oružani otpor.

U proglašu, dakle, nema više opštih organizacijskih parola i parola za udruživanje, već — poziv na oružanu borbu protiv okupatora, što je na terenu već počelo da se ostvaruje.

Vrhovni plenum uputio je dva telegrama. Prvi Državnom odboru odbrane — predsedniku Staljinu, koji glasi: »Sa dubokim divljenjem pratimo junačka dela Sovjetske armije, njenog oružja i duha; verujemo da će ona slavno ispuniti svoju veliku istorisku misiju za oslobođenje naroda i spas evropske kulture i svesni smo da je temelj njene veličine poredak koji su stvorili Lenjin i Staljin. Pobeda je naša!« Drugi telegram sovjetskoj i britanskoj vlasti glasi: »Sa dubokim zadovoljstvom pozdravljamo sklapanje Sovjetsko-britanskog vojnog pakta, u kome vidimo veliku garanciju za oslobođenje porobljenih naroda i za lepu budućnost kulture i čovečanstva.«

Slovenski poročevalec zapisao je 13 septembra: »Osvobodilna fronta slovenačkog naroda danas se već čvrsto razgranala u slovenačkim narodnim masama. Njeni brojni terenski odbori koji se nezadrživo šire... garantuju Osvobodilnoj fronti značaj opštenarodnog pokreta koji se više ne može ni iskoreniti ni raspršati... Jedinstvo OF je danas najveće narodno jedinstvo.³³⁵ Iz tih reči može se dati zaključak koji odgovara tadanjem stanju: razvoj OF na terenu dostigao je do sredine septembra 1941 već takvu revolucionarnu fazu da se može stvarno govoriti o revolucionarnom skoku iz kvantiteta u kvalitet. Nekadašnji terenski odbori OF — osnovni politički organi i organi za ujedinjenje slovenačkog naroda — postaju organi vlasti. Odjek tog velikog revolucionarnog procesa na terenu jasno se vidi na trećem zasedanju Vrhovnog plenuma na kome su se 16 septembra 1941 sakupili predstavnici 15 grupa (i još 2). Glavni referent na tom plenumu bio je Boris Kidrič. On je naglasio da je OF dobila već elemente vlasti, jer ljudi rade po njenim odlukama

³³⁵ Isti, 125 s.

i plaćaju narodni porez. Na osnovu Kidričevog referata plenum se deklarisao kao Slovenski narodnooslobodilački odbor.³³⁶ Tako imamo nov dokaz da tek postanak i razvoj narodne vlasti na terenu dovodi do kvalitativne promene u voćstvu OF. Vrhovni plenum OF dosadašnji najviši politički pretstavnik i organ za ujedinjenje slovenačkog naroda, pretvorio se u prvi najviši slovenački pretstavnički organ — SNOO.

Treće zasedanje Vrhovnog plenuma OF, odnosno, prvo zasedanje SNOO pretstavlja, dakle, značajan događaj u istoriji slovenačke revolucije. Samo zasedanje pokazuje da se narodna vlast na terenu već razvila i učvrstila u tolikoj meri da je nužno potreban i najviši sveslovenački organ vlasti: »U skladu sa snagom i zadacima slovenačkog oslobodilačkog pokreta, Vrhovni plenum OF slovenačkog naroda konstituisao se u SNOO«. Ova odluka Vrhovnog plenuma glasi: »Član 1) Vrhovni plenum OF slovenačkog naroda konstituiše se u SNOO. Član 2) SNOO za vreme oslobodilačke borbe jedini pretstavlja, zastupa, organizuje i vodi slovenački narod na čitavoj njegovoj teritoriji. Svako organizovanje slovenačkog naroda van okvira OF je u vreme tuđinske okupacije štetno po borbu za nacionalnu slobodu. Član 3) Ostvarujući slogu i jedinstvo naroda Jugoslavije, SNOO stupa u stalni savez sa jednakim pretstavnicima drugih naroda Jugoslavije.«

U toj odluci je još više nego u I i II programu OF naglašen jugoslovenski kontinuitet. Treba skrenuti pažnju na još jednu osobenost u razvitku narodne vlasti u Sloveniji, naime, na interesantnu dvojnost gde jedan te isti vrhovni ili bilo koji organ OF pretstavlja istovremeno i organ borbene i političke organizacije OF i organ vlasti. Ovu zanimljivu dvojnost u organima OF, koja je osnovana i potiče iz razvoja same OF, možemo pratiti dalje kroz celu NOB i još neko vreme posle oslobođenja — sve dotle dok je, u fazi prve izgradnje porušene domovine, bila još potrebna i nije kočila dalji revolucionaran razvitak. Specifičnost takvog razvijka OF je, dakle, u tome što se ona iz svenarodne političke borbene organizacije

³³⁶ Isti, 301 s.

već u jesen 1941 počela razvijati i u organe narodne vlasti. Tako je svaki organ OF, od najnižeg (terenski odbor OF) do najvišeg (Vrhovni plenum OF), počeo da pretstavlja istovremeno i politički organ i organ narodne vlasti.

SNOO je na svom prvom zasedanju doneo i prve četiri odluke. Prva je odluka bila o uključivanju slovenačkih partizanskih četa u Narodnooslobodilačke partizanske odrede Jugoslavije (NOPOJ). U njenom se 1 članu predviđa da sve postojeće i buduće slovenačke partizanske čete obrazuju Slovenski vojnički zbor sa sopstvenom komandom. U drugom se članu kaže da Vojnički zbor slovenačkih partizanskih četa ulazi u sastav NOPOJ i operiše pod vrhovnom komandom Glavnog štaba NOPOJ.³³⁷ Druga, već poznata odluka SNOO je odluka o zaštiti slovenačkog naroda i njegovog pokreta za oslobođenje i ujedinjenje.³³⁸ Ovom se odlukom ne uvodi ništa novo već se samo utvrđuje i preciznije određuje i usmerava aktivnost VOS koja je ustvari počela još pre nje. Treća i četvrta odluka takođe su poznate; one regulišu ekonomsku bazu OF, dakle, sva ona dobrovoljna davanja koja su baš zbog masovne dobrovoljnosti postala obavezna.³³⁹

Slovenski poročevalec od 20 septembra 1941, govoreći o značaju osnivanja SNOO i njegovih prvih odluka, nagašava da to znači prvi korak ka uspostavljanju slovenačkog nacionalnog suvereniteta, »koji smo izgubili i koji hoćemo da sopstvenom oslobodilačkom borbom obnovimo u većoj snazi i sjaju nego ikad ranije«. Objavljivanje odluka je prvi znak slovenačke vlasti koja se sa sve većim autoritetom javlja u OF.³⁴⁰ Treba pomenuti i pozdrav SNOO srpskim, hrvatskim i crnogorskim partizanima, u kome se izražava divljenje povodom samopregorane borbe protiv okupatora i poručuje im da su se njihovoj junačkoj borbi za slobodu priključile i slovenačke partizanske čete koje se sa puškom u ruci bore za zajedničke ciljeve.³⁴¹

Septembarsko konstituisanje Vrhovnog plenuma OF u SNOO je, zbog demokratskih načela NOB, nužno izi-

³³⁷ Isti, 131 s.

³³⁸ Isti, 146—148.

³³⁹ Isti, 148.

³⁴⁰ Isti, 133. — Zbornik VI/1 77, dok. 29.

³⁴¹ Škerl, 133.

skivalo i demokratsku potvrdu. Postavlja se pitanje: kada je forma demokratske potvrde bila u ono vreme moguća? Činjenica je da se, usled okupatorskog terora i prvih početaka slovenačke kontrarevolucije, nisu mogle birati razne forme demokratske potvrde. Zato se rukovodstvo OF odlučilo za formu koja je u ondašnjim uslovima odgovarala demokratskim oblicima, te je rešilo da se potvrđivanje SNOO izvrši preko biranih delegata iz okružnih odbora OF, i to samo iz Ljubljanske pokrajine gde je masovni i organizacijski razvoj OF zaista bio svenarodan. Tako je došlo do zbora delegata okružnih odbora OF koji je održan u Ljubljani verovatno 12. oktobra 1941 i na kome je učestvovalo 25—28 delegata, što je za tadanje prilike svakako lep broj.³⁴² Prvi akt ovog zbora delegata bio je onaj kojim se potvrđuje konstituisanje SNOO. Delegati su jednoglasno izrazili »svoje zadovoljstvo što se Vrhovni plenum OF slovenačkog naroda konstituisao u SNOO, jer se time obrazovalo slovenačko narodno rukovodstvo«. Zbor delegata, kaže se tu, očekuje da će SNOO i njegov Izvršni odbor dosledno voditi borbu protiv okupatora pri čemu će uživati svu potporu svih odbora OF. U rezoluciji delegati jednoglasno pozdravljaju sve dodatašnje odluke SNOO i Izvršnog odbora i određuju tri osnovne dužnosti OF:

1) sakupljanje dobrovoljaca za partizane, organizovanje NZ, prikupljanje potreba za partizane, prikupljanje Narodnog poreza i Zajma slobode, širenje organizacijske mreže OF, nemilosrdna i dosledna borba protiv narodnih izdajnika, nedisciplinovanih elemenata, kolebljivaca i onih koji razbijaju jedinstvo discipline i organizacije;

2) uvođenje najčvršće narodne discipline i jedinstva i otstranjivanje svakog separatizma pojedinih grupa pri čemu treba obezbediti njihovu autonomnost;

3) isključivo pravo vršenja funkcija OF imaju odbori OF.

Zbor delegata poslao je pozdrav Glavnom štabu i pozdravio rezoluciju Sveslovenskog kongresa u Moskvi koji je održan 10 i 11 avgusta 1941.³⁴³

³⁴² Isti, 309.

³⁴³ Isti, 158 s.

Posle ove demokratske potvrde SNOO-a, CK KPS je pošao korak dalje. Priređivanjem »masovnih plebiscita« (Kidrič) on je htio da dokaže članovima OF i okupatorima, osnivačima slovenačke kontrarevolucije i sredinašima svih redova, da je samo OF istiniti i neopozivi gospodar na slovenačkoj zemlji. Prvi takav plebiscit raspisalo je rukovodstvo OF baš za 29. oktobar 1941 kao dan proslave kada je bilo svršeno sa robovanjem pod Austro-Ugarskom. Forma i izvođenje tog plebiscita klasičan su primer genijalnosti CK KPS. Zahtev koji je Partija preko OF uputila tog dana slovenačkom narodu po pitanju proslave bio je, s jedne strane, veoma prost i lako se izvodio, a sa druge, vanredno efektan. Po njemu se 29. oktobra između 19 i 20 časova nijedan Slovenac ne sme naći na ulici, u javnom lokaluu, pozorištu ili bioskopu. Onoga ko bi tu naredbu prekršio, naglašava se u odluci, slovenački narod smatraće izdajnikom.³⁴⁴ Zahtev je, dakle, minimalan i njegovo izvršenje nije izloženo nikakvoj teškoći niti teroru okupatora. Kakav je bio rezultat plebiscita vidi se iz saopštenja IOOF u kome, između ostalog, stoji: »29. oktobar je pravi istoriski granični kamen u slovenačkoj političkoj istoriji. Narod se zbio, snage su se oslobostile, sve se razvijalo u najčvršćoj disciplini. Čas čutanja i tištine izveden je bio u potpunosti. Slovenski ljudi, kao celina, pokazali su da su sazreli i zaslužuju slobodu i političku samostalnost«.³⁴⁵ Kako je izvršena proslava 29. oktobra u Ljubljani, opisuje »Slovenski poročevalec« od 1. novembra 1941: »U Ljubljani su bile istaknute velike nacionalne zastave na Magistratu, na železničkoj direkciji, na Gradu, na crkvi sv. Jožefa, na trnovskoj crkvi, na remizi, pred fabrikom duvana itd. Italijanski ugnjetatači su bili iznenadjeni velikom veštinom u tehnici izvođenja koja je nadmašila njihov teror. Ulice su bile pune slovenačkih zastava sa petokrakom antifašističkom zvezdom kao i poziva IOOF kojih je bilo rastureno oko 6.000. Po zidovima je bilo prepuno znakova OF. Srednje škole su se odlično ponele. Svaki razred umeo je da nađe svoj način proslave. Neki su je u 10 sati obavili čutanjem od 2 mi-

³⁴⁴ Isti, 165.

³⁴⁵ Isti, 171. — Zbornik VI/1 128 s, dok. 57.

nuta i održavanjem prigodnih govora. Svuda po školama bili su natpisi i gomile letaka. Ljubljansko stanovništvo je prožimalo svečano i borbeno raspoloženje. U 19 sati je svuda zavladala tišina, svi su javni lokali ostali prazni... U 20 sati ulice su se ponovo napunile. OF je pokazala svoju moć». ³⁴⁶

1 novembra 1941 sastao se u Ljubljani Vrhovni plenum (SNOO) na svoje četvrto (drugo) zasedanje na kome je posle duge debate formulisan treći i konačan program OF, nazvan *Temeljne tačke OF*. Dva programa OF već su poznata. Tek kasno u jesen dobila je OF svoj konačni program, sadržan u 7 kratkih tačaka kojima su početkom 1942 dodate još 2. Naročito se oko treće tačke razvila tročasovna diskusija. Ta se tačka, naime, odnosi na jugoslovenski kontinuitet. Još na tom plenumu izgledalo je da će u OF ući t. zv. mlada JNS u celini i zato se voćstvo OF dugo vremena zabavilo njenim pretstavnikom, koji je zastupao jugoslovenski kontinuitet u tom smislu da se Jugoslavija posle pobeđe mora restaurirati onakva kakva se raspala 1941. OF nije na takav kontinuitet mogla pristati, ali je posledica te diskusije bila ipak ta da je treća tačka formulisana tako da se pri ulasku u OF ne može odbiti niko ko bi htio da bude iskren, ali bi još bolovao od ideje potpune restauracije stare Jugoslavije. ³⁴⁷

Temeljne tačke OF su:

1) Protiv okupatora treba voditi nemilosrdnu oružanu borbu.

2) Ta borba pretstavlja polaznu tačku oslobođenja i ujedinjenja svih Slovenaca.

3) Stojeci na stanovištu prirodne i sudbinske povezanosti jugoslovenskih naroda, OF ne priznaje podelu Jugoslavije i deluje svim snagama na slozi i jedinstvu naroda Jugoslavije. Ona istovremeno teži da se slovenski narodi povežu pod voćstvom velikog ruskog naroda, na osnovu prava svakog naroda na samoopredeljenje.

4) Oslobođilačkom borbom i aktiviranjem slovenačkih masa OF stvara nov slovenački narodni karakter. Slovenačke narodne mase koje se bore za svoja nacionalna

³⁴⁶ Škerl, 177.

³⁴⁷ Isti, 316 s.

i čovečja prava stvaraju nov lik aktivnog slovenačkog čoveka.

5) Sve grupe koje sarađuju u OF obavezale su se da će u međusobnim odnosima biti lojalne.

6) Posle narodnog oslobođenja, OF slovenačkog naroda kao celina preuzeće svu vlast na slovenačkoj zemlji.

7) Posle narodnog oslobođenja, OF će uvesti doslednu narodnu demokratiju. Sva pitanja koja prelaze okvir narodnog oslobođenja rešavaće se na dosledan narodno-demokratski način.³⁴⁸

Za Novu godinu objavili su IOOF i SNOO još dve tačke:

8) U skladu sa svečanim izjavama Čerčila, Ruzvelta i Staljina, sam slovenački narod odlučivaće posle nacionalnog oslobođenja o unutrašnjem uređenju ujedinjene Slovenije i o svojim spoljnim odnosima. OF će ovo elementarno pravo slovenačkog naroda sprovesti i braniti svim sredstvima.

9) Narodna vojska na slovenačkoj teritoriji raste iz slovenačkih narodnooslobodilačkih partizanskih četa i NZ u koje se pozivaju svi svesni Slovenci.³⁴⁹

Kad je novembra 1941 počela da izlazi *Osvobodilna fronta*, — centralni organ OF, bilo je u članku *Pol leta Osvobodilne fronte* podvučeno sledećih pet rezultata kao bilans šestomesečnog rada: 1) Slovenački narod dobio je svoje narodno rukovodstvo koje je priznato od masa i koje se oslanja na masovan narodni pokret i narodno jedinstvo. 2) OF je stvorila nov tip slovenačkog borca i političara i nov oblik slovenačke masovne borbe. Ona je postala izraz novog aktivnog slovenačkog duha koji je živa suprotnost tradicionalnom robovanju i živa garancija buduće slobode. 3) Iz oružane borbe jugoslovenskih naroda niče novo, narodno, zajedničkim žrtvama i zajedničkom bratskom krvljlu, povezano shvatanje nacionalne zajednice jugoslovenskih naroda. 4) Ideja sveslovenskog jedinstva postala je ideja slovenačkih masa. 5) Ko na bilo koji način deluje protiv OF, koja ima korenā u masama, nalazi se ili će se

³⁴⁸ Isti, 179.

³⁴⁹ Slov por. 1, 6 I 1942.

pre ili kasnije naći na nesumnjivim pozicijama naših narodnih neprijatelja.³⁵⁰

Novu plebiscitarnu akciju za OF izveo je CK KPS na dan bivšeg jugoslovenskog državnog praznika, 1 decembra 1941, ali je pritom naglasio da je sadržaj proslave 1 decembra sada potpuno drukčiji, u znaku duboke i borbe solidarnosti sa svojom braćom na jugu, u znaku zaoštrevanja borbe protiv fašističkih ugnjetača. On je naveo da se 1 decembar, državni praznik Jugoslavije, proslavlja u tom smislu da se »u našoj slobodnoj budućnosti ne sme nikad više ponoviti stanje koje je ranijih godina narodima Jugoslavije i radnim slojevima sprečavalo da sa punom iskrenošću učestvuju u proslavi 1 decembra«. IOOF odredio je i ovog puta iste uslove za proslavu kao kod prve manifestacije.³⁵¹ I ova je proslava veoma dobro uspela. U izveštaju od 2 decembra 1941 IOOF kaže: »Na dan 1 decembra uhvatilo je italijanske okupatore paničan strah koji je išao čak do preduzimanja postupaka sličnih ludilu, kad su se ulice Ljubljane u 19 sati prema odluci IOOF potpuno ispraznile. Uspela proslava 1 decembra i plebiscitarna praznina od 19 do 20 sati uveče značila je novu pobedu slovenačke narodne svesti, novu pobedu slovenačke narodne discipline, novu pobedu OF ... Slovenački narod je pokazao da su odluke OF jedine odluke koje slovenačke narodne mase ispunjavaju svesno, bez odlaganja i smišljeno.«³⁵²

Istu akciju predvideo je IOOF i za 3 januar 1942, kao dan komemoracije žrtvama palim 1941 i pripremao je još za februar 1942. Ali su okupatoru ovi plebisciti za jedinstvo i solidarnost slovenačkih narodnih masa, koji su bili najizrazitiji baš u Ljubljani, išli toliko na nerve da je tog dana pomerio policiski čas već na 18 časova uveče.

U novu 1942 godinu ušao je Vrhovni plenum OF (SNOO) kao stvarni najviši organ revolucionarno probuđenog slovenačkog naroda koji je stupio u OF sa takvom revolucionarnom aktivnošću, da je ova već u ono vreme značila »državu u državi«, kako je to prvi kazao drug Kidrič.

³⁵⁰ Zbornik VI/1 139—144, dok. 65.

³⁵¹ Škerl, 191.

³⁵² Isti, 203.

6. Decembarski ustanak u Gorenjskom

Da je vojni polet OF, usled rane pojave vanredno oštре zime 1941 i dosledne i temeljite reakcije okupatora na svaku partizansku akciju, bio prilično pokoleban, vidi se i iz izveštaja CK KPS koji je početkom decembra 1941 poslat CK KPJ i Vrhovnom štabu. U izveštaju se kaže da u Ljubljanskoj pokrajini nema većih akcija, osim likvidacija denuncijanata, da je Gorenjsko — i pored toga što se aktivnost prenela u Selšku i Poljansku Dolinu — pasivno, i da je naročito nepovoljna situacija u Štajerskoj gde su posle podele 1 Štajerskog bataljona i razbijanja Brežiške čete otpočele još i velike izdaje u frontovskim i partiskim organizacijama u Celju, Mariboru, Sevnici, Rajhenburgu, rudarskim revirima i drugim mestima. Zbog njih su otkrivene skoro sve javke³⁵³ i uhapšeno je oko 150 članova od kojih je oko 60 streljano. Zbog ovakve vojne situacije u Sloveniji, rukovodstvo OF je na osnovu direktive vrhovnog komandanta, druga Tita, sastavilo plan za produženje borbe koji je, uglavnom, obuhvatao dve tačke: 1) sačuvati borbene snage i ne izlagati ih beskorisnim gubicima, i 2) snažiti u čitavoj Sloveniji ustanički duh i produžavati s tim, organizovati i reorganizovati partizanske jedinice.

CK KPS je odmah počeo da ostvaruje ovaj svoj opšti plan. U Štajerskoj, gde je situacija bila najkritičnija, formiran je nov privremeni Pokrajinski komitet, a tamo je poslato i nekoliko novih partiskih aktivista, dok je u Dolenskom formiran 2 Štajerski bataljon.

2 Štajerski bataljon formiran je 15 decembra 1941 na Kremenjku (k 454) nad Muljavom od partizana razbijenog Kamniškog bataljona, Pogledske, Mokronoške i Stičke čete. Bataljon je već 22 decembra severno od Stične prešao nemačko-italijansku granicu da bi napao Litiju; potom je prešao na levu obalu Save i zaustavio se na području Liberga — Tisje. Tu je 24 i 25 decembra došlo do oštре borbe sa Nemcima, u kojoj su ovi, prema sop-

³⁵³ Ugovorena mesta za kratke sastanke, veze itd.

stvenim podacima, imali 3 mrtva i 2 teško ranjena.³⁵⁴ Ondašnji nemački komesar opštine u Litiji veoma oštro kritikuje neodlučan postupak nemačke vojske u tom sukobu i kaže da su partizani potpuno okružili nemačku prethodnicu koja se spasla tek kad je pristigla glavnina. Kako su Nemci ozbiljno shvatili te borbe vidi se iz daljeg izveštaja komesara koji kaže: »Akcija jačih vojnih snaga, u prepodnevnim časovima 25-12-1941, uz podršku avijacije, protivtenkovskih topova i policije bezbednosti — kako se to moglo i pretpostaviti — nije dala nikakav rezultat, pošto se teroristička banda u međuvremenu sklonila na sigurno mesto. Nalazim za potrebno da ovaj događaj dostavim političkom komesaru, pošto je ovakvo brukanje verovatno ohrabrilo terorističku bandu za preduzimanje novih prepada, a sem toga, takvim se postupcima mnogo naškodilo i borbenom duhu snaga koje su tu bile upotrebljene«.³⁵⁵ Izveštaj je tačan, a pored toga, ukazuje i na nemačku objektivnost. U toj borbi i u velikim borbama u maju 1942, Stanetova partizanska jedinica stekla je kod Nemaca neverovatan ugled. Kad su se juna 1943 u Zasavju odvijale oštре borbe između Nemaca i dve naše brigade, moglo se na više mesta čuti kako Nemci sa poštovanjem govore: »Die Kerle von Littai sind wieder da!« (Momci iz Litije su opet tu!)

2 štajerski bataljon se posle borbe kod Liberge vratio u Ljubljansku pokrajinu i 26 decembra zapleo se u borbe sa Italijanima na Primskovu u kojima je 7 Italijana teško ranjeno.³⁵⁶

Rukovodstvo NOB nije uspelo da uzdrma Štajersku ali je to postiglo u većoj meri u Gorenjskom gde se u jesen 1941 mogla primetiti sve veća aktivnost Cankarevog bataljona. Realnih uslova za aktivnost u Gorenjskom bilo je u to vreme više. Među njima treba podvući još uvek vrlo aktivnu partisku i frontovsku delatnost i nove pokušaje preseljavanja iz pograničnog pojasa na nemačko-italijanskoj granici. Prve veće akcije gorenjskih partizana

³⁵⁴ Zbornik VI/1 171, prim. 6, dok. 80. — Jože Mekinda-Franci, Formiranje in prve borbe II. Štajerskega bataljona, Ljud. prav. 6 i 13 XII 1952.

³⁵⁵ Zbornik VI/1 520, dok. 221.

³⁵⁶ Isto, 506 s, dok. 216.

bile su brojne likvidacije narodnih izdajnika 1 decembra 1941, što su Nemci pravilno registrovali kao znak obnove partizanskih akcija u Gorenjskom. Zato su počeli sa velikim pripremama kako bi svaku obnovljenu aktivnost zatrli još u samom početku. Ali je 5 decembra održano savetovanje gorenjskih političkih i vojnih rukovodilaca na kome je odlučeno da se u Gorenjskom podigne opšti ustank. Kao jezgro i polazna tačka ustanka određeni su Jesenički i Bohinjski rejon, Dovje — Mojstrana i Poljanska i Selška Dolina.³⁵⁷ Za pravilno razumevanje događaja koji su se u Gorenjskom odvijali munjevitom brzinom moraju se imati na umu preuzimanje nemačke ofanzive protiv ojačane partizanske aktivnosti i direktiva gorenjskog rukovodstva da se obnavljanjem partizanskih akcija podigne masovni ustank. Činjenica da naročito prva faza nemačke ofanzive nije bila uspešna, doprinela je u velikoj meri bržem i masovnjem razvoju ustanka u Gorenjskom.

Nemci su prvu fazu ofanzive počeli na području Selške Doline, gde se u blizini Sv. Mohora (tt 948) nalazio Cankarev bataljon sa obe čete i kome se nešto kasnije — posle akcije na mostu kod Preserja — priključila i Samatorska četa. Tako je 9 decembra 1941 došlo do prve borbe kod Knapa blizu Bukovščice južno od Sv. Mohora. Cankarev bataljon se probio preko Stirpnika na Rovte pod Mladim Vrhom (k 1370) gde su Nemci pokušali da ga na svaki način okruže. Na obroncima Mladog Vrha došlo je 12 decembra do velike i značajne partizanske pobede, do gotovo potpunog uništenja jake nemačke patrole 2 čete 181 rezervnog policiskog bataljona, kojom je prilikom palo 45 policajaca, 7 ih bilo teško ranjeno, a spašao se samo jedan,³⁵⁸ dok su gubici Cankarevog bataljona, koji je tada brojao 72 borca, iznosili 2 mrtva i 4 ranjena. Posle te borbe bataljon se povukao sa Blegoša (tt 1562) u Poljansku Dolinu prema Poljanama na Valtarski Hrib. Time je završena prva faza nemačke ofanzive u kojoj su, kod zatvaranja nemačko-italijanske granice, učestvovali i Italijani. Nemci su, naime, uvideli da moraju dovesti

³⁵⁷ Križnar.

³⁵⁸ Zbornik VI/1 486, dok. 205 i str. 168, prim. 2, dok. 78.

jače snage da bi borbe bile uspešne. Velika pobeda Cankarevog bataljona na Mladom Vrhu, povodom koje ne-mačka propagandna služba u Gorenjskom piše da »Slovenci upravo trijumfaju«, i povlačenje nemačkih snaga iz nekih gorenjskih krajeva, veoma su povoljno uticali na početak ustanka u ovoj oblasti. Ako se razmotre žarišta gorenjskog decembarskog ustanka, dobija se sledeća slika:

Bohinjski rejon. — Već 13 i 14 decembra održan je u Zgornjim Gorjama kod Bleda javni skup, na kome je uzelo učešća oko 150 ljudi. Na njemu je odlučeno da sa ustankom treba odmah početi. Na ovom i sličnim zborovima odlučeno je da ustanak otpočne napadom na Nomenj gde su ustanici trebali da zaustave jutarnji voz i da se njime odvezu u Bohinjsku Bistricu radi likvidiranja nemačke posade. U toku pokreta za Nomenj grupi iz Gorja trebala je da se pridruži i ona iz Gorjuša i Koprivnika, a pre samog napada na Nomenj, i ustanici iz sela koja se nalaze između Nomenja i Bohinjskog Jezera.

Pošto je došlo do izdaje, plan nije uspeo. Čim je uveće krenula iz Gorjuša i Koprivnika velika kolona jačine do 120 ustanika, da bi se prema planu priključila grupi iz Gorja, nju su napali Nemci iz Bohinjske Bistrice. U ovom je napadu grupa, i pored toga što je bila brojno jaka, razbijena jer je bila vojnički neizvežbana i slabo naoružana (imala je samo 1 puškomitrailjer i 80 pušaka). Ustanici iz Gorja i Bohinja uzalud su čekali u Bohinjskoj Bistrici njen dolazak i ustanički voz. U svakom selu od Nomenja do Bohinjske Bistrice čekalo je po 20—30 pripremljenih dobrovoljaca ali, pošto voza nije bilo, ti su se ljudi razišli. Ostavši tako sama, grupa iz Gorja je krenula u selo Zatrnik, odakle su njene patrole pet dana držale u ruci čitavu opštinu Gorje i prodirale čak u blizinu Bleda. Zbog tačnih podataka da preko Kranja dolazi sve više nemačkih vojnika, Gorjanska se četa pokolebala tako da je u njoj ostalo samo još 23 boraca. Ova je četa doživela 22 decembra prvo puškaranje sa Nemcima zbog čega se povukla iz Zatrnika na Brjancu. Odatle je izvela sabotažu na Rečici kod Bleda, gde je porušila električna i telefonska postrojenja. Nemci su je 2 januara 1942 napali i ona se posle jednočasovne borbe povukla na Uskovnicu, a

odatle na Lipanjsku Planinu.³⁵⁹ Prema drugim podacima, grupa iz Gorja i Koprivnika posela je 16 decembra Nomenj. Dok su se ustanici pripremali za dalje akcije i sređivali svoje redove, Nemci su ih u Nomenju, zahvaljujući izdaji, napali i tako ih sprečili u ostvarenju plana ustanka. Time je ustanak u Bohinjskom rejonu bio okončan.³⁶⁰

Dovje — Mojstrana. U tom žarištu ustanka bila je, takođe, izvršena prvo mobilizacija, a 16 decembra su ustanici napali žandarmerisku stanicu u Dovju, gde su se žandarmi jednostavno predali. Do obostranih gubitaka došlo je pri napadu na graničarsku kasarnu u Mojstrani. Ustanici su, osim toga, porušili i most na Belici i pokidali telefonske žice.³⁶¹ Tu je, dakle, ustanak potpuniji, ali je trajao samo jedan dan. Već 17 decembra upali su Nemci jačim snagama u Mojstranu, a ustanici su se povukli. Jedna grupa (28) otišla je u Mežaklu, a druga (oko 150) u Dovški Rovt (kod s. Dovja), gde je formirala *Triglavsku četu*. No, u toj je četi moral uskoro opao. Nemci su je gonili jakim sagama. Pokazalo se da je bilo veoma nepravilno što se na početku ustanka širila parola da će se rat završiti do Božića i da će ustanak otpočeti istovremeno po čitavoj Evropi. Dalje, na moral ustanika jako je uticala nemačka pretnja da će popaliti Dovje i Mojstranu ako se partizani ne vrate. Stoga je i razumljivo što su većinu ustanika Nemci pohvatili ili su se ovi sami vratili. Sam je ustanak bio nepravilno pripremljen, a otpočeo je u krajnje nepovoljnim vremenskim uslovima (visok sneg i jaka hladnoća). Tako je u obe grupe ostalo samo malo partizana koji su se 28 i 29 decembra sjedinili na Zabreškoj Planini.³⁶²

Jesenički rejon. Iz Jesenica, Javornika i okoline počeli su već 14 decembra da odlaze ustanici, tako da ih se sledećeg dana skupilo nad s. Potoki pod Ajdinjom (k 1048) oko 300. Grupa nije preduzimala ništa i ostala je neaktiv-

³⁵⁹ Križnar

³⁶⁰ Zbornik VI/1 170, prim. 3, dok. 79.

³⁶¹ Isto, 170, prim. 3, dok. 79 i str. 516 s., dok. 220.

³⁶² Križnar

na do kraja decembra kad je počela da se razilazi; deo partizana se prebacio pod Stol (tt 2236).³⁶³

Poljanska i Selška Dolina. Zbog prisustva pobedonosnog Cankarevog bataljona, ustanak je na tom području bio najmasovniji, a i nešto trajniji nego na drugim mestima. Sve do 17 decembra vršila se velika mobilizacija dobrovoljaca i bataljon je narastao na preko 600 boraca, što je pretstavljalo najveći broj partizana prikupljenih na jednom mestu u Sloveniji u toku 1941 godine. Bataljon je 26 i 27 decembra položio zakletvu na Kovskom i Valtarskom Vrhu.³⁶⁴ Razmahom i aktivnošću Cankarevog bataljona oslobođena je velika teritorija u dolinama obe Sore, a time je istovremeno uslovljen i nastavak nemačke ofanzive (druga faza). Tako je došlo do većih borbi 25, odnosno 27 decembra, kad su Nemci otpočeli ofanzivu prema Poljanskoj Dolini sa dva pravca — od Škofje Loke i iz Ljubljanske pokrajine preko Črnog Vrha. Nemci su sa italijanskim dozvolom napali 25 decembra preko Ljubljanske pokrajine kod Polhovog Gradeca partizanske položaje u okolini Črnog Vrha (Pasja Ravan — tt 1030), a 27 decembra i Cankarev bataljon na položajima Valtarski Vrh — Kovski Vrh — Skobelj. Posle četvoročasovne borbe bataljon se sa gubitkom od 4 mrtva i 7 ranjenih probio još isto veče preko Poljanske i Selške Doline ka Sv. Mohoru i dalje na Dražgoše, čime je završena i druga faza nemačke ofanzive.³⁶⁵ Nemački gubici ovde nisu poznati. Ni ovaj deo ofanzive nije doneo Nemcima željeni uspeh — uništenje Cankarevog bataljona, ali je ofanziva ipak pokolebala moral novih boraca te ih se dosta vratilo kućama. Kad se bataljon prebacio od Sv. Mohora na Dražgoše, brojao je samo još oko 200 boraca.

Mada je decembarski ustanak u Gorenjskom bio relativno kratkotrajan i nije doneo rezultate kakve je očekivalo gorenjsko rukovodstvo, on se nikako ne sme potcenjivati, a njegov uspeh treba meriti i po odjeku koji je imao kod Nemaca. Njegov najveći značaj je nesumnjivo

³⁶³ Isti

³⁶⁴ Zbornik VI/1 169, prim. 2, dok. 78.

³⁶⁵ Križnar. — J. G., V spominu po potih, kjer se je vojskovački junaški Cenkarjev bataljon, Slov. por. 12 i 13 VII 1951.

u tome što je sprečio nameravano prisajedinjenje Gorenjskog i Štajerske Rajhu, o čemu će biti govora u posebnom poglavlju. Njegov je značaj i u drugim, ne manje interesantnim posledicama koje sve ukazuju na to da Nemci nikako nisu potcenjivali taj ustank. Već se videlo kako Nemci pokušavaju da ofanzivom početkom decembra, koja nije uspela, parališu prvu aktivnost novoformiranog Cankarevog bataljona. To nužno navodi na pitanje sa kakvim su snagama Nemci u to vreme raspolagali u Gorenjskom. Do 22 decembra, dakle, još pre početka druge faze, Nemci su imali u Gorenjskom 181 rezervni policijski bataljon (Kranj), 171 rezervni policijski bataljon (Radovljica), 93 rezervni policijski bataljon (Bled), 44 rezervni policijski bataljon (Škofja Loka) i 325 policijski bataljon (Kranj). Posle prvog sudara sa Cankarevim bataljonom ove su im se snage ipak činile nedovoljne da bi njima ponovo napale partizane, usled čega su čekali dolazak novih, ovoga puta »specijalnih« jedinica. To se vidi iz nemačkih podataka od 22 decembra 1941.³⁶⁶ Od 17 do 25, odnosno 27 decembra, kad je počela druga faza ofanzive i kad su već stigle očekivane jedinice, Nemci su u Gorenjskom bili praktično nemoćni. Broj novih jedinica ne može se zasada tačno odrediti. Rečit dokaz njihove nemoći bilo je naređenje žandarmeriskog okruga Radovljica od 17 decembra kojim se »s obzirom na sadašnje nepovoljno stanje bezbednosti, privremeno napuštaju žandarmeriske stanice koje su najviše ugrožene«. Zato su se žandarmi iz Kranjske Gore i Dovja povukli u Jesenice, iz Zgornjih Gorja na Bled, iz Bohinjske Bele i Srednje Vasi u Bohinjsku Bistricu, iz Breznice i Begunja u Radovljicu i iz Brezja i Podnarta u Pobrežje.³⁶⁷ To je bila velika kapitulacija Nemaca pred decembarskim ustankom u Gorenjskom! Kad je počeo drugi deo nemačke ofanzive, u propagandnom izveštaju sa Bleda navodi se izjava policijskog generala Šrajera (Schreyer), u kojoj ovaj kaže da treba »računati sa ozbiljnim sukobima, a do umirenja trebaće da se čeka još dugo«.

³⁶⁶ AMNO

³⁶⁷ Zbornik VI/1 488, dok. 207.

Tako je decembarski ustanak snažno odjeknuo kod Nemaca, mada ni po organizaciji ni po izvođenju nije imao velike uspehe. Drug Kardelj ocenjuje taj ustanak u pismu drugu Titu od 29 marta 1942 ovako: »Naši su faktički podigli u borbu čitavu Gorenjsku južno od Save. Citavi odredi seljaka su se priključivali partizanima... No, nesnalaženje part. rukovodstva i gorenjskog štaba je prouzrokovalo da pobunjeni seljaci nisu bili pravovremeno uključeni u odrede i naoružani, pa su ih Nemci nenaoružane razbili i streljali, a zatim na stotine slali u Nemačku na prisilni rad«.³⁶⁸ Neuspehe decembarskog ustanka u Gorenjskom kritikovao je na II Kongresu KP Slovenije drug Marinko koji kaže: »Što je u Bohinjskom rejonu i u gornjoj dolini Save došlo do ugušenja ustanka, kriv je mnogo oportunizam i neprekidanost nekih partizanskih komandi koje su zapale u defetizam i očajanje i razvile teoriju da je partizanstvo nemoguće jer rat, ipak, još nije završen«.³⁶⁹

Pomenuto je već da se Cankarev bataljon u drugom delu nemačke ofanzive probio 27 decembra ka Sv. Mohoru, gde se zadržao do 29 decembra. Otud se prebacio u Dražgoše, gde je na Novu godinu 1942 održao veliki miting na kome je učestvovalo više okolnih sela. Bataljon je ostao u Dražgošama neuznemiravan do 9 januara 1942 i čitavo je to vreme upotrebio na vojno i političko uzdizanje naročito novih drugova koji su izdržali drugi deo nemačke ofanzive. Za to vreme Nemci su pripremili treći deo ofanzive. Zasad još nisu poznate njihove snage za tu ofanzivu, a prema oceni štaba Cankarevog bataljona, trebale bi da iznesu 2.500—3.000 ljudi, što nikako nije preterano. Kao što je poznato, Cankarev je bataljon brojao oko 200 partizana. Zbog pomanjkanja nemačkih dokumenata ne može se stvoriti tačnija slika plana i razvoja nemačke ofanzive, niti su poznati njihovi gubici u borbama za Dražgoše, što bi svakako bilo interesantno. Tako, za opis te velike borbe koristim samo podatke druga Križnara i one iz Zbornika.³⁷⁰

³⁶⁸ Zbornik VI/2 72 s. dok. 34.

³⁶⁹ II Kongres KPS, 69.

³⁷⁰ Zbornik VI/2 32, dok. 13.

Tačno u 9 časova izjutra 9 januara počeli su Nemci od s. Rudno otvarati vatru po položaju Cankarevog bataljona koji se nalazio na Na Pečeh (k 1164) iznad sela; do prave borbe došlo je u 13 časova, kad su Nemci počeli da napadaju pešadijom sa više pravaca; jak pritisak se osećao naročito od Površnice (kod s. Dražgoša). Borba je trajala pet časova, a Nemci ipak nisu postigli nikakav uspeh, dok su partizani tog dana čak zaplenili jedan puškomitraljez i nekoliko pištolja.

Nemci su 10 januara počeli napad već u 7.30 izjutra i nameravali su da posle artiljeriske pripreme prodru u selo Na Pečeh od Površnice, Slemena (tt 883) i grebenom koji vodi do strmih padina Jelovice. I tog dana su partizani zaplenili 1 mitraljez, 8 pušaka, 15 pari smučki i nešto municije. Međutim, bataljonu je počela da nestaje municija, a štab je odlučio da izdrži u borbi i sledeći dan, nadajući se da će Nemci možda odustati kao što su odustali i u prvim dvema fazama ofanzive. Noću 11/12 januara probila se bataljonska patrola do Sv. Mohora, odakle je donela municiju. I tog dana su stanovnici Dražgoša donosili partizanima hranu na položaje.

11 januara Nemci su opet produžili napad već u 7.30 izjutra. Borba je nastavljena čitavo pre podne; u 13 časova Nemci su uspeli da se probiju na desnom krilu zbog čega se 2 vod 2 čete morao povući prema Jelovici. Pošto je time nastala opasnost da čitav bataljon bude opkoljen, to je njegov komandant, Jože Gregorčič, ubacio u nastalu prazninu rezervu od 21 partizana koja je opet odbacila Nemce, a 2 vod 2 čete koji se povukao prema Jelovici napao je s leđa jaču nemačku kolonu koja se baš pripremala za napad. I pored toga nemački je pritisak postajao sve jači, a predveče su Nemci počeli svom snagom da navaljuju i u selo Dražgoše. Pošto je bataljon odlučio da brani selo, počela je borba za svaku kuću. Izvlačenje iz sela danju bilo je nemoguće, te je bataljon morao da izdrži u borbi do pada mraka, a noću je počeo da se povlači na Jelovicu. »Slovenski poročevalec« od 31 januara 1942 kaže da je uzrok povlačenja iz Dražgoša bio izdaja —izdajnik je doveo Nemce bataljonu iza leđa. Tako su Nemci 11 januara uveče ovladali selom. Još isto veče, pred kućom br. 87, streljano je 18 muškaraca koji su svi

bili stari preko 50 godina; što je bilo mlađih, povuklo se sa partizanima.

Nemci su sazvali 12 januara čitavo stanovništvo u prosvetni dom obećavši da mu se neće ništa desiti. I po red toga, oni su posle sakupljanja streljali 19 muškaraca, zatim selo spalili, a žene i decu odveli u logor kod Št. Vida u blizini Ljubljane. U februaru je došla u Dražgoše posebna nemačka tehnička jedinica koja je eksplozivom dovršila ruševine i tako srušila sa zemljom i poslednje ostatke sela. Kasnije su Nemci po raznim lovačkim kućama po Jelovici pohvatali i pobili još nekoliko muškaraca iz Dražgoša tako da se broj ubijenih muškaraca iz tog sela popeo na 56. *sa Nemcima 11-13 jan. 1941*

U trodnevnim borbama za Dražgoše palo je 7 (po nekim izveštajima 9) partizana, a 11 je ranjeno. Cankarev bataljon se povukao iz Dražgoša na Jelovicu gde je sneg bio dubok metar i po. Tu se bataljon podelio. Prva četa je pošla u s. Kališe (2 km s-i od s. Železniki), a Druga se smestila u kuću na Mošenjskoj Planini gde su je već 13 januara napali nemački smučari. U jednočasovnoj borbi palo je 12 (po nekim izveštajima 13) partizana, a 3 su ranjena. Počeo je najteži period Cankarevog bataljona koji se do 20 januara 1942 morao neprekidno povlačiti najrazličitijim pravcima: Jelovica — Planica — Križna Gora — Breznica — Gabrška Gora (k 963) — Javorje — Malenski Vrh (k 1050) — Gorenja Žetina — Črni Kal (k 1107) — Blegoš (tt 1562); sve to po visokom snegu i hladnoći do 30 stepeni ispod nule. O daljoj sudbini bataljona biće govora na drugom mestu.³⁷¹

Ostaje još pitanje kakvim su snagama Nemci sprovodili treću fazu svoje ofanzive i koliki su im bili gubici. Zasada o tome nemamo nemačke dokumente, a naročito ne dokumente jedinica koje su učestvovale u borbi. Stoga nisu poznate ni tačne brojke nemačkih snaga ni njihovih

³⁷¹ Križnar. — Ivan Bertoncelj, Slavna dražgoška bitka, Gorenjski glas 1 I 1953. — J. G., V spominu po potih, kjer se je vojskoval junaški Cankarjev bataljon, Slov. por. 12 i 13 VII 1951. — Zgodovinski boji Cankarjevega bataljona za Dražgoše, Slov. por. 4 I 1953. — Kavčič Pavle i Žakelj Milan, Borbe Cankarjevega bataljona v Dražgošah, Invalidski vestnik 26 XII 1951.

gubitaka. Da su Nemci imali gubitaka, i to velikih, znaju ljudi iz tamošnjih krajeva koji su otpremali mrtve i ranjene na sankama u dolinu, ali se pomoću toga teško mogu odrediti tačni nemački gubici. Da su se Nemci držali načela koje je važilo u Rajhu, a to je da se svaki mrtvac upisuje u knjigu umrlih one opštine na čijoj je teritoriji umro, stvarne bi bila komplikovana. Međutim, kod određivanja broja sahranjenih vojnika iz Dražgoša nejasno je koliko je kojih sahranjeno u Kranju i gde su upisani u knjige umrlih. Najviše što se dosada zna iz nemačkih izvora je³⁷² da Nemci ovu fazu ofanzive na Dražgoše nazivaju »Grosseinsatz«, dakle, akcijom velikog obima. Taj naziv Nemci primenjuju za svaku veću borbu u Sloveniji, pri čemu nije u prvom redu merodavan broj nemačkih oružanih snaga, već cilj i svrha ofanzive kojom žele da postignu neki naročiti efekat. Kao »Grosseinsatz« smatraju Nemci, naprimjer, napad na Pohorski bataljon 8 januara 1943, u kome inače nisu angažovali jake snage (3 četu 19 policiskog bataljona, 2 četu policiskog bataljona »Vizbaden« (Wiesbaden), 4 četu policiskog bataljona »Vin« (Wien), motorizovanu žandarmerisku četu »Alpenland 1«, četu žandarma iz Maribora, tri čete »vermana« i samo jednu četu alpijskih lovaca iz 138 puka.)³⁷³ Rečeno je već da je Cankarev bataljon ocenio nemačku snagu kod Dražgoša na 2.500—3.000 ljudi, što je veoma realan broj, ali je teže uskladiti sa tim nemačke gubitke koji se, prema partizanskim podacima, kreću od 550 do 1.200 ljudi. Ako bi, naprimjer, bila tačna samo poslednja brojka, onda bi borba kod Dražgoša pretstavljala najveću u čitavoj Sloveniji.

Pre dolaska specijalnih jedinica za drugu fazu nemačke ofanzive, u Gorenjskom je bilo pet policiskih bataljona, dok ih je 28 januara 1942 bilo šest, pošto je u Gorenjskom ostao samo još 10 rezervni policiski bataljon. Prema raspoloživim nemačkim podacima, u borbe kod Dražgoša angažovani su 171, 44, 83, 93 i 325 policiski bataljon i neki SS puk »Visland« (Wiesland)(?).³⁷⁴ Po pi-

³⁷² Zbornik VI/2 334, prim. 4 (dok. 137), 32 s (dok. 13), 34 (dok. 14).

³⁷³ Borec II 33 s.

tanju utvrđivanja njihovih gubitaka postoje i druge teškoće. Dok su Nemci ranije sayesno beležili svaki gubitak, kao naprimjer, velike gubitke 12 decembra 1941 na Mladom Vrhu, dotle o gubicima u borbama kod Dražgoša dosledno čute. Križnar navodi, prema izjavi Toneta Beštra, da su sami Nemci pričali posle ofanzive kako su imali 192 mrtva i oko 300 ranjenih. Ako bi taj podatak bio tačan, borba kod Dražgoša bila bi u svakom pogledu najveća borba sa Nemcima u Sloveniji, izuzev završnih operacija 1945 prilikom oslobođenja.

Od nemačkih zvaničnih podataka koji govore o gubicima kod Dražgoša poznata su dosad samo dva. U pitanju su već spomenuti štabni razgovori (Stabsbesprechungen) koji su održavani svakog meseca (neko vreme u Mariboru, a zatim u Gracu) u prisustvu vodećih okupatorskih licačnosti Donje Štajerske, na kojima je pretresana čitava politička, privredna i vojna situacija okupirane pokrajine. Prilikom takvih razgovora 19 januara 1942 kazano je: »U Kranjskoj situacija još nije jasna. Došlo je do teških sukoba sa komunistima. Izgleda da je posle petodnevne borbe jedan deo bandita uspeo da se izvuče. Na protivničkoj strani bila su 63 mrtva, a na našoj 27 mrtvih i 42 ranjena.« U zapisniku sa sednice od 2 februara 1942³⁷⁵ kaže se da su u borbama kod Dražgoša Nemci i partizani imali po 50 mrtvih. Prvi nemački podatak o partizanskim gubicima kod Dražgoša svakako je preteran, osim ako se u taj broj ne računaju streljani muškarci iz Dražgoša, jer 56 streljanih stanovnika Dražgoša i 7 palih partizana daju tačno broj 63. Šta je onda sa 27, odnosno 50 palih Nemaca i 42 ranjena? Tu se ne može ništa nagađati; ta se brojka može upoređivati samo sa činjenicom da je na t.zv. Groblju junaka (Heldenfriedhof) u Kranju sahranjeno 45 Nemaca, poginulih u borbi kod Dražgoša.

*

Mada je decembarski ustank u Gorenjskom bio kratak i ne bez nedostataka, on je imao upravo daleko-

³⁷⁴ Križnar

³⁷⁵ DAM

sežne posledice koje su ne samo prevazilazile slovenački i jugoslovenski okvir narodnooslobodilačke borbe, već su neposredno poremetile čak i račune Berlina. To znači da je taj ustanak umnogome uticao na to da se ne ostvari Hitlerova namera o prisajedinjenju Gorenjskog i Štajerske Rajhu.

O nemačkim formama okupacije bilo je već govora. Naglašeno je da je Hitler odredio Gorenjskom i Štajerskoj, kao prethodnu formu, oblik »šefa civilne uprave«, dakle, isti oblik kakav su imali okupirani Luksemburg, Alzas i Loren. Naglašeno je takođe da bi ta prethodna forma trajala sve dok šefu civilne uprave, koji je imao sva Hitlerova ovlašćenja, ne uspe da pokrajinu učini pogodnom za potpuno prisajedinjenje, koje bi posle sproveo Hitler posebnim ukazom sa zakonskom snagom. Oba šefa civilne uprave na okupiranoj slovenačkoj teritoriji smatrala su upočetku da će posao biti lak. Poznate su njihove okupacione naredbe, od početnog udara po slovenačkoj intelicenciji do prvih iseljavanja, upisa u »Hajmatbund« i »Folksbund« itd. Nacisti su, s obzirom na visoke rezultate upisa u te organizacije, doduše trijumfovali, ali im nisu potpuno verovali. Upis u »Hajmatbund« nije mogao pretvoriti Slovenca u Nemca; za to je bio potreban duži put. Da bi taj put skratili, Nemci su bili upravo neiscrpni u pronalaženju najrazličitijih formi ponemčavanja, koje su zahvatile sve slojeve, klase i godišta. Slobodno se može kazati da bi u mnogočemu uspeli da nije bilo NOB.

U obe okupirane pokrajine mogli su se kroz čitavu 1941 jasno primećivati, s jedne strane, veliki napor i oba šefa civilne uprave kako uz pomoć glomaznog i skupog aparata pripremaju pokrajine za brzo prisajedinjenje, a sa druge, porast OF, partizanskih jedinica i njihovih akcija koje su naciste sve više udaljavale od prvobitnog uverenja da će rad na prisajedinjavanju biti lak. Otud se može i razumeti zašto su na svaku akciju OF kroz čitavo vreme sledile tako brze, dosledne i neumoljive reakcije. Svoju prvu veliku pobedu postigla je OF u Štajerskoj i Gorenjskom već krajem avgusta, odnosno početkom septembra 1941, kad su nacisti kapitulirali i odustali od svog prvobitnog plana da prisajedine obe pokrajine Rajhu, i to tek kad ove budu ponemčene u tolikoj meri da se

u njima govori samo nemački. Sada su se, pak, zadovoljili samo time što su smatrali da će obe pokrajine biti pogodne za priključenje i u slučaju ako budu samo »smirenne«, a to znači ako se u njima uništi NOB. To je prvi veliki korak ka pobedi, postignut zaslugom NOB.

Zbog dosledne i nemilosrdne borbe oba šefa civilne uprave protiv OF i njenih prvih partizanskih jedinica, nastalo je krajem avgusta i početkom septembra u Gorenjskom i Štajerskoj kratkotrajno zatišje koje su oni nameznavali da iskoriste za prisajedinjenje. Hitleru je već bio predložen na potpis zakon o prisajedinjenju Gorenjskog i Štajerske i izrađen nacrt uredbe Ministarstva unutrašnjih poslova uz taj Hitlerov ukaz. Ipak, Hitler nije potpisao ukaz. U nacrtu uredbe ministra dr Frika (Frick) o izvršenju Hitlerovog ukaza o ponovnom prisajedinjenju kaže se da se ta teritorija odmah pripoji Rajhu; dalje se u detaljima određuje koje naredbe oba šefa pokrajine ostaju i dalje na snazi, bez obzira na izvršeno prisajedinjenje. Iz te uredbe jasno se vidi da je Hitleru podnet početkom septembra na potpis ukaz o prisajedinjenju i da je neposredno pripajanje bilo samo pitanje vremena. Frik je lično posetio Štajersku i Gorenjsko krajem avgusta i početkom septembra, dakle, u vremenu kad je u pokrajinaima vladalo relativno zatišje, i tako se »ubedio« da su obe pogodne za pripajanje. On je svoj zakonski nacrt o prisajedinjenju i uredbu o izvršenju izradio čvrsto uveren da će Hitler u najkraćem roku potpisati ukaz. Ali, ovaj to nije učinio. Naprotiv, 19 septembra proglašena je nad Pohorjem zabranjena zona zbog velikih akcija Pohorske čete, a iz Gorenjskog su počeli da dolaze izveštaji o obnovljenim partizanskim akcijama. U tome vidim ključ odgovora na pitanje zašto Hitler nije potpisao ukaz o prisajedinjenju. Tako nije bilo ništa od priključenja koje su nacisti sigurno očekivali 1. oktobra. Oni su se, doduše, tešili time da se prisajedinjenje odlaže iz »zakonsko-tehničkih« razloga, a ovi ustvari nisu bili ništa drugo nego obnovljene i oživljene partizanske akcije u Gorenjskom i Štajerskoj.

Pošto prisajedinjenje nije izvršeno 1. oktobra, nacisti Celovca i Graca očekivali su ga za 1. novembar. Kad je i taj termin propao, oni su se opet tešili »zakonsko-tehnič-

kim« teškoćama koje bi se ovog puta sastojale u tome što se ževelo istovremeno prisajedinjenje Štajerske i Gorenjskog. Na štabnim razgovorima od 28 novembra 1941 u Mariboru kazano je da prisajedinjenje neće biti izvršeno ni posle 1 decembra. Rečeno je da su, doduše, stvorenvi svi uslovi, »ako protiv toga u Berlinu ne postoje neki merodavni razlozi«. A ovi su postojali. Štaviše, izgleda da je Berlin pravilnije ocenjivao situaciju u Gorenjskom i Štajerskoj nego oba šefa civilne uprave. Tako je došlo do decembarskog ustanka u Gorenjskom, a 22 decembra 1941 kazano je na štabnim razgovorima: »Uopšte uzev, može se reći da je postavljanjem novog državnog namesnika (time se misli na novog koruškog gaulajtera i šefa civilne uprave za Gorenjsko dr Rajnera) stvoren upočetku utisak da će u bliskoj budućnosti doći do prisajedinjenja. Međutim, usled najnovijih događaja u Gorenjskom, to nije moguće«. Bolji dokaz o tome šta znači decembarski ustank i kakve su bile njegove posledice ne može se zamisliti.

Na štabnim razgovorima govorilo se o prisajedinjenju samo još u tri maha. Prvi put 7 januara 1942 kad je rečeno da se ono ne može očekivati pre 1. juna 1942, drugi put 2 februara 1942 kad je kazano da se mora računati sa produženjem rada šefa civilne uprave i treći put 23 februara 1942 kad je navedeno da ni te, a verovatno ni sledeće godine, neće doći do prisajedinjenja. Najzad je pitanje priključenja skinuto s dnevnog reda. Nacisti su ga skinuli zbog delovanja i uspeha NOB.

7. Razvoj Narodnooslobodilačke borbe u toku zime 1941/42 u ostalim krajevima Slovenije

Posle neuspelog pohoda na Štajersku i borbe kod Liberge, 2 štajerski bataljon se vratio u Ljubljansku pokrajinu gde se 26 decembra sukobio sa Italijanima u Primskovu. Prema italijanskim podacima, bataljon se rasporedio uza zid groblja u Primskovu i otud napao italijansku kolonu. Tom je prilikom ranio 7 Italijana³⁷⁶ koji tvrde

³⁷⁶ Zbornik VI/1 506 s, dok. 216.

da su pri njihovom protivnapadu partizani imali 2 ranjena, dok su ostali uspeli da se povuku. Otuda se 2 štajerski bataljon prebacio u rejon Kremenjeka i dalje na s. Vodice, gde mu se priključila Grosupeljska četa. Odavde je izveo 6 januara 1942 napad na Turjak, u kome je 1 Italijan ubijen, a 3 su ranjena.³⁷⁷ Od Turjaka se bataljon prebacio u Podlipoglav gde se počeo vežbati i pripremati za put u Štajersku. O čitavom tom unutrašnjem radu bataljona govore njegova dnevna naređenja i naredbe iz kojih se može videti da je u njemu vladao pravi vojnički duh i disciplina.³⁷⁸ Osim toga, bataljon je izveo više akcija manjeg i većeg obima u bližoj i daljoj okolini.

Pošto je Krimski bataljon bio u italijanskoj oktobarškoj ofanzivi razbijen i pošto nisu bili postignuti uspesi na prostoriji određenoj za iseljenje, aktivnost većeg obima vojnih jedinica u Ljubljanskoj pokrajini privremeno je prestala. Već je naglašeno da time nije prestala i ostala aktivnost OF. Naprotiv, ona je sve više rasla. Dokaz da se OF u Ljubljanskoj pokrajini neprekidno širila bile su sve oštije uredbe okupatora koje su, uglavnom, kopirane iz naredbi oba šefa civilne uprave u Gorenjskom i Štajerskoj. Već su pomenute Graciolijeve uredbe od 11.,³⁷⁹ 20³⁸⁰ i 29 septembra,³⁸¹ kraljeva uredba od 3 oktobra, Musolinijeva od istog dana o uvođenju vanrednog suda 7. oktobra,³⁸² i konačno naređenje Musolinija od 7. novembra kojim se osniva vojni sud.³⁸³ U delimično već iznetoj analizi situacije u Sloveniji Roboti navodi: »Ponovni napadi, na usamljene vojнике u Ljubljani i po pokrajini... napadi i vređanje vojnika koji se kreću ljubljanskim ulicama (pljuvanje na komandanta 38 bataljona crnih košulja), neprestano potsticanje preko tajne štampe za vršenje napada na pripadnike oružanih snaga, utvrđena činjenica da pripadnici oružanih grupa dolaze

³⁷⁷ Upor. Zbornik VI/2 41 (dok. 17), 42 (dok. 18), 47 (dok. 22).

³⁷⁸ AMNO

³⁷⁹ Zbornik VII/1 379, dok. 158.

³⁸⁰ Službeni list za Ljubljansko pokrajino 20 IX 1941.

³⁸¹ Isto, 1 X 1941.

³⁸² Isto, 11 X 1941 i 25 X 1941.

³⁸³ Zbornik VII/1 444, dok. 188.

često u Ljubljani... činjenica... da stanovništvo drži još uvek mnogobrojno oružje i municiju,... — sve to navodi vojne vlasti da primene sve mere sigurnosti, među kojima i naređenje da vojnici pri izlasku u grad budu potpuno naoružani. Tu su meru kasnije primenili i partiski funkcioneri...«.³⁸⁴ U potpunosti se, dakle, izvodilo ono što je »Slovenski poročevalec« govorio već 11 jula 1941: »Slovenački narod ne sme da dozvoli da slovenačka zemlja služi kao mirno i idilično zaleđe fašističkim okupatorima«. Roboti završava već pomenuti izveštaj: »Ništa ne ukazuje na to da će se situacija moći popraviti i nema nikakvih znakova da civilne vlasti nameravaju da poboljšaju mogućnost saradnje koju sam postigao i koju neprekidno gajim i održavam«.

Noću 4/5 decembra 1941 Italijane je iznenadila dobro zamišljena, ali ne sasvim uspela, akcija na železnički most kod Preserja. Da je ta akcija u celini uspela, bio bi za neko vreme potpuno onemogućen sav železnički saobraćaj između Ljubljane i Trsta. Usled vlažnog eksploziva, most kod Preserja nije bio potpuno porušen. Prilikom partizanskog napada na most Italijani su imali 4 mrtva i 4 ranjena.³⁸⁵ Tu je akciju izvela Samatorska četa uz pomoć oko 55 partizana iz Krimskog bataljona, koji se ponovo stvarao, i Poljanske čete. Samatorska četa stvorena je u jesen 1941 kao Školska četa. Njeno su jezgro činili borci bivše Rašiške čete koja se, posle razbijanja, prikupila na tom sektoru po naređenju Glavnog štaba; četa je obučavala novoprstigle partizane iz Ljubljanske pokrajine. U njoj je bila i grupa Primoraca koji su se pripremali za odlazak u Primorsko. Novembra se četa prenestila u Dolomite, bliže Ljubljani, gde je krajem tog meseca dobila naređenje da minira most kod Preserja. Pre napada na most četi su se priključili krimski partizani i ona se podelila u tri grupe. Jedna je imala zadatak da zauzme most na juriš, druga da likvidira stražarsku baraku u blizini i treća da baci most u vazduh. Posle napada, četa se sklonila u Dolomite odakle je, zatim, jedan

³⁸⁴ Isto, 471, dok. 197.

³⁸⁵ Isto, 164, dok. 75 i str. 480, dok. 201.

deo pokušao da ode u Primorsko, glavnina je otišla u Gorenjsko gde se priključila Cankarevom bataljonu, a krimski partizani su se vratili u svoj logor.³⁸⁶

Ako se ima na umu Robotijev izveštaj o situaciji i njegov bes zbog neprekidnog porasta OF, mogla se sa sigurnošću očekivati najoštija italijanska reakcija. Ona zaista nije izostala i Italijani su iz bliže i dalje okoline mosta kod Preserja (do Borovnice i Vrhnikе zaključno) zatvorili sve »sumnjive« muškarce, a 7 marta 1942 organizovali su pred vojnim sudom u Ljubljani monstruozan proces protiv 69 potpuno nevinih lica (pošto je akciju izvela Samatorska četa). Od 69 optuženih, 39 je osuđeno na smrt; među njima je bio i jedan ložač koji je te noći bio na lokomotivi. Od njih su Italijani odmah streljali 16. Ostale nisu smeli da streljaju zbog masovnog zgržavanja povodom tog juridičnog ubistva, te su im smrtnu kaznu zamenili doživotnom robijom.³⁸⁷ Povodom toga je Glavni štab izdao posebnu izjavu u kojoj je stajalo da niko od osuđenih nije učestvovao u napadu na most, nije saradivao u pripremama za akciju, nije ništa znao o napadu, niti je pripadao partizanskoj vojsci.³⁸⁸

Roboti se zbog napada na most kod Preserja počeo ozbiljno da plasi za Borovnički vijadukt, koji su Italijani uz velike troškove i napore jedva popravili. Zato je za zaštitu vijadukta zadužio 8 decembra 1941 lično komandanta divizije »Granatieri di Sardenja« i na kraju dužeg naređenja kazao: »Probuditi se svi, biti pripravni na brzo protivdejstvo i imati u vidu da je palo već dosta naših nevinih žrtava. Gornja su uputstva o spremnosti za upotrebu oružja jasna... Danas je prevelika strpljivost — glupost, nepravda prema našoj zemlji i prema našim palim vojnicima«.³⁸⁹

Kad je 7 novembra Musolini obrazovao vojni sud i kad je taj sud počeo da radi i posle prvog pomilovanja trebalo uskoro očekivati nove smrtnе presude, italijanske

³⁸⁶ Tone Vidmar, Spomini na partizanska leta I, 13 s.

³⁸⁷ Škerl, 329 s.

³⁸⁸ Zbornik VI/2 53, dok. 26.

³⁸⁹ Zbornik VI/1 483, dok. 202.

pravnike počelo je da brine ko će izvršavati te presude, jer o tome u Musolinijevom naređenju nije bilo ništa predviđeno. Pošto se o tome Italijani u Ljubljani nisu sami usudili da odlučuju, upitali su Rim. Vojno ministarstvo odgovorilo je 6 decembra 1941 da smrtnе kazne po Musolinijevom naređenju izvršavaju za zločin političkog značaja odeljenja fašističke milicije, a za obične zločine policiski agenti.³⁹⁰ Tek posle tog odgovora iz Rima, odlučio je Roboti 18 decembra da streljanje izvršava 8 fašistički bataljon »M«. Tako su od metaka tog bataljona među prvim osuđenicima na smrt u Ljubljanskoj pokrajini pali: Šercer, Verbič, Kariž, Kogoj, Krajnc i Žagar. Italijani sami kažu da su ovi neposredno pre streljanja u kamenolomu blizu Tomišlja vikali: »Živeo Staljin, živela Sovjetska Rusija, živela sloboda, živeli svi drugovi Slovenci!«³⁹¹ Italijani se nisu usudili da streljane sahrane u Ljubljani, već su ih tajno zakopali u Tržiču (Monfalkone).

Pogledajmo još situaciju u Ljubljanskoj pokrajini prema dnevniku komande XI korpusa od 23 decembra 1941. Službeni hroničar, svakako inspirisan od strane Robotija, kaže kako su Slovenci upočetku lepo primili Italijane zbog »nečovečnog postupanja« Nemaca. Hroničar nastavlja: »Ali mi, sa jednom pogrešnom politikom, sa ljudima koji nisu dorasli situaciji i sa skoro potpunom otsutnošću jedne ozbiljne kontrapropagande, pridoneli smo da se oko vrlo male grupe komunista organizuju nacionalisti, panslavisti, pristalice Jugoslavije, katolici itd. i da se tako broj naših neprijatelja iz dana u dan povećava... U Ljubljani, usled neodlučnosti Visokog komesarijata i nesprennosti organa kvesture, ovaj se pokret, koji smo mogli ugušiti u samom njegovom začetku, toliko rasprostranio da se ovaj grad, ne preterujući, mogao smatrati centrom čitave komunističke propagande i izvan Slovenije«.³⁹²

Ako bi se podrobnije pregledao taj dugi tekst, mogao bi se doneti opravdan zaključak da je prilično tačan. Pa

³⁹⁰ AMNO

³⁹¹ Zbornik VI/1 495, dok. 212.

³⁹² Isto, 499, dok. 214.

ipak, jedna se dosta jasna misao ne može izbeći, a to je: da li se iza ovog, za Graciolija, svakako, uvredljivog opisa, ne krije kakav tipičan italijanski manevar da bi se opšteno narodni značaj i snage OF umanjili time što će se izneti da je OF narasla blagodareći nesposobnosti Graciolija (svakako objektivno!) i italijanske policije? Da ne poznaјemo Robotija tako dobro, takva bi sumnja mogla biti na mestu, a ovako taj izveštaj i njegovu žaoku treba shvatiti samo kao Robotijevu želju da Gracioliju oduzme što pre i što više vlasti, u čemu je posle kratkog vremena u priličnoj meri i uspeo. Roboti se u tom svom mišljenju potpuno varu ako smatra da bi on, sa većim ovlašćenjima od samog početka, stvorio u Sloveniji neku iz osnova drukčiju situaciju. U ovu zabludu, koju u tom izveštaju dosta jasno podvlači, Robotija je verovatno povukla njegova pobeda nad Krimskim bataljonom. Istini za ljubav treba reći da je to bila zapravo njegova prva i poslednja pobeda u Sloveniji.

Robotijev hroničar kaže dalje: »Vrlo brzo smo hteli u ovako nenormalnim vremenima uspostaviti civilnu vlast ne vodeći računa da se nalazimo na Balkanu...« OF, koju hroničar označava kao skup svih onih koji se ubrajaju u protivitalijanski pokret, opisuje ovako: »Železničari, radnici, bivši jugoslovenski oficiri, činovnici iz raznih gradskih nadleštava, ljudi slobodnih zanimanja sviju kategorija, pripadnici ove ili one struje, formiraju ujedinjeni antiitalijanski pokret... Seljaci se ograničavaju na давање hrane i pružanje gostoprимства ustanicima... Ona [OF] je izdavala dva manja lista u Ljubljani... »Njene se vođe nalaze u Ljubljani... U Ljubljani ima sedište i Centralni komitet Komunističke partije kao i komanda slovenačkih partizanskih trupa. Ova poslednja vrši regrutaciju putem poziva, sakuplja oružje i hranu i brine se oko organizovanja jedinica... Lečenje ranjenika vrši se u gradskim klinikama. Lekari, studenti medicine i bolničari za vreme akcija vrše službu u oružanim grupama. Posle toga, isto kao i mnogi ustanici, vraćaju se svojim kućama i žive kao slobodni građani... Ukoliko se ne želi

da se dade puna vlast vojnim vlastima, neophodno je postaviti na čelo Ljubljanske pokrajine sposobne ljude...».³⁹³

To je lepa i potpuna slika snage Partije, a i nemoći Italijana koji su zapravo znali sve, ali OF i partizane nisu mogli uništiti!

Već je rečeno da se deo partizana razbijenog Krimskog bataljona vratio u Ljubljani, gde je čekao da krene na drugu stranu. Među njima je bio i Ljubo Šercer koji je izdajom bio uhvaćen, osuđen i streljan. Italijani su među uhapšene partizane ubacivali svoje konfidente koji su iz uhapšenika katkad izvlačili mnogošta. U našem primeru su pomoću ovakvog konfidenta izvukli iz neopreznog, zatvorenenog partizana dosta podataka o putu probijanja partizana preko Travne Gore, a i o imenima partizana. Na osnovu ovog konfidentovog izveštaja uhapšen je i Ljubo Šercer. Posle kratkog boravka u Ljubljani, većina partizana iz Krimskog bataljona počela je odlaziti na Kožljek kod Borovnice gde se početkom decembra 1941 po naređenju Glavnog štaba počeo ponovo formirati bataljon čiji su pripadnici već učestvovali u napadu na most kod Preserja. Glavni štab je, dakle, bio svestan važnosti nove partizanske jedinice u relativno snažnom revolucionarnom delu Notranjskog i na strategiski vanredno važnom području (južna železnica). Tako su se, osim partizana koji su ostali i povukli se posle velike katastrofe kod Laza na belokrajinske padine Kočevskog Roga (tt 1100), meseca decembra u Ljubljanskoj pokrajini našazili i još 2 štajerski bataljon, koji je u svojim akcijama gravitirao ka istočnom području bliže i dalje okoline Ljubljane, i prvi delovi novog Krimskog bataljona koji se počeo formirati nad Kožljekom kod Borovnice. Glavni štab je u taj bataljon uputio preostale delove prvobitnog Krimskog bataljona i novajlige koje su dolazile iz Ljubljane i okoline (Brezovica, Notranje Gorice), Rakeka, Loža i Vrhnikе. Sredinom januara 1942 pridružio se bataljonu koji se zadržavao u barakama (karakterističan način stanovanja za partizane na Notranjskom zimi 1941/42) u

³⁹³ Isto, 500—503, dok. 214.

blizini Kožljeka³⁹⁴ i deo Samatorske čete koji nije mogao
otići u Primorsko. Bataljon se počeo nazivati i 3 partizanski ili Šercerov bataljon. Januara 1942 narastao je
uprkos najoštriye zime na 140 dobro naoružanih boraca
i bio je podeljen na četiri čete.³⁹⁵ Kao i 2 štajerski, i
Krimski bataljon je bio dosta aktivan u političkom i orga-
nizacijskom pogledu, što se može zaključiti na osnovu
sačuvanih naredbi njegovog štaba.³⁹⁶ Istovremeno se
prema uputstvima CK KPS, koja je komandant bata-
liona Zidanšek doneo sa sobom, pripremao na zama-
šnu akciju — da u Notranjskom osloboodi što veću teri-
toriju i na njoj uspostavi narodnu vlast. Takva je teri-
torija počela zaista da se stvara na širokom području
Pokojišče — Rakitna — Sv. Vid — Sv. Trojica — Kožljek,
narocito kad je tu došao ovaj bataljon.³⁹⁷ Što na tolikoj
oslobođenoj teritoriji nije došlo do ustanka u pravom
smislu reči, uzrok treba tražiti u ostroj zimi i slabije
izvedenim političkim pripremama nego što je to bio
slučaj sa ustankom u Gorenjskom decembra 1941. I još
nešto. U Gorenjskom se ustanak pretežno oslanjao na
radništvo velikih industrijskih centara, dok je Krimski
bataljon bio uglavnom vezan za kolebljivu seosku siro-
tinju, delimično i zaostalu, usled čega je i bila pod jakim
klerikalnim uticajem.

Čim je okupator saznao za prisustvo novonastalog
bataljona na tom području, počeo je da na tu teritoriju
upada sa mnogo manjim patrolama da bi tačno utvrdio
snagu i broj partizana; tako je došlo do više sukoba. Od
njih valja pomenuti one od 16 januara na Kožljeku i 18
januara kod Otava. Italijani su pravilno shvatili opasnost
koja im preti od tog bataljona i što se u blizini južne
železnice stvara slobodna teritorija. Štab divizije »Gra-
natijeri di Sardenja« saznao je uskoro posle sukoba na
Kožljeku od konfidenata da je u pitanju snažna partizanska
grupa koja se zadržava na prostoriji Krim (tt 1107)
— Šop (tt 999) — Sleme (k 883) i zato je odlučio da izvede

³⁹⁴ Zbornik VI/2 15, prim. 1, dok. 4.

³⁹⁵ Isto, 20, prim. 2, dok. 6.

³⁹⁶ Upor. Zbornik VI/2 41, dok. 17.

³⁹⁷ Isto, 33, prim. 3, dok. 13.

veliku akciju kojom bi tu teritoriju trebalo očistiti. Po odobrenju štaba korpusa, akcija je otpočela 2 februara 1942.

Roboti je u toku čitavog januara bio veoma aktivan. Komandant karabinijera njegovog korpusa obavestio ga je 7 januara 1942, s jedne strane, o birokratskom postupanju visokog komesara u borbi protiv OF i partizana, a sa druge, o tome da se ustanici učvršćuju u šumama i kriju u sigurnim skloništima, dok njihovi pomoćnici i organizatori nesmetano produžavaju aktivnost i propagandu. Već 15. januara 1942 Roboti je izradio t. zv. »Plan A« kojim bi se upotpunile »već preduzete mere«. Prema tom planu on je stvorio naročitu manevarsku grupu koja mu je neposredno stajala na raspolaganju. Ova se grupa sastojala iz jednog bataljona iz Logateca, posebne grupe artiljerije XI korpusa, jednog bataljona iz Planine i Vrhnike i jedne hemiske čete (za paljenje). Manevarska grupa trebala je da bude motorizovana, tako da po Robotijevom naređenju može stići u bilo koji deo Ljubljanske pokrajine.³⁹⁸

U borbi protiv Graciolija Roboti je najzad uspeo da pobedi. Musolini je 19. januara 1942 izdao dekret sa važnošću od 20. januara, u čijem je prvom članu stajalo da se čuvanje javnog poretna poverava vojnim vlastima koje će intervenisati na zahtev civilnih vlasti, a i »sopstvenom inicijativom, ako smatraju da je to potrebno«, ali su u tom slučaju ipak dužne da o intervenciji obaveste civilne vlasti. U drugom se članu predviđa da je za upotrebu vojne snage u odbrani javnog poretna odgovorna isključivo nadležna vojna vlast. U trećem stoji da upravna i sudska policija, kao i čuvanje političkog i moralnog poretna ostaju i dalje u nadležnosti organa redovne policije.³⁹⁹ Tom je Robotijevom pobedom umanjena apsolutna vlast guvernera Dalmacije u Zadarskoj, Splitskoj i Kotorskoj pokrajini, prefekta na Rijeci i Graciolija. Sad su se komandanti V i VI korpusa i Roboti mogli nesmetano brinuti o zaštiti javnog poretna.

³⁹⁸ Isto, 321—323, dok. 132.

³⁹⁹ Isto, 327 s, dok. 134.

Pored »Plana A« Roboti je, najverovatnije već krajem januara 1942, izradio i drugi — »Plan Primavera«. Pošto je taj plan značajan utoliko što u određenoj meri čak potpomaže prolećnu partizansku ofanzivu u Sloveniji, zasluzuje da se razmotri nešto detaljnije. »Plan Primavera« ima uvod i dva dela. U uvodu stoji da je plan u suštini defanzivnog karaktera. Roboti veli da će XI korpus vrlo verovatno bez ojačanja, dakle, samo sa svojim snagama, morati: 1) da se brani od više ili manje granatog ustaničkog pokreta (OF); 2) da vrši ofanzivne i defanzivne akcije protiv naoružanih partizanskih jedinica i 3) da se brani od istovremenih akcija OF i partizana. Zato je potrebno da se italijanske snage što pre prikupe u veće garnizone u važnijim centrima koji će u svakom slučaju moći da vladaju svojom okolinom. Dalje je potrebno da se svi ovi garnizoni utvrde tako da su u stanju da odbiju i unište svaki napad spolja kao i otpor u samom centru i, konačno, da se, osim toga, obrazuju mobilne grupe za akcije u meduprostorima između garnizona i zaštitu saobraćaja na prugama i važnijim putevima.

Zato je za ostvarenje prve faze toga plana potrebno: 1) razmisiliti o mogućnosti smanjenja broja garnizona i o ukidanju onih koji nemaju naročite zadatke kao što su čuvanje železnice, drumova i veštačkih objekata; 2) povećati otpornu sposobnost garnizona odbranbenim ugradnjama, prvenstveno žičanom preprekom; 3) stražarska mesta kod veštačkih objekata pretvoriti u prava utvrdenja (bunkere) sa rezervnom hranom za 5 dana i sa 3 borbenim kompleta municije; 4) napustiti zaštitu drugorazrednih pruga Vrhnika — Ljubljana i Trebnje — dolina Mirne; 5) pripremiti skladišta hrane i municije u garnizonima koji će imati zadatak da izvedu drugu fazu plana; 6) izdati tačna uputstva za hitno povlačenje manjih garnizona u veće; 7) izdati uputstva da manji garnizoni pri povlačenju unište objekte i odnesu sav materijal i 8) pripremiti zaklone i rovove u krajevima koji su određeni za garnizone u drugoj fazi.

Druga faza počinje kad se situacija pogorša, ili inicijativno, u slučaju iznenadnog ustanka koji italijanska obaveštajna služba ne bi ranije osetila. Suština i svrha te

faze je da se sve raspoložive snage korpusa prikupe u manji broj jačih grupa u krajevima, predviđenim za odbranu. Načelno, jačina snage u tim krajevima ne treba da bude manja od dva bataljona; zatim da je u stanju da se odlučno odupre napadu čak i u slučaju kad bi garnizon bio privremeno otsečen i, najzad, da može obrazovati manevarsku grupu za akcije u neokupiranim područjima i obezbediti komunikacije.

U završnom uputstvu planom se predviđa da na Robotijevu naređenje — »Izvršite Primaveru!« italijanske snage treba da preduzmu sledeće:

1) Snage korpusa moraju odmah krenuti i prikupiti se u Rakeku, Logatecu, Borovnici, Ljubljani, Grosuplju, Velikim Laščama, Kočevju, Petrini, Trebnju, Novom Mestu, Črnomelju i Metliki.⁴⁰⁰

2) Motorizovane manevarske grupe organizuju se u garnizonima Rakek, Logatec, Borovnica, Ljubljana, Velike Lašče, Kočevje i Novo Mesto.

3) Zaštita komunikacija treba da se ograniči isključivo na pruge: Rakek — Ljubljana — Zalog, Ljubljana — Grosuplje — Trebnje — Metlika, Grosuplje — Kočevje. Na tim prugama treba od pešadije organizovati stalnu zaštitu sa rejonom dejstva poluprečnika 5—6 km za svaku posadu. Osnovni zadatak tih posada je zaštita mostova; s vremenom na vreme pruge štititi i oklopnim vozom; vojne transporte obezbeđivati oklopnim vozovima. Zaštititi drumove Planina — Ljubljana — Novo Mesto — Karlovac i Ljubljana — Kočevje — Delnice.⁴⁰¹

Kao što se vidi, plan je defanzivnog karaktera. Roboti ga u celini nikad nije izveo. Naprimer, nikad nije ograničio garnizone samo na predviđeni broj. Uprkos tome taj plan je, naročito zbog naredenja o inicijativi kod Kočevja, išao na ruke narodnom ustanku. Upravo na tom mestu, gde su se krajem aprila pokazali prvi znaci šireg ustanka, ovaj je Robotijev plan imao za posledicu to da su se Italijani već na prvi partizanski pucanj počeli povlačiti i bežati u veće garnizone.

⁴⁰⁰ Brojno stanje i jedinice ne navodim.

⁴⁰¹ Zbornik VI/2 339—347, dok. 139.

Vratimo se sada Krimskom bataljonu. Poznato je da su Italijani čitavo vreme posle akcije na preserski most strahovali za južnu železnicu (Ljubljana — Trst) i čim su saznali da se na teritoriji iznad železnice formira nov bataljon, počeli su sa pripremama za novu ofanzivu koja je preduzeta 2 februara 1942. Osnovni cilj te ofanzive bio je nanošenje udara logoru Krimskog, odnosno, njima dobro poznatog, Šercerovog bataljona. Ofanzivu su poveli sa dva pravca. Mobilna grupa 2-og puka divizije grenađira (550 ljudi) napala je pravcem Preserje — Rakitna — Krimček, a grupa 5 inžinjeriskog bataljona (250 ljudi) pravcem Borovnica — zapadne padine Krimčeka. Prva kolona je stigla 2 februara u Rakitnu gde je prenoćila.

Međutim, Šercerov bataljon je preduhitrio Italijane i noću 1/2 februara 1942 napao železničku stanicu Verd. Bataljon je, zapravo, nameravao da izvede dosta originalnu zamisao: htio je da kod železničke stanice Verd zaustavi teretni voz sa benzinskim cisternama i da ga gurne natrag niz jaku nizbrdicu ka Borovnici na Borovnički vijadukt koji bi se pod teretom i brzinom voza verovatno srušio. Zato je bataljon krenuo iz svog logora iznad Kožljeka 1 februara uveče i oko ponoći stigao preko Padeža do stanice Verd, gde je duž pruge čekao u zasedi na voz koji je trebao da nađe noću između 1 i 2 sata. Ali, bataljon je bio otkriven, jer se sukobio sa italijanskim patrolom koja se kretala duž pruge. Zbog toga je napao stanicu Verd gde se nalazilo 19 italijanskih vojnika i 2 oficira, a kod mosta u blizini stanice i bunker sa 9 vojnika. Bataljon je zauzeo stanicu i bunker, ranio 6 vojnika, zarobio 3, razbio stanične železničke uređaje i minirao prugu, ali ne solidno. Po završenoj akciji, u kojoj je imao 1 mrtvog, on se povukao na Zavrh i Padež.⁴⁰² Tu je njegov komandant Zidanšek održao govor u kome je istakao da je bataljon u akciji dokazao da je prava jedinica i da će sada morati da preduzme oslobođenje velike teritorije. Na Padežu se bataljon podelio. 1 i 2 četa krenule su odmah prema Blokama, 3 četa dobila je zadatak

⁴⁰² Isto, 40, dok. 16.

da ostane na području Kožljek — Padež, a 4 četa da ide prema Cajnarima.⁴⁰³

Kako su na to reagovali Italijani? Oni su odgovorili neverovatno brzo, jer se borba sa stanice Verd čula dobro u Vrhnički, te je Roboti o njoj odmah bio obavešten. On je lično naredio da odmah krenu dve manevarske grupe, jedna na stanicu Verd, druga na Štampetov most (vijadukt na železničkoj pruzi Borovnica—Logatec), sa zadatkom, koji je za Robotija bio tako karakterističan, da progone pobunjenike, prinude ih na borbu i unište zajedno sa onima koji su im na bilo kakav način pomagali ili im davali utočište. Ove su manevarske grupe vanredno brzo stigle na svoja mesta i odmah je izdato sledeće naređenje: 2 bataljon 1 puka iz divizije »Granatijeri di Sardenja« i 5 inžinerijski bataljon da krenu odmah u poteru za Šercerovim bataljonom, a grupama koje su bile u pokretu još od prošlog dana naređeno je putem radija da u prvoj fazi blokiraju put Krimček (k 933) — Sabočevo (1 km južno od k 933), a u drugoj da posednu liniju Krimček — Šop (tt 999) — k 882 — Sleme (k 883). Tako se pripremala veoma opasna klopka Šercerovom bataljonu koji nije slutio nikakvu opasnost. Pravac kojim bi se mogao povući prema Bloškoj Planoti (Blokama) bio je zatvoren, a za bataljonom su sledile dve jake grupe Italijana. Prema podacima Italijana koji su ga gonili, Šercerov se bataljon na Padežu podelio. Jedna je grupa otisla na Zavrh, druga na Pristavu, treća prema jugu, a četvrta je ostala na Padežu. Italijani su izjutra stigli na raskrsnicu kod Zavrha, gde su se podelili: jedna grupa (grenadiri) prodirala je prema Pokojišču, a inžinjeri prema Zavrhu. Kad su stigli u blizinu Zavrha, primetili su nekoliko partizana koji su pokušali da pobegnu. Pošto su Italijani otvorili vatru, partizani su odgovorili i ranili jednog Italijana. Grenadiri su čuli tu pucnjavu i pokušali da partizanima spreče povlačenje prema Zavrhu. Uprkos toga, 6 partizana je uspelo da se povuče, a ostali su pokušali da se sakriju u jednoj od kuća na Zavrhu koju su Italijani okružili i zapalili. Vatra je prinudila 5 partizana

⁴⁰³ Podaci od puk. Klanjšeka.

(dva od njih su bila ranjena) da izadu iz kuće i oni su se predali. Kad je kuća izgorela do temelja, u njoj su našli još 3 ugljenisana leša; prema izjavama zarobljenika, u kući su izgorela još 4 partizana i 1 žena. Po naređenju samog Robotija, 4 zarobljena partizana odmah su streljana, a petog su zadržali da radi za njihovu obaveštajnu službu. Na Zavrhu je uhapšeno i 25 civila, ali su oni kasnije pušteni. Prema italijanskim podacima, rezultat akcije na Zavrhu bio je: 14 ubijenih partizana od kojih 8 sigurno i 6 verovatno, a 2 zarobljena i zadržana kao vodiči i obaveštajci.

Grupa (potpukovnik Karinjani) koja je imala zadatak da posedne liniju Krimček (tt 933) — Šop (tt 999) — k 882 — Sleme (k 883) počela je 3 februara da prodire u tri kolone. Prva je nastupala prema logoru bataljona, putem Rakitna — Župeno. U blizini sela Pikovnik Italijani su primetili u daljini dva smučara od kojih su bližeg uhvatili, a drugi je pobegao, mada je bio ranjen. Rano popodne Italijani su ušli u prazan logor. Usred njega je lepršala zastava na direku u čijem se području nalazila mina. Kolona je zapalila logor, sve pilane u blizini i nekoliko kuća na Pikovniku, Beču i Pristavi, a zatim krenula prema Borovnici. Druga je kolona prodirala prema Kožljeku. U blizini sela uhvaćena je »osoba australijanske narodnosti« kod koje su našli 36 jugoslovenskih metaka. To je bio jedan od dva Australijanca koji su pobegli iz zarobljeničkog logora u Štajerskoj, dobili u Ljubljani vezu i otišli u partizane. Njega su Italijani odmah streljali, dok je drugi, Frenk, preživeo NOB i dobio čin kaptana JA.⁴⁰⁴ Na Kožljeku Italijani nisu našli ništa sumnjivo. Spalili su nekoliko kuća »za čije su stanovnike postojale opravdane sumnje«. Sa Kožljeka je kolona stigla na Padež koji je »doživeo istu sudbinu«, a potom se priključila prvoj koloni. Treća je otišla iz Rakitne za Borovnicu i u Ohonici se priključila prvim dvema kolonama. Rezultati koje su Italijani postigli bili su 2 ubijena partizana i 1 uhvaćen (on je postao njihov vodič).⁴⁰⁵

⁴⁰⁴ Danas je Frenk Denver počasni major JNA.

⁴⁰⁵ Zbornik VI/2 348—351, dok. 140.

Nemam nameru da se upuštam u ocenu partizanske akcije na Verd i kasnijeg razbijanja bataljona, odnosno njegove 3 i 4 čete, ali moram ukazati na činjenicu da su Italijani u toj akciji palili po selima samo »sumnjive« kuće. Nameće se pitanje: odakle znaju da su neke kuće sumnjive, a druge ne? Možda su im to kazali njihovi vođiči i uhvaćeni partizani? Međutim, izgleda mi verovatnije da su Italijani još pri dolasku iz Rakitne doneli sa sobom tačan spisak sumnjivih kuća. Na Rakitni je, naime, živeo paroh koji je bio veliki saradnik Italijana i koji je svakako dobro poznavao svoju parohiju. To, drugim rečima, znači da je nastupao period u kome je slovenačka kontrarevolucija postajala aktivna i u unutrašnjosti.

Posle tog čišćenja Italijani su otpočeli sistematsku akciju u cilju potpunog razbijanja ostataka partizana na tom području. Za tu je akciju komandant divizije »Granatieri di Sardenja« odredio dve čete i 30 smučara iz 2 grenadirskog puka, jednu četu i 20 smučara iz 4 bataljona crnih košulja i 100 smučara sa smučarskog tečaja XI korpusa. Komandant ovih jedinica bio je pukovnik Silvestri. Iz italijanskih dokumenata nije potpuno jasno kuda su se kretale pojedine manje kolone tih jedinica. Ofanziva je počela 9 februara, a već je sledećeg dana bilo 10 takvih kolona. U toku 10 februara kolone br. 2, 4, 5, 6, 7 i 10 nisu primetile ništa naročito; kolona br. 1 zapalila je na Padežu gostonicu i uhapsila 25 seljaka, kolona br. 3 je na Pristavi i u Laščama uhapsila 5 seljaka, kolona br. 8 bila je u blizini Topola napadnuta, ali zbog bure i snega nije uspela da sustigne napadače. 11 februara je akcija nastavljena i neke su kolone opet uhapsile nekoliko seljaka. Već 12 februara ta je akcija završena. Rezultat je bio: 42 uhapšena civila.

Robotiju je postalo jasno da su partizani u tim akcijama bili razbijeni, ali ne i uništeni, i da su se otuda sklonili na područje Velike Bloke — Sodražica — Lož. Zato je i za ovo područje naredio ofanzivu koja bi prema planu trebalo da počne 14 i 15 februara, ali je zakasnila i počela tek 20 februara. U toj su akciji učestvovale jedinice grenadira, četa za rušenje (paljenje), jedna jedinica 4 bataljona crnih košulja i smučari armiskog korpusa. Ove su

jedinice 20 i 21 februara veoma brzo pročešljale dosta veliko područje Velike Bloke — Lūžarji — Markovec. Rezultat je bio: 14 uhapšenih civila.

Februarskim akcijama Roboti je bio zadovoljan i prilikom njihovog završetka zapisao je: »Delimično uništenje bande i potpuno rasturanje njenih ostataka nesumnjivo su ponovo uzdigli naš prestiž i dobro stavili do znanja da je faza ubedivanja odlučno ustupila mesto neumoljivoj represivnoj akciji protiv pripadnika partizanske organizacije u Sloveniji«.⁴⁰⁶ Cilj italijanske akcije od 9 do 11 februara bio je jasan — da se uništi Šcererov bataljon. Dok se iz italijanskih podataka ne može uočiti da li je u tim danima došlo do većih borbi, u memoarima partizana⁴⁰⁷ oni su zabeleženi kao dani oštih i neprekidnih borbi od kojih su naročito podvučene borbe 11 februara na području Otave — Pikovnik — Hribarjevo. Već 7 februara pao je komandant bataljona Miloš Zidanšek, iznenađen nesrećnom slučajnošću. U toj se akciji bataljon podelio na dva polubataljona.⁴⁰⁸ 1 i 2 četa otišle su preko Bloške Planote nad Lošku Dolinu (Poljane), gde su ostale oko mesec dana. Ostaci 3 i 4 čete otišli su na Mokrec u Leničevu lovačku kuću.

Šta se zbivalo u to vreme u Zasavju? Već je rečeno da se 1 štajerski bataljon posle Brežiškog marša rasformirao i otišao da prezimi. Jedan njegov deo, Revirska grupa, koja je provodila zimu u Čečama iznad Trbovlja, bila je najaktivnija; 26 decembra 1941 napala je stražu mašinskih objekata Trboveljske premogokopne (ugljenokopne) družbe (TPD) u Hrastniku i tom prilikom ubila 3 stražara, a preduzeću napravila štetu za 6.000 maraka. Ova se grupa zadržavala u poljoprivrednoj zgradi seljaka Jagra. Izdajom, Nemci su je 5 januara 1942 napali. Upočetku su u napadu učestvovali samo žandarmi iz Trbovlja, a poslo se tamošnjih 10 partizana odlično branilo, žandarmi su ih samo opkolili; do prave borbe došlo je tek kad su u pomoć stigli Gestapo i policija bezbednosti. Partizani su

⁴⁰⁶ Isto, 389, dok. 146.

⁴⁰⁷ Daki, Klanjšek, Vidmar, itd.

⁴⁰⁸ Prema Zborniku VI/2 44, prim. 4, dok. 19, — 12 februara, a prema podacima puk. Klanjšeka već 9 februara.

se u poljoprivrednoj zgradi utvrdili i dugo branili; u borbi je ubijen jedan policiski podoficir. Tri partizana, koji su bili na straži, srećno su se izvukli. U toku borbe pokušao je da se izvuče još jedan, ali je poginuo. »Pošto se do bandita nije moglo doći bez sopstvenih teških gubitaka«, stoji u nemackim podacima, Nemci su zgradu zapalili. U njoj je izgorelo 6 partizana.⁴⁰⁹ 9 januara 1942 ponovo je javljeno žandarmima u Trbovlju da se 4 partizana nalaze kod posednika Prašnikara na Sv. Planini. Nemci su ih odmah napali. Kad su pokušali da se probiju iz opkoljene kuće, 3 su pala.⁴¹⁰ Posle ta dva događaja u Zasavju je zavladao relativan mir.

Po završenoj borbi u Dražgošu zimi 1941/42, u Gorenskom su borbe privremeno prestale, u Notranjskom je dosledna Robotijeva aktivnost dovela do deobe Šerčerovog bataljona, a 2 štajerski bataljon je vršio manje akcije. Ako bi se sve okupatorske akcije u Sloveniji u to vreme dovele u sklad sa Prvom nemackom ofanzivom protiv oslobođene teritorije u Zapadnoj Srbiji, moralo bi se priznati da je okupator u Sloveniji za momenat uspeo da parališe partizanske akcije. Ali, zaista samo za momenat. Ako su zbog okupatorskog pritiska prestale partizanske akcije, naprimer, u Notranjskom, nije istovremeno prestala i aktivnost 2 štajerskog bataljona. Komandant karabiniera morao je u izveštaju od 7 februara 1941 u prvom redu podvući da se politička situacija u Sloveniji znatno pogoršala i da postoje izgledi za još veće pogoršanje.⁴¹¹

8. Italijanska vojska preuzima staranje o »redu i bezbednosti« u Ljubljanskoj pokrajini

Roboti je 19 januara 1942 postao samostalniji gospodar u Ljubljanskoj pokrajini. Šta se moglo očekivati posle prenošenja vojne vlasti na tog generala i kraljevsku vojsku, moglo se već delimično primetiti kad su u toku akcije

⁴⁰⁹ Zbornik VI/2 329, dok. 135.

⁴¹⁰ Isto, 330, dok. 135.

⁴¹¹ Isto, 351—353, dok. 141.

u Notranjskom zarobljeni partizani bili streljani na licu mesta. Ali ni »čvrsta ruka« tog generala nije mogla da slomi borbeno i revolucionarno jedinstvo slovenačkog naroda u OF. Baš sredinom januara 1942 pisao je drug Kidrič svoj značajan članak u kome navodi da je OF slovenačkog naroda dospjela stepen *države u državi*. Zašto? OF ima svoju vojsku, svoje pravosuđe, svoju obaveštajnu službu i službu bezbednosti, i prikuplja porez. Slovenački narod izvršava naloge OF, a sabotira naredbe fašističkih okupatora.⁴¹²

Usled novog Robotijevog položaja u Sloveniji, pokrenula se i Graciolijeva »blaža« taktika. On je 24 januara 1942 zaveo lične legitimacije za muške osobe od 15 do 50 godina starosti,⁴¹³ a 6 februara 1942 izdao je naredbu kojom se od 7 do 16 februara 1942 u čitavoj Pokrajini uvodi policiski čas od 17.30 do 6.30 izjutra i naredbu prema kojoj sva lica preko 14 godina starosti moraju od 20 februara nadalje da imaju za ulazak i izlazak iz Ljubljane redovnu putnu listu koju izdaje Ljubljanska kvestura.⁴¹⁴ 8 februara zabranio je »privatno smučanje«,⁴¹⁵ a 23 februara svaki dolazak i odlazak iz Ljubljane posle 15 sati.⁴¹⁶ Šta je naterala Graciolija da izda sve te vanredne odluke? Nesumnjivo naređenja iz Rima koja zasada još nisu poznata, a ako njih ne bi bilo, onda sigurno izuzetna aktivnost OF koja se u Ljubljanskoj pokrajini ispoljavala baš u to vreme na sve moguće načine, od emisija ROF do sjajnih akcija VOS i NZ koje su izvođene u Ljubljani usred bela dana, od dramatične likvidacije izdajnika i velikog narodnog štetocine Augusta Praprotnika, do vanredne akcije NZ 5 februara 1942 na stanicu italijanske finansijske kontrole na Bregu u Ljubljani, iz koje je odneto 45 pušaka, 2.170 metaka i 2 revolvera.⁴¹⁷ Prirodno je da se usled ovakvih akcija Italijanima počela prosto disati kosa na glavi. Karabinieri su pisali da su potrebne još oštije mere. »Je-

⁴¹² Isto, 23 s, dok. 8.

⁴¹³ Službeni list za Ljublj. pokrajinu 28 I 1942.

⁴¹⁴ Isto, 7 II 1942.

⁴¹⁵ Isto, 11 II 1942.

⁴¹⁶ Isto, 25 II 1942.

⁴¹⁷ Zbornik VI/2 46, dok. 21.

dino uspešno sredstvo bilo bi, kao što se već predviđalo, da se svi muškarci, a naročito intelektualci, interniraju u Italiju, jer dok oni budu u Ljubljani, goreće još uvek plamen ireditizma«.⁴¹⁸ Graciolijeva uredba od 23 februara vezana je sa naročitom akcijom italijanske vojske koju je Roboti ukratko nazvao »razoružanje slovenačkog naroda« i počeo je sprovoditi 23 februara najpre u Ljubljani, a potom i u čitavoj Pokrajini. U Ljubljani je Roboti izvođenje ove akcije poverio diviziji »Granatieri di Sardegna«. Ovi, po uzrastu visoki, ali inače veoma loši vojnici, pretražili su uz pomoć karabinijera svaku ljubljansku kuću, uključujući crkve i manastire, pri čemu su sve odrašle muškarce oterali u dvorište jedne od ljubljanskih kasarni. Tu su uz pomoć slovenačkih izdajnika, presvučenih u italijanske uniforme, odabrali »sumnjive« — i određivali ih za internaciju.⁴¹⁹ Evo nekoliko italijanskih zvaničnih podataka o tom načinu ratovanja protiv stanovništva Ljubljane. Iz izveštaja te divizije od 23 februara vidi se da je to bila akcija samog Robotija. Da bi potpuno uspela, divizija je okružila Ljubljano »neprolaznim pojasmom vojnika i žičanih prepreka«. Divizija je 24 februara počela sa 2 i 3 bataljonom da pretražuje pojedine gradske rejone. Predeo koji je bio određen za »razoružanje« zatvorili su i blokirali vojnici već rano izjutra. »— Svi koji budu uhapšeni iz naročitih uzroka, kao i materijal, bilo na koji način zaplenjen, imaju se sprovesti, pod dobrom stražom, staranjem komandanta Prvog grenadirskog puka, u kasaru »Vitorio Emanuele III« i staviti na raspoloženje diviziskim kr. karabinijerima... Identifikacija, a zatim puštanje ili hapšenje... vršiće se prema već izvršenim usmenim sporazumima (pomoću izdajnika — M. M.)... Sve zgrade, ma čemu služile, moraju biti pretražene«.⁴²⁰

Kao što je već rečeno, ove su akcije produžene i u unutrašnjosti Pokrajine. Uprkos dobrih priprema, »razoružanje« Ljubljane od 23 do 26 februara nije donelo Ro-

⁴¹⁸ AMNO

⁴¹⁹ Zbornik VI/2 397, dok. 151.

⁴²⁰ Zbornik VI/2 357 s, dok. 143.

botiju željene uspehe ni posle produženja do 23 marta. Tom je prilikom bilo uhapšeno i poslato u internaciju 878 osoba (ne računajući 1.103 bivša jugoslovenska oficira i podoficira koji su bili uhapšeni 19 marta 1942 u čitavoj Ljubljanskoj pokrajini). U sličnoj akciji od 27 juna do 1. jula 1942 bilo je u Ljubljani na isti način uhapšeno i internirano 2.858 osoba.

Da bi se lakše shvatila »pravna« osnova postupaka italijanske vojske u Ljubljani, treba ukratko pogledati opsežan italijanski dokument generala Roate, t.zv. Okružnicu 3 C (Circolare 3 C). U uvodnom delu koji je zapravo bio namenjen prvenstveno višim komandantima, nabrojano je deset pravila koje treba imati stalno »na umu«, a to su: 1) II armija se nalazi u stvarnom ratu (»armija se ne bori protiv lokalnih i samostalnih bandi, već protiv jednog protivnika koji namerava da stvori »jedinstveni front«, u zamenu za onu jugoslovensku vojsku koju je ova armija u aprilu 1941 slavno pobedila. Rat koji se ovde vodi jednak je ratu koji se vodi u Rusiji, u Libiji, i na Dalekom Istoku. Ovo zahteva... odbacivanje negativnih osobina sažetih u frazi »dobar Italijan««). 2) Obaveštajna služba mora biti naročito aktivna i raširena. 3) Tajne se moraju sačuvati po svaku cenu (»Mladi oficiri se vezuju za žene i izbrbljavaju im sve što znaju pa čak i ono što ne znaju«). 4) Veliki i mali garnizoni moraju biti organizovani za odbranu. 5) Efikasnost ustanička je ponajčešće precenjena (»Svaki komandant neka sebi pošteno postavi ovo pitanje: »Šta bih smatrao da mogu ja da učinim, kad bih, umesto što sam na čelu moje jedinice, bio ustanički vođa kojeg imam pred sobom? A pošten odgovor će dovesti do saznanja da znatan procenat efikasnosti ustanička stvaramo mi u našoj uobrazilji«). 6) Na neprijateljske napade treba odgovoriti odmah i u što je moguće odlučnijoj i čvršćoj formi (»Postupak prema partizanima ne treba da bude izražen formulom »zub za Zub«, već izrekom »glava za Zub!««). 7) Operacije protiv partizana su istinske i prave ratne operacije i zato moraju biti organizovane i vođene. 8) Taktičko iznenadenje nije dopušteno. 9) Treba se boriti do kraja i sa žestinom (»Sa ove tačke gledišta neka nestane legenda o čovečnom ponašanju usta-

nika prema izvesnim kategorijama zarobljenika«). 10) Položaj i prestiž Italije u novim pokrajinama i na okupiranoj teritoriji zahtevaju od cele armije gvozdenu disciplinu i primerno držanje u svakom pogledu.

U drugom odeljku prvog dela Okružnice govori se o merama bezbednosti prema stanovništvu od kojih se navode tri: internacija porodica čiji su članovi otišli u partizane, uzimanje talaca odabranih od sumnjivih osoba koje će svojim životima platiti za napade na vojna lica, ako se u roku od 48 sati ne otkriju pravi napadači i, konačno, saodgovornost stanovnika kuća koje se nalaze u blizini mesta gde su izvršene sabotaže. Ako se u roku od 48 sati ne nađu pravi vinovnici, stanovnici obližnjih kuća biće internirani, njihova stoka zaplenjena, a kuće spaljene. U devetom odeljku, gde se govori o držanju vojske u slučaju opasnosti, nalazi se sledeća interesantna odredba: »*Kada bilo koji vojnik u opasnosti užvikne: »Druga armija, ovamo!«, svi pripadnici armije koji ga čuju, moraju pritrčati i pomoći drugu po svaku cenu.*«

U dodatku Okružnice nalazi se odeljak o postupku sa civilnim stanovništvom, u kome стоји:

I Ako su u pitanju pojedinci:

a) Za vreme operacija se kao ustanici smatraju svi muškarci sposobni za borbu i pored toga što nisu zatečeni sa oružjem u ruci, i to: ako su uhvaćeni u neposrednoj blizini partizana pod takvim okolnostima da je očigledno da su učestvovali u oružanoj borbi; ako nisu uhvaćeni u neposrednoj blizini partizana, već samo na području na kome je bila ili još traje borba, a imaju na sebi vojničku uniformu ili samo njene delove, nose znake pripadnosti partizanima itd.; ranjeni (kad se izleče), za borbu sposobni muškarci mlađi od 18 godina, kao i žene uhvaćene pod iznetim okolnostima, predaće se nadležnim vojnim sudovima.

b) Za borbu sposobni muškarci i žene bilo koje starosti koji nisu obuhvaćeni u ranije iznetoj kategoriji, ali su uhvaćeni na teritoriji na kojoj je bila ili se vodi borba, a nisu iz tog kraja, predaće se vojnim sudovima ili internirati.

c) Za vreme operacije mogu se iseliti ili internirati pojedini civilni, čitave porodice ili čitava sela.

II Zgrade:

a) Uništavaju se sledeće zgrade: iz kojih je pucano na italijanske jedinice, u kojima je pronađeno slagalište oružja, municije i eksploziva, stanovi za koje je sigurno i opšte poznato da su sopstvenost vođa ustanka.

b) Uništenje čitavih sela vršiće se samo u slučaju ako se celo stanovništvo ili njegov najveći deo u samom selu borio protiv naših snaga, i to za vreme operacije; uništenje sela putem spaljivanja, eksploziva, pomoću avijacije ili artiljerije u cilju kažnjavanja ako se čitavo stanovništvo ili njegov najveći deo borio protiv italijanskih snaga van svojih sela, primeniće se samo izuzetno, u slučaju kad je razlog za ovu kaznenu meru očigledan. O toj kazni odlučuju komandanti armiskih korpusa i to objasnjavaju stanovništvu putem letaka, bačenih iz aviona. Ni u kom slučaju se ne uništavaju crkve, škole, bolnice i druge javne zgrade. Odredbe pod a) primenjivaće se u svakoj, i manjoj operaciji, dok će se odredbe pod b) primenjivati samo u toku većih operacija, sa više bataljona.

III Imovina:

a) Na osnovu naređenja odgovornih komandanata može se izvršiti konfiskacija hrane, stoke itd. iz kuća i sela koja su ranije pomenuta.

b) Konfiskacija se vrši u kućama i selima gde je očigledno da su se stanovnici definitivno iselili ili su veoma daleko, ili bez obzira na to, ako je očigledno da bi hrana mogla pasti u ruke ustanika.

c) Ono što bude konfiskованo mora se predati intendanturi, izuzev onog što je neophodno za ishranu jedinica koje operišu u tim krajevima.

d) Pljačkanje kuća, uključivši tu i one koje treba da se unište, zabranjuje se, ako je potrebno i drakonskim kaznama.

O postupku sa ustanicima koji se uhvate s oružjem u ruci i analogno o postupku sa civilnim stanovništvom, biće izdate posebne naknadne odredbe.⁴²¹

⁴²¹ Isto, 363—380, dok. 145.

Ova poslednja odredba upravo je najinteresantnija, jer general Roata neće da izda pismena uputstva za postupak sa zarobljenim partizanima. Nije, doduše, teško pogoditi kakva su bila ta uputstva, kad su već ona o civilnom stanovništvu bila tako stroga. Uostalom, ona su dobro poznata iz italijanskih ofanziva i operacija čišćenja u Sloveniji. Čitava Okružnica 3 C je prava »magna charta libertatum« koje su se italijanski komandanti u celoj Jugoslaviji savesno pridržavali, te su sa svojim vojnim jedinicama izvršili toliko i takvih zločina, da se to u istoriji jugoslovenskih naroda nikad neće zaboraviti.

Povodom italijanskog terora koji je u Ljubljanskoj pokrajini već očito otkrio sve svoje forme koje su se kasnije samo još upotpunjavale, izdao je IOOF 28. februara 1942 opširnu izjavu u kojoj je, pored ostalog, na pitanje šta su Italijani postigli tim terorom, rečeno: prvi rezultat rimskih »energičnih mera« je taj da se svaki pošteni Slovensac ponovo uverio da je italijanski okupator njegov smrtni neprijatelj isto kao i nemački i mađarski; drugi je taj da Slovenci vanredno jasno osećaju da je najnoviji italijanski fašistički teror besno trzanje smrtno ranjene zveri koju treba nemilosrdno tući do kraja; treći je taj da Slovenci osećaju da im je otpor ušao u meso i krv, da su postali borben i samopouzdan narod, kome se strah više ne može uterati u kosti; četvrti rezultat je, pak, podrugljiv smeh koji italijansku vojsku dočekuje sa svih strana; Italijani su mislili da će slomiti Ljubljantu, ali su je samo ojačali; i na kraju, slovenačka se kontrarevolucija razgolitila. IOOF je pozivao slovenački narod na disciplinu koja mora postati čelična; sa stvarnom narodnom dovitljivošću treba savladati svaku novu prepreku koju okupatori postavljaju oslobodilačkoj akciji i masovno razviti obaveštajnu službu.⁴²²

9. Počeci Narodnooslobodilačke borbe u Slovenskom Primorju

Da CK KPJ i CK KPS nisu zaboravili na sudbinu Slovenaca u Primorskom i Trstu, vidi se već iz prvih do-

⁴²² Isto, 48—50, dok. 23.

kumenata NOB, a isto tako i iz starijih. Upravo počeci NOB u Primorskom dokazuju da je ta oblast najtešnje povezana sa KPS i da bi tu čak i razvijenija nacionalna svest bila za početak i izvođenje Narodne revolucije sva-kako nedovoljna, mada je baš u Primorskom, usled nepo-sredne ugroženosti od strane rastućeg italijanskog imperi-jalizma, ta svest bila od samog početka nacionalnog bu-denja neobično snažna. Ova se velika nacionalna svest sačuvala kod svih slojeva u toku 22-godišnje italijanske okupacije i ona se, očišćena od oportunističkih malogra-danskih elemenata, čak i osnažila. Tako baš ta očišćena nacionalna svest postaje jedan od najznačajnijih oslonaca KPS u toj oblasti. I ne samo to. Upravo baš takvoj na-cionalnoj svesti, koja je tipična za svaku dijasporu, može se zahvaliti što se kroz čitav četvorogodišnji period NOB nije u Primorskom mogla ukoreniti domaća kontrarevo-lucija, a ukoliko je tu i postojala, ona je bila uvezena iz drugih krajeva.

Ovoj snažnoj nacionalnoj svesti, kao što je već re-čeno, nedostajao je ovde osnovni revolucionarni činilac, avangarda radnog naroda, — Komunistička partija. Istina, u Gorici i okolini Trsta postojale su organizacije KP Ita-lije u koje su bili učlanjeni i slovenački komunisti. Ali je gledanje KPI na Trst i Slovensko Primorje bilo dosta oportunističko i tako činilo samo objektivnu pomoć faši-zmu. Organizacijska strana KPI imala je takođe nedosta-taka. Umesto monolitnih osnovnih partiskih organizacija, preovlađivalo je načelo rasplinute organizacije »a catena«, koje onemogućuje bilo kakav samostalan i za Partiju značajan terenski rad i inicijativu. KPI je, uprkos raznih izjava, bila celo vreme oportunistička partija, koja se stalno pridržava Rapalskog ugovora itd. Praktična posle-dica takvog gledanja bila je da su se Primorsko i Trst smatrali kao sastavni deo italijanske imperije bez obzira na to što su stanovnici Primorskog Slovenci i Hrvati.

Ako je KPS želela da i u Primorskom i Trstu otpočne NOB, morala je i u te krajeve slati svoj sopstveni partiski kadar i savlađivati mnoge druge teškoće, pored nevero-vatno velikih prepreka, nastalih zbog oportunizma odgo-vornih italijanskih partiskih funkcionera koji su bili čas

za to da Slovensko Primorje bude slovensko, čas opet protiv toga. Među početne teškoće u Primorskem treba svakako ubrojiti i okolnost da je generacija, sposobna za vojnu službu, bila mobilisana u italijanskoj vojsci, da nije bilo oružja i municije, kao i to da su Italijani bili mnogo osetljiviji kad su ovde osetili prve početke OF nego u Ljubljanskoj pokrajini.

CK KPS, prilikom odašiljanja svog kadra u Primorsko, nije zalažio u »interesne sfere« KPI. To se vidi iz opsežnog proglaša CK KPS od novembra 1941 u kome ima više značajnih podataka za istoriju NOB u Primorskem. U drugoj tački proglaša govori se da je pod voćtvom sekretara Kominterne, Dimitrova, održana aprila 1934 u Moskvi konferencija delegata KP Jugoslavije, Austrije i Italije, na kojoj su se delegati jednodušno i bez rezerve izjasnili za oslobođenje i ujedinjenje svih Slovenaca. »Komunisti Slovenije se, prema tome, nisu odrekli životnih potreba svog naroda, već su komunisti Italije i Austrije ... osudili imperijalizam svojih vladajućih klasa i bez rezerve se izjasnili za prava ugnjetenih Slovenaca da se sa svojom nacionalnom i privrednom teritorijom otcepe od Italije i Austrije«.⁴²³

Na osnovu zajedničkog stava, sve tri komunističke partije saglasile su se po slovenskom pitanju u ovome: 1) Sve tri partie se bez rezerve izjašnjavaju za pravo na samoopredeljenje slovenskog naroda, pa čak i do otcepljenja od imperijalističkih država Jugoslavije, Italije i Austrije, koje ga sada ugnjetavaju. 2) Pošto je slovenski narod bio ugnjetavan i raskomadan još pre Prvog svetskog rata »KPJ, KPI i KPA smatraju da je potrebno da se njihovo osnovno načelo samoopredeljenja sa pravom na otcepljenje ... dopuni i precizira parolom borbe za ujedinjenje slovenskog naroda«. 3) Ovu će borbu potpomagati KP sve tri države. U ovim tačkama je, dakle, pravilno primenjeno amrksističko načelo otcepljenja slovenskog naroda od sve tri imperijalističke države i predviđeno ukazivanje internacionalne pomoći slovenskom narodu u njegovoj

⁴²³ Škerl, 182 s.

borbi za ujedinjenje svih Slovenaca i za »osnivanje slovenačke radničke i seljačke oblasti« (tač. 3).⁴²⁴

Iako se smatralo da je ova moskovska izjava od aprila 1934 godine imala samo teoriski značaj, ona je sa početkom NOB počela da dobija pun i realan sadržaj, a samo je oportunizam vođa KPI i KPA bio uzrok što su ti ljudi 1941 prešli preko obaveznih odluka iz 1934 godine i što su, najblaže rečeno, kočili revolucionarno ujedinjavanje slovenačkog naroda i njegovu borbu za narodnu vlast. To se može lako dokazati. Drug Kardelj piše, naprimjer, 29 marta 1942. u pismu drugu Titu, pored ostalog, sledeće: »Sa Mak. br. 2« [Umberto Massola — Quinto] »su pregovarali« (naši — M. M.) »o Primorju i Trstu, ali je počeo da se buni...« U istom pismu napisao je drug Kardelj da su Austrijanci u Koruškoj slabici.⁴²⁵

U 3 tački proglaša CK KPS stoji doslovno ovo: »Uskoro posle sloma Jugoslavije i još pre napada fašističke Nemačke na Sovjetski Savez, nadležnost Komunističke partije Slovenije kao sastavnog dela Komunističke partije Jugoslavije proširila se na primorsku i korušku teritoriju«.⁴²⁶ To je rečeno jasno, ali Italijani nisu hteli to da shvate. Da je ova postavka CK KPS pravilna, može se navesti više dokaza. To se veoma jasno vidi iz pisma CK KPJ od 1 januara 1942 upućenom CK KPS gde стоји: »... Posvetite svu pažnju izgradnji partiske organizacije na tom sektoru (u Primorskem — M. M.), jer će vaš rad u mnogočemu biti od koristi i za KP Italije, što je od vanredne važnosti za budući razvitak događaja na tom području«.⁴²⁷ Veoma jasno to dokazuje i Dedov telegram od 23 avgusta 1942 koji je poslao CK-u KPJ i u kome, kako je to dešifrovalo naš dešifrant, стојi sledeće: »Sozdat grupi KPS u starih rajonah gdje živut Slovenci i Horvati — Istrija, Triest i drugije. Razvivat tam partizansko e dviženije ne tolko pravilno, no i neophodimo...«⁴²⁸

⁴²⁴ Delo, glasilo CK KPS, 1948, 66—68.

⁴²⁵ Zbornik VI/2 74, dok. 34.

⁴²⁶ Škerl, 183.

⁴²⁷ Zbornik II/2 153, dok. 83.

⁴²⁸ AMNO

Izneto je već da KPS i OF prilikom početka borbe nisu iz nje izdvajale Primorsko niti Korušku, i podvučeno je da je ujedinjena Slovenija u prvim programima OF imala veoma istaknuto mesto. CK KPS je već jula 1941 poslao u Primorsko prvu dvojicu partizanskih i frontovskih aktivista što se vidi iz pisma druga Kardelja od 2 avgusta 1941 koje je poslao drugu Titu i u kome stoji: »U Primorje smo poslali 2 čoveka... sa zadatkom formiranja privremenog PK. Ljudi su nam se otuda već javili i izgleda da neće biti naročitih poteškoća. Talijan (verovatno Quinto) pristao (odnosno sam tražio!) da ih povežemo sa našom firmom«.⁴²⁹ Za ovim aktivistima otišli su u Primorsko i drugi koji su počeli sa radom u Trstu, Gorici i okolini, u Brdimu, na Krasu, u tolminskom kraju i Vipavskoj dolini itd. Kao što je utvrđeno na partiskom sastanku u Škrbini novembra 1941, organizacijski rad bio je najuspešniji na Krasu gde su već počeli da se pojavljaju prvi terenski odbori OF. Osim ovih odbora, na Krasu je bila organizovana čak i omladinska sabotažna grupa koja je sakupljala oružje i vršila manje sabotaže i diverzantske akcije. Najvažnije je, dakle, to da je led bio probijen i da se OF počela da širi i u Primorsko. Osim ovih početaka, koji su u neposrednoj vezi sa CK KPS, komunisti iz okoline Ilirske Bistrice povezali su se već avgusta 1941 sa partiskom organizacijom na Rijeci. Isto tako su se kasnije partizani povezali sa hrvatskom partizanskom četom iz Kastava.⁴³⁰

Pored odašiljanja aktivističkog kadra, CK KPS je odlučio da se u Primorsko pošalju i prve partizanske jedinice kako bi se oko njih prikupljali domaći partizani i tako nastale tamo prve partizanske čete. Prvih sedam partizana iz Primorskog koji su živeli u bivšoj Jugoslaviji, bili su već septembra 1941 uključeni kao posebna grupa u Mokrešku četu, odakle su početkom oktobra 1941, a možda i pre otišli u Primorsko. O odlasku ove četice sačuvan je zanimljiv opis u kome se, pored ostalog, kaže da je ona sa Mokreca pošla 2 oktobra 1941 i preko Bloka, Loške

⁴²⁹ Dedijer, Josip Broz Tito (prilozi za biografiju), 314.

⁴³⁰ Zbornik VI/1 137, prim. 3, dok. 63.

Doline i Javornika (tt 1268) stigla 8 oktobra u Pivku (tt 1796).⁴³¹ Četica je uskoro dobila ime Pivška četa i ona se zadržavala, uglavnom, u Brkinjama sa velikim poluprečnikom dejstva — preko Krasa do Vipavske doline. Njen je početni zadatak bio svakako propagandističkog karaktera. Sto brojno nije mnogo porasla, glavni uzrok treba tražiti u tome što nije bilo ljudi sposobnih za vojnu službu. Iz Brkinja se četa premestila bliže Ilirskoj Bistrici, gde je 28 oktobra 1941 izvršila prvu značajnu akciju u kojoj je zbačen sa šina nemački vojni voz.⁴³² U Primorsko su trebale veoma rano da odu još dve čete, deo Samatorske, koja je posle akcije na Preserski most već stigla u blizini Črnog Vrha, ali se morala vratiti i kasnije se pridružila novoformiranom Šercerovom bataljonu.⁴³³ Isto tako morala se vratiti i četa Smelog kad je već došla u blizinu Ilirske Bistrice.⁴³⁴

Ranije je rečeno da su Italijani bili vanredno osetljivi na svaku partizansku akciju u Primorskem. To je razumljivo, jer su tu teritoriju smatrali svojom. Zato širenje OF u toj oblasti nije ostalo Italijanima duže vremena nepoznato i prvi njihov odgovor na to bila su mnogobrojna hapšenja, u vezi kojih je od 2 do 14 decembra 1941 bio organizovan veliki proces protiv Slovenaca pred vanrednim sudom u Trstu. Na optuženičkoj klupi bilo je 60 komunista, antifašista i drugih svesnih Slovenaca. Optuženih je bilo još i više, ali ih fašistička »pravda« nije mogla doći. U vezi sa tršćanskim procesom bilo je uhapšeno do 300 ljudi iz svih slojeva i poziva iz čitavog Primorskog. Optužnica je bila uperena u prvom redu protiv komunista, terorista i intelektualaca. Komuniste je optužnica teretila zbog veza sa komunističkim centrima preko granice, zbog štampanja i širenja ilegalne komunističke propagande i pripremanja oružanog ustanka od strane slovenačke manjine i italijanskog radništva u Trstu sa namerom da se

⁴³¹ AMNO, Tribunale militare guerra (TMG) 1942, fasc. 1626 — 1654.

⁴³² Zbornik VI/1 137, dok. 63.

⁴³³ Isto, 164, prim. 2, dok. 75. — Dr. I. Juvančić, u raspravi *Slovensko Primorje u narodnooslobodilačkoj borbi*, objavljenoj u knjizi *Istra i Slovensko Primorje*, Beograd 1952, 396.

⁴³⁴ Juvančić, loc. cit., 396.

obori fašistički režim. Ostale dve grupe optužnica je tretala najrazličitijim zločinima, od slovenačkog kulturnog delanja do špijunaže u korist Jugoslavije i pripremanja atentata na Musolinija. Organizacija KPS i OF u Trstu obaveštavale su čitavo vreme javnost o toku procesa pomoću letaka, jer su u to vreme već imale svoju ilegalnu tehniku. Na procesu je 9 lica osuđeno na smrt. Četvorica od njih bila su pomilovana, a nad petoricom (organizatorom KPS i OF u Trstu Pinom Tomažićem, pekarom Bobekom, radnikom Ivančićem, seljacima Kosom i Vadnalom) izvršena je sledećeg dana smrtna kazna.⁴³⁵ Ako su Italijani ovim procesom želeli da zastraše primorsko stanovništvo, onda oni ovu svoju namjeru nikako nisu ostvarili. Varnica otpora koju je i u Primorsko donela KPS polako se i stalno širila, pa je vremenom prerasla u opštenarodni otpor koji je zahvatio celo Primorsko tačno godinu dana posle plamena opšteslovenačkog otpora u Ljubljanskoj pokrajini.

Mada je krajem 1941 i početkom 1942 u Primorskem postojala samo Pivška četa koja je i sama bila brojno mala, njena se aktivnost može veoma dobro uočiti iz podataka Italijana koji su brižljivo pratili njena dejstva. Ona je izvršila više akcija, od kojih treba spomenuti naročito napad 3 februara 1942 na italijansku stražu na železnici blizu Štanjela gde su partizani zaplenili jedan puškomitrailjez, i sukob 9 februara sa karabinjerima i italijanskim vojskom kod Griža pri Sežani koji je trajao 20 minuta.⁴³⁶ Koliko su pažnje Italijani posvetili tim akcijama vidi se iz izveštaja komandanta Teritorijalne odbrane u Udinama (Videmu) od 19 februara u kome ovaj izveštava o partizanskoj akciji od 3 februara i o merama koje su bile preduzete po naređenju samog Generalštaba. General Bergonci (Bergonzi) kaže da je odmah posle akcije izvršena opsežna istraga koja je utvrdila da tu postoji partizanska grupa od oko 12 ljudi, naoružanih mitraljezom, puškama i ručnim bombama, koju sačinjavaju verovatno

⁴³⁵ Zbornik VI/1 484, prim. 3, dok. 203.

⁴³⁶ Riepilogo dell' attività slavo-communista nella Venezia Giulia, AVI, fasc. 58D.

»dezerteri i lica koja se odupiru regrutovanju, a operišu u tesnoj vezi sa vodećim osobama s one strane granice«. Pritom on izveštava i o borbi od 9 februara i kaže da je, posle akcije od 3 februara, a prema naređenju Generalštaba, preduzeo u zoni od Nanosa do Štijaka, Senožeča, Šturmja, Dutovlja i Štanjela operaciju kojom je lično upravljao ali je njen uspeh bio samo u hapšenju mnogo-brojnih lica koja pomažu partizanima, i sumnjivih elemenata. Dalje kaže da je, čim je saznao za postojanje partizanske jedinice, pojačao stražarske delove na čitavom području granice i postarao se da dođe još pet protiv-podobranciških grupa. Po završenom čišćenju obrazovao je jake grupe za osmatranje i manevar, međusobno povezane putem radija. Tako je u zoni Gorice i Trsta stiglo po pet takvih grupa. 15 marta 1942 formiran je naročiti štab tih grupa u Vipavi.⁴³⁷ Uhapšenike je po završenoj akciji sa-slušavao u Trstu generalni inspektor italijanske policije general Polito lično koji je došao iz Rima specijalno zbog toga. Komanda karabinijera II italijanske armije takođe je 25 februara izvestila da su se u Julijskoj Krajini pojavili partizani koji su povezani sa onima u Sloveniji i da je u saradnji sa policijom počela »energična vojnička akcija koja bi trebala da ih uništi«.⁴³⁸

Ove prve pojave OF i akcije u Primorskem Italijani nikako nisu potcenjivali. Iz početnog stanja u Primorskem, kako ga je posmatrao drug Kardelj i o njemu izvestio 29 marta 1942 druga Tita, vidi se da je broj komunista narastao na oko 40, da su tamo poslati novi kadrovi, da tu postoji oko 50 odbora OF i da se partizanske akcije nalaze tek u početnoj fazi. Drug Kardelj je pisao: »Postoji tek 1 četa sa oko 25 partizana, no uspeli su provesti nekoliko uspelih akcija na prugama. Zbog važnosti tog terena za nas (tu su anglofilske tendencije najjače i mogućnost kasnije intervencionističke akcije!) rešili smo poslati tamo nove trupe, mobilizirati meštane i stvoriti jak odred...«

⁴³⁷ Zbornik VI/2 353 s, dok. 142. — AVI, fasc. 2C.

⁴³⁸ AVI, fasc. 5C. — Juvančić, loc. cit., 398 s.

... Pošto su sada partizani u Primorju, neposredno je osetio njih i Trst... »⁴³⁹ 27 marta 1942 otišlo je tamo još 25 boraca iz Šercerovog bataljona. ⁴⁴⁰

10. Kontrarevolucija udružene slovenačke buržoazije

Nacionalni savet, o kome je već bilo govora, nije slučajna spoljna forma udružene slovenačke buržoazije jer on nije nastao tek pod uticajem događaja od 6 aprila 1941. Posle pobjede, odnosno posle sporazuma koji je hrvatska buržoazija postigla kroz dugotrajnu i oštru borbu sa udruženom srpskom i slovenačkom buržoazijom (JRZ), a koji se krajem avgusta 1939 manifestovao spolja u poznatom sporazumu Cvetković — Maček i u obrazovanju Hrvatske banovine u okviru Kraljevine Jugoslavije, mogla se i kod slovenačke buržoazije (JRZ — SLS, JNS i socijalisti) primetiti snažna težnja za sličnom pobedom i stvaranjem samostalne slovenačke banovine. Proces udruživanja jugoslovenske kao i slovenačke buržoazije počinje baš onda kad je u kapitalu jugoslovenske buržoazije postignuta takva ravnoteža da se više nijedna od jugoslovenskih buržoazija nije trebala da plasi da bi njome mogao ovladati neki jači kapital druge nacije. Počeci tog procesa mogu se staviti u period pada Stojadinovićeve vlade i u vreme kad je Cvetkovićeva vlada proglašila za svoj glavni zadatak sporazum sa Hrvatima. Približavanje jugoslovenskog nacionalnog kapitala tački ravnoteže može se primetiti već u grupisanju buržoaskih snaga za decembarske izbore 1938, kako u vladinoj izbornoj koaliciji (JRZ i JNS) tako i u opozicionoj (HSS i Kmečka demokratska koalicija — KDK). Baš to je i pripremilo jednostavan put ka sporazumu između srpske (slovenačke) i hrvatske buržoazije, a ne u toliko približavanje Drugog svetskog rata. Prepreke koje su se još pojavljivale (povlačenje Korošeca, pad Stojadinovića, opozicija u redovima Hođerine partije, postanak Stojadinovićeve opozicije itd.), nisu više bile

⁴³⁹ Zbornik VI/2 74, 77, dok. 34.

⁴⁴⁰ Isto, 155, prim. 2 (dok. 63), 180 (dok. 69).

posledice »idejnog« neslaganja jugoslovenskih buržoazija, već je u pitanju bila samo obična trgovina u kojoj svaka strana želi da iz sporazuma iscedi što više koristi. Ipak, formalno stvaranje sporazuma još bi se odlagalo da nije počela pretiti opasnost spolja. Tako je Hitlerov početni pohod po Evropi, od uništavanja Austrije do početka Drugog svetskog rata, ubrzao formalno i konačno oformljenje nečega što je neko vreme zapravo već postojalo.

Posle stvaranja Banovine Hrvatske, i slovenačka je buržoazija pokušala svim silama da i sama stvori banovinu. Već su bili izrađeni nacrti ustavnog zakona, stvorene tačne evidencije koje kompetencije i na koji način treba preneti sa centralne vlade na slovenačku banovinu. Prvi je uspeh već bio postignut osnivanjem Apelacionog suda u Ljubljani, a konačnu je pobedu sprečila upravo nemačka i italijanska invazija za koju se, na slučaj da do nje dođe, jugoslovenska buržoazija dobro unapred osigurala. Poznati su zvanični sporazumi sa italijanskim i nemačkim fašizmom, pristup Trojnom paktu, dok je francuskoj i engleskoj buržoaziji sa strane Stojadinovićeve kao i Cvetkovićeve vlade u više mahova potvrđivano da staro tradicionalno prijateljstvo ostaje i dalje na snazi.

Ni jugoslovenska ni slovenačka buržoazija nisu gledale na 6. aprila tako tragično kao što je to izgledalo spolja — ne računajući prvi strah zbog iznenadnog i neočekivanog napada. SLS je već posle sednice egzekutive od 30. marta 1941 znala šta treba da učini na slučaj nemačkog napada, a odmah posle napada pokazala je dovoljno jasno da nema nameru da se bori⁴⁴¹ jer je bila u sporazumu sa oba fašizma. Tako možemo shvatiti put Natlačena nemačkom generalu u Celje i posle povratka njegovo obećanje lojalne saradnje sa Italijanima koje je upočetku bilo u izvesnoj meri uzdržljivo, ali je ubrzo potom postalo srdačno. Oba ova puta Natlačen nije učinio u sopstveno ime, već po ovlašćenju Nacionalnog saveta, t.j. udružene slovenačke buržoazije koja je u Zagradecu kod Žužemberka mislila još na samostalno pristupanje Trojnom paktu.

⁴⁴¹ Škerl, Politični tokovi, Zgodovinski časopis V, 14.

Pri razmatranju kontrarevolucije udružene slovenačke buržoazije nailazi se na više zanimljivih faza i formi. Kao osnovno treba naglasiti: 1) Kontrarevolucija je u pravom smislu reči nastupila tek kao reakcija na NOB, tj. na Narodnu revoluciju. 2) KPS je pri mobilizaciji slovenačkih narodnih masa u OF znatno prestigla slovenačku buržoaziju koja je smatrala da će italijanski fašizam dovoljno sigurno štititi njene klasne interese i pouzdala se u svoje eksponente u londonskoj jugoslovenskoj vladi te je zato sve do jeseni 1941 potcenjivala skupljanje u OF i njene početne akcije. 3) Udružena slovenačka buržoazija bila je u kontrarevoluciji sastavni deo emigrantske jugoslovenske vlade. 4) Klerikalni izgled, odnosno spoljašnja klerikalna obojenost udružene slovenačke kontrarevolucije, odraz je činjenice da je klerikalna buržoazija sa svojim kapitalom bila neuporedivo jača od ostalih, da je u Sloveniji još od juna 1935 bila na vlasti klerikalna frakcija JRZ i klerikalni ban Natlačen, da je za postizanje svojih kontrarevolucionarnih ciljeva upregla naročito svog najvernijeg saradnika, katoličku crkvu koja se vanredno eksponirala itd. 5) Tek Narodna revolucija dovele je u slovenačkom narodu do konačne diferencijacije što je naročito značajno za sudbinu t.zv. sredine, koja, po logičnoj revolucionarnej nužnosti, subjektivno i objektivno prelazi na stranu kontrarevolucije. 6) I pored jedinstvenog voćstva slovenačke buržoaske kontrarevolucije (Slovenska zaveza),⁴⁴² nastupale su razne ekstremističke frakcije (utraklerikalci, ultranacionalisti) koje su, ponekad, prelazile čak i okvir Slovenske zaveze, ali ne bez njenog znanja, odnosno sankcionisanja od strane njenog voćstva.

Od početka okupacije nadalje možemo kod udruživanja slovenačke reakcionarne buržoazije opaziti sledeće faze:

a) Konzulta

O njoj je doduše već bilo delimično govora, ali ipak treba naglasiti još nekoliko činjenica. Put slovenačke bur-

⁴⁴² Slovenska zaveza je prestatvljala kontrarevolucionarno udruženje slovenačke buržoazije u borbi protiv NOB za vreme italijanske okupacije.

žoaske kontrarevolucije tekaо je približno ovako: udružena slovenačka buržoazija učinila je isto što i centralna vlada Cvetković — Maček i Krek (udružena jugoslovenska buržoazija), kad je pre svog bekstva u Jerusalim i dalje u London ostavila »radi jugoslovenskog državnog kontinuiteta« svoju garnituru u domovini (Maček, Mihailović, SLS u Sloveniji), da bi se posle engleske pobede nad okupatorima taj »jugoslovenski kontinuitet« produžio tamo gde je bio prekinut 6 aprila 1941, odnosno u momentu kad je kapitulirala jugoslovenska vojska. Najsnažnija buržoaska klerikalna partija poslala je deo svoje egzekutive u London, dok je u domovini ostao drugi deo, koji je imao zadatku da vodi simboličnu borbu sa okupatorom, ali usled početka NOR ova je borba — kao i borba Mihailovića — dobila svoj reakcionarni odraz u poznatim parolama: nije još vreme, šteta za žrtve itd. Zato se u Sloveniji, upravo zbog stvaranja OF i njene revolucionarne borbe koja je vanredno brzo izdiferencirala slovenački narod, ne mogu tražiti kod reakcionarne slovenačke buržoazije kvislinzi u pravom smislu te reči. »Rupnikov slučaj«, naime postavljenje bivšeg jugoslovenskog generala Rupnika od strane Italijana uproleće 1942 za ljubljanskog gradonačelnika, izrazito je kontrarevolucionarnog karaktera. Simboličnu borbu protiv okupatora bilo je lako narediti, ali ju je, baš zbog tako ranih početaka narodnooslobodilačkog rata, bilo nemoguće otpočeti, a kamoli produžavati. Kako se to u jugoslovenskom okviru tragično završilo po Mihailovića poznato je, a ista je sudbina zadesila i Natlačena.

Da nije bilo Partije koja je preko OF prva podigla glas protiv Graciolijeve Konzulte, udružena slovenačka buržoazija bi verovatno baš u njenom okviru nesmetano saradivala sa Italijanima sve do njihove katastrofe, a posle nje bi se preselila u Rupnikovu pokrajinsku upravu i tamo dočekala 1945 godinu — zašta je već avgusta 1943 počela da priprema teren. Da nije bilo partizanske vojske, veoma je verovatno da bi se stvorila slovenačka ilegalna vojska koja bi se priključila Draži Mihailoviću i maja ili aprila 1945 — zaista samo simbolično — udarila po pobedjenim Nemcima, a onda bi jugoslovenska i slovenačka buržoa-

zija pobedonosno ponovo uzjahale na leđa radnih masa jugoslovenskih naroda.

Forme saradnje sa Italijanima slovenačka buržoazija nije sama birala, već su je Italijani stavili pred svršen čin i uključili u Konzultu koju je Musolini naimenovao 27 maja 1941.⁴⁴³ Treba naglasiti da se od postavljenih članova Konzulte niko nije toliko čvrsto odupro naimenovanju da bi svoje mesto ustupio drugom. Tako su se pored Graciolija našli kako udruženi pretstavnici klerikalnog i liberalnog kapitala, tako i »radnički« pretstavnici.⁴⁴⁴ Na prvoj sednici Konzulte 4 juna 1941 Gracioli je podvukao da je »lojalnost stanovništva potpuna«.⁴⁴⁵ Posle posete Rimu i prijema kod Musolinija i pape, održana je 26. juna druga sednica Konzulte, o kojoj je malo poznato.⁴⁴⁶ Treća sednica, održana 3. jula, bila je takođe bezznačajna; na njoj je Gracioli obećao povišenje plata činovnicima.⁴⁴⁷ Na četvrtoj sednici, održanoj 5. novembra 1941, nije bilo više Natlačena i Pucelja, a Gracioli je, pokazujući svoje pravo lice (to je vreme posle završene ofanzive u Notranjskom, posle zavodenja smrtne kazne itd.), rekao: »Tek smo počeli da primenjujemo mere koje će biti sve oštije dok komunisti i teroristi ne budu satrveni. Sa njima će biti satrveni i oni koji im pomažu... centar koji stvara takvu situaciju je Ljubljana«.⁴⁴⁸

Tako Gracioli, od velikih obećanja slovenačkoj buržoaziji, prelazi na pretnje. Tačno po receptu koji je dan pre te sednice Konzulte predložio u posebnom referatu poznati istarski fašista Italo Saura koji, pored ostalog, traži najveću strugost i kaže: »Dobronamerno ponašanje prema Slovencima, koji su narod primitivaca, pretstavlja slabost«.⁴⁴⁹

⁴⁴³ Slovenec 28 V 1941.

⁴⁴⁴ Škerl, 61.

⁴⁴⁵ Slovenec 4 i 5 VI 1941.

⁴⁴⁶ Isto, 28 VI 1941.

⁴⁴⁷ Isto, 5 VII 1941.

⁴⁴⁸ Isto, 7 XI 1941.

⁴⁴⁹ AVI, kut. 13 (3011—3200).

b) Narodni odbor kao prethodni stepen
Slovenske zaveze

Saradnja udružene slovenačke buržoazije u Konzulti nije donela nikakve plodove. Treba imati na umu činjenicu da je Partija u okviru OF već do septembra 1941 toliko uzdrmala slovenački narod, da je svaki pošten Slovenac video u saradnji slovenačke buržoazije u Konzulti nacionalnu izdaju. Tako se udružena slovenačka buržoazija našla septembra 1941 u položaju generala bez vojske. KPS je u prikupljanju i borbi slovenačkog naroda, koji je bio ujedinjen u OF, pobedila na čitavoj liniji i za stalno odvojila većinu slovenačkih narodnih masa od svakog vodećeg uticaja slovenačke buržoazije. Ali buržoazija, koja je bila svega toga svesna, takođe nije popuštala. Ona je znala da nastaje borba na život i smrt te počinje u jesen 1941 da se priprema na kontrarevoluciju u veoma nepovoljnim okolnostima. Tada su iz Konzulte istupili Natlačen i Pucelj i nije teško pogoditi da je to značilo prelaz iz »legalne« saradnje sa Italijanima u »ilegalnu« kontrarevolucionarnu delatnost protiv OF. Pucelj je podneo Gracioliju ostavku 17 septembra 1941, a Natlačen dan posle toga. Teško bi se moglo zamisliti da bi Gracioli pustio iz Konzulte dve tako velike ličnosti da mu se nisu obećale nesrazmerno veće koristi od Natlačenovog i Puceljevog kontrarevolucionarnog »ilegalnog« delovanja. Njihov izlazak bio je, dakle, ugovoren sa Graciolijem. Kao aktivni članovi Konzulte, Natlačen i Pucelj važili su u očima gotovo svakog Slovenca kao izdajnici. Zato ih je trebalo radi rehabilitacije povući iz Konzulte na takav način da javno izraze nezadovoljstvo sa italijanskom politikom u Sloveniji. Tako su u pismima Gracioliju, u kojimajavljaju o istupu, naglasili baš to da »otklanjaju saodgovornost u očima javnosti« za italijanske okupacione mere. Ovaj dosta lukav manevar sve trojice delimično objašnjava izveštaj Slovenske zaveze od 20 maja Slovenačkom narodnom odboru u Londonu (Kreku). U tom se izveštaju javlja da su u septembru 1941 stvari već tako sazrele, da su se tradicionalne slovenačke partije udružile na osnovu poznatih šest tačaka koje je dostavio

Slovenački narodni odbor iz Londona. »Ipak, stvarnog udruživanja u radu još uvek nije bilo. Dugo su tradicionalne partije verovale u staru moć i potcenjivale brzo napredovanje OF. Učinjeno je više pokušaja kako bi se u zajednički rad mogle uključiti i periferne grupe mlađeg porekla (naprimer, mlada JNS), kako privući grupe koje su bile više-manje u opoziciji prema ranijem radu... Volja za novim, radikalnim i revolucionarnim toliko se među ljudima osnažila, da su ovi elementi bili već prosto neophodni tradicionalnim partijama ako su hteli da se povežu u udruženje koje bi bilo u stanju da još nekog oduševi«. Ako se ovaj deo izveštaja razmotri detaljnije, videće se da se septembra 1941 počela osnivati udružena slovenačka kontrarevolucija, ali da rad nije išao glatko. Zašto? Buržoazija se saradnjom u Konzulti toliko kompromitovala zaslugom Partije da je nastalo ozbiljno pitanje ko će uopšte ići za njom, i to još na kontrarevolucionarne pozicije. Pošto slovenačka buržoazija nije mogla da žrtvuje dve takve ličnosti kao što su bili Natlačen i Pucelj time što bi i dalje ostali u Konzulti, ona je pomoću Graciolija poslala oba u »ilegalu«, a ostale je članove ostavila i dalje u Konzulti, jer Gracioli nije mogao pristati da čitavu Konzultu raspusti. Put Natlačena i Pucelja iz Konzulte vodio je u ilegalni narodni odbor. Ovaj je održao svoj kontinuitet od aprila 1941 i povezao se sa Krekom, koji je u Londonu osnovao odgovarajući organ »Slovenski narodni odbor«.⁴⁵⁰ Teško se može drukčije objasniti manevar Natlačena, Pucelja i Graciolija. Može se, naravno, pretpostaviti i prosto neverovatna Graciolijeva glupost da nije mogao shvatiti pravi razlog Natlačenovog i Puceljevog odlaska iz Konzulte, a isto tako i prava »rimska« dovitljivost »blaže« Graciolijeve taktike kojoj bi povlačenje Natlačena i Pucelja bila samo voda na mlin u duhu starog rimskog okupacionog načela »divide et impera«.

Veza sa Londonom bila je, dakle, brzo uspostavljena. Otuda je stiglo šest tačaka kao baza za udruživanje slovenačke buržoazije, koja je već sredinom novembra 1941

⁴⁵⁰ Saje, 249 s.

počela da izdaje jedan od svojih ilegalnih listova »Slobodna Slovenija«. Ovih šest tačaka ponovili su pretstavnici slovenačke buržoazije iz Londona, Krek i Kuhar, kasnije više puta. One glase: 1) Obnovljena i proširena Jugoslavija.⁴⁵¹ Naša je osnova besprekidno postojanje Jugoslavije, priznavanje njenog kralja i zakonite vlade. Svim snagama ćemo raditi na uspostavljanju Jugoslavije.⁴⁵² 2) Slobodna Slovenija kao samostalan i ravnopravan sastavni deo Jugoslavije sa čitavom privredno i saobraćajno zaokruženom teritorijom koja joj pripada na osnovi načela nacionalnosti.⁴⁵³ Naš zahtev je: svi Slovenci sa čitavom nacionalno očišćenom teritorijom, koja treba da je zokružena u našu korist u privrednom i geografskom pogledu moraju doći — kao sastavni deo — u jednu državnu celinu sa Srbima i Hrvatima.⁴⁵⁴ 3) Unutrašnje uređenje obnovljene Jugoslavije mora se izvršiti uz saglasnost svih njenih sastavnih delova na bazi jednakih prava i dužnosti na federalističkoj osnovi.⁴⁵⁵ Jugoslavija mora biti preuređena na potpuno demokratskoj i pravednoj osnovi; preuređenje se mora izvesti u slobodi i uz saglasnost svih sastavnih delova.⁴⁵⁶ Dovde se svi programi po sadržaju slažu, a u nastavku se prilagođavaju trenutnim potrebama. Prema Kuharu tačka 4) glasi: Zatađak, zajedničke države je uređivanje međusobnih odnosa, odbrana državne samostalnosti, njene nepovredivosti i određivanje opštih smernica za harmoničan zajednički život svih njenih delova. 5) Jugoslavija pretstavlja jedinstveno privredno područje. Prema Kreku: 4) Kralj i jugoslovenska vlada su jedina zakonita vlast; jedina jugoslovenska oružana snaga je jugoslovenska vojska u koju treba da se sliju sve slovenačke oslobođilačke organizacije. 5) Svi drugi oslobođilački pokreti, koji se ne

⁴⁵¹ Kuhar preko londonskog radija 23 XI 1941, Svobodna Slovenija I, br. 2 (cit.: Ku).

⁴⁵² Krek preko londonskog radija, Svobodna Slovenija 18 i 20 X 1942 (cit.: Kr).

⁴⁵³ Ku

⁴⁵⁴ Kr

⁴⁵⁵ Ku

⁴⁵⁶ Kr

budu podredili vojnom ministru, su izdajnički. 6) Žrtve za oslobođenje doprinose se samo tada kad to traži kralj, zakonita jugoslovenska vlada ili vojni ministar.

Program londonskog Slovencičkog narodnog odbora, po kome se počela udruživati slovenačka buržoazija u Narodnom odboru za kontrarevoluciju, nije nikakva novost, već su to ponovo naglašeni zahtevi koji su se mogli čuti u Sloveniji uskoro posle sporazuma koji je postigla hrvatska buržoazija i obrazovanja Banovine Hrvatske. Još više. Ovih šest tačaka iz Londona zapravo ne znače ništa drugo nego poznate punktacije SLS koje su u borbi sa JNS izašle ilegalno još 31 decembra 1932. Pomoću veze uspostavljene sa Londonom (ilegalne i legalne preko Britanskog društva za radioemisije — British Broadcasting Corporation — BBC) slovenački londonski emigranti kako su se zalagali da slovenački narod odvrate od OF i navedu ga na put čekanja, tj. na put koji je po uputstvima jugoslovenske vlade zastupala i propagirala udružena jugoslovenska buržoazija. Parola čekanja bila je nesumnjivo opasna, a pošto je bačena baš u vreme kad je otpočela NOB, pretstavljalala je ozbiljnu prepreku koju je Partija trebala da savlada pre početka oružanog ustanka. Pritom oportunizam i obziri svih vrsta nisu pretstavljali baš najmanje smetnje.

Opunomoćeni ministar jugoslovenske vlade u Londonu Kuhar opominje 16 novembra 1941 Slovence preko londonskog radija: »Potrebna je mudrost i opreznost. Ne prouzrokujte nepotrebne žrtve, jer su za Slovence bez koristi«.⁴⁵⁷ Još jasnije opominje slovenački narod preko radija ministar Krek 17 decembra 1941, kad između ostalog kaže: »Sudbina Slovenije zavisi samo od Engleske, Amerike, Jugoslavije i njenih saveznika. Svako drugo pričanje je prazno brbljanje. Borba je potrebna, ali pametna i jedinstvena borba prema neprijatelju, bez uzaludnih žrtava, a ne pljačke i ubistva. Čuvajte se svake nesloge i uništite naročito svako partizanstvo« (treba napomenuti da je pojam partizanstvo u buržoaskoj terminologiji označavao partijašenje uopšte, a i partisko frakcionaštvo. Iz

⁴⁵⁷ Svobodna Slovenija I, br. 1.

konteksta i kasnijeg pozivanja slovenačke kontrarevolucionarne buržoazije na ove Krekove reči, može se zaključiti da je Krek tim izrazom napao neposredno partizane kao naoružanu formaciju OF). »Sakupljajte se oko svojih proverenih vođa, a ne slušajte nikog drugog već samo svoje narodno rukovodstvo u Londonu. Dručije postupanje je u današnjim okolnostima istinska izdaja«.⁴⁵⁸ Na ovakav Krekov poziv odgovorila je na Novu godinu 1942 slovenačka kontrarevolucionarna buržoazija: Naš prvi zadatak je da izdržimo i da se oslobođimo; sve slovenačke grupe su verne svom kralju i imaju poverenje u svoje slovenačke predstavnike u Londonu. U pogledu neprijatelja smo jedinstveni, nećemo da podnosimo tuđinca na svojoj zemlji. Potrebno je da i kod kuće progovori istinsko zajedničko narodno rukovodstvo i da pripremi narod za vreme koje će doći. Oni koji stoje danas na čelu t. zv. OF su se svojim dosadašnjim radom sami isključili iz tog zadatka.⁴⁵⁹

Mada udružena slovenačka buržoazija upočetku još ne vodi i ne objavljuje zvanično borbu OF, ona joj ipak postaje sve otvoreni neprijateljska, pa se zato i udružuje. U svom ilegalnom listu »Svobodna Slovenija« ona na pitanje, zašto slovenački narod ne može sarađivati sa OF? — odgovara 1 februara 1942 sledeće: zato što OF vodi isključivo KP i to u svom interesu; zato što u slovenačkom narodnom rukovodstvu moraju biti zastupljene sve značajnije političke grupe; zato što je slovenačka nacionalna individualnost temelj oslobodilačkog pokreta, a KP stoji na nacionalnoj osnovi; zato što je vera osnovna i istoriska vrednost slovenačkog naroda; zato što u javnom životu moraju vladati moralni i prirodni zakoni; zato što je jugoslovenska legitimna vlast — jugoslovenska vlada u Londonu i slovenačko narodno predstavništvo koje se nalazi u njoj. U to je vreme slovenačka buržoazija raspolažala već mnogobrojnim ilegalnim listovima koji su se štampali i rasturali krišom od lica do lica (»kad pročitaš, daj dalje!« — dakle na isti način kao i »Slovenski poro-

⁴⁵⁸ Isto, 15 I 1942.

⁴⁵⁹ Isto, br. 4 od januara 1942.

čevalec«). Osim već pomenute »Svobodne Slovenije« postojali su još »Slovenija in Evropa«, »Naprej zastave slave«, »Dokumenti«, »Petrov gardist«, »Viri« i »Zarja svobode«. Kuhar se iz Londona ponovo javlja 1 februara 1942 i kaže: »O našoj sudbini će odlučiti samo Zapad, sve drugo je laž pred narodom. Naša najveća briga treba da bude da sačuvamo živote naroda. Zato je u odnosu prema neprijatelju potrebna mudrost i promišljenost. Ima puno takvih koji došaptavaju, ali vođe i sav narod neka brinu da mase ne slede političkim avanturistima koji svojim postupcima dove do spaljivanja slovenačkih kuća i uništavanja slovenačkih života«.⁴⁶⁰ O potrebi sloga među Slovincima govorio je Kuhar ponovo 8 februara 1942 i naglasio da treba da vlada sloga naročito po pitanjima da Nemce, Italijane i Mađare treba oterati sa svoje zemlje, da se svi Slovinci moraju ujediniti u jedinstvenu upravnu celinu i da na taj način ujedinjena Slovenija mora biti sastavni deo jugoslovenske države. A po pitanju kada treba otpočeti sa proterivanjem okupatora iz zemlje »imaće prvu reč da kažu Saveznici koji će nam dati priliku da i mi u tome sarađujemo«. Zato treba čekati naređenja. »Na nama u Londonu i u Americi (Snoj!) leži velika odgovornost, a ta će odgovornost biti lakša ako nas domovina potpomaže«.⁴⁶¹

Gоворима Kreka i Kuhara nije bila zadovoljna čak ni buržoazija u Sloveniji. Zato je i žurila da izvesti London kako su govori preko radija sasvim pogrešni, pošto ignorisu domaće uslove i Rusiju. »Svako je podvlačenje samo zapadne demokratije štetno... Sasvim deplasirano je i to da se londonski članovi naše vlade i njihovi pomoćnici pretstavljuju kao narodno rukovodstvo«. Uskoro posle toga, 22 februara 1942, dolazi iz Londona poruka u kojoj Slovenski narodni odbor traži tačan izveštaj i opravdanje za kolaboraciju i netaktično držanje i vladanje Natlačena, biskupa Rožmana i rektora Ljubljanskog univerziteta Slaviča. Ovoj poruci dodato

⁴⁶⁰ Isto, br. 7 od 15 II 1942.

⁴⁶¹ Pobratim II, br. 3 od 20 II 1942.

je pitanje: »Šta je sa Fantima,⁴⁶² Sokolom i Stražarima?« Na ovom mestu nisu interesantni odgovori, odnosno pravdanja ove trojice, već činjenica da je njihova kolaboracija, a naročito izdaja Natlačena, koju je Partija u to vreme već prikazala i objavila svetskoj demokratskoj javnosti, dovela slovenačke londonske emigrante u veliku nepriliku. Za ovo postoji jasan dokaz u poznatom pismu Kuhara⁴⁶³ od 8 marta 1943, u kome kaže da su tri stvari činile londonskim emigrantima velike poteškoće, a među njima je na prvom mestu »Natlačenovo trčanje oko Italijana«. O tome Kuhar piše: »Već su nam ga u Jerusalimu Englezi servirali na tanjiru te smo mislili da ćemo već tada ostati usled toga u kakvom logoru za internirce. Dobro smo znali da je u duši⁴⁶⁴ bilo sve pravilno, ali taktički, kakva naivnost i glupost! Koliko bi lepše čovek učinio da se povukao u samoću i sačuvao sebi i nama svu tu slavu o lojalnosti prema kralju i Saveznicima, a Slovenci usled toga ne bi ništa više trpeli. Za ono trčanje oko Italijana našao bi se ko drugi... Kako lepo Maček taktizira... Kod Engleza se to ime (Natlačena) izgоварало kao kuga... Ako postoji kakvo čistilište za politički kratkovide, on će ga sigurno iskusiti«.⁴⁶⁵ Pošto je, dakle, Natlačen loše obavio svoj posao i doveo londonsku emigraciju u velike teškoće, a morao je da i dalje ostane na čelu SLS, on se u jesen 1941 povukao iz Konzulte. Ni ovim postupkom nije ni izdaleka našao milost u očima preplašenih emigranata. Na traženje londonskog Odbora, Natlačen je odgovorio dugačkim pismom, ali ih ni njime nije zadovoljio.

Kuhar se 8 marta 1942 javio sa »našim programom« u kome je stajalo: I poslednji Slovenac i poslednje slovenačko selo moraju biti oslobođeni; sa Italijanima i Nemcima nikakve povezanosti, i, konačno: »Hitno poseđanje naše zemlje od strane naših vojnika, kako se u momentu neprijateljskog poraza kod nas ne bi mogli

⁴⁶² Klerikalna fiskulturna organizacija *Društvo slovenskih fantov in deklet*.

⁴⁶³ Ljubljanskom biskupu? Cit. Saje, op. cit. str. 30.

⁴⁶⁴ Natlačen je ovom svojom kolaboracijom želeo da koristi slovenačkoj buržoaziji; on je i inače izvršavao njene direktive.

⁴⁶⁵ Dokumti, izd. Propagandni otsek OF 1943.

pojaviti oni koji unose zabunu«.^{465a} Slovenska buržoazija u svom političkom izveštaju koji šalje u London 14 marta 1942 ponova naglašava da su govori gospodina Kuvara išli komunistima jako na ruku, jer su se kretali pre svega u okviru mentaliteta stare JRZ i otkrili da se gospodin Krek proglašio za narodno rukovodstvo. A stvarna situacija je takva da su »komunisti apsolutni gospodari«. U produženju izveštaja prikazuje se na interesantan način stanje političkih snaga u Sloveniji, gde su se oformila dva tabora: OF pod voćtvom komunista u kojoj sarađuju i mlađi nelevičari, i veliki deo omladine; ona ima u programu oslobođenje Slovenije putem neposredne političke akcije. Drugi je tabor Nacionalni front koji se formira i koji sačinjavaju bivša SLS, Gosareva grupa hrišćanskih socijalista, trezveni elementi iz JNS, SDS, radikali, socijalisti i još neke vanpartiske grupe. Program Nacionalnog fronta je ujedinjena Slovenija u velikoj Jugoslaviji. U izveštaju se dodaje da se posebno pojavljuje i čitav niz manjih grupa sa raznim reformističkim programima koje sve imaju u svom programu novu Jugoslaviju. Kao posebna akcija tu se pominje organizovanje oružanih snaga pod voćtvom Draže Mihailovića, koji se oslanja na nacionalne grupe. Taj je izveštaj svakako interesantan zbog toga što pokazuje da je slovenska buržoazija sredinom marta 1942 uglavnom već udružena, samo u njoj još nisu povezane razne periferne frakcije i nema još jedinstvene vojne formacije.

Kuhar je 22 marta 1942 prvi put otvoreno napao OF i rekao: »Iz švajcarskih i italijanskih novina smo saznali za važne podatke i među njima i za obaveštenje koje boli, naime, da naš narod ima posla sa još jednim neprijateljem koji mu se nametnuo i koji se zove Osvobodilna fronta. Drugi narodi imaju bar utehu da su složni, a naš nema ni toga. Sada su se i domaće ubice okrenule na jadni slovenski narod. Čovek jedva može da veruje da se mogu naći tako zlobni, ludi ili zavedeni ljudi koji su sebi postavili za cilj da unište i ono što je posle čitave nesreće ostalo i da prave frontu koja udara jednak po

^{465a} Svobodna Slovenija 8, 28 III 1942.

Slovencima kao i po neprijatelju. Čini nam se da su to isti ljudi koji su se prošle godine o Uskrsu bratimili sa Nemcima, pozdravljali ih i ljubili. Danas ti ljudi smatraju da je situacija izmenjena. Našli su drugi sadržaj rada i druge prijatelje. Ali niko ne treba da se vara u pogledu konačnog ishoda rata. Moram pozvati sve Slovence, sve zavedene, neka se vrate svom narodu koji se nalazi tako-reći na ivici groba, da se ujedinimo u zajedničkom cilju... Mi poznajemo samo jedan front, sve druge fronte su nam neprijateljske.⁴⁶⁶ 29 marta 1942 Kuhar ponovo naglašava da će izdržati samo oni koji su jaki, da su Slovenci kao narod izgubljeni ako propadne zamisao zajedničke jugoslovenske države i da oni koji vode slovenački narod treba da vode o tome računa.⁴⁶⁷

Početkom aprila 1942 objavio je »Nacionalni front« prvi put svoj detaljnije razrađen program, što je bio dokaz da do formalnog i konačnog udruživanja slovenačke buržoazije na kontrarevolucionarnim pozicijama nije više daleko.⁴⁶⁸ Program je veoma opširan i sadrži osam tačaka (osnovne oslobođilačke, moralne, ustavne, ekonomске, socijalne, kulturne i međunarodne ciljeve). Među osnovnim ciljevima naglašeno je oslobođenje Kraljevine Jugoslavije i njena obnova, oslobođenje i ujedinjenje čitavog slovenačkog naroda u Jugoslaviji, i to sa čitavom nacionalnom teritorijom zaokruženom u odbranbeno-privrednom smislu. Među oslobođilačkim ciljevima podvučeno je otstranjivanje svega onog što je nacionalno, ekonomski i socijalno tuđe slovenačkom narodu.⁴⁶⁹ Kuhar javlja 12 aprila 1942 da sudbina slovenačkog naroda zavisi 1) od sopstvene volje za životom; 2) od odluke koju će doneti oružje, i 3) od stava koji će posle pobjede zauzeti velike države. Prvi uslov objašnjava Kuhar frazom da moramo biti »jedan jedini izraz, jedan jedini jedinstveni list«, drugi, da nema sumnje da će pobediti Saveznici, a naša dužnost je da istrajemo i ne predamo se. Mi smo sada svi

⁴⁶⁶ Isto.

⁴⁶⁷ Isto.

⁴⁶⁸ Pobratim II, br. 6 od 31 III 1942.

⁴⁶⁹ Zarja Svobode II, br. 1.

na frontu i učinićemo sve što možemo da se što pre sruši snaga neprijatelja. U pogledu trećeg uslova Kuhar kaže da nam je engleska vlada prošle godine u Parlamentu, a kasnije i pismeno, obećala da će Jugoslavija biti obnovljena. U pitanju je samo još proširenje naših granica gde god živi naš narod. Ali, naglašava Kuhar, ta je obećanja dobila Jugoslavija kao celina i ona bi prestala važiti ako bi našom krivicom ili, bolje rečeno, zbog naše sopstvene gluposti, postala nemogućna. Ako vam ljudi iz OF trube drukčije, mora da znate da je to laž, da oni teraju narod u smrt. Za Slovence je spas samo i jedino u Jugoslaviji, svaki drugi glas znači smrt.⁴⁷⁰ U to vreme su sazreli i razgovori između Slovenskog narodnog odbora i jugoslovenske vlade u Londonu. Posledica toga je bio proglaš koji je 26 aprila 1942 uputio preko radija ministar Krek kao poziv jugoslovenske vlade u Londonu, a koji je glasio: 1) Jugoslovenska vlada u Londonu, u kojoj je Slovenija zastupljena sa dva ministra, jedina je od svih saveznika međunarodno priznata pretstavnica čitave jugoslovenske državne teritorije, dakle i Slovenije. 2) Za vojnog ministra u jugoslovenskoj vladi od kralja je imenovan i postavljen general Mihailović (12 januara 1942) koji je jedini zakoniti pretstavnik i organizator jugoslovenske oružane snage i otpora prema neprijatelju. Generalu Mihailoviću moraju se bezuslovno potčiniti svi vojni obveznici. Nijedna druga oslobođilačka akcija nije priznata ni od saveznika ni od jugoslovenske vlade i ne služi konačnom cilju svih nas. Svi koji se ne pokore generalu Mihailoviću i jugoslovenskoj vladi smatraju se za narodne izdajnike i vojne begunce i odgovaraće pred vojnim sudom. 3) Za slovenski narod to je jedina mogućnost da Slovenija postane samostalan deo oslobođene Jugoslavije. Sve drugo je fantazija, pa makar se krilo i za tako zvučnim oslobođilačkim parolama. Zato slovenski narod treba da se udruži i organizuje na toj osnovi. Oni koji se tom pozivu ne budu odazvali, sami će se isključiti iz narodne i državne zajednice. 4) Upozoravamo sve omladinske organizacije, pre svega Sokole koji su nosioci kraljevog

⁴⁷⁰ Svobodna Slovenija 10, 23 IV 1942.

mača, da je njihovo mesto u jugoslovenskoj vojsci pod voćstvom Mihailovića. Oni koji budu postupali drukčije, pogaziće sokolsku reč i čast. 5) Pozivamo sve aktivne i rezervne oficire da budu svesni da su položili zakletvu jugoslovenskom kralju. Ovaj proglašenje važi za sve Slovence i neka se razglaši čitavom slovenačkom narodu.⁴⁷¹

Proglašenje vlade i poziv Mihailovića, koji su jasno i nedvosmisleno tražili da se slovenački narod zbije oko jugoslovenske i slovenačke buržoazije, ponovo je 3. maja 1942 podvukao Kuhar tražeći da se Mihailoviću moraju pokoriti sve viteške organizacije i »fantje«. On kaže da su to bili jasni pozivi za stvaranje jedinstvenog fronta otpora. Od njegovog voćstva i samo od njega doći će poziv kako i kad treba istupiti prema neprijatelju. To će voćstvo izdati sva uputstva za tihu ili otvorenu borbu i odrediti kad je jedno važnije od drugog. Ako takva ustanička grupa već danas sve svoje napore usmerava na to da zauzme razne položaje, onda je to nezrela detinjarija i lakoćomno izigravanje interesa zajednice. Smešno je danas zauzimati razne položaje i trčati za ličnim pitanjima.⁴⁷² Tek ovaj proglašenje vlade — u kome su iznete stvarne želje slovenačke buržoazije još od postignutog sporazuma sa Hrvatima — konačno je udružio slovenačku buržoaziju u jedinstvenu kontrarevolucionarnu *Slovensku zavezu*. U koje se vreme i sa formalne strane završio ovaj kontrarevolucionarni proces koji je trajao od jeseni 1941 nemože se tačno kazati. To je bilo svakako negde početkom maja 1942, jer je već 7. maja 1942 izašao prvi zvanični ilegalni list udružene slovenačke buržoazije »Slovenska zaveza«. U jednom izveštaju, poslatom u London 20. maja 1942, u kome je bilo reči o njenom osnivanju, kaže se:

U Slovenskoj zavezi su se ujedinile partije bez najistaknutijih političara što je psihološki mudrije, zatim mlađe grupe i struje, tako da su zastupljene: SLS sa vojnom formacijom Slovenska legija i listom »Svobodna Slovenija«; Združeni Slovenci koji predstavljaju grupu sa umerenom taktikom u borbi sa OF i traženjem mogućnosti udruženja; Narodna delavna skupnost koja uključuje

⁴⁷¹ Isto, 11. od 8. V. 1942.

⁴⁷² Isto

JNS, SDS, radikale i mladu JNS ili Novu Jugoslaviju; priključila se i Stara i Nova pravda, zastupljeni su socijalisti, dok Kmečka delavska stranka (Mačekov pokret u Sloveniji) doduše nije uključena ali se načelno slaže sa programom... Da smo imali takvu formaciju pre godinu dana, danas bi Slovenija bila jedinstvena u željama i očekivanju, a i u svom delovanju... Slovenska zaveza ne znači unapred borbu sa OF, jer smo svi na pozicijama da nam je na prvom mestu naš zajednički neprijatelj — okupator, a tek onda uređivanje međusobnih odnosa. Neki čak smatraju da će biti mogućno vremenom pridobiti i glavni kadar OF za zajednički oslobodilački nastup. To nije nemoguće, ali zasada još nema izgleda.

Poslednje rečenice treba, svakako, uzimati samo u taktičkom smislu, ali je istina da Slovenska zaveza ne istupa odmah otvoreno neprijateljski prema OF. To su učinile — pod njenim voćstvom — njene periferne grupe o kojima će biti docnije govora. Izgleda takođe da raniji Narodni odbor, odnosno Nacionalni front, nije od jeseni 1941 do početka maja 1942 mogao tako brzo da se snađe na jedinstvenoj platformi Slovenske zaveze pre svega iz dva razloga: 1) zbog snažne i autonomistički orijentisane SLS koja je u to vreme jedina raspolažala organizovanom ilegalnom vojnom formacijom da bi je vredelo pomenuti, naime, Slovenskom legijom koja je postojala čak i na terenu. Snažna SLS značila je za ostali, manji deo slovenačke buržoazije, stalnu opasnost da u otsudnom momentu ne preuzme u Slovenskoj zavezi sva vodeća mesta. To je SLS bila u stanju i umela da učini, jer ju je tome naučila dvadesetogodišnja borba u staroj Jugoslaviji; i 2) usled toga što nije bilo razjašnjeno pitanje nadležnosti Draže Mihailovića nad slovenačkom vojskom (baš u Slovenskoj legiji ispoljavale su se upočetku snažne separatističke tendencije i želja da se stvari vlastita i samostalna slovenačka vojska). Tek posle proglaša londonske jugoslovenske vlade od 26 aprila 1942 i usled sve veće opasnosti koju je slovenačka buržoazija videla u nezadrživom porastu OF i partizanskih akcija, i SLS je postala mekša, a početkom maja, uoči formalnog osnivanja Slovenske zaveze, čak je i sama pozvala istomišljenike sledećim rečima: »Svetska situacija sazревa do isto-riskih odluka. Zato u najvišem narodnom i državnom interesu pozivamo sve istomišljenike da se na svakom

raestu nađu na zajedničkom radu sa svima i svakim koji: 1) nije nacionalno ukaljan, a sposoban je da narodnim i državnim interesima podredi partiske; 2) priznaje opstanak Jugoslavije i želi je; 3) želi oslobođenje i udruživanje svih Slovenaca u velikoj Jugoslaviji; 4) priznaje da su jugoslovenska vlada i kralj naša jedina zakonita vlast koja zastupa naše interese kod Saveznika; 5) priznaje regularnu jugoslovensku vojsku; 6) shvata da bi naša nesloga u otsudnim istoriskim danim bila ubilačka za naše najviše interese; 7) uviđa da samo ujedinjenim snagama možemo ostvariti oslobođilački program«. Na kraju SLS dodaje:

Kad se izjašnjavamo za saradnju sa svakim na iznetim osnovama, naglašavamo da u odnosima sa krugovima koji imaju druga ideoološka shvatanja i pogled na svet zadržavamo slobodu da izvršimo obnovu domovine po svom vlastitom programu, ukoliko bi to prelazilo okvire zajedničkih shvatanja. Ali, opšta obnova i preporod čitavog našeg narodnog života biće mogućni tek u slobodi. Sloboda je na prvom mestu. Zato se u ropsstvu udružimo u zajedničkom radu i borbi za oslobođenje sa svima i svakim koji prima gornje osnovne poglede kao svoje.⁴⁷³

Iz ove izjave SLS vidi se, dakle, da je nekoliko dana pre 7 maja ili čak i 7 maja 1942 osnovana Slovenska zaveza u koalicionoj formi. Ona je izdala sledeći proglaš:

Slovenci iz svih krajeva raskomadane i porobljene Slovenije od Rabe i Mure do Nadiže i Soče, od koroških snežnika do obala Jadranskog Mora, odazivamo se u vremenu najveće nevolje i najvećih iskušenja pozivu srca i naređenju razuma i bez obzira na partiju, struju ili ubeđenje obavezujemo se i zaklinjemo da ćemo svoj rad, imovinu i život založiti za spas i oslobođenje slovenačkog naroda, kako bi se u celini ujedinio u slobodnoj Sloveniji kao ravnopravan deo narodne države Jugoslavije; da ćemo uvek i svugde raditi na složenom istupanju svih Slovenaca; da nećemo jedan drugom nanositi štetu ni u čemu, osobito ne u pogledu života i dobra imena; da ćemo jedan drugom pomagati savetom i radom imovinom i životom protiv svakog koji nam čini nasilje i nepravdu.⁴⁷⁴

Pogledajmo još program Slovenske zaveze, toga »najvećeg događaja u našoj istoriji posle sudbinskog Velikog

⁴⁷³ Zarja Svobode II, br. 3 od poč. maja 1942.

⁴⁷⁴ Slovenska zaveza I, br. 1 od 7 V 1942.

petka»:⁴⁷⁵ Federativna Jugoslavija, kralj i vlada u Londonu; jedina zakonita vojna sila je jugoslovenska vojska; za zločine i krivice neprijatelj će biti kažnjen i šteta nadoknađena; osnova budućeg političkog života je poštenje, stručna sposobljenost, prava demokratija; potrebna je temeljna promena socijalne i privredne osnove; sloboda savesti, ubeđenja i kulturnog izjavljavanja.⁴⁷⁶ Program se kasnije, u uskluđu sa vremenom, i sadržajno menja (upočetku, naprimjer, nije bila napadana OF). Kao definitivan program smatra se onaj koji je objavio Krek 18. oktobra 1942 preko londonskog radija, dakle, već posle likvidacije Natlačena. On sadrži šest tačaka i to: 1) Naš temelj je neprekidno postojanje Jugoslavije, priznavanje njenog kralja i zakonite vlade. Svim snagama raditi na uspostavljanju Jugoslavije. 2) Naš zahtev je: svi Slovenci sa teritorijom koja će biti nacionalno očišćena, a privredno i geografski zaokružena u našu korist, mora da uđu kao sastavni deo u jednu državnu celinu sa Srbima i Hrvatima. 3) Jugoslavija mora da bude preuređena na potpuno demokratskoj i pravednoj, trajnoj osnovi. Preuređenje se mora izvršiti u slobodi i uz saglasnost svih sastavnih delova. 4) Kralj i jugoslovenska vojska su jedina vlast u Jugoslaviji. Kraljeva jugoslovenska vojska je jedina jugoslovenska oružana snaga. Sve slovenačke oslobođilačke organizacije treba da se spoje u jugoslovenskoj vojsci. Ministar vojske general Mihailović je vrhovni komandant jugoslovenske vojske i zastupnik vlade na teritoriji Jugoslavije. 5) Svi oslobođilački pokreti koji se ne potčine ministru vojske su izdajnički. 6) Žrtve za oslobođenje podnose se samo tada kad to traži kralj, jugoslovenska legitimna vlada ili vojni ministar kao vrhovni komandant.⁴⁷⁷

Veoma je verovatno da je istovremeno i u Slovenskoj zavezi stvoreno i udruženje vojnih formacija slovenačke buržoazije: Slovenačke legije, Sokolske legije i Narodne legije,⁴⁷⁸ o kojima će biti još govora. Na ovom je mestu

⁴⁷⁵ Isto, 2 od 30 V 1942.

⁴⁷⁶ Svobodna Slovenija 11, 8 V 1942.

⁴⁷⁷ Isto, 19 od 20 IX 1942.

⁴⁷⁸ Saje, 265.

značajna konstatacija da je od početka maja 1942 postojala Slovenska zaveza, najviši politički forum objedinjavanja udružene slovenačke buržoaske kontrarevolucije.

c) Sredinaši i njihova prava diferencijacija

Sa opštenarodnom razgranatošću OF i revolucionarnim porastom njenog kvaliteta zaoštalo se veoma rano i pitanje sredinaša. Kao što se pri svakoj značajnoj narodnoj prekretnici pojavljuju pojedinci iz krugova buržoaskog centra u ulozi »jezička na terazijama«, tako su se oni pojavili i za vreme NOB. Kao i uvek, njihova je sredinaška suština bila u tome što se nisu mogli odlučiti za saradnju sa većinom svog naroda koja je bila revolucionarna. Ali, oni nisu hteli da podu odmah ni sa buržoaskom kontrarevolucijom koja se sve vidnije oformljavalas. Oni su, dakle, želeli da ostanu u sredini, a baš tu se u revolucionarnim periodima ne može opstati, već se svaki pojedinač ili grupa, koji se u pravo vreme ne priključi revolucionarnoj masi, nađe pre ili kasnije na kontrarevolucionarnim pozicijama — hteo on to ili ne. To je toliko opštevažeće revolucionarno pravilo, da važi za svakog i u svim vremenima bez obzira na to ko je, kad i šta sa svojim sredinaštvom zapravo hteo. U osnovnim narodnim prekretnicama niko ne može ostati u ulozi usamljenog ostrva.

Pogledajmo sada sudbinu političkih sredinaša koje je razvoj NOB još 1941 prinudio da se pokažu u pravoj boji.

1) *Katolički tabor*. U pitanju je zanimljiva grupa pojedinaca koji su odigrali čak progresivnu ulogu u borbi sa zvaničnom SLS kad se ova od 1927 godine sve više povezivala sa srpskom buržoazijom. U tom svom pozitivnom procesu ova se grupa čak otcepila od slovenačke JRZ te je, naprimjer, na decembarskim izborima 1938 išla na izbore čak na Mačekovoj opozicionoj listi protiv Korošeca. Od svih se tih viđenijih klerikalnih ličnosti u NOB i revoluciji uključio jedino dr Anton Brecelj i dr Ivan Stanovnik (»stara SLS«). Izgovor što se ostali iz ove grupe nisu uključili u OF bio je, uglavnom, taj da slovenačka

teritorija i slovenački čovek nisu pogodna sredina za partizanski način ratovanja. Kad su ovaj izgovor demantovale prve partizanske akcije, grupa se počela doduše opet bližiti OF, ali je za saradnju tražila da forma OF bude koaliciona.⁴⁷⁹ Jasno je da KP radi ove grupe nije mogla da sužava jednu od najvažnijih osobenosti OF, njenu opštene narodnost. Tako je ta grupa tada ostala van OF, a njeni su se pojedinci zatim, jedni pre, drugi kasnije, priključivali reakciji.

2) *Nacionalni tabor ili mlada JNS*. Ona je upočetku čak stupila u OF, ali je kasnije taj ulazak opozvala pošto je njen gledište na jugoslovenski kontinuitet bilo drukčije od gledišta OF. Pod izgovorom da je OF protiv kralja i jugoslovenske vlade i da uopšte nije jugoslovenska, grupa se odvojila od OF⁴⁸⁰ i učestvovala je već kod prvog sastava Slovenske zaveze.

3) *Grupa Stare pravde*. I ova je grupa upočetku ušla u OF i imala čak svog pretstavnika u Vrhovnom plenumu. Uskoro je počela ispoljavati tendenciju da u voćstvu OF sprovodi koalicionu formu i grupni separatizam, i osuđivala je rad Partije kao trockistički. Konačno se razišla sa OF po pitanju Mihailovića i njegove vojske, koga je počela da smatra kao pozitivnog borca u oslobodilačkoj borbi.⁴⁸¹

4) *SDS*, koja je bila obnovljena 1939, takođe je uskoro ispoljila kolebanje. Upočetku su dobili većinu članovi koji su bili za ulazak, a kasnije su prevladali oni koji su se tome protivili i tako su se od SDS uključili u OF samo pojedinci.⁴⁸²

Kod svih ovih sredinaških grupa koje su se još 1941 morale pokazati u pravoj boji, treba imati na umu da su to buržoaske grupe kod kojih je, s jedne strane, izgovor da ne mogu saradivati sa OF, tipičan malograđanski oportunizam, dok sa druge, neverovatnom istrajanjušću na zahtevima za koalicionom formom OF žele da dokažu svoju sposobnost kako umeju da »vladaju«.

⁴⁷⁹ Škerl, Politički tokovi, 58.

⁴⁸⁰ Isto

⁴⁸¹ Isto, 60 s.

⁴⁸² Isto, 62.

Dok je put nekadašnjih zvaničnih partija slovenačke buržoazije od Konzulte, Narodnog odbora i Nacionalnog fronta u kontrarevolucionarnu Slovensku zavezu bio srazmerno prost i logičan, kao što je to bila i prva diferencijacija u slovenačkoj buržoaskoj sredini, pitanje kontrarevolucionarnog razvoja perifernih političkih frakcija slovenačke buržoazije bilo je unekoliko zamršenije. U njima zapravo treba tražiti početke prvih naoružanih kontrarevolucionarnih formacija. Tačno je da sve te frakcije i pokreti pretstavljaju odvajanje od pojedinih zvaničnih slovenačkih buržoaskih partija, ali je tačno i to da su »očevi veoma dobro znali šta rade njihovi sinovi«, pa su im ipak pružali svu moralnu i materijalnu pomoć.

Osobito je SLS vrlo rano poslala u borbu svoje ultradesničarske organizacije. Pomoću njih i Katoličke akcije (KA) ona je pokušala da u okviru crkvenih dogmi drži i kontroliše čitav slovenački narod. Za srednjoškolsku omladinu SLS je osnovala organizaciju »Mladcev Kristusa Kralja« (oko lista »Mi mladi borci«), za studente »Stražarje« (oko lista »Straža v viharju«), za odrasle je upotrebila KA, koja je bila razgranata na sve slojeve, a za radnike posebno »Zvezu združenih delavcev« (Savez udruženih radnika) kao slovenački deo Jugorasa. Na isti način, mada u manjoj meri, manje upadljivo i manje totalitaristički, pokušala je isto i liberalna buržoazija. Ona je za svoje ultradesničarske organizacije pokušala da pridobije i sve slojeve, klase i godišta te ih je zato skupljala oko listova »Pohod«, »Prelom«, »Branik«, »Preboj« itd. Dakle, još pre nego što se vrh slovenačke buržoazije udružio, već u toku NOB bile su aktivne njene periferne frakcije svih vrsta. One su u nekim periodima revolucije i kontrarevolucije, zbog svoje totalitarnosti, pričinjavale velike neprilike čak i samoj Slovenskoj zavezi, u kojoj je nekoliko puta došlo gotovo do rascepa.

Osim lista udružene slovenačke buržoazije »Slovenska zaveza« i osnovnih listova klerikalnih ultradesničara »Slovenija in Evropa« (»Čas kliče«, »Revija KA«, »Živi izviri«), postoji i čitav niz ilegalnih listova raznih buržoaskih pe-

rifernih pokreta kao: »Svoboda ali smrt«, »Pobratim«, »Izvestja«, »Pravda«, »Svobodna Slovenija«, »Združeni Slovenci«, »Naprej zastava slave«, »Zarja svobode«, »Petrov gardist« itd. Ovo cepanje u sve moguće frakcije ništa ne iznenađuje, jer to već ima svoju tradiciju te se naročito kod »napredne« buržoazije pojavljuje još od 1933 godine. Kroz čitavo to vreme frakcije traže neku platformu, stvaraju, odnosno žele da stvore, nekakav nacionalni ili napredni front, jedni sa Mačekom, drugi bez njega, ali im sve to ne uspeva. Sa time nisu prestali ni posle raspada Jugoslavije i njene okupacije. Stvaranje OF i početak NOB pretstavljeni su upravo vodu na mlin najrazličitijim vođama i ambicijama ovih perifernih frakcija. Kad je buržoazija uvidela da ju je KP preduhitrila i sa OF stavila pred veoma jasnu alternativu da se priključi borbi slovenačkog naroda ili okreće protiv njega, počeli su se ponovo oformljavati pokreti koji su bili preneti iz Jugoslavije, a oni koji su bili već formirani počeli su se opet cepati i tražiti nove orientacije i izgovore da se ne priključe OF itd. Da nabrojim samo nekoliko izgovora ovih različitih grupa i frakcija, od kojih neke svakako nisu prelazile broj običnog društva za kafanskim stolom, kojim pravduju smisao, nužnost i opravdanost svog postojanja i objašnjavaju zašto neće da se priključe OF. Tako, jedni tvrde da je OF pokret koji nedovoljno podvlači povezanost sa slovenačkom zemljom, drugi, da OF ne vodi računa o vezama slovenačkog naroda sa kulturnim Zapadom, treći, da su narodna vera i crkva u Sloveniji katoličke, a orientacija OF da je slovenačkoj narodnosti i crkvi neprijateljska, četvrti, da su Slovenci kao siromašan narod u stanju da izvedu samo nacionalnu, a ne i socijalnu revoluciju itd. Jedna od najvažnijih zamerki svih ovih grupa u odnosu na OF bio je, međutim, Draža Mihailović. Od svih ovih brojnih perifernih frakcija i pokreta mogu se, svakako, uočiti dve osnovne grupe: ekstremni hrišćanski desničari i dešničari liberala i sredinaša.

Grupa ekstremnih hrišćanskih desničara. Kad je slovenačkom klerikalizmu postalo jasno da klerikalni kapital u Sloveniji ima prevlast nad liberalnim i kad mu je 1935 godine postalo jasno da pokret Narodnog fronta može u

Sloveniji pre ili kasnije da znači kraj njegove prevlasti, odlučio je da konačno poveže svoje interese sa JRZ i odbaci parolu o autonomiji slovenačkog naroda koje se gotovo dvadeset godina pridržavao. S druge strane, on je preuzeo zamašnu akciju pokatoličenja čitavog slovenačkog javnog i privatnog života. Pritom je koristio prvenstveno zvaničnu crkvenu organizaciju KA, čija se suština sastoji u pravu laika da učestvuje u crkvenim hijerarhiskim stepenima, a time se crkvi praktično otvara čitav niz direktnog uticaja i kontrole nad javnim životom. Paroh, ranije jedini hijerarh u svojoj parohiji, ili biskup u svojoj biskupiji, dobili su posle uvođenja KA, s jedne strane, laičku kontrolu, a sa druge, upravo su pomoću te laičke kontrole dobili još veću mogućnost prodiranja u javni i privatni život na svom hijerarhiskom području. Osim KA, koja se potpuno stavlja u službu SLS, obrazovane su i posebne borbene formacije od kojih su naročito značajni »Stražarji« i »Mladci« (»Mladci Kristusa Kralja«) koji upočetku pretstavljaju samo organizacije studentske i đačke klerikalne omladine, a kasnije obe počinju da dobijaju značaj borbenog i totalitarnog klerikalizma.

Oba su ova pokreta nastala krajem 1932 i početkom 1933 godine. Jedan se iskristalisao oko lista »Straža v viharju«. Njegov je osnivač bio profesor na Teološkom fakultetu Ljubljanskog univerziteta dr Lambert Erlih (Ehrlich); drugi se razvio oko lista »Mi mladi borci«. Osnovao ga je laik, profesor Klasične gimnazije u Ljubljani Ernest Tomec. Za oba je pokreta značajna agresivnost i totalistički katolicizam, ali je interesatno da nijedan od njih nije nastao radi borbe protiv komunizma, već samo zbog ne lojalne konkurencije i borbe između ljubljanskih jezuita i biskupa Rožmana oko toga ko će imati konačno monopol nad univerzitetskom i srednjoškolskom omladinom. Erlih je bio eksponent ljubljanskih jezuita, a Tomec biskupov. Posle prvih vanredno oštih trvjenja između jezuita i biskupije, postignut je kompromis. Erlihov stražarski pokret ograničio se na Univerzitet, Tomecov na srednju školu, a oba su se potčinila KA. Ipak, ni jedna ni druga strana nije se predala i tako je Erlih sa »Stražom« prodro i u srednju školu, a Tomec na Univerzitet. Konačni

rezultat borbe bio je da je Tomec pretekao Erlihu i stvarno ga izlovaо samo na Univerzitet.

Cilj oba pokreta, mada su bila međusobno tako jako netolerantna, bio je isti, a to je da se čitav javni i privatni život slovenačkog naroda utera u kalup hrišćanskih dogmi i da se time počne kod omladine koja je izvor narodnog života. Cilj im je bio zajednički, ali je taktika bila različita. Erlih (ljubljanski jezuiti), koji je nesumnjivo bio fašist klerikalnog belgiskog Degrelovog (Degrell) tipa, težio je u krajnjoj liniji da se stvori katolička Srednja Evropa, što u istoriji slovenačkog klerikalizma ne pretstavlja neku novinu, već samo nastavak politike ljubljanskog biskupa Jegliča koji je takođe stajao pod velikim uticajem jezuita iz Ljubljane. Tomec je bio izrazito čovek crkve, rimski čovek, i kao takav trenutno bez određenog političkog programa, odnosno, spreman da se prihvati svakog programa od koga bi katolička crkva imala trenutno najveću korist. U taktici okupljanja pristalica oni se takođe razlikuju. Tomec ih okuplja na bazi svojih rigoroznih zahteva u pogledu apostola molitve, reči, spoljašnjosti, postupaka i odricanja (pića, zabave, seksualnih uživanja), podnošenja žrtava, hrišćanske poniznosti, bezuslovnog pokoravanja crkvenim autoritetima itd. Erlih je liberalniji. On pridobija mladog čoveka parolama: treba nam stotinu katoličkih političara, katoličkih diplomata, hrišćanskih ljudi na Univerzitetu, u Parlamentu itd. Tomec svojim pristalicama apsolutno zabranjuje pušenje, piće, igranke, svako poznanstvo sa devojkama, dok je Erlih kao jezuitski eksponent mnogo popustljiviji u tome. To su dve različite taktike, ali je svaka od njih dovoljno sposobna da pridobije mladog čoveka koji je sklon krajnostima i da od njega stvori sve drugo pre nego normalnog čoveka.

Pošto se u redovima Boraca i Stražara počela rano aktivirati ideja kontrarevolucionarnog delovanja protiv OF, to su baš Borci, zbog svog borbenog i asketskog vaspitanja i upravo odlično izvedene organizacije, činili prvu i temeljitu osnovu Bele garde u klasičnom smislu reči, a Erlihovi su se Stražari bar upočetku bližili više umerenijoj kontrarevoluciji. Politička organizacijska struktura Boraca bila je dosledno preneta u Belu gardu. Usled pre-

opširnosti ne upuštam se u nju na ovom mestu. Napomenuo bih samo da je njihova vertikalna struktura izvedena neverovatno precizno sve do »rojeva« koji su obuhvatili više »jata«, a ta su jata bila osnovne organizacijske celije Boraca. Postojale su tri vrste članova: mladi borci, mladi »saborci« i kandidati. Sve je Borce vezivala vanredno stroga disciplina; jedini i neopozivi autoritet bio je papa, zatim biskup i onda profesor Tomec. Njegove su izreke izdali Borci u vidu kratkih poslovica u posebnoj knjizi i učili ih napamet sa istim žarom kao i papine okružnice ili biskupova pastirska pisma. Upravo zbog tog svog više nego stoprocentno netrpeljivog i totalističkog klerikalizma, grupa Boraca i deo Stražara bili su u svojim kontrarevolucionarnim zahtevima uvek mnogo ispred svih drugih perifernih grupa, a pogotovo ispred zvanične Slovenske zaveze. Usled svog ultraklerikalnog programa ova je grupa bila svesna da je mogućna jedino ona победа koja bi značila povratak istorije slovenačkog naroda u doba »mahničevstva«.⁴⁸³ Ova grupa nije mogla priznavati nikakvu sredinu. Kad se početkom maja 1942 slovenačka buržoazija udružila u Slovensku zavezu i kad su na njenu platformu pristale više ili manje sve ostale periferne frakcije, Borci i deo Stražara bili su još uvek odvojen pokret koji nije htio da ima ništa zajedničko sa Slovenskom zavezom i nazivao ju je čak »komotnom sredinom«.⁴⁸⁴

Sa spoljne se strane delatnost ove grupe prikrivala pred javnošću u tri vida, i to kao: Slovenska narodna akademска in dijaška mladina (Slovenačka narodna akadem-ska i āačka omladina), Vodilna plast slovenskega naroda (Vodeći sloj slovenačkog naroda) i Slovenska liga proti banditom in morilcem (Slovenačka liga protiv bandita i ubica). Delatnost ove poslednje odvijala se u pravcu osnivanja ilegalne kontrarevolucionarne vojne organizacije i »ubedivanja« slovenačkog naroda u štetnost OF. Nema

⁴⁸³ Mahnič, slovenački katolički biskup i filozof koji je tvrdio da je prava i osnovna kultura i moralna vrednost svakog naroda katolička religija i da su njoj sve ostale vrednosti (nacionalnost, umetnost, nauka itd.) podređene.

⁴⁸⁴ Izdajalska zarota KPS-OF zoper slovenski narod 1942, izdala vodilna plast slovenskega naroda ob obletnici okupacije.

nikakve sumnje da je grupa dobijala svu moralnu i materijalnu podršku od voćstva SLS, a kod prodiranja u narod mogla se oslanjati na mlađe sveštenstvo koje je već izišlo iz krugova Tomeca. Na ovom je mestu interesantna u prvom redu njena politička akcija. Koliko se već sada može kazati, ova se grupa pojavila prvi put kao politička snaga protiv plebiscitarnih akcija OF 29. oktobra 1941. Sačuvana su dva letka u kojima se omladina odvraća od praznovanja i u jednom od njih стоји: »Kao što je omladina odbranila slovenački univerzitet, tako će uskoro čitav slovenački narod odbraniti svoje varoši i sela od Osvobodilne fronte«. Letak koji je grupa izdala početkom novembra 1941⁴⁸⁵ neposredno napada OF. Taj je letak namenjen svim Slovincima. U njemu se na prvom mestu dokazuje da je KP stvorila OF tek posle 22. juna 1941 i da se članovi OF nazivaju partizanima, tj. pristašicama KP. Na kraju letka стоји: »Kome je sudbina naroda zaista na srcu, taj mora odbaciti i osuditi postupke partizana koji slovenačkom narodu nikad ne mogu doneti sreću i lepu budućnost, već samo zlo i uništenje«.

Prvi broj lista ove grupe, »Slovenija in Evropa« izšao je 20. novembra 1941 i u članku »Zašto verujemo u vaskrsenje slovenačkog naroda« rečeno je: »Mi katolički Slovinci verujemo u to, jer na istoriski rasplet gledamo kroz svetlo božjih sankcija i zato što nam je tu veru ostavio naš narodni Mojsije (Korošec) kad je u »Spominskom zborniku Slovenije« zapisao: »Put slovenačkog naroda tek počinje. Ne u suton, već u život, sa verom u Boga i samoga sebe...« A pozivamo i sve druge Slovence da se pridruže toj nadi i toj veri svoje katoličke slovenačke braće. Sada nije u pitanju ni klerikalizam, ni JRZ, ni SLS... u pitanju je obnova duhovnih osnova hrišćanskog vaspitanja«. Kao Slovenačka liga protiv bandita i ubica grupa se prvi put pretstavlja slovenačkom narodu 21. decembra 1941 sa ultimatumom u čijem je uvodu rečeno: »Stanje koje je stvorila komunistička OF je nepodnošljivo. Ili ovo sakriveno društvo ubica postaviti na sunce (razgolititi), ili se sa tom ban-

⁴⁸⁵ Saje, 126.

dom ubica upustiti u međusobno klanje po načelu zub za zub, krv za krv — što može imati nedogledne posledice«. Zato Liga upućuje KP ultimatum: »Ako bi metak bratoubilačke ruke, najmljene od OF, pogodio još jednog Slovenga, pred čitavom će javnosti biti objavljen spisak 15 vođa OF!« Kad je OF zabranila upis u univerzitetsku fašističku organizaciju »Gioventu universitaria fascista« (GUF) — univerzitetska fašistička omladina tada su se »na tom kritičnom, istoriski važnom raskršću nacionalno svesni studenti, bez obzira na dosadanje ubedjenje i uprkos stalnih pretnji iz komunističkog podzemlja — po međusobnom dogovoru i dogovoru sa pretstavnicima univerzitetskih vlasti — odlučili da stupe u GUF«.⁴⁸⁶ Početkom 1942 grupa postaje drskija. U letku »Naše stališće« podvlači se da je »prema OF iz slovenačke perspektive mogućan samo jedan stav: potpuno uništenje do poslednjih tragova i poslednjih uzroka. U ovom je momentu aktuelno samo jedno oslobođenje: slovenački narod treba oslobođiti od komunističke OF i to odmah«.⁴⁸⁷ To isto tretira grupa i 5 aprila 1942: »Potpuno istrebljenje komunističke OF je životna nužnost slovenačkog naroda, a ono je već otpočelo«.⁴⁸⁸ Grupa je u društvu sa Italijanima prihvatala postavljanje zasede po ulicama Ljubljane i potkazivala im pristalice OF, a počela je i sama da ih hapsi, saslušava i zatim predaje Italijanima.⁴⁸⁹

Druga osnovna aktivnost ove grupe bila je saradnja na stvaranju ilegalne vojne organizacije SLS, Slovenske legije koja se prvi put pojavljuje za vreme jednodnevne suverenosti Nacionalnog saveta prilikom propasti Jugoslavije. Kao zvanična ali ilegalna vojska SLS, Slovenska je legija osnovana ponova 29. maja 1941.⁴⁹⁰ Postavlja se pitanje: kad je ona postala kontrarevolucionarna oružana snaga SLS? Uglavnom je jasno da se ona priključila Slovenskoj zavezi istovremeno sa SLS, ali nije tako jasno kad je Slovenska legija kao samostalna vojnička orga-

⁴⁸⁶ Izdajalska zarota...

⁴⁸⁷ Saje, 179.

⁴⁸⁸ Letak

⁴⁸⁹ Saje, 179 s.

⁴⁹⁰ Saje, 189.

nizacija prešla na kontrarevolucionarne pozicije. Ako se prihvati solidno obrazložena postavka druga Saje da su u Slovenskoj legiji važnu ulogu igrali Borci i Stražari i da su ponekad baš oni nosili glavni teret njene propagande i organizacije, možemo računati da je ona vrlo rano postala kontrarevolucionarna formacija, mada je bar u početku treba objektivno smatrati samo kao stvaranje one vojne ilegalne formacije koja bi na ukaz iz Londona udarila »u pravo vreme« po okupatoru. To se vidi iz zakletve koju su polagali članovi Slovenske zaveze i u kojoj su obećali da će se boriti »za slobodu i samostalnost slovenačkog naroda«.⁴⁹¹ Činjenica je da se organizacija Slovenske legije veoma brzo proširila i u unutrašnjost i može se reći da je to učinila ubrzo posle svog ponovnog osnivanja,⁴⁹² ali se ne može tvrditi da je već tada bila kontrarevolucionarna. Njena je kontrarevolucionarnost jasno uočljiva tek 22 novembra 1941 kad je izašao prvi broj njenog lista »Svobodna Slovenija«, u kome je rečeno: Naš veliki zadatak je da se pripremimo za čas koji će doći. Taj nas čas ne sme naći nespremne ili umorne. Tada ćemo u zbijenim redovima kao slovenačka narodna vojska stupiti na branik slovenačke zemlje protiv svakog koji bi htio da gurne našu domovinu u međusobno uništenje, protiv svakog koji bi htio da sa strane spreči naše oslobođenje. Iz ovog se jasno vidi da se Slovenska legija pripremala i za obračun sa neprijateljem iznutra, ali se u to vreme izražavala o tome još veoma oprezno. Zašto? Odgovor je veoma prost. Taktičnost je Slovenskoj zavezi nalagala da, usled toga što se ogromna većina naroda odlučila za OF, postupa krajnje oprezno, ako uopšte želi da uspe. Još nešto je diktiralo Slovenskoj legiji krajnju opreznost, zbog čega je i njena prvobitna ilegalnost bila prava i istinita. U pitanju su njeni odnosi sa Italijanima, jer general Roboti nije upočetku htio ni da čuje za saradnju sa slovenačkom buržoazijom. Do njegovog pristanka za osnivanje »Milizia volontaria anticomunista« (MVAC — dobrovoljna an-

⁴⁹¹ Saje, 190.

⁴⁹² Saje, 199.

tikomunistička milicija) pretstojao je još dug put. U Slovenskoj legiji pitanje Mihailovića nije bilo do kraja raščišćeno sve do već pomenute izjave londonske jugoslovenske vlade. Tek posle njene izjave da se Slovenska legija uključuje u jugoslovensku vojsku, ljubljansko voćstvo Slovenske legije izdalo je naredbu svim »komandirima četa i vodnicima Slovenske legije«. U tački 11 te naredbe kaže se: Došlo je vreme borbe za Jugoslaviju. Čitav naš narod je ugrožen kako od okupatora tako i od unutrašnjeg neprijatelja — partizana. U borbu protiv partizana stupiće vojska samo u cilju lične samoodbrane, a ne kao napadač. Ni protiv okupatora neće se preduzimati napad, već će se vojska držati u strogoj pripravnosti da bi se pojavila svugde kao branilac slovenačke zemlje, slovenačkih ljudi i narodne imovine. U tački 12 stoji: Zvanični naziv pripadnika naših vojnih redova je: četnik jugoslovenske vojske.⁴⁹³ Ova je ultraklerikalna desnica svojim nestrpljenjem i velikom aktivnošću mnogo doprinela da se Slovenska zaveza konačno formira kao kontrarevolucionarna. Ako bi se ona podelila u pojedine grupe iz kojih je bila sastavljena, videlo bi se da je, naprimjer, grupa kapelana Glavača bila najaktivnija i verovatno već od samog početka kontrarevolucionarna. Ta je grupa već početkom maja 1942, dakle, istovremeno kad je osnovana Slovenska zaveza i kad se u nju uključila i Slovenska legija, uputila za borbu protiv partizana u okolini Novog Mesta već formirani t. zv. Štajerski bataljon.⁴⁹⁴

Treba pomenuti još dve periferne frakcije liberalne buržoazije iz kojih su se pre ulaska u Slovensku zavesu razvile dve ilegalne formacije: Sokolska i Narodna legija, koje su u poređenju sa Slovenskom legijom bile svakako neznatne. Prvo se razvila oko listova »Klic z Gospe svete« i »Naprek zastava slave« i oko mnogo brojnih letaka, a druga uglavnom oko lista »Pobratim«. Kao ni Slovenska legija, ni ove dve nisu upočetku ispoljavale otvoreno neprijateljstvo prema partizanima. U svom letku od 7 novembra 1941 »pobratimovci« kažu:

⁴⁹³ Isti, 215 s.

⁴⁹⁴ Isti, 132.

»Kad su partizani počeli da vrše razne besmislene sabotaže i narodu pričinili ogromnu štetu, četnička je organizacija pozvala svoje članove da ih napuste i vrate se u normalan život. Disciplinovani četnici su se tome odažvali, a oni malobrojni koji se nisu pokorili, sami su se isključili iz četničke organizacije«. Podatak je doduše izmišljen od prve do poslednje reči, jer u Sloveniji nikad nije bilo takvih četnika, a u jugoslovenskom okviru ovaj je navod tačan i dokazuje bar upočetku neutralnost četnika prema partizanima. Još »miroljubivija« bila je Sokolska legija. Ona je novembra 1941 izdala posebnu izjavu u kojoj kaže da nema nameru da se bori ni protiv koje oslobođilačke akcije koja je usmerena protiv Osovine. U svakoj takvoj akciji koja se samostalno razvija oni vide zdravu pojavu sastavnih delova buduće zajedničke akcije.⁴⁹⁵ Nešto pre udruživanja u Slovensku zavezu izjavile su obe legije: da u granicama svojih mogućnosti žele da doprinesu pobedi pravde u sadanjem ratu; da žele slobodan slovenački narod u velikoj ujedinjenoj Sloveniji, u njenim istoriskim granicama; udruživanje Slovenaca sa svim Srbima, Hrvatima i Bugarima u veliku Jugoslaviju na federativnoj osnovi; čvrst savez sa braćom Rusima, Poljacima, Česima i Slovacima. U preporođenoj državi neka narod bira poredak koji će biti večiti čuvar njegove slobode. Veoma zanimljivo je tadanje gledanje ovih nacionalista na raspad Jugoslavije: »Imajući pred očima opštu vojnopolitičku situaciju, videći opasnost za Tursku i onda za Rusiju, vojni faktori su svesno žrtvovali Jugoslaviju da bi doprinela svojom žrtvom ideo za spas Evrope«.⁴⁹⁶ Misao, da je Jugoslavija time što je bila napadnuta i raspala se, stvarno spasla Rusiju, jer se Hitlerov napad na Sovjetski Savez morao baš usled napada na Jugoslaviju odložiti za nekoliko nedelja, nacionalisti su već tada i još više puta naglašavali. U jednom broju »Sloboda ali smrt« čestita se i rukovodstvu KPS: »Sa primerno pripremljenim podvigom, našim drugovima u oslobođilačkoj borbi uspelo je

⁴⁹⁵ Naprej zastava Slave br. 2, novembar 1941.

⁴⁹⁶ Sloboda ali smrt 12 IV 1942.

da spasu iz kandži okupatora svoju vatrenu i pregalačku saradnicu» (misli se na drugaricu Marjetu koju je spasla ljubljanska VOS iz bolnice gde se nalazila pod stražom). Ali, nešto im se kod OF ipak nije svidelo te u istom broju pišu: »Zato se danas čudimo parolama OF: Smrt fašizmu, smrt nacizmu itd. Nalazimo da u tim parolama nisu zahvaćeni suština i svrha naše borbe. U tim parolama postoji klica mogućnosti sporazuma sa našim neprijateljima u slučaju - promene njihovog režima. Nemci, Italijani, Austrijanci i Mađari jesu i uvek će ostati naši smrtni neprijatelji bilo da su fašisti, socijalisti, nacionalisti ili komunisti«. Nikakve sumnje, dakle, nema da su obe ove grupe povezali u Slovensku zavezu klasni interesi i njihov krajnji nacionalistički šovinizam koji pokazuju baš u ovoj svojoj poslednjoj izjavi.

d) Kontrarevolucionarna uloga slovenačkog klera

Može se reći da u prvim fazama NOB nije čitavo slovenačko sveštenstvo bilo na kontrarevolucionarnim pozicijama i da je naročito jedan njegov stariji deo iz unutrašnjosti čak i osuđivao kao pogibeljne prve početke Bele garde. Drugi deo je bio pasivan i neutralan, a samo se mali broj onog mlađeg sveštenstva koji je već izišao iz pokreta »mladčevstva« žurio da u unutrašnjosti osnuje Belu gardu. Isto se tako može tvrditi da je od pojave OF i partizanskog pokreta delatnost višeg klera i ljubljanskog biskupa Rožmana bila izrazito kontrarevolucionarna. U kojoj se meri kod biskupa Rožmana može govoriti o subjektivnoj i objektivnoj krivici povodom njegovog kontrarevolucionarnog delovanja i koliko bi se te krivice mogle odvojiti jedna od druge, sporednog je značaja u pogledu posledica koje je celokupno njegovo delovanje imalo po NOB. Isto je tako za pravilnu istorisku ocenu njegovog kontrarevolucionarnog rada potpuno nepotrebno uzimati u obzir činjenicu da katolički biskup ni u kom slučaju nije mogao saradivati u OF u kojoj je KP imala neopozivu rukovodeću ulogu, s obzirom na smisao papi-

nih cirkulara »Quadragesimo anno« in »Divini Redemptoris⁴⁹⁷« ili se pritom pozivati, naprimer, na sudbinu pariškog kardinala Verdijea koji je upočetku pozdravljaо saradnju katolika u Narodnom frontu, a kasnije, 1938 godine, na izričiti papin zahtev, morao ovu svoju pogrešku da ispravi. Na pitanje da li katolički biskup uopšte može saradivati sa OF, pravilan odgovor ne može biti da je to potpuno isključeno, već se može reći jedino to da je njegovo mesto tamo gde su mu i vernici. A o njima se zna da su u velikoj većini bili u OF. Jedna od presuđnih grešaka katoličke crkve bila je ta što je potcenila veličinu narodnog revolucionarnog procesa i ostala i kod nas, kao i u svim sličnim procesima u svetu, na strani buržoaske kontrarevolucije.

Početno držanje biskupa Rožmana i njegovog višeg klera prema italijanskim okupatorima još se ne može smatrati kao kontrarevolucionarno u pravom smislu reči, jer se donekle može čak i opravdati poznatim katoličkim aksiomom da je svaka vlast od boga. Ali njihov izdajnički put nastaje odmah sa prvim masovnjim nastupom OF i partizana; to se može uočiti naročito u potpomaganju i osnivanju kontrarevolucionarnih naoružanih jedinica Boraca i Stražara, pri čemu ne male zasluge imaju specijalni biskupovi izaslanici u unutrašnjosti. Pošto je organizovanje tih jedinica naišlo na teškoće jer je okupator, raspustio i sve klerikalne političke, kulturne i privredne organizacije, oni su se uspešno pomogli crkvenim organizacijama koje su ostale. Pored njih, biskup Rožman je već 1941 uveo naročite crkvene molitve »prvih devet petaka«. (Ovde je reč o kolektivnim molitvama koje je prvi uveo belgiski episkopat u toku Prvog svetskog rata. Molitve nalažu onima koji veruju određene verske obrede. Ovi se obavljaju u »prvih devet petaka« (svaki prvi petak u 9 meseci), a oslanjaju se na jezuitsku laž da će se svakom, ko u toku prvih devet petaka u mesecu uzastopno obavi određene verske molitve, ispuniti neka posebna želja.) Svrha uvođenja ove trgovine, koja ni u čemu

⁴⁹⁷ Papini cirkulari se uvek citiraju po prvim rečima kojima cirkular počinje.

nije zaostajala za poznatom srednjovekovnom trgovinom sa oproštajima grehova (indulgencija), bila je veoma pravidna: čitav slovenački narod treba da obavlja te molitve kolektivno i neka potom zaželi što i svako želi — kraj rata i mir. Ako bi slučajno došlo do mira kao tada u Belgiji, može se zamisliti koliko bi porastao prestiž katoličke crkve, a ako ne, kao što stvarno i nije, katolička crkva ima još uvek pripremljen odgovor — molitve nisu pravilno obavljene. Pored toga, biskup Rožman je ove molitve uveo i sa ciljem da pomoći njih postigne organizaciono i masovno posećivanje crkvi u kojima su se tada držali govorovi sa sadržajem koji nije teško pogoditi. Tako su ove molitve postajale iz meseca u mesec sve određenija forma propagande za kontrarevoluciju, a ova je, prema biskupovom ubedjenju, bila naročito potrebna u unutrašnjosti.

Zanimljivo je u koje se vreme ovaj ljubljanski biskup odlučio za propagandu takve vrste. Za njega je bila od značaja vanredna taktička opreznost koja se ispoljavala naročito u tome da zbog opštег poleta OF dugo nije davao nikakve zvanične izjave, mada ih je slovenački narod u svom velikom revolucionarnom poletu tražio. Te molitve »prvih petaka« uvodi biskup sredinom septembra 1941, dakle, baš onda kad se, s jedne strane, OF razvila već do takvih revolucionarnih oblika koji su tražili prve odluke SNOO, a sa druge, kad je slovenačka buržoazija prvi put postala svesna da se treba udružiti. To znači da je OF prestigla buržoaziju, a ova je na sve moguće načine, pa čak i pomoći crkve, pokušavala da nadoknadi propušteno vreme. Uvođenje tih molitava treba objektivno smatrati kao prvi, mada ne direktni, udarac po slovenačkom narodu, organizovanom u OF. »Slovenec«, naprimjer, donosi 16 novembra 1941 biskupov poziv na »veliku narodnu molitvu devet petaka, za pomirenje« u kome, pored ostalog, stoji: »Čitav slovenački narod neka se zbije oko tih molitava u jednu jedinu vrstu koja će biti ugodna božjem srcu«. Ako te reči shvatimo bar približno onako kako su bile napisane, mora nam postati jasno kako je SLS pomoći ove, doduše crkvene molitve, pokušavala da spase svoje duboko pale političke pozicije.

Rukovodstvo OF preduzelo je pravilne mere i pokušalo da privoli biskupa Rožmana bar na neutralnost, što se u početnoj fazi OF moglo učiniti. Ali, biskup je ostao na svom putu. Kad je bilo nužno da VOS preduzme izvršenje prvih likvidacija organizatora Bele garde, došao je drugi, mnogo otvoreniji, biskupov odgovor. Na prvu adventnu nedelju koja je 1941 godine bila 30 novembra, biskup je u ljubljanskoj Sabornoj crkvi kazao, pored ostalog, i ovo: »Danas čujem kako govore inače ozbiljni ljudi da ubistvo nije više zločin već junački podvig... Protiv takvog mišljenja стоји božje otkriće: ubistvo jeste i ostaje najveći greh«.⁴⁹⁸ Povodom toga ukazao bih i na sledeći interesantan momenat: »Slovenec« donosi ove biskupove reči tek posle mesec dana. Nije mi jasno otkud toliko čutanje zvaničnog organa SLS, ali sam ubedjen da »Slovenec« nije smeо ranije da doneše ove zvanične osude likvidacija koje je vršila VOS, i to zato što je ove biskupove reči tada osuđivala dosledno čitava poštena Ljubljana. Čak i u svešteničkim krugovima van biskupove većnice ova se biskupova osuda komentarisala otprilike ovako: ako biskup osuđuje te likvidacije, što ne osuđuje istovremeno i ubijanja i ubistva koja vrši okupator? Ne samo javno mnenje, već i borbena aktivnosti Ljubljane po direktivama Partije bila je tada, u doba plebiscitarnih akcija, tako snažna da se ni »Slovenec« nije usudio da doneše biskupove reči, mada je on prvi jasno napao OF pod perom slovenačkog autora 2 decembra 1941, još u okviru agitacije za molitve »prvih petaka«, ovim rečima: »Mada rat nije od našeg malog naroda iziskivao danak u krvi, mi ga već danas plaćamo zbog grehova onih Slovenaca koji su priglili bezbožnu nauku današnjeg vremena, a ona je u komunizmu i drugim naukama sadašnjice u svojoj suštini ustanak protiv Boga«.

Posle ovog svog drugog napada biskup Rožman se krajem 1941 i početkom 1942 godine priprema za treći udarac koji je izšao u vidu ilegalnog letka u kome se, pored ostalog, kaže: »Ko zaista voli svoj narod, neće učiniti ništa što narodu stvarno nanosi štetu... Pouzdani

⁴⁹⁸ Slovenec 21 XII 1941.

podaci dokazuju da su mnogi mladi ljudi, đaci i šegrti od 15 do 18 godina starosti bili pod lažnim izgovorima izmamljeni u brda, odakle nisu smeli da se vrate... Neki od njih bili su već uhvaćeni, a nekoliko ih je bilo ubijeno u borbi sa redovnom vojskom... Nagovarane su i žene da odu kod partizana u brda, a naročito studentkinje od kojih je bar jedna bila uhvaćena. Njihov je život neopisivo mučan, uništavaju se telesno i moralno. Da li je za oslobođenje naroda sve to potrebno? To niti je korisno, a još manje potrebno». Biskup zatim navodi koliku su materijalnu štetu napravili partizani u unutrašnjosti i pita: »Da li sve to štograd koristi oslobođenju? Da ta stvar nije tako žalosna i štetna po narod, čovek bi te postupke nazvao detinjarijama... Komunizam menja samo masku, ali suštinu ne.⁴⁹⁹ Kod ovih biskupovih reči treba uočiti tri momenta: prvo, odakle je dobio podatke, drugo, priznavanje legalnosti italijanskoj i nemačkoj vojsci, i treće, prvi put izrečenu ocenu o nepotrebnosti i štetnosti NOB. Ali ni ove biskupove reči, koje su širene hiljadama letaka, nisu pokolebale poverenje masa slovenačkog naroda u OF. Baš tih dana je biskup počeo da prima stotine rezolucija sa potpisima više hiljada katolika svih slojeva i poziva u kojima se njegove reči osuđuju kao izdajničke, iako OF nije propisala obrasce ovih rezolucija.

Mada je biskup Rožman javno osudio OF tek krajem 1941 i početkom 1942 godine, on je u potaji bio svakako mnogo aktivniji. Već sam naveo pomisao da je malo verovatno da bi Gracioli pristao na povlačenje Natlačena i Pucelja iz Konzulte samo zato što mu više nisu bili potrebni. Naglasio sam već da je posredi bila vrlo verovatno dalekosežna Graciolijeva i Natlačenova akcija da se postigne više pomoć blaže Graciolijeve taktike i odlaskom Natlačena u ilegalnost nego neposrednim vojnim pritiskom i javnim radom Natlačena u Konzulti. Zato mi izgleda veoma verovatno da je baš Gracioli prihvatio ponuđenu pomoć slovenačke buržoazije za kontrarevolucionarnu borbu protiv OF i slovenačkog naroda. Kad je

⁴⁹⁹ Saje, 222—224.

Natlačen otišao tako »u penziju«, počeo se češće pojavljivati u biskupiji, a zašto, nije teško pogoditi. On je tek sada otpočeo pravu delatnost uz pomoć biskupa Rožmana i veoma verovatno pod vrhovnom kontrolom Graciolija. Ako se ima na umu i to da je Natlačen istupio iz Konzulte gotovo u istom momentu kad je slovenačka buržoazija prvi put osetila potrebu za kontrarevolucionarnim udruživanjem, nije teško pogoditi da će ona baš u vezi sa biskupom Rožmanom imati pritom veoma značajnu ulogu i zadatak. Prema italijanskim podacima, ove se Natlačenove posete biskupu Rožmanu mogu u izvesnoj meri dobro rasvetliti. Iz raspisa koji je Roboti razaslao potčinjenim komandantima divizija 17 februara 1942,⁵⁰⁰ a koji je izradila italijanska vojna obaveštajna služba, može se saznati o ovim sastancima u biskupiji više detalja. Jedan se, naprimjer, održao 16 februara 1942. Roboti o njemu piše:

U Ljubljani su se juče kod biskupa sastali glavni predstavnici bivših partija (osim članova Konzulte, predsednika Ljubljanske opštine itd., koje još iz vremena Jugoslavije preziru zbog njihove pokvarenosti)⁵⁰¹ na konferenciju sa namerom da obrazuju neku vrstu odbora koji bi trebao da pomogne italijanskim vlastima u upravljanju okupiranom teritorijom... Nije još dobijen pristanak nacionalne partije... Voćstvo tog odbora koje bi trebalo da bude nekakvo predstavništvo slovenačkog stanovništva, preuzeo je biskup... Na konferenciji su bili sastavljeni neki uslovi koje bi trebalo predložiti italijanskim vlastima po pitanju saradnje, i to:⁵⁰² a) opozivanje sadašnjih članova Konzulte, predsednika Ljubljanske opštine i više drugih slovenačkih ličnosti; b) dozvola da se samostalno, putem legalnih sredstava, suzbija komunistička zarazna bolest, jer smatraju da je okupatorska vlast neaktivna i nesposobna; c) dozvola da se organizuje omladina; i d) da se izmeni dosadašnji policiski režim.

Možda ovaj Robotijev raspis nije potpuno tačan (u njemu je, naprimjer, netačno da je Soko obrazovan 1848).

⁵⁰⁰ AMNO, cit. Saje, op. cit. str. 277—278.

⁵⁰¹ Natlačen tada nije više bio u Konzulti, on je najverovatnije bio prisutan.

⁵⁰² Smisao: ako bi Italijani na te uslove pristali slovenačka bi buržoazija bila spremna da sarađuje sa njima u borbi protiv OF.

Pa, ipak bi se teško mogla osporiti verodostojnost nje-
govog sadržaja koji je približno taj da se kod biskupa odr-
žao nekakav sastanak pretstavnika svih slovenačkih bur-
žoaskih partija. Pošto Slovenska zaveza tada još nije bila
konačno oformljena, tom je sastanku pretsedavao biskup.
Od predloga koje je, navodno, slovenačka buržoazija
htela da stavi Italijanima kao uslov za saradnju, najve-
rovatniji mi izgleda predlog o formiranju legalne slove-
načke kontrarevolucionarne vojne formacije. Dotle je
stvar jasna. Iz daljih se dokumenata Robotijeve obave-
štajne službe vidi da je jednom, početkom marta 1942, u
biskupiji održana nova konferencija.⁵⁰³ Na njoj su precizi-
rane »osnovne pogreške koje je napravila italijanska ci-
vilna vlast u Pokrajini«. Prema raspoloživim podacima,
one su poslate neposredno u Rim, a ne preko visokog
komesara.⁵⁰⁴ Dalje, iz italijanskih se dokumenata vidi da
je posle tog sastanka u biskupiji salezijanac Blatnik zaista
odneo neki dokument državnom sekretaru u Vatikan. Ne
može se znati sigurno da li je sa te konferencije poslat
izveštaj kardinalu Maljoneu ili je to bio neki drugi izve-
štaj biskupske kurije koji sa prvim nema nikakve veze.
Ako prepostavimo da je Blatnik odneo Vatikanu izveštaj
sa te konferencije, po njemu je slovenačka buržoazija (ili
samo njen klerikalni deo) izveštavala vatikanskog držav-
nog sekretara o sledećim greškama koje su dotada napra-
vili Italijani u Sloveniji: 1) da su dozvolili pravo boravka
bivšim jugoslovenskim oficirima koji ne mogu ničim do-
kazati potrebu svog boravka u Ljubljani; 2) da su dali
dozvolu za boravak svim onim Slovencima koje su Nemci
proterali iz Gorenjskog i Štajerske; 3) da ni sada nisu
uveli legitimacije o pripadnosti, pomoću kojih bi se mogla
izvesti kontrola i proterati iz Ljubljane svi ljudi koji bar
pet godina ne žive u Ljubljani; 4) da još nisu zaplenjeni

⁵⁰³ U izveštaju od 10 III 1942 kazano je, doduše, da je u
pitanju nov sastanak SLS; AMNO; cit. Saje, op. c.t. str. 280—281.

⁵⁰⁴ Smisao je bio, dakle, taj da je ovaj izveštaj otisao u
Rim bez znanja Graciolija. U to nisam ubeđen jer u aktu Robo-
tijeve obaveštajne službe svakako će se zastupati teza njihovog
starešine da treba Gracioliju smanjiti nadležnost, jer je ne-
sposoban.

svi radioaparati; 5) oskudica italijanske propagande, špijunska delatnost nameštenika u svim državnim uredima, a naročito u policiji, kod PTT i na železnici. Te tačke trebale bi da budu sadržaj konferencije u biskupiji, ali one se moraju, naravno, uzeti samo kao rekonstrukcija italijanske obaveštajne službe. Tačan sadržaj ovog izveštaja saznaće se tek kad bude poznat original ili njegov originalni prepis. Ali, ako se pretpostavi da je pravi sadržaj u podacima italijanske obaveštajne službe tačan, postavlja se osnovno pitanje: zašto o tim greškama slovenačka buržoazija obaveštava Vatikan? Iz svega toga može se zaključiti sledeće: Iz sadržaja oba sastanka u biskupiji vidi se, prema podacima Robotijeve obaveštajne službe, da slovenačka buržoazija nudi Italijanima saradnju koju, međutim, general Roboti odbija. Pošto želi da na svaki način iznudi ovu saradnju, ona pokušava da to postigne pomoću Vatikana koji bi trebao da preduzme dalje korake. Pošto je iz drugih izvora poznato kako i zašto je Roboti odbijao ponuđenu ruku slovenačke buržoazije, a Gracioli, koji je najverovatnije bio za tu saradnju, nije imao više nikakve nadležnosti nad italijanskom vojskom, gornji je zaključak potpuno logičan. Međutim, osnovni nedostatak tog zaključka je taj što bazira na nedokazanoj pretpostavci da je izveštaj sa sednica u biskupiji zaista bio poslat u Vatikan.

Na izveštaju koji je komandant grenadira uputio uime obaveštajne službe Robotiju, ovaj je dopisao: »Odmah uputiti komandi armije i dobro podvući da se ona lično već više meseci raspituje o tim merama. Sad osećaju potrebu za njima čak i Slovenci!« U sprovodnom aktu kojim je Roboti poslao još istog dana (12 marta) izveštaj komandantu II armije na Sušak, kaže se, pored ostalog: »Prema daljim informacijama izgleda da su navedena pitanja predmet, odnosno deo zapečaćenog dokumenta koji je neki prelat, sa ovlašćenjem ljubljanskog biskupa, odneo u Rim; on je bio adresovan na NE (njegova eminencija) kardinalu Maljoneu«. Pošto je i Roboti naglašavao da samo naslućuje sadržaj pisma koje je upućeno papinom državnom sekretaru, svakako je teško dovesti u objektivnu uzročnu vezu uspehe tog pisma sa telegramom kojim je komandant II

armije, general Roata, naredio već 14 marta 1942 da Roboti u vremenu od 19 do 27 marta 1942 pohvata sve bivše aktivne oficire i podoficire u Ljubljanskoj pokrajini i da ih internira.⁵⁰⁵ Italijani su 26 marta pokupili i radioaparate,⁵⁰⁶ ali su ih ostavili u biskupiji i kod ostalih svojih saveznika.

Činjenica je da je slovenačka buržoazija, čiji je najsnazniji deo bio klerikalni, počela u toku februara i u prvoj polovini marta 1942 da napreže sve snage da bi kontrarevoluciju naoružala i da bi za to dobila od Italijana dozvolu i oružje. Za naoružanje kontrarevolucije zalažu se i liberali. Klasičan primer za to je industrijalac August Praprotnik koga je 20 februara 1942 na dramatičan način likvidirala VOS. O Praprotniku se kaže u jednom italijanskom dokumentu da je prilikom osnivanja Bele garde saradivao sa biskupom Rožmanom koji se sa ovim saglasio da Garda ne bude »previše ekstremna, a dovoljno nacionalistička«. Upravo na njegov potstrek izveo je navodno biskup Rožman u Ljubljanskoj pokrajini čak i nekakav plebiscit za Belu gardu koji, međutim, nije doneo zadovoljavajuće rezultate.⁵⁰⁷

Kad je biskup Rožman izgubio tako 20 februara svog važnog saradnika, on je doduše u javnosti čutao. Međutim, on se vrlo glasno pojavio kad je VOS likvidirala dva organizatora kontrarevolucije iz reda Boraca, jednog 16, a drugog 18 marta 1942. Prilikom prvog slučaja javio se samo »Slovenec«, u kome je 21 marta stajalo: »Pao je kao simbol borbe za slovenački univerzitet, kao simbol stogodišnjih tradicija slovenstva koje se u ovim teškim danima grčevito odupire prljavoj amoralnosti i bratoubilačkim strastima komunističkih istrebitelja koji hoće da iz podzemnih rovova antinacionalnih zločinačkih tipova unište i ovo seme slovenačkog naroda koje je iskrvarilo«. Drugog organizatora Bele garde sahranio je izuzetno biskup Rožman lično, koji je na grobu kazao: »Hvaljen budi, Gospode, za prvog mučenika što si ga blagoizvoleo dati našoj Katolič-

⁵⁰⁵ Internacije, Ljubljana 1946, 62.

⁵⁰⁶ Uradni list Visokega komisarijata Ljublj. pokrajine 1. IV 1942.

⁵⁰⁷ AMNO, TMG, fasc. 337—397.

koj akciji, jer si nam time dao zalog blagoslovljenog uspeha... Molimo te, ponovi i sada ono što si toliko puta učinio u istoriji svog kraljevstva da mučenička krv vatrenega apostola KA probudi sve brojnije i vatrenije redove mladih apostola koji će... biti spremni na sve žrtve i koji neće tražiti spas u nemoralnim zabludama bezbožnih vođa, već u tvojim zakonima«.⁵⁰⁸ Istog dana pročitana je po svim propovedaonicama Ljubljanske pokrajine biskupova poslanica u kojoj je, pored ostalog, stajalo: »Bratobubistvo je najveći greh... Svaki hrišćanin i svestan Slovenac mora takve zločine osuđivati kao greh pred Bogom i zločin pred narodom. U ovim gresima učestvuje svako ko ih odobrava i kakvom bilo podrškom doprinosi da se mogu vršiti.⁵⁰⁹ Tako je biskup svojim govorom na grobu i poslanicom prešao u pravu javnu ofanzivu protiv OF, računajući pritom da je došlo pogodno vreme. Interesantno je kako biskup počinje tu svoju ofanzivu. Pošto su njegova propoved prve adventne nedelje i okružnica koja se širila ilegalnim putem potpuno promašile svoj cilj, trebalo je za uspešan udarac novo i bolje oružje koje je biskup video u tome što će prosto svakog likvidiranog organizatora Bele garde proglašiti za mučenika Katoličke akcije i to u smislu katoličke dogme. Za istoriju NOB ovaj je novi biskupov manevar interesantan samo utoliko što dovoljno rečito pokazuje kakvih se krajnjih mera morao biskup prihvatići da bi iz slovenačkih narodnih masa spašao za kontrarevoluciju što se spasti moglo. Smatram da nisam daleko od istine ako tvrdim i to da je ovu novu ofanzivu biskup otpočeo uime one slovenačke kontrarevolucionarne buržoazije koja se u to vreme udružavala u Slovensku zavezu. Istovremeno su krajem marta 1942 OF javno napali i osudili »Slovenec« i »Jutro«. »Slovenec« kaže 29 marta 1942 da je OF osudio biskup, da je osuđuje i on kao organ javnog mnenja velikog dela Slovenaca i da je isto u jasnoj i nedvosmislenoj formi učinilo i »Jutro«. Na kraju »Slovenec« dodaje: »Niko od Slovenaca ne može se više izgovarati na neznanje, niko više ne može kori-

⁵⁰⁸ Slovenec 24 III 1942.

⁵⁰⁹ Isto

stiti narod kao izgovor za podupiranje ili pravdanje delatnosti OF... jer narod je preko svojih verskih pretstavnika i javnih listova dovoljno jasno osudio ovu delatnost».

Za još uspešniji udarac slovenačke buržoazije po NOB bila je svakako potrebna dozvola Italijana. Roboti je te ponude slovenačke buržoazije pravilno procenio i zato je njenu pomoć odbijao dok je to bilo moguće. On je računao ovako: kontrarevolucionarne namere slovenačke buržoazije da se obračuna sa OF svakako su iskrene i kao takve za Italijane korisne. Ali, slovenačka kontrarevolucija, naoružana italijanskim oružjem i italijanskom moralnom i materijalnom podrškom, pretstavlja, s druge strane, stalnu opasnost za Italijane, a do izražaja može doći naročito ako bi Italijani počeli da gube rat. Međutim, i pored Robotijeve predostrožnosti, slovenačka je buržoazija iznudila italijansko naoružanje. Početkom aprila 1942 podneo je dr Erlih Italijanima pretstavku koja je bila veoma dugačka⁵¹⁰ i u kojoj se kaže: »Kod službe bezbednosti mora da dođe do nekakve saradnje između italijanskih vlasti i Slovenaca... Izgleda apsolutno potrebno da italijanska vlast pruži Slovincima mogućnost samoodbrane u ovim formama: slovenački žandarmi i policajci neka prime opet oružje i sarađuju u službi bezbednosti koja bi trebala da bude pod voćtvom viših slovenačkih policiskih organa, a ove treba da postavi okupaciona vlast prema savetu vodećih ljudi ranije slovenačke uprave. Ako Slovinci treba da uspešno pomažu kod istrebljenja i uništavanja komunističke organizacije koju smatraju svojim najvećim narodnim i kulturnim zlom, potrebno je da im italijanske vlasti omoguće stvaranje autonomne službe bezbednosti u formi univerzitetske formacije, građanske straže i opštenarodne straže po selima. Sve te formacije neka stoje pod vojnom kontrolom, ali tako da nemaju nikakvo fašističko obeležje«.

Mada su u to vreme Italijani u Hrvatskoj i Bosni već sarađivali sa četnicima (MVAC), oni su u Sloveniji još uvek bili oprezni. Izgleda da je ta opreznost išla samo na račun Robotijeve mržnje prema slovenačkom narodu u

⁵¹⁰ Saje, 286—289.

celini. Konačno je nastupio i Natlačen sa memorandumom koji je za Duhove 1942 odneo u Rim biskup Rožman kad je putovao »ad limina«. U tom memorandumu⁵¹¹ Natlačen skreće pažnju Italijanima na fatalnu grešku koju su učinili time što su ljubljanskoj policiji i žandarmeriji u Podkrajini oduzeli čitavu službu bezbednosti. Dalje, da slovenačka štampa nema mogućnosti da se »sa prevratničkom ideologijom bori na način koji bi odgovarao našim prilikama i našim životnim uslovima«. I najzad, Natlačen kaže da bi jedini spas bio u tome ako bi se Slovencima dala legalna oružana organizacija za samoodbranu. Stvari su se još neko vreme odugovlačile dok najzad Roboti nije, sredinom juna 1942, pristao da se naoružanje slovenačke kontrarevolucije legalizuje.⁵¹²

d) Mihailovićevstvo u Sloveniji

Na ovom mestu neće biti govora o mihailovićevstvu kao jugoslovenskom problemu za vreme NOB, dakle, o onoj garnituri koja je imala zadatak da po svaku cenu održi jugoslovenski kontinuitet. U Sloveniji dolazi u obzir samo ono mihailovićevstvo koje je trebalo da deluje samostalno kao podružnica centrale, odnosno samo pokušaji da se ta podružnica uvede u Sloveniju. Na prvi pogled mihailovićevstvo u Sloveniji izgleda dosta zamršeno, ali ako se ima u vidu da je ovaj pokret raskrinkan ovde već kasne jeseni 1941 kao kontrarevolucionaran, neće biti mnogo teškoća oko njegove analize. Nedić i Ljotić bili su kvislinzi u pravom smislu reči, a Draža Mihailović sa svojom vojskom na Ravnoj Gori bio je upočetku eksponent jugoslovenske buržoazije i ona njena garnitura koja je ostala u domovini. Nema nikakve sumnje da bi Mihailović kao takav ostao »legendarni junak« mnogo duže da se sudbina nije poigrala sa njim i njegovim zadatkom na taj način što je baš na onoj prostoriji gde se on nalazio NOP stvorio tako rano prvu oslobođenu teritoriju u Jugosla-

⁵¹¹ Isti, 303—305.

⁵¹² Isti, 390.

viji. Tako je Mihailoviću već u letu 1941 pružena mogućnost da se bori na strani NOP. Ali, on na to po nalogu londonske vlade nije pristao, već se povezao sa okupatorima na kontrarevolucionarnoj, ali ne i kvislinškoj osnovi. Ali, pošto su ovo njegovo povezivanje i saradnja sa Nemcima u Prvoj ofanzivi protiv oslobođene teritorije bili otkriveni već kasne jeseni 1941 i o izdaji obavešteni svi jugoslovenski narodi, u Sloveniji je početkom zime 1941 bilo potpuno jasno sa kim OF ima posla kad nađe na nekoga koji se hvali, uzdiže ili hoće čak da se sakrije pod plaštom jugoslovenske vojske Draže Mihailovića koja je zbog povezivanja sa Nemcima prestala da postoji.

Već je rečeno da se za Mihailovića interesovala i slovenačka buržoazija i da je ostvarenje njenog udruživanja zbog Mihailovića bilo čak odlagano sve dok se klerikalna Slovenska legija nije disciplinovano potčinila naređenju iz Londona da ga primi za svog vrhovnog komandanta i tako napustila svoje separatističke težnje za samostalnom slovenačkom vojskom. Formiranje Glavačevog »Mladčevskog štajerskog bataljona« takođe je u tesnoj vezi sa saradjnjom pojedinih oficira bivše jugoslovenske vojske u Sloveniji koji su bili naklonjeni Mihailoviću. Ali to nije osnovni problem mihailovićevstva u Sloveniji. Ovde je bilo važno kuda će se okrenuti velika masa bivših jugoslovenskih oficira i podoficira koje Italijani upočetku nisu odveli u zarobljeništvo, već su ih pustili na miru do sredine marta 1942 kad su ih pod dosta sumnjivim okolnostima internirali. Za CK KPS bilo je svakako važno kako će se držati ova dosta jaka oficirska grupa koja je, pored ostalog, predstavljala priličan kapital vojnog znanja, a usled svog dosta pasivnog stava prema OF, i objektivno veoma opasnu rezervu slovenačke kontrarevolucije. Najzad se i ova velika grupa izdiferencirala u deo koji je bio naklonjen OF, deo koji je prema OF bio ravnodušan i deo koji joj je postajao sve više neprijateljski. O grupi koja je bila naklonjena OF već je bilo reči, a za ostale dve treba kazati da se sa njima desilo ono što se u istoriji zapravo veoma retko događa: prve vojne partizanske jedinice nastale su izvan i bez onih za koje su jugoslovenski

narodi žrtvovali ogromne sume i čiji su poziv i obećanje bili da brane svoju domovinu.

Da bi CK KPS raščistio pitanje Draže Mihailovića poslao je u jesen 1941, kao što je već rečeno, Avšića i Novaka na Ravnu Goru, a istovremeno je stiglo u Sloveniju i zvanično obaveštenje Vrhovnog štaba o Mihailovićevoj izdaji. Avšić se posle povratka odlučio za OF, a Novak za Mihailovića. On se februara 1942 ponova uputio Mihailoviću koji je razrešio Avšića dužnosti komandanta za Sloveniju i na njegovo mesto postavio Novaka. Tako je Novak pretstavljaо Mihailovićevu komandu u Sloveniji a, kao što je već izneto, udružena buržoazija priznala je Mihailovića za vrhovnog komandanta.

Grupa oficira koja se pridružila OF sklopila je sa rukovodstvom OF sledeći sporazum: 1) narodna vojska na slovenačkoj teritoriji sastoji se isključivo iz partizanskih četa i NZ, koje se već nalaze pod političkim i vojničkim rukovodstvom OF; 2) OF prima ili odbacuje oficira prema pouzdanosti; 3) primljeni oficiri dužni su da završe kurs o narodno-političkim pitanjima, ako to odredi OF.⁵¹³

Dopunom Temeljnih tačaka OF sa osmom i naročito sa devetom tačkom koja govori o izvorima i porastu NOV u Sloveniji, OF je definitivno pokazala šta misli o mihailovićevstvu u Sloveniji: svaka vojna formacija van NOV je izdajnička. Time je OF doslovno ubila svaku samostalnu mihailovićevsku formaciju koja je, ako je već htela da se formira ili postoji, morala da ide pod okrilje udružene slovenačke buržoazije i da se spoji bilo sa Belom ili, nešto kasnije, sa Plavom gardom.

⁵¹³ Zbornik VI/2 13, dok. 3.

ČETVRTI ODELJAK

PRIPREME ZA PROLEĆNI USTANAK 1942

1. Osvobodilna fronta zimi 1941/42 i u rano proleće 1942

Na Novu godinu 1942 OF je iznela pred slovenački narod devet Temeljnih tačaka o kojima je već bilo govorja. One sačinjavaju osnovni borbeni program OF za čitavo vreme NOB. Osim ovog svog konačnog programa, OF je uputila slovenačkom narodu i naročiti poziv na borbu i jedinstvo. Taj poziv tumači OF time da fašizam treba rušiti sopstvenim snagama i stoga »ne uljuljkivati se u pasivnom isčekivanju da će sloboda doći samo sa ruskim i savezničkim bajonetima«; jedinstvo svih slovenačkih borbenih snaga biće ranije ili kasnije uslov za uspešnu borbu.⁵¹⁴ Krajem 1941 i početkom 1942 godine bilo je svakom poštenom Slovencu jasno da su istinska pobeda, oslobođenje i победа Narodne revolucije mogućni samo pod voćtvom KP i u okviru OF. Kad su kasno ujesen 1941 počeli da stižu i u Sloveniju prvi glasovi o kontrarevolucionarnom delovanju Mihailovića, autoritet, masovnost i snaga OF bili su toliko jaki da je ona već posle kratkog vremena mogla da u političkom pogledu skine sa dnevnog reda ovo pitanje koje inače nije bilo prosto i moglo bi da nađe oslonca u redovima onih koji su bili doduše zdravi, ali kod kojih je jugoslovenski kontinuitet još bio suviše duboko ukorenjen. Drug Kidrič je 7 januara 1942 u izve-

⁵¹⁴ Osvobodilna fronta II, br. 1, poč. januara 1942.

štaju koji je uime CK KPS podneo CK KPJ o političkoj situaciji u Sloveniji kazao da je raskrinkavanje Mihailovića u Sloveniji bilo uspešno i da je voćstvo OF primilo sa terena 500 rezolucija u kojima se osuđuje rad Mihailovića. Dalje, drug Kidrič navodi da se doduše još mogu očekivati ispadni i najrazličitiji pokušaji slovenačke kontrarevolucije, ali Partija drži čvrsto u svojim rukama sve što je najvažnije za OF: teren, IOOF i štab.⁵¹⁵ Time je Partija kao vođa OF imala stvarno u rukama sve: narod, voćstvo revolucije i rukovodstvo vojske. Na ovom mestu moramo ukratko izneti i sadržaj pisma CK KPJ od 1 januara 1942 koje je upućeno CK KPS.⁵¹⁶ U pismu, u kome je iznet kratak pregled Prve neprijateljske ofanzive u Zapadnoj Srbiji i istaknuta potreba da Partiju treba ojačati politički i organizaciono, data je i kritika NOB u Sloveniji. Prvo, što CK KPJ kritikuje jeste da je partizanska vojska u Sloveniji još uvek premala da bi mogla »uspešno izvršiti zadatke koje ste dobili od Vrhovnog štaba: čišćenje terena, potiskivanje okupatora na osnovne saobraćajne arterije i njegovo razbijanje na tim arterijama, zadatke koji bi jedino pružali partizanima u Sloveniji čvrste oslonce«. Dalje se u pismu govori o novoj taktici koja je potrebna za razbijanje buržoaske reakcije koja se sve više učvršćuje. Ta nova taktika trebala je da u Sloveniji ukaže na to da je Partija politički i organizaciono sve jača i da se jasno istakne njena rukovodeća uloga u NOB. Tu novu taktiku treba pokazati i u daljem razvoju OF »ali unutar tog fronta treba učvrstiti jezgro radnika i siromašnih seljaka«. U pismu se dalje savetuje da treba izdiferencirati ljude na selu, popularisati stav Partije u pogledu prava slovenačkog naroda na samoopredelenje, uključujući i otcepljenje, zatim u pogledu potpunog oslanjanja slovenačkog naroda na SSSR, popularisati SSSR, uspehe socijalizma, sovjetsku demokratiju itd. Tu se zahteva još oštriji stav protiv velikosrpskih elemenata i klerikalne klike u Londonu, a naročito se traži učvršćenje rukovodeće uloge Partije u partizanskim odredima.

⁵¹⁵ Zbornik VI/2 13, dok. 3.

⁵¹⁶ Zbornik II/2 149—158, dok. 83.

Dalje se u pismu ističe da je potrebno »pojačati borbu za jedinstvo slovenačkih narodnih masa u oslobođilačkoj borbi protiv okupatora, pojačati OF kao borbeni organ slovenačke oslobođilačke borbe, ali treba imati jasno pred očima izdajničku ulogu reakcionarne buržoazije«. Pored toga se CK KPS ukazuje na sledeće greške koje su se činile u Sloveniji i to: prvo, na pogrešnu političku liniju rezolucije OF koja je objavljena u drugom broju lista »Osvobodilna fronta«. (Misli se na izjavu IOOF koja je izišla u drugom broju pomenutog časopisa početkom decembra 1941, a u kojoj je, između ostalog, rečeno da je OF »prirodni saradnik svih saveznika u borbi protiv nacizma i fašizma: Rusije, Velike Britanije, Sjedinjenih Američkih Država«.) U pismu se to kritikuje ovim rečima: »Nemoguće je da se naša Partija odriče činjenice da je ona za oslanjanje slovenačkog naroda na SSSR. Naprotiv, jasno je da treba naglasiti — kao što smo ranije uvek nagašavali (a što je naglašeno u prvom br. OF) — da je SSSR jedini spas slovenačkog naroda«. Dalje se za tu rezoluciju OF kaže da je ona »znatan korak unatrag, popuštanje reakcionarnim londonskim elementima, sedanje na rep malograđanskih elemenata«. Drugo, u pismu se kritikuju plebiscitarne akcije 1 decembra kao i popuštanje reakcionarnim i malograđanskim elementima, a treće, kritikuje se i nedovoljno popularisanje Partije, što u Sloveniji ne izlazi nikakav partiski organ i što se nedovoljno populariše SSSR.

U pismu se dalje kaže: »Ovi znaci su opasni. Ove greške treba brzo ispraviti, ako ne želite da vam londonska velikosrpsko-klerikalna klika ne izvuče voćstvo iz ruku. Nećete očuvati jedinstvo popuštanjem reakcionarnim elementima, nego najodlučnijom borbom protiv njih, njihovom izolacijom od narodnih masa. Danas je glavno: delovati u mašama koje su se okupile u OF, čuvati jedinstvo dole, raskrinkavajući razne protivnarodne elemente, iako se nalaze u OF. A vi, naprotiv, popuštanjem čuvate formalno jedinstvo u vrhovima OF, a gubite mase«.

Slično piše Vrhovni štab Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije 2. januara 1942 godine IOOF-u. U njemu se priznaju uspesi partizanskih četa u

Sloveniji, ali se naglašava njihov lagan razvoj. Potom se ukazuje na dve slabosti u razvoju partizanskog pokreta u Sloveniji: na neuspelu široku mobilizaciju za partizane usled koje su partizanske snage male i na činjenicu da bi se odbori OF morali pojavljivati »... ne samo kao organi političke borbe slovenačkog naroda, nego bi već danas morali jače nastupati kao oni organi koji će već sutra postati nosioci celokupne vlasti slovenačkog naroda; to znači: već danas bi morali osvajati sektor po sektor ove vlasti i takođe stvarati oružanu snagu za osvajanje te vlasti (partizani, Narodna zaštita)«.⁵¹⁷

CK KPJ piše ponovo CK KPS 10 januara 1942⁵¹⁸. Iz tog se pisma vidi da je CK KPS ponovo poslao CK KPJ svoju novu frontovsku literaturu, jer u pismu стоји да je pravilno »da se uporno borite za očuvanje širine OF i Vaša je politička linija u tom pogledu pravilna«. Ali CK KPJ upozorava na duplu opasnost koja se javlja u OF: prvo, na prikrivene neprijatelje koji pod demokratskim parolama glume prijateljstvo sa SSSR i drugo, na malogradansko-demokratsku stihiju koju donose u OF sa svih strana okupljeni intelektualci, na stihiju koja u pokretu OF guši njenu pravu revolucionarnu demokratičnost i briše ulogu proletarijata u NOB. U pismu se ponovo zahteva da CK KPS mora što ranije početi sa izdavanjem svog partiskog organa, jer je to danas još potrebnije zato »što treba preći od agitacije jedino na nacionalnooslobodilačkoj bazi za korak dalje ka agitaciji za učvršćenje saveza radnika i seljaka, naročito siromašnih seljaka ... ukratko, treba pripremiti tle za novu etapu naše borbe, u koju već stupamo brzim koracima i na kojoj treba ujediniti neposredno oko KP sve radeće mase«. U pogledu OF u pismu se naglašava isto ono na šta je već skrenuta pažnja u pismima od 1 i 2 januara 1942.

Iz oba pisma CK KPJ i pisma Vrhovnog štaba jasno se vidi da CK KPJ naročito ističe sledeće: 1. potrebu za većim popularisanjem Partije i isticanjem njene linije; 2. potrebu da rukovodeća uloga KP u OF bude i spolja

⁵¹⁷ Isto, 159—165, dok. 84.

⁵¹⁸ Zbornik VI/2 16—20, dok. 5.

vidna; 3. da terenski odbori OF na svom području počnu stvarno da predstavljaju organe nove narodne vlasti. Ali da bi se sve to moglo postići, CK KPJ insistira na tome da u Sloveniji treba povećati partizanske jedinice i otpočeti sa izvođenjem operativnog plana koji je za Sloveniju postavio Vrhovni štab i o kome smo već govorili.

Da vidimo još kako je CK KPS prema tim direktivama zasnivao svoj daljni rad. Kidrič je još u trećem broju časopisa »Osvobodilna fronta« od sredine januara 1942 pisao u duhu tih direktiva članak *Država v državi* gde ističe »...da su Slovenci stupili u prvu fazu svoje narodne revolucije« koja će se razvijati »...sve dotle dok ne budemo zbrisali sa naše zemlje poslednji trag tuđinskog jarma i dok naše narodno oslobođenje ne bude preraslo u socijalno oslobođenje slovenačkog radnog čoveka...«. Drug Kidrič iznosi tri osnovna zadatka kojih treba da smo svesni u početku naše Narodne revolucije: »1. Zaoštiti moramo oružanu borbu protiv okupatora...« 2. treba »sprečiti bivšim »vođama« i svim protivnarodnim elementima da bi ikada više dobili zaleđe među slovenačkim narodom, koga su danas potpuno izgubili«; i 3. slovenačka narodnooslobodilačka borba treba da se oslanja na narodnooslobodilačku borbu ostalih jugoslovenskih naroda.⁵¹⁹ Terenski odbori OF, NZ i partizanske jedinice, primili su 24 januara 1942 naređenje i uputstvo o suzbijanju kontrarevolucionarne propagande. Po tom naređenju svaku takvu prijavu literaturu treba odmah spaliti, a štamparije uništiti i onesposobiti za rad. Ako bi petokolonaši zvali u pomoć okupatora, bezobzirno upotrebiti oružje.⁵²⁰ Istog dana doneo je »Slovenski poročevalec« i pravilnik NZ.⁵²¹

Drug Kardelj, takođe, naglašava u pismu drugu Titu od 29 marta 1942, da je »OF stvarna vlast, a ne samo u propagandističkom smislu, i to vlast u samoj Ljubljani«. Drug Kardelj nastavlja: »Moguće je to postalo zbog neverovatne jednodušnosti naroda koja je sad — uprkos Bele garde — veća neko ikada, a i zbog stvarno pravilne političke linije ovdašnjih drugova«. OF izdaje različite dekrete

⁵¹⁹ Isto, 23 s, dok. 8.

⁵²⁰ Isto, 29 s, dok. 11.

⁵²¹ Isto, 30 s, dok. 12.

kojih se narodne mase pridržavaju. Porez OF u Ljubljanskoj pokrajini donosio je mesečno 300—700.000 lira prihoda. Ona je zabranila seču šume u korist Italijana ili prodaju kuća, zemlje itd. Zbog njene budnosti, Italijani nisu uspeli da uspostave još nikakve svoje fašističke organizacije: ni sindikalne, ni sportske, ni omladinske, ni studentske.⁵²²

Sa takvom vlašću, snagom i ugledom, OF je mogla sa punim autoritetom da izda i načelnu izjavu o odnosu OF kao celine prema religioznim osećanjima katolika. Izjava je u pravom smislu demokratska, te sadrži i sve one revolucionarne elemente koji su potpuno umesni kod uređivanja međusobnih odnosa opštесlovenačke političke i izvršne vlasti OF sa crkvom. Treba podvući da ta izjava, tačno u duhu Temeljnih tačaka, ne prelazi okvire NOB. Tako se OF u toj izjavi pravno i moralno obavezuje da će uvek i svugde poštovati verska osećanja katolika i dosledno dopuštati slobodno ispoljavanje hrišćanskog ubeđenja i praktično obavljanje verskih i crkvenih dužnosti. »Ali zato želimo da se, u skladu sa potrebama novog života, narodna katolička crkva u Sloveniji osloni na svoje sopstvene snage, te slobodno i potpuno iz njih crpe svoju životnu moć. Hrišćani i nehrišćani OF su uvereni da će se na taj način najbolje obezbediti sloboda verskog i crkvenog života kao i sloboda ispovedanja pogleda na svet uopšte«.⁵²³ U izjavi se, naprimjer, pored ostalog, uopšte ne podvlači odvajanje crkve od države — što je u okviru NOB bilo pravilno — već naglašava samo ono što se, usled sve većeg izdajstva višeg klera katoličke crkve u Sloveniji, elementarnom i revolucionarnom snagom rađalo u samim katoličkim narodnim masama; naime, da katolička crkva u Sloveniji treba da se osloni na svoje sopstvene snage. Ovaj revolucionarni zahtev narodnih masa, međutim, nije identičan sa starom tendencijom liberala — dalje od Rima, već je pravi, narodno-demokratski zahtev da se katolička crkva stavi na stranu onih zbog kojih je — prema svom ustavu — i stvorena, tj. na stranu većine,

⁵²² Isto, 68 s, dok. 34.

⁵²³ Slovenski poročevalec III, br. 7 od 14 II 1943.

a ne manjine svojih vernika. Tačno, je da ovaj narodni, revolucionarni zahtev pogađa katoličku crkvu u sarnu njenu srž, ali narodne mase sasvim sigurno nisu krive što katolička crkva ovaj njihov zahtev bar od Milanskog edikta naovamo nije više uzimala u obzir.⁵²⁴ U istoriji slovenačkog naroda su narodne mase postavile ovaj svoj zahtev prvi put za vreme NOB, pošto je reformacija u Sloveniji, tj. protestantizam, bila domen feudalne gospode. Ukoliko su ovakve zahteve postavljale slovenačke seljačke bune, oni su bili samo drugostepenog značaja. Ovom svojom izjavom OF ne postavlja neke samovoljne zahteve, ni svoje, a ni Partijine, već iznosi samo ono što su stvarno tražile narodne mase. A specifičnost svakog pravog revolucionarnog pokreta je upravo to da voćstvo osluškuje glas najširih narodnih masa.

Sledeća izjava, koja potiče iz istih osnova, a po svojoj materiji i formi pretstavlja zapravo već pravu odluku, je izjava IOOF da »slovenački narod i njegova OF neće priznavati kao važeće⁵²⁵ one ispite na Ljubljanskom univerzitetu za čije polaganje okupator traži prethodno stupanje u GUF. U isto vreme doneo je IOOF i odluku da će se, od 1 aprila 1942 do roka koji će on odrediti, ubirati *Zajam slobode* i koristiti za pomoć onima kojima su spaljeni domovi i ostalim žrtvama fašističkog nasilja.⁵²⁶ IOOF je 3 aprila 1942 doneo odluku koja je sa formalne i sadržajne strane daleko prevazišla sve ranije. Iz nje se u prvom redu vidi to da je OF stvarni gospodar na određenom delu slovenačkog zemljišta. To je odluka o konfiskaciji veleposeda koji su bili u rukama stranih velepo-

⁵²⁴ Po Milanskom ediktu priznala je 313 godine Rimska država katoličku crkvu i religiju kao ravnopravnu sa drugim crkvama i religijama. Otada pa nadalje katolička crkva dobija sve veće privilegije te se zato stavlja sve više u službu vladajućeg feudalnog poretku, a zato, s druge strane, napušta svoj prilično demokratičan organizacioni oblik. Pre tog edikta, kada je katolička crkva bila proganjana od Rimske države, imali su u njenoj organizaciji odlučujući uticaj vernici koji su čak birali i sveštenike, biskupe pa i samog papu.

⁵²⁵ Slov. por. 10, 9 III 1942.

⁵²⁶ Isto 13, 31 III 1942.

sednika, radi naknade štete koju prouzrokuju okupatori.⁵²⁷ Drug Kardelj navodi u već pomenutom pismu drugu Titu da je ona doneta iz dva razloga: »1.) kao represalije za popaljena sela i 2.) da vežemo seljake za OF i ekonomskim pitanjima, što je sada, kada su mobilizirali popove i crkve za divljačku hajku protiv nas, vanredno važno.«⁵²⁸ Odluka ima četiri člana. U prvom se kaže da se za naknadu štete koju pričinjavaju okupatori u Sloveniji, »konfiskuju, bez otštete i zajedno sa inventarom, veleposedi čiji su sopstvenici pripadnici okupatorskih naroda i oni slovenački veleposednici koji su pružali ili pružaju pomoć okupatorima prilikom ugnjetavanja slovenačkog naroda«; članom 2 terenski odbori OF su ovlašćeni da odmah nadoknade štetu, pričinjenu od okupatora, na taj način što će oduzeti potrebne predmete, kao građevinski materijal, stoku, plodove za ishranu, setvu itd., sa okolnih veleposeda, a uz pomoć NZ i partizanskih četa; član 3: predlog za potpunu konfiskaciju izvesnog veleposeda dužni su terenski odbori da podnesu redovnim putem, to jest preko rejonskih i okružnih odbora OF njenom Izvršnom odboru koji će doneti konačnu odluku po pitanju eksproprijacije i konfiskacije; član 4: odluke IOOF sprovešće nadležni terenski odbori.

Odluka je bila praktično izvodljiva samo na onom zemljištu koje su kontrolisale slovenačke partizanske snage, dakle, u Dolenjskom, oko Kočevja i u Notranjskom, i gde su Italijani uskoro posle Nove godine 1942 otpočeli sa sistematskim paljenjem svih onih sela koja su partizanima uspešno služila kao centri za ishranu. Drugo je pitanje da li se ova odluka može ubrojiti u one revolucionarne odluke koje spadaju u red agrarne reforme (zemlja onom koji je obrađuje, i to bez otštete!). Nema nikakve sumnje da je ova odluka revolucionarna, ali to ipak još nije ona o agrarnoj reformi u pravom smislu reči, koja je, kao što je poznato, doneta tek posle rata. Ona sadrži, međutim, dosta elemenata revolucionarne agrarne reforme, i to onih za koje je inicijativa opet došla sa samog terena (ako selo

⁵²⁷ Isto 14, 6 IV 1942. — Šnuderl, Dokumenti, 36.

⁵²⁸ Zbornik VI/2 69, dok. 34

izgori zašto se ne bi uzela drvena građa iz obližnje pilane Auersperga itd.). Prema toj odluci, terenski odbor OF, kao organ vlasti, sme sa obližnjeg veleposeda, samo da nadoknadi štetu koju je pričinio okupator, a konfiskaciju u celini može da izvrši samo IOOF. Kod eksproprijacije dolaze u obzir veleposedi koji su vlasništvo sopstvenika nemачke ili italijanske narodnosti (naprimer grof Auersperg) ili kolaboracionista, a svakako su izuzete crkvene, nadarbinske⁵²⁹ i manastirske zemlje — što će se videti kasnije u tački o oslobođenoj teritoriji. Mada u toj odluci nije ništa rečeno o eksproprijaciji zemljišta i njegovoj deobi seljacima, ipak se pod konfiskacijom mislilo i na to. Drug Kardelj u već pomenutom pismu drugu Titu izričito kaže da će se konfiskacija zemljišta vršiti u toku rata samo delimično, a tek posle rata zemlja će se i potpuno podeliti seljacima.⁵³⁰

Treba pomenuti još jednu odluku koja dokazuje vlast OF u Sloveniji. Kad je krajem aprila 1942 postalo i Italijanima jasno da se slovenački narod nalazi pred opštim narodnim ustankom, oni su upotrebili poslednje političko-upravno sredstvo i 24 aprila Gracioli i Roboti objavljaju da će streljati taoce. Ovom se njihovom odlukom predviđa da će — ako se posle 24 aprila desi još kakva likvidacija ili pokušaj likvidacije Italijana ili Slovenaca koji »na bilo koji način verno sarađuju sa vlastima i izvršavaju njihova naređenja« — 48 sati po učinjenom delu biti streljana na licu mesta »lica za koja je utvrđeno da su pristalice komunizma ili da potpomažu delovanje koje je protivno državnim vlastima«.⁵³¹ Treba naglasiti da je ovom odlukom ogromna većina slovenačkog stanovništva u Ljubljanskoj pokrajini bila proglašena za taoce. Smatram da je umereno skrenuti pažnju na to da smo ponekad skloni da ovo zaboravimo. Četiri dana posle toga, 28 aprila 1942, palo je pod udarom te odluke prvih 6 talaca kod Radohove

⁵²⁹ Nadarbina je vlasništvo parohije kojom upravlja paroh. To vlasništvo je ponegde u Sloveniji bilo prilično veliko (zemlja, šuma, vinogradi itd.).

⁵³⁰ Zbornik VI/2 69, dok. 34.

⁵³¹ Slovenec 25 IV 1942.

Vasi u Dolenjskom.⁵³² Gracioli i Roboti pooštrili su 6 maja 1942 sistem talaca tako da je sada za taoca postao pogodan svaki pošten Slovenac.⁵³³ Na italijansku odluku o taocima odgovorio je Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda 7 maja 1942 sledećom izjavom: 1) Za svakog ubijenog slovenačkog taoca partizanske će vlasti streljati isti broj ljudi iz redova onih na koje se oslanjaju italijanske okupatorske vlasti (oružana snaga, žandarmerija, činovništvo, domaći izdajnici). 2) Ako italijanske okupatorske vlasti budu streljale kao taoce i žene ili članove porodica slovenačkih oslobođilačkih boraca, partizanska će vlast uvesti iste postupke prema ženama i članovima porodica okupatorskih slugu. 3) Svi potčinjeni štabovi dobili su zadatak da uhapse i čuvaju kao taoce pripadnike italijanske okupatorske vlasti koji će biti streljani po načelu — glava za glavu.⁵³⁴ Italijani i Slovenska zaveza smatrali su upočetku da ova izjava nije ozbiljna i zato streljanje talaca nije prekinuto. Ali, Glavni štab je ostao pri svojoj odluci od maja te je 14. juna 1942 ponovo skrenuo Italijanima pažnju sličnom izjavom u kojoj je, pored ostalog, rečeno: »Kao što je poznato, specijalni odredi ubili su zadnjih dana dosta veliki broj italijanskih vojnih i civilnih okupatora kao odgovor na italijanske mere o streljanju talaca. Zbog velikih uspeha partizanskih jedinica prema italijanskoj okupatorskoj armiji, situacija se znatno izmenila i Glavni štab je sada u mogućnosti da primeni drugu vrstu represalija nego što su one koje se odvijaju po ulicama Ljubljane. U ruke partizana pada sve više italijanskih ratnih zarobljenika, a Glavni štab će ih tretirati kao ratne zarobljenike samo u slučaju ako italijanska vlast bude postupala na isti način sa slovenačkim narodom. Ako, međutim, Italijani ne prestanu sa streljanjem talaca, svaki će zarobljeni Italijan, bio on vojnik ili civilno lice i talac, biti streljan prema poznatom proglašu«.⁵³⁵ Time je IOOF odgovorio na italijansku odluku o taocima da ni to sredstvo neće Italijanima pomoći i da će se slovenački narod boriti sa još

⁵³² Isto 29 IV 1942. — Zbornik VI/2 420, dok. 164.

⁵³³ Slovenec 9 V 1942.

⁵³⁴ Šnuderl, Dokumenti, 42.

⁵³⁵ Prilog uz akta XI.C.d.A. br. 2/5535 od 19 VI 1942, AMNO.

većim junaštvom. »Vi ili mi — takva je naša parola. Uništavanje denuncijanata i izdajnika produžiće se sa punom doslednošću. Za ubijene slovenačke taoce streljaćemo i mi taoce«. U nastavku IOOF navodi da je Bela garda neposredno saodgovorna što su Italijani prihvatali ovakvo varvarsko sredstvo kao što je uzimanje talaca, jer su ih čitavo vreme potsticali na takav korak.⁵³⁶ Najzad je rukovodstvo OF pozvalo sve Slovence da u znak moralnog ogorčenja prekinu sa okupatorima svaku čovečnu vezu i da prema »katoličkim varvarima« svakom prilikom ispolje svoje najdublje prezrenje. Nacionalna čast mora sprečiti Slovence da uče italijanski jezik, pohađaju italijanske predbe, gledaju italijanske filmove i primaju bilo kakve funkcije, počasti ili odlikovanja.⁵³⁷

Tako prelazimo u onaj veliki period (maj, jun i prva polovina jula 1942) kad su Italijani postali u Ljubljanskoj pokrajini stvarno nemoćni. Veličina te činjenice, koju Roboti bezbroj puta priznaje, može se pravilno shvatiti tek ako se zna brojni odnos Slovenaca i tadanjih italijanskih oružanih snaga u Ljubljanskoj pokrajini. Prema statističkim podacima iz 1941 godine, u toj je Pokrajini bilo ukupno 336.279 stanovnika. Na žalost, zasada još nisu poznati podaci o tome koliko je u njoj bilo ukupno italijanske policije, svih vrsta milicije do naoružanih vatrogasaca, mašinovođa na lokomotivama itd. Međutim, poznat je broj italijanske vojske u Ljubljanskoj pokrajini i on je 1 marta 1942 iznosio 47.166 vojnika i oficira, i 3.603 na otsustvu, što ukupno iznosi 50.769 ljudi. To znači da je 1 marta 1942 u toj Pokrajini na približno 7 Slovenaca došao po 1 italijanski vojnik. Ako se ima na umu da je u junu stigla i nova italijanska divizija i ako se doda čitava milicija i policija, neće biti preterana tvrdnja da se jedan naoružani Italijan borio istovremeno sa četiri Slovenca, uključivši žene i decu. Smatram da treba upamtiti bar one italijanske snage koje su se nalazile 1 marta 1942 u Ljubljanskoj pokrajini i navodim ih detaljnije:

⁵³⁶ Slov. por. III, br. 17, 28 IV 1942.

⁵³⁷ Isto, br. 20, 19 V 1942.

SADRŽAJ	Oficiri		Vojnici i podoficiri	
	na licu	na otsustvu	na licu	na otsustvu
Štab XI korpusa	72	4	568	32
Divizija „Granatijeri di Sardenja“	536	33	14.238	744
Divizija „Izonco“	426	40	10.792	1.173
Graničari (GaF)	416	42	12.358	868
Ostala vojska	252	33	7.508	634 ⁵³⁸
Svega:	1.702	152	45.464	3.451

Pod čitavom tom i još većom italijanskom oružanom snagom nastala je, rasla i uvećala se moć i vlast OF, njena vojska i narodna vlast. To je klasičan primer šta je u stanju da učini pravilno vođen i jedinstven narod iako brojno tako mali. Prilikom godišnjice okupacije Ljubljane od strane Italijana, 11 aprila 1942, Roboti je kazao: »Nastavlja se borba prema preostalim oblicima balkanskog banditizma koji su preneti sa strane među ovaj civilizovan i čestit slovenački narod«.⁵³⁹ To su drukčije reči o slovenačkom narodu od onih koje je Roboti inače navikao da govori i piše, a te reči mu je ulio u glavu strah. Odluka štaba II armije od 19 aprila takođe je dokaz kako su Italijani počeli drugačije da gledaju na NOB jugoslovenskih naroda. U toj su odluci određene sledeće nagrade za zaplenjeno partizansko oružje: 100 lira za svaku pušku ili pištolj, 500 lira za puškomitrailjez i 1.000 lira za teški mitraljez.⁵⁴⁰

Iza svih ovih priznanja snage OF i njenih partizanskih odreda krije se, naravno, žarka želja Italijana da unište sve što je u ma kakvoj vezi sa narodnim ustankom koji se bližio. Dekret o taocima već je pomenut i on ima svoju istoriju. Poznato je kad ga je Roboti predložio. Gracioli i Roboti prvi put konkretnije govore o uvođe-

⁵³⁸ AVI, fasc. 21F.

⁵³⁹ AMNO

⁵⁴⁰ Isto

nju sistema talaca 8 aprila 1942, kad odlučuju da se izda letak u kome će se objaviti da će za svakog ubijenog Italijana biti streljano nekoliko uhapšenika.⁵⁴¹ Roboti piše konačno, 17 aprila 1942, Gracioliju da ima u rukama već priličan broj komunista, među kojima se nalazi i nekoliko »viših«, i čija je pripadnost OF nesumnjiva. Stoga predlaže da se odmah izda proglaš o streljanju talaca i kaže: »Tu nisu u pitanju taoci u vezi kojih bi se moglo doći na pomisao da je takva naša reakcija suviše slepa. U pitanju su ljudi koji pred našim sudovima zaslužuju najteže kazne i koji su čak i u zatvorima ili u internaciji u Gonarsu zagriženi neprijatelji Italije i režima«.⁵⁴²

Drug Kidrič⁵⁴³ navodi više momenata iz kojih se jasno vidi da se ovaj period može opravdano nazvati »OF — država u državi«. On naglašava kvantitativnu i kvalitativnu masovnost organizacije OF, čiji organi, od osnovnih terenskih odbora do Vrhovnog plenuma OF (SNOO), postaju sve više pravi organi nove narodne vlasti. Po čitavoj se Sloveniji vrše masovne sabotaže. Partizanske jedinice šire se u zadovoljavajućoj meri i postižu uspehe. Slovenci plaćaju Narodni porez, upisuju Zajam slobode itd. Za masovnu razgranatost OF u tom periodu značajno je: 1) OF je u svakom pogledu opštenarodni pokret koji je zahvatio i onaj deo slovenačke buržoazije koji se u vreme aprilskog sloma nije vezao za okupatora; 2) OF pretstavlja izrazito aktiviranje osnovnih narodnih masa slovenačkog naroda, masa radničke klase, seljaka, inteligencije, zanatlija, najrazličitijih srednjih slojeva i redova; 3) radnička klasa Slovenije ostaje osnovno borbeno jezgro slovenačkog narodnooslobodilačkog pokreta; 4) uprkos opštenarodnog značaja OF, u njoj ne prestaje delatnost klasne dinamike. Usled svesne discipline osnovnih narodnih masa, potivnarodna reakcija nema nikakvog opipljivog povoda za narodno izdajstvo, ali se iz dana u dan sve više plaši narodnooslobodilačkog i demokratskog aktiviranja radničke klase, seljačkih masa i inteligencije; 5)

⁵⁴¹ AVI, fasc. 17G.

⁵⁴² AVI, kut. 44.

⁵⁴³ Rukopis iz jeseni 1944.

moralno-političkom pritisku svenarodne oslobodilačke borbe priklučuje se i narodnooslobodilačka aktivnost VOS koja likvidira narodne izdajnike usred bela dana, spasava žrtve iz okupatorskih zatvora i tako sprečava širenje narodnog izdajstva; 6) slovenačka radna inteligencija se u NOB još tešnje vezuje sa radničkom klasom i seljačkim masama.

Pogledajmo još organizacionu strukturu OF kako je za taj period opisuje drug Kidrič. Na čelu OF je Vrhovni plenum. Članovi Plenuma su predstavnici pojedinih političkih grupa, a i drugih organizacija i društava, ujedinjenih u OF. Plenum je održavao sednice prosečno jedan put mesečno, a imao je svoj IOOF koji je »postao stvarno političko, organizaciono i operativno rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta«. Postiglo se to da su se sve grupe složile da IOOF ostanе onakav kakav je bio obrazovan prilikom osnivanja OF. Tako su se u IOOF nalazile i dalje samo t. zv. osnivačke grupe». Neposredno niži forumi bili su okružni odbori OF. Oni su imali, naročito u Ljubljani, takođe svoj plenum koji su obrazovali predstavnici društava i organizacija sa odgovarajućeg područja udruženih u OF. Niži forumi od njih bili su rejonski i terenski odbori. U ovim se odborima formalni koalicioni karakter već izgubio tako da su oni izrastali neposredno iz samih masa. Terenski odbor OF predstavljaо je u periodima masovnog poleta OF sve svesne Slovence na svom terenu (u selu, fabrici, ustanovi itd.) te je na taj način bio stvarni odbor masa. On je imao svoj uži krug funkcionera — sekretarijat. Pored terenskih odbora OF, postojali su ponegde i odbori Delavske enotnosti koji su predstavljali istovremeno i terenski odbor OF.

2. Porast slovenačkih partizanskih jedinica u rano proleće 1942 i njihove akcije

Rečeno je već da je krajem 1941 i početkom 1942 godine Glavni štab slovenačkih partizanskih odreda imao na raspolaganju Cankarev bataljon u Gorenjskom, 1 štajerski bataljon u Štajerskoj, 2 štajerski bataljon u Zapadnom

Dolenjskom i 3 partizanski (Krimski, Šercerov) bataljon u Notranjskom. U Primorskom se razvijala Pivška četa. Vezu između ovih jedinica i Glavnog štaba, koji se u to vreme nalazio još u Ljubljani, održavala su tri pokrajinska štaba: za Štajersku, Gorenjsko i Ljubljansku pokrajinu, koji su prestali sa radom kad su se formirali štabovi grupa odreda. Rano proleće 1942 pretstavlja vanredno zanimljiv period NOB u Sloveniji. U to se vreme može zapaziti izuzetna i uspešna delatnost CK KPS po već iznetim direktivama CK KPJ, koji tada teži naročito za tim da se mobilisu sve narodne snage za prolećni ustank, a uporedo sa tom političkom mobilizacijom raste i slovenačka narodnooslobodilačka vojska. Izuzetno oštra zima polagano je nestajala, a čim je prepreke, koja je u to vreme bila i velika i objektivna, nestalo, slovenačko je partizanstvo doživelo svoj prvi veliki polet. Razvoj i porast slovenačkih partizanskih jedinica u rano proleće 1942 godine bilo je veoma vidan po pojedinim slovenačkim pokrajinama.

Notranjsko. — Posle italijanske februarske ofanzive 3 partizanski (Krimski, Šercerov) bataljon podelio se još prve polovine februara 1942 na dva polubataljona koja su otišla na svoja nova područja. Jedan polubataljon (1 i 2 četa) krenuo je pored Sv. Vida nad Cerknicom preko Jeršića i Polšeča na Zavrh i odatle preko Bloške Planote i Hudog Vrha na Gorenje i Dolenje Poljane nad Ložkom Dolinom. Pošto su ovi krajevi dosta odvojeni od Ložke Doline, polubataljon je mogao da ostane tu do kraja februara 1942. Kad su Italijani počeli da ga uznemiravaju artiljerijom, povukao se za nekoliko kilometara od Poljana u šumu da se selo ne bi izlagalo artiljeriskom dejству, a uskoro zatim, početkom marta, premestio se na Oštri Vrh (tt 1121) na Travnoj Gori, gde se smestio u većoj šumskoj kući. Drugi polubataljon (3 i 4 četa) otišao je pored Rakitne na Gornji Ig, zatim na Zalu, pa na Mokrec i preko Krvavih Peči, gde se u blizini sela smestio u lovačkoj kući. Tu mu se 16 marta 1942 priključio i Pokrajinski štab za Ljubljansku pokrajinu. Dok je prvi polubataljon živeo u relativno mirnim uslovima, za drugi se to ne može

kazati. Desilo se, naime, nešto što je primoralo Italijane da preduzmu novu ofanzivu.

13 marta 1942 u 15.30 časova, dakle, usred bela dana, zaseda 3 čete 2 štajerskog bataljona napala je na glavnom drumu na Stehanu (k 463) kod Višnje Gore dva italijanska automobila u kojima se vozio šef italijanske vojne misije u Zagrebu, general Oksilia (Oxilia), sa svojom pratnjom, prilikom putovanja iz Zagreba u Rim. Zaseda je gađala već prvi automobil i ubila fašističkog majora i jednog karabinijera; drugi automobil, u kome se vozio general, bio je takođe napadnut ali je uspeo da se povuče natrag u Višnju Goru.⁵⁴⁴ Da je partizanska zaseda potpuno uspela u svom zadatku to bi svakako značilo veliki udarac. Ovaj je događaj naveo Robotiju da odmah sledećeg dana izda naređenje o početku novih ofanzivnih dejstava protiv partizanskih centara.⁵⁴⁵ U tome ga je podržao i general Roata koji mu je 15 marta 1942 poslao sledeći telegram: »Usled napada kod Višnje Gore na dva automobila kraljevske misije u Zagrebu, Duće određuje da se preduzmu odmah energičnije i egzemplarne ofanzivne operacije. Naredujem da posle tih operacija očistite detaljno još Ljubljani i druge centre«.⁵⁴⁶

Roboti je odmah pripremio veliku ofanzivu prema Mokrecu i već su 16 marta Italijani počeli sa velikim manevrom opkoljavanja na prostoriji Golo — Hudi Rogatec — Bloška Planota — Loški Potok. Pošto 16 i 17 marta 1942 Italijani nisu u tom opkoljavanju naišli na partizane, mogao se obruč oko Mokreca brzo spojiti, a već je 17 marta izdata zapovest da se detaljno pretraži sam Mokrec. Glavni komandant, pukovnik Dal Negro, komandant 1 puka divizije »Granatieri di Sardenja«, imao je za preduzimanje ofanzive na raspolaaganju 3 bataljon svog puka, pokretnu grupu 2 puka iste divizije (dve streljačke čete, dva voda mitraljeza, dva voda minobacača 81 mm, dva voda topova 65/17, dva voda topova 121 čete 47/32), dve čete 2 bataljona graničara XXI sektora, dve

⁵⁴⁴ Zbornik VI/2 54 (dok. 27), 392 (dok. 148).

⁵⁴⁵ AMNO

⁵⁴⁶ Isto

čete 3 bataljona crnih košulja i dve čete 4 bataljona crnih košulja. Ovim je snagama Dal Negro preuzeo 18 marta rano izjutra napad na Mokrec, koji je trajao tri dana. To je veoma interesantan napad o kome postoje dobri partizanski i italijanski podaci. Drug Tone Vidmar u knjizi *Spomini na partizanska leta*⁵⁴⁷ piše da su 18 marta Italijani napali Mokrec sa oko 8.000 vojnika, dok je bilo svega 45 partizana koji su se povukli prema Kravoj Peći u Išku i dalje preko Bloške Planote na Travnu Goru. Polubataljon se, dakle, prema svojoj uobičajenoj partizanskoj taktici, izvukao iz obruča i vešt umakao Italijanima. Drug Vidmar pravilno kaže da su Italijani zatim napadali prazan Mokrec još tri dana i piše: »Ante Novak je pomoću megafona doveo Italijane u potpunu zabunu. Preko megafona je izdavao naređenja brigadama, bataljonima itd., mada nas je bilo samo 45. Italijani su bili ubedeni da je na Mokreku najmanje 3.000 partizana... Zbog besa popalili su tada Golo, Škrilje, Zapotok, Krvavu Peč i Visoko«. Komandant te divizije izvestio je 19 marta, dakle, u toku ofanzive na neposednuti Mokrec, da se ofanziva teško odvija zbog pošumljenosti zemljišta i snega i da je u blizini lovačke kuće došlo do sukoba s partizanima u kome je pao jedan partizan i jedan Italijan a prema partizanskim izvorima bio je ranjen jedan partizan i pao jedan Italijan. Zato su Italijani zapalili lovačku kuću i nekoliko sela, i zatvorili sve muškarce.⁵⁴⁸ Oni su pretražili čitav Mokrec, a 21 marta su prešli na liniju Malinjek (k 1042) — Grič — Ustje — Iška i time završili ovu ofanzivu. Kao što je već rečeno, Italijani su u ovoj ofanzivi popalili sve što se moglo zapaliti. I to se odigralo tačno u ono vreme kad se biskup Rožman na ljubljanskom groblju pored groba ubijenog belogardiste zahvaljvao bogu što je poklonio Katoličkoj akciji prvog mučenika. U tom je momentu pratrna na sahrani mogla lako da posmatra kako gore sela i zaseoci pod Mokrecom.

Kad je Roboti završio ofanzivu na Mokrec, morao je da te iste snage najhitnije prebaci na nov sektor na

⁵⁴⁷ L. I., str. 17.

⁵⁴⁸ Zbornik VI/2 393, dok. 149.

suprotnoj strani (Molnik — Pogled — Lipoglav) gde je 2 štajerski bataljon u borbama u blizini Lipoglava ubio nekoliko fašista.⁵⁴⁹ Biskupove reči na groblju i spaljivanje sela neverovatno su uzbudili Ljubljani, tako da su se čak i Gracioli i slovenačka buržoazija uplašili. Gracioli je zamerio Robotiju što mokrečka ofanziva nije uspela i što su spaljena sela, a general mu je 23 marta odgovorio i, pored ostalog, napisao sledeće: »Zato sam i dalje uveren da je sprovođenje linije blagog ophodenja, na kojoj želi politička vlast da nastoji, i u sadašnjem položaju kočnica aktivnosti ove komande i da je u suprotnosti sa okružnicom 3 C od 1 t. m.«⁵⁵⁰ Gracioli na ovo pismo nije odgovorio Robotiju, ali je 24 marta uputio Glavnoj upravi javne bezbednosti Ministarstva unutrašnjih poslova u Rimu opširan izveštaj o političkoj situaciji u Sloveniji, u kome kaže:

1) Sistem koji primenjuju vojne vlasti u cilju kažnjanja nenaoružanog seoskog stanovništva paljenjem sela, masovnim hapšenjima sposobnih ljudi i krađom celokupne pokretne imovine, a da se u većini slučajeva nema nikakvih pozitivnih dokaza o krivici samog stanovišta, dao je i davaće sledeće rezultate: a) Svi mladi ljudi teže da napuste sela i, da bi izbegli hapšenje i interniranje ili streljanje, sklanjaju se po šumama, gde mogu postati elementi koji će biti spremni, hteli ili ne hteli, da se uključe u ustaničke grupe. b) Stanovništvo koje smatra da je nepravedno kažnjeno, postaje potpuno neprijateljski raspoloženo prema nama i pita se zašto vojne jedinice ne pokušavaju da unište oružane ustaničke grupe, već kažnjavaju stanovništvo.

2) Deputacije viđenih ljudi iz mesta gde vojne vlasti povlače svoje garnizone, uporno traže da mesta i dalje ostanu pod njihovom zaštitom, preklinjući da ih ne ostavljamo na milost i nemilost oružanih komunističkih grupa protiv kojih nemaju sredstava da se brane, a posle trpe od naših represalija. Ovim se jasno ukazuje da samo stanovništvo nema ništa zajedničkog sa ustanicima, jer bi

⁵⁴⁹ AVI, fasc. 3C.

⁵⁵⁰ AVI, fasc. 34A.

u tom slučaju sa zadovoljstvom gledalo povlačenje naših vojnih garnizona (Gracioli tačno navodi podatke za viđenje ličnosti, tj. za kontrarevolucionarne prvake sela: paroha, trgovca i gostioničara; stanovništvo svih sela bilo je, svakako, na strani OF, ali se istovremeno plašilo represalija od strane Italijana, koje je Gracioli pravilno opisao).

3) Gracioli neosporno želi da sarađuje sa vojnim vlastima, ali je primoran da istakne da komanda II armije izdaje naređenja i postupa u Ljubljanskoj pokrajini kao da ima vlast generalnog guvernera, zaboravljujući da ovde postoji jedna politička vlast koja ima sva prava jedne vlade. Dalje, Gracioli kaže: »Ali, i pored toga, postoji činjenica da metodi koje primenjuju vojne vlasti pokazuju potpuno nepoznavanje situacije u ovoj Pokrajini kao i potpuno pomanjkanje svakog političkog shvatanja«. Gracioli ponovo skreće pažnju Rimu da zaštitu javnog reda u ovoj provinciji treba vršiti na sledeći način: stalnim nadgledanjem granica, održavanjem garnizona koji već postoje u centrima Pokrajine, gonjenjem oružanih snaga za koje sada proizilazi da ne prelaze ukupnu jačinu od 500 ljudi, uništenjem istih grupa putem čišćenja, ne čekajući da se reaguje samo u slučaju njihovog napada. Treba voditi bezobziran gerilski rat, tj. boriti se protiv ustanika njihovim vlastitim sistemom.

4) Vojna vlast je nastojala da potpuno preuzme na sebe zaštitu javnog reda u Pokrajini. Ali može se dokazati da se, od dana kada je preuzela tu zaštitu, situacija pogoršala zbog metoda koji je primenjivala i sve će se više pogoršavati ako i dalje bude nastavila da ponavlja svoje greške.⁵⁵¹

Kakav je uspeh imalo to pismo može se samo nagnati. Za nas je na ovom mestu važna činjenica da se polubataljon iz Mokreca već 18 marta 1942 srećno probio iz italijanskog obruča i 19 marta spojio na Travnoj Gori sa drugim polubataljom. Tako je Šercerov bataljon opet bio prikupljen. Sa mokrečkim partizanima povukao se i pokrajinski štab u Ljubljansku pokrajinu, a 22 marta je

⁵⁵¹ Zbornik VI/2 393—395, dok. 150.

izvršena reorganizacija bataljona, prema kojoj je sad imao tri čete: 1 četa 19, 2 četa (Loška) 12 i 3 četa (Borovniška) 12 boraca. Osim toga, bataljon je imao još Proleterski udarni vod, Minerski vod i ⁵⁵² Primorsku grupu koja je trebala da što pre krene u Primorsko. Od bataljona se najpre odvojila 1 četa koja je oko 25 marta otišla sa pokrajinskim štabom u okolinu Kočevja najpre kod Sv. Lenarta (tt 794) nad Gotenicom, a odatle uskoro na Koče i dalje na Fridrihštajn (k 791) nad Kočevjem, gde se nastanila u lovačkoj kući južno od k 1022. Tako je ova četa Šercerovog bataljona sačinjavala jezgro budućeg Južnodolenjskog bataljona koji je posle formiranja Notranjskog odreda dobio ime 2 bataljon Notranjskog odreda ili Kočevski bataljon. ⁵⁵³ Na Fridrihštajnu je bataljon bio već 10 aprila 1942 napadnut i u toj borbi (sami Italijani to priznaju) Italijani su imali 3 teško ranjena. ⁵⁵⁴ Još istog dana su se partizani povukli na Prežu gde se počeo formirati Južnodolenjski bataljon. Priliv novih partizana bio je tako snažan da je bataljon ubrzo narastao na preko 100 boraca. On je formalno osnovan 16 aprila 1942 i prilikom formiranja imao je četiri čete. Tri čete su mu se nalazile na sektoru između Goteničkog Snežnika (tt 1289) i linije Kočevje — Mozelj — Kupa, a jedna se četa premestila na područje Kočevskog Roga (tt 1100). ⁵⁵⁵

Značaj zadržavanja novog, Južnodolenjskog bataljona, na tom sektoru je i u tome što je već 15 aprila uspostavio vezu sa hrvatskim partizanima Primorsko-goranskog odreda i tako je na Belici (k 798) došlo do prvog, a 19 aprila kod Grbajela do drugog sastanka između slovenačkih i hrvatskih partizana. Taj je drugi sastanak trajao dva dana i na njemu su razmatrana razna pitanja i izmenjena dotadanja iskustva iz NOB, a naročito pitanje stvaranja slobodne teritorije. Izrađen je bio plan sadejstva hrvatskih partizanskih jedinica koje su se nalazile na desnoj obali Kupe sa Južnodolenjskim bataljonom. ⁵⁵⁶

⁵⁵² Podaci puk. Klanjšeka.

⁵⁵³ Zbornik VI/2 99, prim. 2, dok. 45.

⁵⁵⁴ AVI, fasc. 21 O.

⁵⁵⁵ Zbornik VI/2 131, prim. 2, dok. 54.

⁵⁵⁶ Isto, 131 s, prim. 4, dok. 54.

O sastanku kod Grbajela izvestio je 29 aprila komandant V hrvatske operativne zone Glavni štab Hrvatske i iz tog se izveštaja vidi da je od strane Hrvata na sastanku učestvovao štab 3 bataljona V operativne zone.⁵⁵⁷ CK KPH izvestio je 5 maja o tom sastanku CK KPJ i u tom izveštaju, pored ostalog, stoji: »Od strane Slovenaca bio je prisutan komesar Treće grupe slovenskih partizanskih odreda drug Primož Tratnik (Kobal)⁵⁵⁸..., zamenik komandanta iste grupe drug Jože Jerin⁵⁵⁹ i politkom Dolenskog bataljona drug Ante Novak. Uspostavljena je stalna veza, štaviše i azbuka (s lampama) za sporazujevanje preko Kupe. Čim dobijemo konkretne podatke o tom sastanku odmah ćemo vas obavijestiti. Zasada tek toliko, da se pristupilo organizaciji zajedničkih akcija. Drugovi iz Primorsko-goranskog štaba izjavljuju da je disciplina i borbenost kod slovenačkih partizana odlična...«.⁵⁶⁰ CK KPS činio se taj sastanak i kasnija slovenačko-hrvatska vojna akcija koja je 1 maja 1942 dovela do oslobođenja Broda na Kupi toliko značajnim da su IOOF i Glavni štab izdali 15 maja naročito obaveštenje u kome se kaže da je uspostavljena veza sa hrvatskim partizanskim jedinicama. »Na Kupi su se razvile manifestacije slovenačko-hrvatskog bratstva i zajedničke borbe protiv okupatora i njihovih saradnika«.⁵⁶¹

Štab za Ljubljansku pokrajinu je na Stružnici nad Kupom izradio 22 aprila 1942 »Opšte upute o oslobođenju teritorije« i odasla ih kao strogo poverljive svim odredskim i bataljonskim štabovima u Ljubljanskoj pokrajini. U uvodu tih uputa istaknuto je da su izrađeni na iskustvima drugova iz Hrvatske i da je osnovni strategiski cilj partizanskih četa u Sloveniji u tom razdoblju »postepeno oslobođenje slovenačke teritorije ispod okupatorovog jarma«. Zato u njima i стоји sledeće: 1. — Oslobođenje teritorije. — Suština borbe kako za oslobođenje tako i za odbranu oslobođene teritorije jeste neprekidna

⁵⁵⁷ AVI, arhiv Vrhovnog štaba, kut. 1474.

⁵⁵⁸ Aleš Bebler

⁵⁵⁹ Ivan Jakić

⁵⁶⁰ Zbornik VI/2 220, dok. 84.

⁵⁶¹ Slov. por. III, br. 20, 19 V 1942.

partizanska ofanziva koja prisiljava neprijatelja na defanzivu. Neposredna priprema za oslobođenje teritorije su napadi na slabija uporišta, ali ne samo zato da se na taj način dođe do novog oružja, nego i da »prisilimo okupatora da ta uporišta likvidira za uvek i koncentriše svoje snage u veće garnizone«. U tom pogledu su u Dolenjskom već postignuti prvi uspesi, gde neprijatelj već likvidira manja karabinijska i pogranična uporišta te tako sam čisti teren. Tako je preostalo još samo da se krajevi, gde neprijatelj nema ili ima samo male posade, izoluju i zaposednu od partizana. — 2. Odbrana oslobođene teritorije. — Bilo bi u protivrečnosti sa partizanskom takтиком ako bismo svaku oslobođenu teritoriju hteli da branimo po svaku cenu. Ipak je potrebno oslobođiti i takve krajeve za koje se već unapred zna da ih neće biti moguće održati. »Čak i kratkotrajna narodna vlast u nekom kraju od velike je važnosti za ubrzanje narodno-revolucionarnog ustanka slovenačkog naroda«.

I, najzad, u uputima se ukazuje na dva metoda za odbranu oslobođene teritorije: prvi je ofanzivnost partizanskih jedinica van oslobođene teritorije, a drugi, neposredna odbrana oslobođene teritorije, ali ne na stalnim položajima.⁵⁶²

Štab Južnodolenjskog bataljona, koji je od 20 aprila postao štab 2 bataljona Notranjskog odreda ili Kočevskog bataljona, izradio je na osnovu ovih uputa detaljan plan za oslobođenje Kočevskog (područja od Kočevja do r. Kupe). U njemu se predviđalo, prvo, kidanje svih telefonskih i telegrafskih veza, zatim drumova i, konačno, napadi na pojedine italijanske posade. Sve je to trebalo izvršiti u roku od pet dana, od 24 do 29 aprila. Za izvršenje tih zadataka obrazovano je pet borbenih patrola sa kojima je trebalo da sarađuje NZ i stanovništvo. Vrhunac celokupne akcije trebao je da bude jednovremenih prepada na jedanaest manjih italijanskih garnizona u toku 1. maja 1942 i paljenje vatri na svim okolnim brdima 30 aprila uveče. Ako se ima na umu Robotijev »Plan Primavera«, kao priprema za defanzivu u očeki-

⁵⁶² Dnevnik Primoža Tratnika-Beblera, orig. AMNO.

vaju narodnog ustanka u Sloveniji, ovaj plan štaba Kočevskog bataljona, pri čijem stvaranju nisu bili poznati Robotijevi planovi, bio je upravo genijalno sastavljen.

Zbog partizanskog napada na Banju Loku 23 aprila 1942 u kome su Italijani imali 4 mrtva, 7 teško, 2 lako ranjena i 4 nestala,⁵⁶³ kao i zato što su saznali da je došlo do sastanka između slovenačkih i hrvatskih partizana i do organizacije sadejstva u njihovim daljim akcijama, Italijani su preduzeli ofanzivu na sektor Kočevskog bataljona. Oni su 25 aprila 1942 izveli veći napad na Stružnicu. Svoje snage doveli su iz Kočevja na oko 50 kamiona koje su prazne vratili natrag u Kočevje. Partizanske jedinice javile su štabu da su se Italijani vratili i zato je glavnina bataljona bila 25 aprila na Stružnici iznenađena napadom. Ali, italijanski se napad na Stružnicu desio u isto vreme kad su počele akcije pet borbenih patrola koje su nezavisno od italijanskog napada i uz pomoć NZ i stanovništva uspešno izvodile svoj borbeni plan, o kome je već bilo govora. Italijani su posle trodnevnih borbi uspeli da potisnu glavninu bataljona sa Stružnice na Medvedjek između s. Trave i s. Gotenice. Ali, pošto su borbene patrole bataljona produžavale sa planskim izvođenjem svojih akcija, Italijani su smatrali da je počeo ustanak i zato su po sopstvenoj inicijativi otpočeli da povlače svoja istaknutija uporišta i 28 aprila, kad su u svojoj ofanzivi protiv glavnine bataljona, dostigli liniju Rakitnica—Štalcarji, prekinuli i tu ofanzivu⁵⁶⁴ Tako je u Kočevskom počela krajem aprila 1942 da raste oslobođena teritorija kao rezultat vešto zamišljenog partizanskog plana i Robotijeve »Primavere«.

Sercerov bataljon je ostao na Travnoj Gori još u toku prve trećine aprila 1942. Od jedinica koje su mu ostale, Proleterski udarni vod, ili leteća partizanska patrola, krenuo je odmah na krstarenje po široj okolini od Loške Doline do Ljubljanskog Barja i po Barju. Na jednom takvom krstarenju ta je patrola naišla na *Rakešku četu*, sastavljenu od boraca mobilisanih u Rakeku, koji su

⁵⁶³ AMNO

⁵⁶⁴ Zbornik VI/2 221 s, prim. 1, dok. 85.

do 20 marta 1942 postepeno dolazila na teren. Rakeška četa je logorovala prvo na Racnoj Gori, zatim na Smrekovcu nad Ložom, u Otrobovcu, nad Lazama i na Križnoj Gori.⁵⁶⁵ Patrola je dovela Rakešku četu u sastav Šercerovog bataljona gde je postala njegova 3 četa. Minerski vod je otišao na teren između Ortneka i Velikih Lašča radi rušenja kočevske železnice. Duže vreme zadržavao se u s. Maršičima nad Ortnekom, odakle je odlazio noću na rušenje i miniranje pruge. Na način koji ni do danas nije razjašnjen, Italijani iz Velikih Lašča saznali su gde se zadržavaju partizani te su 1 aprila rano izjutra opkolili selo. Partizani su bili obavešteni od seljaka da je Italijanima poznato gde se ovi nalaze, usled čega su nameravali da se istog jutra premeste u senjak izvan sela. To su i učinili možda samo pet minuta pre nego što su Italijani opkolili selo. Partizani još nisu stigli ni do senjaka kad su primetili Italijane i napali jedan njihov deo, dok je ovaj okružavao selo. Uspeh je bio iznenadjujuće velik. Ubijena su 4 fašista, a 6 ih je ranjeno.⁵⁶⁶ Napad je faštiste toliko zbulio da su posle prvih partizanskih pucnjeva počeli da se međusobno gadaju, što je utvrdila i njihova službena komisija.

Sredinom aprila otišla je Rakeška četa iz sastava Šercerovog bataljona na sektor Loški Potok — Prezid — Čabar — leva obala r. Čabranke. Četa je ubrzo jako narasla, a 19 aprila 1942 postigla je jednu od najznačajnijih pobeda u tom periodu (na drumu Prezid — Čabar kod Majera (k. 901) njenih 9 partizana napalo je iz zasede 4 italijanska kamiona i ubilo mnogo Italijana). Prema partizanskim podacima, Italijani su imali 134 mrtva,⁵⁶⁷ a prema italijanskim, 25 mrtvih i 28 ranjenih.⁵⁶⁸ Ova velika победа bila je značajna naročito zato što je stanovništvo počelo da se priključuje partizanima i četa je, prema podacima iz partizanskog dnevnika koji je vođen u ono vreme, narasla još stog dana na 150 boraca. Italijani su se osvetili time što su u blizini mesta napada zapalili selo

⁵⁶⁵ Borec VI, 83.

⁵⁶⁶ Zbornik VI/2 195, prim. 2, dok. 72.

⁵⁶⁷ Borec V, 84.

⁵⁶⁸ Zbornik VI/2 195, prim. 5, dok. 72.

Novi Kot i streljali u njemu sve muškarce. Zbog velikog priliva boraca četa se već 22 aprila preformirala u bataljon,⁵⁶⁹ što je 29 aprila potvrdio novoformirani štab III grupe odreda i odobrio da bataljon nosi ime *Miloš Zidanšek*.⁵⁷⁰ Posle borbe na Nanosu, o kojoj će biti još govora, bataljonu se priključila i Pivška četa. Njeno je područje dejstva bilo na drugoj strani bivše italijansko-jugoslovenske granice (*Snežnik*, tt 1796, — železnička pruga Št. Peter na Krasu — Reka).⁵⁷¹

Ostali partizani starog Šercerovog bataljona prebacili su se sa Travne Gore na područje Krim (tt 1107) — Mokrec (tt 1058) gde je i kod njih kao i kod ostalih jedinica, došlo do velikog brojnog porasta boraca tako da se prilikom formiranja Notranjskog odreda od njih formirao *1 bataljon Notranjskog odreda* (bataljon »Ljube Šercera«). U tom periodu nastaje i na sektoru Polhograjskih Dolomita nova partizanska jedinica. Njeno je jezgro činila grupa partizana koja je počela da se formira početkom februara 1942. Do aprila ova je grupa prerasla u *Horjulsku četu* koja se kao 4 četa uključila u *1 bataljon »Ljube Šercera«*. Ona je već rano izvela više uspešnih akcija kod Rovta, Korena i Horjula.⁵⁷²

Proleterski udarni vod je, prema naredbi štaba III grupe od 24 aprila, promenio naziv u *Proletersku udarnu patrolu* i stavio se pod neposrednu komandu štaba te grupe. Patroli je dozvoljeno da na kapi nosi proletersku crvenu zvezdu sa izvezenim srpom i čekićem žute boje.⁵⁷³

Treba pomenuti još jednu jedinicu u Notranjskom, mada je ona zapravo pripadala Pokrajinskому štabu za Gorjenjsko. To je *Severna pogranična četa* koju je, po naređenju Pokrajinskog štaba za Ljubljansku pokrajinu, povezao 9 aprila komandant Šercerovog bataljona na području Vrhnika — Rovte — Horjul sa Horjulskom četom. Zadatak ove čete bio je da regrutuje partizane i skuplja oružje. Po pitanju gde nabaviti oružje, komandant bata-

⁵⁶⁹ Isto, 133, dok. 55.

⁵⁷⁰ Isto, 166, dok. 67.

⁵⁷¹ Isto, 155, prim. 2, dok. 63.

⁵⁷² Isto, 117, dok. 48.

⁵⁷³ Isto, 150, dok. 60.

ljona ukazuje na tri tipična partizanska izvora i to: NZ, Italijane i Belu gardu. Severna pogranična četa uspešno je napadala italijanske patrole i automobile na drumu Ljubljana — Vrhnika — Logatec — Planina. Četa je u početku brojala 20 partizana i održavala vezu sa prvim partizanskim »poštama« i karaulama br. 1 i 2. Prilikom njenog osnivanja, komandant Šercerovog bataljona naredio je da se što pre poveže sa Pokrajinskim štabom za Gorjenjsko.⁵⁷⁴

Do početka maja, upravo do početka velikog narodnog ustanka u Ljubljanskoj pokrajini, bile su, dakle, u Notranjskom sledeće partizanske jedinice koje su u pogledu brojnog stanja još uvek rasle: u rejonu Kočevja 2 bataljon *Notranjskog odreda* ili *Kočevski bataljon*; na području zapadno od ovog rejona i preko Snežnika (tt 1796) do riječke železničke pruge 3 bataljon *Nontranjskog odreda* (»Miloša Zidanšeka«); na području Bloška Planota — Mokrec (tt 1058) — Krim (tt 1107) — južni obronci Ljubljanskog Barja 1 bataljon *Notranjskog odreda* (»Ljube Šercera«); u Polhograjskim Dolomitima 4 četa 1 bataljona *Notranjskog odreda* koja je uskoro prerasla u samostalni 4 bataljon *Notranjskog odreda*. Osim ovih bataljona, postojale su još *Proleterska udarna patrola* i *Severna pogranična četa*. To su svakako bili lepi i solidni predznaci velikog prolećnog poleta NOB.

Dolenjsko. — Jedna od najznačajnijih jedinica iz tog perioda u Doljenskom bio je 2 štajerski bataljon koji se krajem 1941 nije mogao probiti u Štajersku. Po organizovanosti, vojničkoj disciplini i moralu to je nesumnjivo najbolji bataljon iz tog vremena. U pismu od 12 marta 1942 koje je bilo upućeno komandantu bataljona, Glavni štab je pohvalio ovaj bataljon. U tom je pismu prvi put postavljena granica između vojske i terenskih organizacija OF, odnosno prvi put su određene dužnosti i odnos političkih terenskih organizacija prema partizanskoj vojsci. Prema njemu su terenske organizacije OF dužne, s jedne strane, da se brinu o partizanskoj vojsci, a sa druge, nisu podređene vojnim štabovima već IOOF. Te-

⁵⁷⁴ Isto, 116—118, dok. 48.

renski odbori OF dužni su da se brinu o hrani, odeći, obući, oružju, municiji i obaveštajnoj službi, i da daju partizanskim jedinicama pouzdane vodiče koji dobro poznaju teren. U pismu se dozvoljava da se bataljonu priključi Višnjegorska četa koja je osnovana zimi 1941/42 i naglašava se da brzo treba dovršiti formiranje bataljona »i preći na konkretnе zadatke, tj. na akcije preko granice«. Dalje, Glavni štab navodi da priprema za proleće veliku akciju (»čim dobijemo vezu sa Gorenjskim štabom, dogovorićemo se i donećemo zajednički plan akcija«) i poručuje komandantu da već sada razmisli i po mogućству dostavi predloge o sledećem: četiri čete bataljona treba da budu jezgra za četiri partizanska bataljona u Štajerskoj koji će se uproleće mobilisati za veće akcije; ko će biti komandanti bataljona i komandiri četa; kakva da bude organizacija manjih jedinica po svim rejonima koje bi samostalno operisale i uznemiravale neprijatelja, tako da on ne bi mogao nigde vršiti koncentracije za veće napade na partizanske odrede.⁵⁷⁵

U izveštaju br. 4 štab 2 štajerskog bataljona javlja o napadu noću 12/13 marta na železničku prugu u blizini stanice Žalna kod Grosuplja i o već poznatom napadu na generala Oksilija koji je imao za posledicu preuzimanje ofanzive na Mokrec.⁵⁷⁶ U izveštaju br. 5 štab javlja o napadu 18 marta 1942⁵⁷⁷ na teretni voz, a u izveštaju br. 6 o napadu 21 marta koji je izvršila zaseda bataljona kod Lipoglava gde su ubijena 2 Italijana.⁵⁷⁸ Iz ovih kratkih izveštaja jasno se vidi da je bataljon sa svojim četama bio svakodnevno u borbama i da su Italijani na njegovu aktivnost reagovali. Već je pomenuto da je Roboti posle ofanzive na Mokrec produžio sa ofanzivom baš na područje gde je izvodio akcije 2 štajerski bataljon. Iz izveštaja br. 7 vidi se da su Italijani na ovo područje udarili već 21 marta i to tako da su u četiri sela popalili 31 kuću. Odmah zatim usledila je kazna; 23 marta u 8 sati izjutra Italijani su upali u zasedu, a posle podne bataljon je izvršio

⁵⁷⁵ Zbornik VI/2 51 s, dok. 25.

2. Štajerski

⁵⁷⁶ Isto, 54, dok. 27.

⁵⁷⁷ Isto, 55, dok. 28.

⁵⁷⁸ Isto, 59, dok. 30.

napad prema Pogledu i Lipoglavu gde je u oštrim borbama ubijeno 7 i ranjeno 6 pripadnika crnih košulja. Pošto je pretilo opkoljavanje, bataljon se povukao; tom je prilikom imao 2 mrtva i 3 ranjena.⁵⁷⁹ Borbe kod Lipoglava su velika i značajna pobeda 2 štajerskog bataljona koja je postignuta u neposrednoj blizini Ljubljane. Pošto je Roboti sledećeg dana preduzeo pravu ofanzivu na taj sektor, bataljon se povukao dublje u Dolenjsko nad Stičnu gde se, uskoro zatim, još pre 27 marta, preformirao u smislu poruke Glavnog štaba od 12 marta u *Prvu štajersku partizansku brigadu*. Tako je do formiranja prve slovenačke partizanske brigade došlo još pre reorganizacije partizanske vojske u Sloveniji koju je Glavni štab sproveo svojom naredbom od 4 aprila 1942.⁵⁸⁰ To je zanimljiva specifičnost. Treba imati na umu činjenicu da je štab 2 štajerskog bataljona vršio tri funkcije: štaba bataljona, Pokrajinskog štaba za Štajersku i štaba Prve štajerske partizanske brigade. U dnevnoj zapovesti br. 2 Pokrajinskog štaba za Štajersku naređuje se osnivanje brigade i koje jedinice ulaze u njen sastav (1, 2 i 3 štajerski bataljon). Poznato je da je 1 štajerski bataljon bio u to vreme u Štajerskoj; 2 bataljon se organizovao u Dolenjskom, a isto tako i 3 bataljon koji je nastao na taj način što se 2 bataljon podelio na dva dela. U sastav 2 bataljona ušle su 1, 4 i 5 četa, 1-vi mitraljeski vod i vod konjice, a u sastav 3 bataljona 2, 3 i 6 četa i 2 mitraljeski vod.⁵⁸¹ Smatram da je Prva štajerska brigada formirana pre 27 marta 1942, zato što je sačuvana dnevna zapovest 1 štajerskog bataljona od 27 marta 1942 koja se već poziva na zapovest Prve štajerske brigade.⁵⁸²

Iz izveštaja br. 9 Drugog štajerskog bataljona od 30 marta vidi se da je on široko razvijao akcije i da su one izvođene na opširnom području od Dobrepolske kotline do Radohove Vasi i Škofljice kod Ljubljane.⁵⁸³ Ba-

⁵⁷⁹ Isto, 60 s, dok. 32.

⁵⁸⁰ General-potpukovnik Dušan Kveder, Značaj i formiranje Prve slovenačke brigade, VIG 1, 1953, 1—8.

⁵⁸¹ Zbornik VI/2 79, dok. 35.

⁵⁸² AMNO

⁵⁸³ Zbornik VI/2 86 s, dok. 39.

taljon je pretstavljao istovremeno i II grupu odreda, jer Glavni štab nije pristao na formiranje brigade. Svoju je aktivnost ovaj bataljon sve više širio prema Dolenjskom u blizini Trebnja. Tu je njegova 3 četa doživela težak poraz. Ona je stigla iz sastava bataljona koji se u to vreme nalazio u blizini Sela pri Šumberku, sa namerom da likvidira jednog od organizatora Bele garde u Trebnju i čekala je čitavu noć u zasedi blizu sela. Tu se nalazila jaka italijanska posada, čitava 98 legija crnih košulja iz sastava divizije »Izonco«. Pošto u toku noći nije uspela da izvrši zadatak, četa se ujutru povukla na Blatni Klanec kod Trebelna i smestila u jednu kuću. Taj su predeo kontrolisali Italijani. Oni su 11 aprila u 6 sati izjutra napali četu koja je postavila slabo osiguranje. Zaklali su stržara, a zatim se, prema podacima u »Slovenskom poročevalcu« od 21 aprila 1942, na opkoljene partizane osuo pljusak zrna iz italijanskih puškomitrailjeza, više stotina pušaka i minobacača. Posle polučasovne borbe četa je na potpuno otvorenom i brisanom prostoru doduše iznudila mogućnost povlačenja, ali je tom prilikom palo 12 partizana. Prema italijanskim podacima, gubici partizana su isti, a od svojih priznaju 3 mrtva i 6 ranjenih.⁵⁸⁴

U pismu od 20 aprila Glavni štab je zbog tog poraza oštro kritikovao štab II grupe: »Smatramo da je poraz koji je doživela ta četa bio nepotreban, ali moglo je biti još gore da partizani nisu bili dovoljno odlučni. Ubuduće, ako se šalje četa u akciju, treba je više poučiti, a naročito komandanta i politkomesara. Partizane takođe treba poučiti o tome da moraju svuda i u svakom slučaju postavljati straže... Za poraz nije odgovoran samo komandir čete i komesar nego i štab odreda. Slabići se ne postavljaju za komesare! A odgovorni su i sami partizani što nisu tražili od komandira i komesara da postave straže, što su dozvolili da na osmatračnici stoji pijan čovek i što pijanog nisu na licu mesta kaznili. Četa, koja je takvu grešku komandira dozvolila, ne zасlužuje pohvalu već ukor. Gde su bili komandiri vodova, zašto oni nisu postavili stražu?«

⁵⁸⁴ Isto, 126 s, dok. 52. — Mekinda Jože-Franci, Borbe čete II grupe odredov na Blatnem Klancu, Slov. por. 1 i 2 VII 1952.

Ako se slučaj ponovi, Glavni štab će izreći oštru kaznu!« Dalje, Glavni štab kritikuje štab II grupe što je samovoljno i bez prethodnog obaveštavanja i odobrenja Glavnog štaba reorganizovao svoje jedinice u brigadu »uprkos tome što nam je poznato da partizanski pokret u svojoj terminologiji nema imena brigade« (tu Glavni štab nije bio u pravu jer je besumnje morao poznavati Partizanski zakon i znati da je već od 22 decembra 1941 postojala Prva proleterska brigada). Glavni štab navodi dalje da se štab grupe ovim aktom nije pokazao na dosta visokom nivou discipline uprkos svom priznatom velikom uspehu na političkom, kulturnom i vojnostručnom radu. Zatim se traži da štab grupe odmah pristupi organizaciji štaba grupe odreda, pošalje predloge za imenovanje komandanata i politkomesara odreda i bataljona i njihovih zamenika i izveštaj o izvršenju ovog zadatka. U pogledu odlaska u Štajersku, Glavni štab napominje da ne može kazati još ništa određeno jer u Gorenjskom nije još sve organizovano. Ako bi grupa otišla u Štajersku prerano, izazvala bi pažnju Nemaca i to bi pokvarilo sve planove.⁵⁸⁵

Na ovo pismo je štab II grupe odgovorio 24 aprila, pri čemu se pravda da nije izveo organizaciju grupe zato što nije dobio naređenje i dodaje da smatra da je optužba Glavnog štaba u pogledu tvrdoglavosti i samovolje preuranjena. Pošto štab nije primio naređenje, postupio je samoinicijativno, a ne tvrdoglavovo. »Partizanski pokret koji bi se ograničio isključivo samo na izvršavanje naredaba Glavnog štaba i odrekao se samoinicijativnog stvaranja novih oblika borbe i organizacije — zatvorio bi time put svoga razvoja«. Štab je osnovao brigadu zato što je dobio zadatak da u najkraćem roku krene u Štajersku i imao je u planu da to izvrši za nedelju dana. »Da bismo mogli (u Štajerskoj — M. M.) funkcionisati kao pokrajinski štab, morali smo se neizbežno formirati u štab brigade ili odreda. Kao štab bataljona to formalno (kako bi štab jednog bataljona mogao biti podređen štabu drugog bataljona?) i stvarno (podela teritorije među bataljone, oslobođavanje pokrajinskog štaba od bataljonskih funkcija) ne bismo

⁵⁸⁵ Zbornik VI/2 123—126, dok. 51.

mogli izvršavati... Vi ste svojom odlukom da se mi formiramo u štab grupe odreda — stvarno izvršili to isto... Mi smo uzeli španske izraze, a vi ste uveli nove. Ti različiti nazivi, razumljivo, sadržaj naših mera nimalo ne menjaju». A na kritiku *Blatnog Klanca* štab odgovara da je greška isključivo na strani komandira i nesposobnog komesara.⁵⁸⁶ Nesporazum je okončan naredbom Glavnog štaba od 25 aprila kojom je ovaj izrazio priznanje i poхvalu štabu II grupe i njenim borcima.⁵⁸⁷ Poslednji izveštaj štaba 2 štajerskog bataljona, kao štaba Prve štajerske partizanske brigade, je opis pokušaja Italijana da 18 aprila koncentrično napadnu partizanski logor u Bojanskom Borštu kod Stične. Štab bataljona je bio unapred obavešten o napadu i postavio je jednu zasedu na drumu Ljubljana — Novo Mesto na Medvedjeku (k 412), drugu blizu železničke stanice Stična, a ostalim snagama poseo je položaj oko logora. U 10.30 časova upala je u zasedu 1 čete 2 bataljona na Medvedjeku motorizovana jedinica 98 legije crnih košulja i 14 bataljon minobacača. Prema italijanskim podacima, tom je prilikom palo 6 Italijana, a 13 ih je ranjeno, a prema podacima štaba brigade, bilo ih je 45 mrtvih i 52 ranjena, dok su partizani imali 3 mrtva. U 14.30 upali su Italijani u zasedu u blizini železničke stanice Stična, gde su prema podacima partizana pala 2 Italijana. U 16.00 časova otpočeli su Italijani napad na logor, odakle ih je dočekala vatra 1 čete 3 bataljona. Prema izveštaju brigade, Italijani su u toj borbi imali 12 mrtvih, dok su, prema sopstvenim podacima, imali samo 2. Partizani nisu imali gubitaka. Posle tog svakako neuspjeшnog napada Italijani su se povukli.⁵⁸⁸ Povodom godišnjice osnivanja OF, 27 aprila 1942, jedinice II grupe, koja je u to vreme imala već 300 boraca u Ljubljanskoj pokrajini i 50 u Štajerskoj, napale su kod Radohove Vasi italijanski vojni železnički transport i ubile 2 Italijana. Ovaj su napad Italijani iskoristili kao razlog da još istog dana u Radohovoj Vasi streljaju prvih šest talaca u Lju-

⁵⁸⁶ Isto, 145—148, dok. 59.

⁵⁸⁷ Isto, 153, dok. 61.

⁵⁸⁸ Isto, 129—130, dok. 53.

bljanskoj pokrajini. Ti su taoci bili Franc Majcen iz Mokronoga, Franc Žlajpah iz Mokronoga, Franc Kodrič iz Mokronoga, Janez Kramar iz Tržiča, Nikola Tatalović iz Ljubljane i Franc Turnšek iz Ljubljane.⁵⁸⁹

U centru Dolenjskog, uključujući Belu Krajinu, bile su u toku i pripreme za prolećnu ofanzivu. Posle vojničkih neuspeha u jesen 1941, bio je tok razvoja ovih priprema u rano proleće 1942 unekoliko sporiji nego u Notranjskom i okolini Ljubljane. To su može pripisati samo činjenici da u središtu Dolenjskog nije bilo takve revolucionarne mobilizaciske baze kakvu je za Šercerov ili 2 štajerski bataljon predstavljala Ljubljana i njena bliža okolina. Činjenica je da od novembra 1941 u centralnom delu Dolenjskog zapravo nije bilo partizana. Novomeška grupa, koja se prikupila za napad na Bučku, kasnije se uključila u Mokronošku četu, a ova u 2 štajerski bataljon. Preostali deo Belokrangske čete, posle nesrećnog događaja na Gorenjim Lazama, bio je stalno proganjan te je zimu proveo na belokrajinskim obroncima Kočevskog Roga.⁵⁹⁰

Okružni komitet KPS i Okružni odbor za Novo Mesto izveli su od 6 januara do 11 marta 1942 mobilizaciju dobrovoljaca čiji je rezultat bio formiranje 5 slovenskog partizanskog ili Dolenjskog bataljona koji je formiran 11 marta 1942 na Gornjoj Toploj Rebri. Bataljon je prilikom osnivanja imao tri čete: 1 i 2 su otišle na Rdeči Kamen, a 3 na Ostri Vrh (k 519), odakle je 23 marta grupa partizana otišla na Gorjance. Tu im se pridružilo još nekoliko partizana i tako je nastala Gorjanska partizanska grupa. Prva veća akcija Dolenjskog bataljona bio je napad 26 marta 1942 na karabinijersku stanicu u Žužemberku. Prema italijanskim podacima, napad je počeo u 6.30 i trajao sve do 10 časova pre podne kad je Italijanima stigla pomoć, a bataljon se povukao. Posle tog napada bataljon se 28 marta podelio: 1 četa je otišla na područje Sv. Križ — Čatež, deo 2 čete na Gorjance gde se spojio sa Gorjanskom grupom, deo 2 čete na područje Podstenice

⁵⁸⁹ Isto, 420, dok. 164.

⁵⁹⁰ J., Belokrangske partizani po katastrofi na Gorenjih Lahah, Dolenjski list 19 XII 1952.

na Kočevskom Rogu, a 3 četa na području Šmarjeta — Škocjan. Sredinom aprila Dolenjski bataljon je već toliko narastao da su sve njegove čete prerasle u bataljone.⁵⁹¹ Kad je štab III grupe formirao 9 maja *Dolenjski odred*, u njemu su formirana i četiri bataljona: 1-vi bataljon od četa na području Trebnja, 2-gi od četa na području Mokronoga, 3-ći od četa na području Dolenjskih Toplica i 4 bataljon od onih na području Gorjanaca i Bele Krajine.⁵⁹² O belokrajinskim partizanima, kojih je zimi 1941/1942 ostalo samo još osam, bilo je već govora. Da bi se uproleće podigli i partizani u Beloj Krajini, krenula je tamo maja 1942 posebna grupa iz 4 bataljona Dolenjskog odreda. Uz pomoć te grupe i ustanka koji je počeo maja 1942 i u Beloj Krajini, formiran je početkom juna 1942 Belokranjski bataljon.⁵⁹³

Da ni dolenjski partizani nisu bili neaktivni, dokaz je veća italijanska akcija koja je preduzeta da bi se očistio centralni deo Dolenjskog. Tu je ofanzivu Roboti preduzeo početkom aprila naročito mobilnom grupom u pravcu Gorjanaca, a zatim je sa njih čistio Dolenjsko pravcem Kronovo — Češnjice — Mirna Peč — Novo Mesto. Do veče borbe došlo je 11 aprila 1942 kod Kosučja (zaselak) u blizini Mokronoga gde su posle dvočasovne borbe Italijani imali 3 mrtva i 6 ranjenih.⁵⁹⁴ Tako su se u Dolenjskom, uoči prolećnog ustanka, pripremale dosta razgrane partizanske snage: 2 štajerski bataljon prerastao je u veliku i snažnu grupu odreda, a osim toga, bilo je četiri, odnosno pet bataljona Dolenjskog odreda.

Gorenjsko. — Za razvoj partizanskih jedinica u Ljubljanskoj pokrajini u rano proleće 1942 karakteristično je to da se osnivaju čete koje se razvijaju i prerastaju u bataljone, i da Italijani odgovaraju većom operacijom, doduše dosledno, ali samo onda ako partizanske jedinice izvedu kakvu veću akciju i samo na području gde je partizanska akcija bila izvršena. Gorenjsko pruža u tom periodu sasvim drukčiju sliku. Za situaciju partizanskih

⁵⁹¹ Zbornik VI/2 148 s, prim. 2, dok. 60.

⁵⁹² Isto, 211, dok. 78.

⁵⁹³ Isto, 211, prim. 9.

⁵⁹⁴ AMNO

jedinica u Gorenjskom karakteristično je u tom periodu to da Nemci počinju da progone svaku partizansku jedinicu čim na bilo koji način saznaju za njeno postojanje, i to sa namerom da je potpuno unište. Italijani, istina, preduzimaju operacije, ponekad čak veoma velikog obima (Mokrec!), ali se te njihove operacije završavaju čim se partizanska jedinica probije iz obruča ili izmanevruje okruženje, što se do tog vremena gotovo redovno dešavalo. Nemci su drukčiji. Oni gone partizansku jedinicu sve dok se ne ubede da su je uništili ili bar učinili bezopasnom. Zato su gorenjski partizani imali drukčiju taktiku nego partizani u Ljubljanskoj pokrajini. Čim Nemci pokušaju da se prilepe za neku partizansku jedinicu, ona gotovo redovno počinje da se deli na manje grupe koje, svaka za sebe, pokušavaju da se probiju u što udaljenija područja i time zavaraju gonioca koji u Gorenjskom u to vreme nije bio nikada brojno tako jak kao Italijani. U ovom su periodu kočili razvoj partizanstva u Gorenjskom i dubok sneg i izuzetna hladnoća. Po pismu od 29 marta 1942 koje je drug Kardelj uputio drugu Titu — dva momenta su u Gorenjskom uticala negativno: neuspeli narodni ustank u decembru 1941, u kome se faktički podiglo u borbu čitavo Gorenjsko južno od Save, ali pošto se vojničko i partiski rukovodstvo nije snašlo, pobunjeni seljaci nisu pravovremenno uključeni u odrede i naoružani. Zbog nemačkih represalija nastupila je posle ustanka demoralizacija među stanovništvom koje je išlo u borbu sa verom da će Gorenjsko očistiti od Nemaca. Odmah posle neuspelog ustanka počela je velika partiska provala koja je povukla za sobom preko 200 partijaca i članova OF. Ipak — kaže drug Kardelj — sada su u Gorenjskom takve prilike da Nemci ni u kom slučaju ne mogu da unište ili proteraju partizane. Gorenjsko, pored Ljubljanske pokrajine, ostaje centar naše oružane akcije. S njim imamo za idući mesec važne planove o kojima ću dole govoriti. Plan o kome piše drug Kardelj, objašnjen je u istom pismu nešto kasnije ovako: »Stvarno se oseća već da će se u najkraće vreme zatalasati čitav narod. Mi smo zbog toga, na bazi tvog plana iz prošle godine, malo proširenog s obzirom na nove prilike, izgradili nacrt sa ciljem podići čitav narod i očistiti

bar Gorenjsku od Nemaca i teren oko rudarskih revira... Računamo da će pripreme biti gotove do maja meseca...⁵⁹⁵

Pošto će o tom planu biti još govora, razmotriće se sada situacija partizanskih jedinica u Gorenjskom posle velike borbe kod Dražgoše i na Jelovici. Odmah posle te borbe nalazio se u Gorenjskom Cankarev bataljon (1 i 2 četa). Njegova 3 četa bila je na Pokljuki, a Jeseniška, koja se krajem decembra 1941 prenestila sa ostacima prvobitne Gorjanske čete, na Lipanjskoj Planini. Cankarev bataljon je otišao sa Jelovice sredinom januara 1942 i, neprekidno gonjen i napadan, probijao se po najvećoj hladnoći i visokom snegu preko Gabrške Gore (k 963), Javorja, Malenskog Vrha (k 1050) do Črnog Kala (k. 1107) kod Blegoša (tt 1562), gde je stigao 20 januara. Tu se, neprekidno gonjen od Nemaca, podelio u tri grupe: na Poljansku četu koja je otišla u Poljansku Dolinu i relativno najbolje provela oštru zimu, i Selšku četu i Jesenišku grupu.⁵⁹⁶

Cankarevog bataljona

1) Selška četa, kod koje se nalazio štab Cankarevog bataljona, krenula je, stalno gonjena od Nemaca, sa Črnog Kala (k 1107) na Ostri Vrh, gde su je Nemci napali i ubili joj 2 partizana.⁵⁹⁷ Otuda se četa probila preko Blegoša u Farji Potok gde je pala u veliku nemacku zasedu. Uz velike teškoće i preko metar i po dubokog snega probila se u blizini Martinjeg Vrha. Tek tu je mogla bar donekle predahnuti. Potom se podelila na dve manje čete, Selšku i Škofjelošku. Ova druga je otišla u Sopotnicu i dalje na Gabršku Goru (k. 963) ali, pošto je bila potkazana, vratila se opet u Sopotnicu i zatim kod Sv. Ožbalta, odakle se prebacila kod Sv. Barbare i Jamnika. Početkom februara četa se podelila: oko 18 partizana prezimilo je na Mladom Vruhu (k 1370), a oko 12 oko Hujičevja nad Crngrobom. Meseca marta Selška četa, kod koje se još uvek nalazio štab bataljona, prenestila se na Jelovicu i nekoliko dana zadržala na Hujičevju. Tu su je Nemci 27 marta 1942,

⁵⁹⁵ Zbornik VI/2 76, dok. 34.

⁵⁹⁶ Križnar

⁵⁹⁷ Zbornik VI/2 334, dok. 137.

pomoću izdaje, opkolili i napali. Posle petočasovne borbe četa se probila na Jasu nad Crnogrobom. U borbi je imala 5 mrtvih, a kod proboga 15 mrtvih i 8 ranjenika. Među palima bio je i narodni heroj i organizator partizanstva u Gorenjskom, Stane Žagar.⁵⁹⁸ Iako je to bio težak udarac, četa se ipak nije raspala. Aprila meseca 1942 su u Selškoj i Poljanskoj Dolini postojale još uvek tri čete: Selška, Poljanska i Škofjeloška. Iz njih se formirao Poljanski bataljon (2 bataljon Gorenjskog odreda ili I grupe odreda) sa operativnim područjem Št. Vid — Sava — ogranci Jelovice — italijansko-jugoslovenska granica.⁵⁹⁹ Komesar I grupe odreda pisao je 24 aprila bataljonu pismo u kome ga upućuje da akcije vrši planski sa celim bataljonom. Disciplina mora biti stroga i ne treba nasedati pojedincima koji je zamišljaju na svoj način. Naročito se ne sme popuštati kod straža. Kolektiv treba da radi kao što je to u 2 četi. Ako neko od partizana želi da novac da u kolektiv kao narodni zajam, to mu treba dozvoliti, a štab neka vodi evidenciju o ukupnoj sumi maraka (RM) i davaocima novca neka izda potvrdu. Dalje, komesar traži da bataljon održava sigurniju vezu sa odredom i skreće pažnju štabu da snosi punu odgovornost za svoje čete i da su stoga potrebni češći lični dodiri sa njima.⁶⁰⁰

2) Na Čnom Kalu (k 1107) se od Cankarevog bataljona odvojila grupa partizana iz Kamniškog sreza koja se vratila na svoje područje i oko 20 februara stigla u Tuhijsku Dolinu. Tu joj se pridružila i grupa partizana iz tog kraja koja je provela zimu u Ljubljani. Do početka marta ta je grupa narasla na 25 partizana, a 20 marta se podelila na vodove. Već 21 marta jedan je vod napadnut na Kostanjskoj Planini, gde je u dvočasovnoj borbi teško ranjen jedan nemački policajac.⁶⁰¹ Kamniška grupa ili četa dobila je 27 marta svoj štab i uspešno je narastala sa približavanjem proleća, pri čemu je bila veoma aktivna. Komandant žandarmerije se žalio da ljudi prekasno jav-

⁵⁹⁸ Isto, 398 s, prim. 2, dok. 152. — Dr. A. V., Borba do smrti, Slov. por. 9 V 1947.

⁵⁹⁹ Zbornik VI/2 121, prim. 3, dok. 50.

⁶⁰⁰ Isto, 143, dok. 58.

⁶⁰¹ AMNO

ljaju o dolasku partizana kad se pojave u njihovom selu. On je smatrao da oni to čine zato što su ili nezainteresovani ili su simpatizeri partizana, ili se plaše osvete. Već 6 marta napala je patrola Kamniške čete žandarmerisku stanicu u Št. Ožbaltu i likvidirala je.⁶⁰² Noću 2/3 aprila razbila je opštinsku kancelariju u Krašnji, 10 aprila maršovali su partizani uz pevanje pesme usred bela dana kroz Zg. Tuhič i okolna sela. Komandant žandarmerije žalio se, izgleda, što su ljudi izgubili svako poverenje u Nemce. Prve represalije Nemaca usledile su 13 aprila kad su iselili selo Kostanj u čijoj se blizini Kamniška četa najviše zadržavala. Noću 14/15 aprila napala je žandarmerisku stanicu u Vačama; borba je trajala jedan sat; 14 aprila partizani su upali u opštinsku zgradu u Kresnicama, a posle ove dve akcije vratili se u Tuhijsku Dolinu gde su noću 21/22 aprila porušili sve mostove. To je svakako bila velika aktivnost. Maja meseca četa (grupa) je prerasla u *Kamniški bataljon* koji se sa *Tržiško-kokrškim bataljonom* spojio u *Kokrški odred*.

3) Kod Rovta se od Selške čete odvojila grupa partizana koja je otišla na Zabrešku Planinu pod Stolom (tt 2236). Grupa je uskoro narasla na 45 partizana, jer se spojila sa starom Jeseniškom četom. Otada se počela nazivati *Jesenijškom četom* kad je i postala aktivna. O njoj izveštava 24 februara komandant žandarmeriskog okruga Radovljica da je u februaru u okrugu ponovo krstarila komunistička grupa jačine 20—30 ljudi koja je vršila akcije na području Breznica — Jesenice; 4 februara sakupljala je hranu u Breznici, 16 februara je rekvirirala hranu u Žirovnici, minirala prugu između Žirovnice i Lesca itd. Zato je nemačka policija 20 februara preduzela čišćenje na Stolu koje je trajalo čitav dan. Uveče su se partizani Jeseniške čete, uprkos nemačkim zaseda, probili u dolinu gde se četa podelila: jedan je deo otišao na Pokljuku, a drugi na Potoke gde je ostao u toku čitavog marta. U aprilu se prvi deo spojio sa *Pokljuškom četom* u

⁶⁰² Zbornik VI/2 175 (dok. 69), 403 (dok. 155).

1 bataljon I grupe odreda iz kojeg se krajem juna 1942 razvio Gorenjski odred sa dva bataljona.⁶⁰³

4) Već je rečeno da se 3 četa Cankarevog bataljona nalazila na Pokljuki još pre borbe kod Dražgoše te se zvala i Pokljuška četa. Sa njom se udružila i stara Gorjanska četa. Četu je 19 januara 1942 iznenada napalo jedno nemačko smučarsko odeljenje. Posle borbe koja je vođena od 13 časova do noći, a u kojoj je palo 12 partizana i 1 bio zarobljen,⁶⁰⁴ ostali deo Pokljuške čete uspeo je, po hladnoći od 30 stepeni ispod nule, da se izvuče preko smrznutih litica Debele Peči (k 2007) iz nemačkog obruča na Klek (k 1556). Baš za vreme borbe stigao je na Pokljuku deo Selške čete koji se odvojio od glavnine na Rovtama. Taj je deo naleteo kod Mrzlog Studenca na Nemce i raspršao se: neki su se vratili Selškoj četi, nekoliko ih se priključilo Pokljuškoj četi, a četvorica su otišla pod Stol (tt 2236) kod Jeseniške čete. Pokljuška je četa ostala na Pokljuki do proleća, a krajem marta počela je da preduzima akcije. Nekoliko puta je porušila železničku prugu Jesenice — Bohinjska Bistriča i napadala pojedine žandarmeriske patrole. Kao što je već rečeno, četa se uprleće spojila sa delom Jeseniške čete u 1 bataljon I grupe odreda.

5) Oko 20 januara, pre nego što se Cankarev bataljon podelio, otišla je grupa od 4 partizana u Primorsko.

6) Na Črnom Kalu (k 1107) se od Cankarevog bataljona odvojila i njegova 2 četa koja je morala odmah da se podeli na dve grupe. Jednu od njih napali su Nemci već 21 januara na Vinharju, a drugu istog dana na Krementku. U ovim su borbama obe grupe imale teške gubitke: 12 mrtvih, 3 zarobljena i 9 »sumnjivih« lica uhapšenih.⁶⁰⁵ Od prve grupe koja je imala 8 mrtvih i 2 zarobljena, spasla su se samo dvojica koja su se priključila Škofjeloškoj četi. Druga grupa se probila u Dolomite gde je provela zimu; 20 marta se vratila u škofjeločka brda gde je kod Žabje Vasi u blizini Vinharja bila odmah napadnuta. U toj je borbi izgubila 4 partizana.

⁶⁰³ Isto, 121, prim. 3, dok. 50.

⁶⁰⁴ Isto, 334, dok. 137.

⁶⁰⁵ Isto

7) Treba pomenuti još Kokršku četu koju je organizovala partiska organizacija krajem 1941 i početkom 1942 godine od partizana iz Šenčura, Vogelja i okoline. Ona se zadržavala većinom na Krvavcu (tt 1853), a 6 januara 1942 brojala je 24 borca. Početkom februara saznašala je da Nemci nameraju da je napadnu. Zato se noću 1/2 februara prebacila na Štefanju Goru i odatle prema Bašlju pod Storžičem (tt 2132) gde je 3 februara bila napadnuta. U borbi su pala 3 partizana, a četa se prebacila na Visoko u vodeniku gde je uskoro narasla na 33 borca. Tu se Kokrška četa podelila na tri desetine: jedna je krenula za selo Praprotna Polica gde je ostala tri nedelje, druga je otišla prema Trbojama i dalje preko Save u selo Breg, a treća prema Šmarnoj Gori (tt 667). Početkom aprila četa se prikupila. Već tada je imala 52 borca; razmestila se u Udenom Borštu (k 496), gde su je 16 aprila napali Nemci. U potpuno okruženom Udenom Borštu palo je tada 5 boraca; jedna se grupa probila iz obruča na Okroglo pored Save, a druga je ostala u obruču. Mada je obruč noću 16/17 aprila bio još jače stegnut, grupa je ipak uspela da se probije na mestu gde su to Nemci najmanje očekivali, tj. prema Kranju. Ta je grupa takođe otišla u Okroglo, a 18 aprila na Ljubensku Gmajnu. Taj deo čete pretstavlja je i dalje Kokršku četu. Kad se početkom juna formirao Kokrški odred, ta je četa postala jezgro njegovog 2 bataljona, dok je Kamniški bataljon pretstavlja jezgro 1 bataljona.⁶⁰⁶

Grupa od 13 boraca Kokrške čete, koja se prva probila iz obruča u Udenom Borštu, sklonila se u pećinu u blizini Okroglog pored Save gde je doživela tragičnu sudbinu. Pošto je bila potkazana, Nemci su je 21 aprila napali. Grupa je najpre pokušala da se probije ali je to, zbog žestine nemačke vatre, bilo nemoguće. Na nemačke pozive na predaju partizani su odgovarali samo vatrom. Pošto ni Nemci nisu mogli da pećinu direktno napadnu, pokušali su da unište partizane na razne načine. Najpre su železničkom prugom, koja vodi pored pećine, dovukli oklopni voz, ali njegovom topovskom vatrom nisu postigli ništa. Zatim su zapalili pod pećinom mnogo slame da bi

⁶⁰⁶ Isto, 407, prim. 3, dok. 158.

se partizani ugušili u dimu — ali opet bez uspeha. Nemac koji je pokušao da baci minu u otvor pećine pao je od partizanskog zrna. Posle podne Nemci su dovukli protivtenkovski top, ali su partizani ubili jednog poslužioca i dva ranili. Tek 21 aprila uveče uspeli su Nemci prvi put da pogode topom u blizinu otvora i tek tada je pao i prvi partizan. Nemci su tada pokušali još nešto. Kod jame su doveli iz zatvora u Begunjama dva partizana koji su, na nemački zahtev, imali da pozivaju partizane na predaju, ali su ovi opet odgovarali vatrom.

Okruženi partizani u pećini polagali su velike nadе u noć, ali su Nemci dovukli reflektore i osvetljavali ulaz. Sledеćeg dana, 22 aprila, Nemci su minirali stenu pred ulazom u pećinu. Mada detonacija nije imala očekivano dejstvo, partizani su ipak uvideli da im nema spasa. Zato su neki odlučili da se radije sami ubiju nego da padnu živi Nemcima u ruke. Kad su kao poslednju pesmu zapевали Internacionalu i uništili sve što bi Nemcima moglo biti od kakve koristi: novac, oružje, obuću, itd., prvo su se ubila njih šestorica. Baš u to vreme su Nemci ponovo palili mine pod šiljom, ali opet bez uspeha. Zatim su počeli da pomoću dugačke cevi puštaju pred jamu bombe sa zagušljivim gasovima. Tek sada su uspeli. Posle podne doveli su iz Begunje više zatvorenika i prinudili ih da pregledaju jamu iz koje partizani nisu više dejstvovali. Ovi su našli u jami 8 mrtvih i 5 živih, ali u besvesnom stanju. Sve su izneli iz jame gde su četiri povratili k svesti, dok najmlađeg, 16-godišnjeg Tončeka iz Šenčurja, nisu uspeli da povrate. Četiri partizana su zatim odveli u Begunje i od njih su trojicu streljali kao taoce, a jednog su pustili pod uslovom da radi za Gestapo. No, taj partizan nije postao izdajnik, već opet partizan i kao takav je poginuo septembra 1942 godine.⁶⁰⁷

⁶⁰⁷ Isto, 205, prim. 5, dok. 76 (dodatak). — Križnar. — Vinko Hafner, Trinajstorica, Borec 1953, str. 47—50, 96, 98, 194—196, 244—247, 274—275, 329—332, 370—372. — K. F., Niso se prodali... ponosno so rajši smrt izbrali, Gorenjski glas 19 IV 1951. — Vinko Hafner, Stanko Žagar, prvi od trinajstoricice padlih junakov, padlih v jami nad Okroglim, Ljudska pravica 24 X 1949.

Glavni štab je u svom pismu od 9 maja 1942 oštro kritikovao štab I grupe odreda zbog ovog događaja. »... Ne razumemo kako to da još niste uspeli ljudi uveriti da se borba ne vodi tako lakomisleno i bezglavo. Toliko puta smo vam već objašnjavali taktiku partizanske borbe i način kretanja, stanovanja, itd. A ta grupa je otišla pola sata dalje od mesta akcije u nekakvu rupu i nije postavila straže. Sigurno su bili primećeni od denuncijanata i izdati«.⁶⁰⁸ Koliki su značaj pridavali Nemci uništenju ove grupe vidi se iz toga što je na mesto događaja stigao sam Rezener (Rösener) koji je lično davao uputstva za uništenje grupe.⁶⁰⁹

Kao što je već rečeno, situacija je u Gorenjskom u rano proleće 1942 bila drugačija nego u Ljubljanskoj pokrajini. Posle velike borbe kod Dražgoša Cankarev se bataljon podelio na razne grupe koje su morale da se bore na život i smrt. Uprkos tome, gotovo sve ove grupe izvodile su akcije čim se zato pružila mogućnost. Nemci su na ove akcije odgovarali energično, ali nisu uspeli da unište partizane.

Približavanjem proleća narastale su partizanske jedinice u Gorenjskom i prerastale u bataljone, baš kao i u Ljubljanskoj pokrajini. Maja 1942 postojala su u Gorenjskom već četiri bataljona: Cankarev (1 bataljon I grupe), Kokrški, Kamniški i Poljanski bataljon (2 bataljon I grupe).

Nemci su pravilno shvatili decembarska iskustva iz 1941. Dok su sve do decembarskog ustanka 1941 bili ubedjeni da će lako uništiti i ukočiti polet OF i Gorenjsko učiniti pogodnim za pripajanje Rajhu, novi šef civilne uprave za Gorenjsko Rajner postao je oprezniji i postepeno se počeo oslanjati i na ruku ponuđenu od strane onog dela slovenačke buržoazije koji je još ostao u Gorenjskom i bio u vezi sa Ljubljonom i Gestapoom. Dokaz za to su interesantni leci buržoasko-gestapovske »Domovinske fronte«, koje je Gestapo počeo širiti kao tajne od januara 1942 po Gorenjskom, i to na tako konspirativan način da ni policija ni žandarmerija nisu dugo vremena znale ko ih širi.

⁶⁰⁸ Zbornik VI/2 205, dok. 76, dodatak.

⁶⁰⁹ Isto, 205, prim. 5, dok. 76, dodatak.

Razmotrićemo detaljnije dva takva letka, umnožena na ciklostilu. Prvi (»Slovenci«) je rasturio Gestapo u Gorenjskom januara i februara 1942. U uvodu letka, u kome je slovenački jezik takav da je više nego sigurno da ga nije pisao Slovenac, kaže se da su nemački okupatori opet streljali 36-toricu naše braće zbog partizana koji su »banda bez savesti«. U letku стоји да mora biti jasno da je »naš narod suviše mali za stvaranje sopstvene države, ali želimo da budemo verni svojoj nacionalnosti i istovremeno lojalni članovi svake velesile koja nam obezbeđuje naše osnovne zahteve. Ipak, neodgovorni zločinački elementi iz redova sopstvenog naroda, svojim terorističkim aktima u vanrednoj meri otežavaju borbu za očuvanje našeg postojanja. Ovim bratoubicama i izdajnicima naše domovine treba objaviti borbu na nož pod parolom »zub za Zub!«. O OF se u letku kaže da je to oruđe u rukama komunista za izvršenje njihovih paklenih svetsko-revolucionarnih planova i nastavlja: »Za svaku kap slovenačke krvi, prolivene u ovoj borbi protiv nemačkih i italijanskih okupatora koja trenutno nema nikakvih izgleda, odgovorna je danas OF koja će morati da uvidi da smo sada suviše slabi u borbi protiv naših nasilnika«. Letak se završava ovako: »Neka naša parola za zavedene sinove bude: ni jedna kap slovenačke krvi više u ovoj borbi bez izgleda, koja će u protivnom slučaju dovesti čitav naš narod u još teže ropstvo. Svi oni koji su iz poštenih pobuda vezani za našu domovinu i naš narod neka se odreknu svih veza sa elementima koji su protiv domovine i koji žele da iz sigurnog zaleda šalju mnogo naših najboljih u očajanje. Natrag ka domaćem ognjištu! Želimo da pokažemo fašističkim okupatorima da već sada možemo opravdano tražiti od njih potpunu ravnopravnost i kulturnu autonomiju. Naš čas mora stići, a i stići će!« Potpis: »Domovinska fronta«.⁶¹⁰

Treći letak »Domovinske fronte« ove vrste pisan je na nešto boljem slovenačkom jeziku i njega je Gestapo rasturao u Gorenjskom marta 1942. U njemu se u početku kaže da Gorenjci nisu 'toliko nerazumni da bi verovali

⁶¹⁰ AMNO

OF koja se nalazi u znatnom opadanju. Nemci više neće da vrše iseljenja kao leti 1941, izuzev stanovništva sa 200 m širokog prigraničnog pojasa, i to zato što su partizani u Ljubljani otpočeli opet da vrše likvidacije u većem obimu. Nemci će granicu temeljito zatvoriti, stanovništvo sa pograničnog pojasa nastaniće po drugim mestima u Gorenjskom, a one koji nemaju zemlje preseliće u Rajh. »Iz toga vidišmo da je znatno bolje ako ostanemo razumni i mirni, jer ova naredba više nije tako strašna kao evakuacija leti... Gorenjci, braćo, sestre! Kao što vidite, naš metod je pravilan. Više nam pomaže to nego četništvo, koje se nalazi u samrtničkom ropcu i bedno skapava!«⁶¹¹

Ne može se tvrditi da su ovakvi i slični »konspirativni« gestapovski pozivi ostali bez ikakvog rezultata. U njima se, doduše, ne poziva narod u oružanu kontrarevolucionarnu borbu, već na »čekanje«, što je bilo mnogo bolje za Nemce i pretstavljalо odraz dubokog poznavanja ondašnjih prilika u Gorenjskom. Oružane kontrarevolucionarne formacije primenio je Gestapo tek kasnije. Njih su upočetku sačinjavali »odrpanci« ili »Gegenbanden«, kako su ih zvali Nemci, a kasnije je usledilo ubacivanje samih gestapovaca u partizanske jedinice. Prva forma gestapovske konspirativne borbe sa OF u Gorenjskom odvijala se, dakle, po paroli: Da u Gorenjskom nema partizana, vladao bi mir. Ukoliko pre nestanu partizani, utoliko će brže doći do mira. Ali, i pored tog manevra Gestapoa, OF je sa svojim osnovnim organizacijama ostala dobro ukorenjena po svim većim krajevima i selima. Primer za to pruža Škofja Loka, u kojoj je OF 3 januara uspešno izvela poznatu akciju plebiscita, u toku koje između 7 i 8 sati uveče nije bilo na ulici nijednog Slovence.

Sa porastom partizanskih akcija u Gorenjskom počeo je, naravno, da raste i nemački teror (taoci!), ali uzalud. Kao dokaz za to kako je Gestapo imao u to vreme dobar uvid u organizaciju OF i kako je ocenjivao NOB, može poslužiti izveštaj komandanta policije bezbednosti na Bledu od 12 marta 1942 koji je uputio Re-

⁶¹¹ Isto

zeneru i Glavnoj službi bezbednosti Rajha (Reichssicherheitshauptamt IV) u Berlin. U izveštaju stoji da su se u Gorenjskom u to vreme izvodile više-manje samo partizanske akcije za ishranu. O OF se kaže da je organizovana na inicijativu KP i da se njen centralni organ nalazi u Ljubljani. Glavnem odboru su podređeni okružni odbori OF koji se nalaze u svakom većem mestu, a njima su potčinjeni rejonski i terenski odbori. U odborima OF nalaze se, pored komunista, još i nacionalisti i hrišćanski socijalisti. U Gorenjskom su osnovani najpre okružni odbori OF u Kranju, Jesenicama, Tržiču i Škofjoj Loci, dok ih u Kamniku zasada još nema. Rejonski odbori su po selima, a u industrijskim krajevima su i terenski odbori. Njihov je zadatak zaštita i organizacija oružanog otpora. Dok je bilo moguće, oni su održavali vezu sa Ljubljano pomoću kurira; sada je, međutim, centralni odbor zastupljen preko Pokrajinskog odbora u Gorenjskom. Najsnažnija organizacija se nalazi u Kranju.⁶¹²

Krajem aprila imali su Nemci u Gorenjskom, pored obične žandarmerije i graničara, još 93, 171, i 181 rezervni policiski bataljon, 325 policiski bataljon i 3 rezervnu motorizovanu žandarmerisku četu »Alpenland«.⁶¹³

Štajerska. — Iz pisma druga Kardelja drugu Titu, koje je već više puta pomenuto, vidi se da je u to vreme situacija u Štajerskoj bila vrlo loša. Drug Kardelj piše: »Gestapo je uspeo naneti vrlo teške udarce rukovodećem kadru... Naši se nadaju da će se sada na proleće jako podići pokret. Teško je to što je tamo ogromno denuncijata i provokatora..., a naš aparat preslab da bi ih čistio.«⁶¹⁴ Uprkos tome, prema planu Glavnog štaba dolazi u obzir da se i Štajerska (ugljeni reviri) očisti naproleće od Nemaca.⁶¹⁵

Do početka marta 1942 u Štajerskoj nije bilo većih partizanskih akcija. Tek nekoliko dana pre 27 marta naredio je štab I štajerske brigade 1 štajerskom bataljonu da se odmah prikupi. Zato ovaj naređuje 27 marta u svo-

⁶¹² Isto

⁶¹³ Isto

⁶¹⁴ Zbornik VI/2 72, dok. 34.

⁶¹⁵ Isto, 76, dok. 34.

joj dnevnoj zapovesti: 1) da se neodložno izvrši koncentracija Revirske, Savinjske i Pohorske čete na Mozirskim Planinama; 2) da se odmah izvrši mobilizacija tako da se brojno stanje četa udvostruči; pritom se mora paziti da se u partizanske redove ne prokrijumčare izdajnici i okupatorovi špijuni; 3) obavestiti odmah one partizane koji su proveli zimu sakriveni po kućama; 4) sa akcijama treba početi odmah, denuncijante masovno uništavati, železničke pruge razarati, a tako isto i drumove i telefonske mreže; uništavati okupatorove patrole i na taj način snabdevati se oružjem; potrebno je da se na sigurnim mestima obrazuju slagališta životnih namirnica; 5) komandanti i komesari su lično odgovorni da sve partizanske jedinice odmah krenu u rejon koncentracije; 6) objaviti nemilosrdnu borbu oportunistima, razornim elementima i sektaškim tendencijama; svi prestupi neka se kazne po Partizanskom zakonu; 7) između pojedinih grupa treba održavati kurirsку vezu.⁶¹⁶

Štab I štajerske brigade formirao je 30 marta, od jedinica koje su se u to vreme nalazile u Štajerskoj, 1 štajerski bataljon, a on je stvarno postojao još od početka oktobra 1941.⁶¹⁷ U naredbi štaba brigade od 30 marta predviđeno je da 1 bataljon kreće na prostoriju koja je usmeno označena, čim 2 i 3 bataljon stupe u akciju, i da tamo otpočne sa razaranjem komunikacija.⁶¹⁸

U rejonu koji je bio određen za koncentraciju sastale su se određenog dana samo dve grupe sa ukupno 14 partizana. U Šmihelu više Mozirja oni su ostali oko 14 dana, a onda su otišli ka Št. Lenartu pri Podkumu, gde ih je sačekala Revirska četa (njeni ostaci). Ova grupa — 1 štajerski bataljon — uskoro je narasla na oko 100 boraca i formirane su tri čete. Jedna od njih je sredinom aprila ostala pod Kumom, a dve su pošle natrag prema Mozirskim Planinama.⁶¹⁹ Prema podacima iz dnevnika 1 štajerskog bataljona, 13 aprila 1942 izvedena je reorganiza-

⁶¹⁶ Isto, 62 s, dok. 33.

⁶¹⁷ Isto, 79 (dok 35), 85 (dok. 38).

⁶¹⁸ Isto, 86, dok. 38.

⁶¹⁹ Isto, 62, prim. 3, dok. 33.

cija bataljona u dve čete, a 27 aprila je izvršena velika akcija na rudnik Trbovlje. Više jedinica napalo je razne objekte od kojih su mnogi spaljeni. Da bi se akcija odvijala neometano, bataljon je postavio zasedu na svim drumovima koji vode za Trbovlje, ali na zasedama nije došlo do borbe. Do novih borbi sa Nemcima došlo je 28 aprila na Sv. Planini.⁶²⁰ Da bi u Štajerskoj sprečili prolećnu mobilizaciju partizana, koju su potpuno pravilno predvideli, i da bi sa svoje strane pokrili sve veće potrebe za novim snagama na Istočnom frontu, Nemci su u Štajerskoj pristupili mobilizaciji i time grubo povredili Hašku konvenciju. Šef civilne uprave Iberajter uveo je 24 marta vojnu i radnu obavezu, a 26 marta je naredio da se od 1 aprila do 1 maja izvrši regrutacija muškaraca rođenih 1923 i 1924 godine za službu rada i vojsku, a i žena za službu rada.⁶²¹ Nije poznato zašto ta regrutacija nije izvedena. Iberajter ju je ponovo naredio 21 maja 1942, tako da se imala izvršiti od 27 maja do 18 juna 1942, a za godišta 1921 i 1922 od 5 do 30 juna 1942. Zašto je to učinio, nije sasvim jasno, a verovatno je uzrok tome bio oživljavanje partizanskog pokreta uproleće u Štajerskoj.⁶²² Šef civilne uprave za Gorenjsko bio je upravo zbog prolećnog partizanskog poleta u Gorenjskom još sporiji te je tek 6 oktobra objavio da će se regrutacija godišta 1923 i 1924 vršiti u vremenu od 12 do 31 oktobra.⁶²³

Zanimljivi su leci Pokrajinskog odbora OF za Svernu Sloveniju koje je otkrio Gestapo noću 23/24 aprila u Trbovlju, gde su bili rasturenici. U njima Pokrajinski odbor OF za Štajersku daje analizu svog jednogodišnjeg rada i kaže: »Sva naša iskustva uče nas da moramo preći iz defanzive u ofanzivu«.⁶²⁴ PK za Štajersku izdao je prilikom prve godišnjice OF proglašenje u čijem se uvodu kaže da su borbe (Šoštanj, Klopni Vrh, Ribnica na Pohorju, Čreta i Brežice) koje su dosada vodili partizani u Štajerskoj, dokaz da su oni svesni svog zadatka ali da je pri-

⁶²⁰ Isto, 154, dok. 62.

⁶²¹ VAZSt, 73 30 III 1942.

⁶²² Isto, 82, 23 V 1942.

⁶²³ VAZK, 21 X 1942.

⁶²⁴ AMNO

tom bilo i mnogo grešaka. Prva greška je bila defanzivnost. Ona daje neprijatelju mogućnost da napada; tako je Revirska četa januara 1942 pretrpela tako velike gubitke. Dalje se u proglašu kaže da suviše dug odmor posle akcije umanjuje sposobnost partizana za borbu i otežava mobilizaciju. Podvlači se da od novembra 1941 do januara 1942 u Štajerskoj nije bilo uopšte nikakve akcije. Zatim se skreće pažnja na nepravilno manevrovanje jedinica u akcijama, što neprijatelju pruža mogućnost da se lakše prikupi. »Jedan od uzroka što u maršu na Brežice nismo postigli cilj ležao je u nepravilnom povezivanju partizana sa stanovništвom na terenu«. U proglašu se kritikuje suviše velika neodlučnost pri čišćenju denuncijanata, slaba vojnička disciplina, činjenica da partizani ostaju seljacima dužni za ishranu, nekorišćenje stečenih iskuštava, nedovoljna partizanska samoinicijativa i, konačno, nezadovoljavajući rad komesara i komandanata. Na kraju se u proglašu daju sledeća uputstva: odmah treba preći iz defanzive u ofanzivu po starom partizanskom načelu: napasti iznenada i ne dopustiti da te neprijatelj iznenadi. Neprijatelja treba stalno napadati jer ga to demoralisi. Napadati ga treba svugde, a naročito po najosetljivijim mestima. Uvesti strogu vojničku disciplinu koja treba da se oslanja na političku zrelost i svest. Uvek i na svakom mestu postavljati straže i sprovesti dobру organizaciju patroliranja; naređenja i vojnički zadaci moraju se bezuslovno izvršavati. Svaka partizanska akcija je i škola za partizane.⁶²⁵

Primorsko. — Do ranog proleća 1942 bila je u Primorskem, osim aktivističkog kadra, upućena i sledeća borbena pomoć: jezgro Pivške čete, Primorska grupa iz Šcererovog bataljona i grupa gorenjskih partizana iz Čankarevog bataljona. O početnim akcijama Pivške čete bilo je već govora. Upravo te su početne akcije doprinele u velikoj meri zanimljivom razvoju partizanskog pokreta i OF uproleće u Primorskem. Drugi značajan događaj za dalji razvoj NOB u Primorskem bila je aprilska partiska

⁶²⁵ Isto

konferencija na Sv. Gori (tt 682) pri Gorici, na kojoj je učestvovao opunomočenik CK KPS i 22 delegata iz Trsta, Gorice, Krške, Vipave, Brda i Idrije. Odmah posle konferencije otpočela je naročito omladina sa masovnim ispisivanjem natpisa, širenjem letaka i sabotažama na komunikacijama, u prvom redu na železničkoj pruzi Postojna — Trst.⁶²⁶ Prirodno je da, i pored toga, NOB u Primorskem nije ni u tom periodu još dostigla razmah kakav je bio u Ljubljanskoj pokrajini i to iz razloga koji su već navedeni. O ovom periodu, koji bi se mogao računati do kasne jeseni 1942, dakle, sve do dolaska Loškog (*Soškog*) odreda — daje zanimljivu analizu drug Boris Krajger u pismu upućenom 9. oktobra 1942 drugu Leskošeku u kome, pored ostalog, piše: 1) Stanovništvo, uopšte uzev, sa velikom radošću prima partizane i uz samoodržanje skuplja za njih životne namirnice. Nacionalna svest je srazmerno veoma visoka, ali spremnost za borbu zasada još ne dostiže prvu. Ljudi se plaše represalija i daju partizanima sve što žele i samo traže da se u njihovoј blizini ne vrše akcije i da se suviše dugo ne zadržavaju. 2) Veoma snažna je propaganda Mihailovića. Njihovi su lističi gotovo jedina literatura koja se može naći i u veoma zabačenim brdskim selima, ali je težnja za potpunom jednakošću oslobođilačkog pokreta veoma snažna. 3) Organizacija je snažno napredovala, ali se ona u celini oslanja na pojedine aktiviste u raznim krajevima koji su stigli najvećim delom iz Ljubljanske pokrajine. Ponegde, naprimjer, u donjoj Vipavskoj dolini, OF je postala doduše već masovan narodnooslobodilački pokret, no još uvek ima narodnoplebejski karakter, a to znači da OF još ne može da zahvati bogatije slojeve. Do većeg razmaha nije još došlo ni u Gorici ni u Trstu, a radništvo iz ta dva grada još nije međusobno povezano. 4) Čitav partizanski pokret ima izrazit karakter »zelenog kadra«. To su deserteri iz italijanske vojske koji nisu došli da se bore, već da se sakriju od vlasti. Pobegli su iz vojske da bi u šumi sačekali zaključenje mira, a ne da se bore za taj

⁶²⁶ Maks Potokar, Razvoj narodnooslobodilnega gibanja na Kršu, Arhiv CK ZKS.

mir. Iživljavaju se samo sakupljanjem hrane. Istina je, uspeli su da mobilišu veliki broj godišta 1923 koje je htelo da mobiliše okupator.⁶²⁷

Kao odgovor na to pismo napisao je drug Kardelj 22 novembra 1942 Pokrajinskom komitetu KPS za Primorsko pismo u čijem uvodnom delu stoji: »Od dobrog ili slabog rada naše Partije u Primorskem zavisi da li će ova pokrajina biti jedna od naših najčvršćih oslonaca ili će postati glavna baza Bele garde, odnosno njenog mihailovićevskog priveska«. O političkim zadacima Partije u Primorskem kaže drug Kardelj da treba imati prvo jasan plan rada, a ne sitničariti. (»Zbog drveta često ne vidite šumu. Pred vama se odvija velika diferencijacija u vrhovima primorskih građanskih i malograđanskih političkih grupacija, proces raspadanja u italijanskom aparatu i političkim grupama, i podzemna politička priprema masa koju vrši takozvana sredina«.) Kao drugu grešku drug Kardelj navodi snažnu tendenciju ka ultralevičarstvu. Pošto nema pravilnog rada i borbe za širinu OF, nije dosad u Primorskem izgrađeno stvarno voćstvo OF i njena prava organizacijska mreža. Treba obuhvatiti i italijanske mase, osobito italijanski proletarijat po gradovima. U vezi sa KPI treba kod Italijana formirati odbore antifašističkog jedinstva koji u praktičnom radu treba da se povežu sa OF. U OF treba obuhvatiti čitav proletarijat, a narodne mase podizati na viši nivo i mobilisati ih za borbu. Voda OF je radnička klasa koja je ostvarila čvrst demokratski blok sa seljačkim masama i srednjim slojevima. Jedinstvo OF iskiva se u borbi i za borbu, a uporedo sa uspesima te borbe stvara se demokratska vlast slovenačkog naroda. Tako je u Primorskem OF još uvek »pre svega pokret opštih simpatija za OF«. Tu treba stupiti u vezu sa pretstavnicima onih grupa koje u Sloveniji već sarađuju sa OF, a isto tako i sa pretstavnicima raznih grupa iz centra. Kao platformu saradnje sa njima drug Kardelj nabraja: borbu protiv italijanskog i nemačkog fašizma, ujedinjenje i oslobođenje slovenačkog naroda, slobodnu demokratsku Jugoslaviju, narodnu demokratiju,

⁶²⁷ Arhiv CK ZKS

neposrednu akciju, formiranje partizanske vojske, formiranje jedinstvenog rukovodstva — Pokrajinskog odbora OF za Primorsko, koje će u političkom pogledu biti potčinjeno IOOF kao rukovodstvu za čitavu Sloveniju. Takav pokrajinski odbor treba osnovati što pre, ali ne samo od lica koja bi bila samo za reprezentaciju, već koja bi i radila. Dalje, treba oformiti odbore OF po gradovima i selima.

Ovaj rad treba da se odvija nezavisno od rezultata rada u vrhovima. Organizacija OF u masama pozitivno će uticati na rezultate naših razgovora sa vrhovima. Terenski odbori treba da budu sastavljeni od istomišljenika svih demokratskih grupa, ali »ne treba da se postavljaju bez pariteta«. Treba osnivati masovne organizacije (antifašističke odbore žena, omladine, narodne pomoći). U Delavsku enotnost treba uključiti sve radnike koji su protivnici fašizma i podržavaju opšte ciljeve OF. Po pitanju odnosa sa KPI, drug Kardelj piše: »U tom pogledu smo dobili direktive od najvišeg foruma... Po tim direktivama se u Primorju svuda osnivaju organizacije KPS«. I pored toga, treba održavati najtešnje dodire sa KPI, mada je po svim pitanjima za Primorsko odgovoran isključivo CK KPS. Organizacije KPI treba osnivati među radništвom u krajevima koji su italijanski odnosno gde žive Italijani. PK KPS je dužan da radi sa italijanskim radnicima u smislu njihovog aktiviranja protiv fašizma i uključivanja u partizanske jedinice. Žato neka se »s obzirom na slabost KPI i stvarnu situaciju u Primorju«: a) formiraju organizacije KPI u Trstu, Tržiču i drugim mestima na tom području, gde živi italijanski proletarijat; b) u Trstu da se formira komitet KPI za sam grad, ako postoje za to mogućnosti. Ako, pak, ne postoje, formirati grupe KPS koje treba da su povezane sa CK KPS.

Drug Kardelj konačno poručuje da u organizacijskom i političkom pogledu treba obuhvatiti čitavo slovenačko područje od hrvatske granice do Rezije i mora. Sam Trst, Gorice i druge varoši treba obuhvatiti partiskom organizacijom i njeno težište preneti u gradove. »Poklonite posebnu pažnju Trstu. Za nas će biti sutra iz međunarodnopolitičkih razloga značajno ako budemo snažni u

Trstu«. Partizanskoj vojsci — kaže drug Kardelj — treba dati »nacionalno-revolucionarno i demokratsko i anti-imperijalističko vaspitanje«. Treba podići njenu udarnost, razbiti duh zelenog kadra i anarhiju, prema civilnom stanovništvu treba imati pravilan odnos, partizanski odred treba da izdaje svoj list (»Primorski partizan«) i treba početi sa organizovanjem NZ.⁶²⁸

Iz ova se pisma lepo vidi tadanja situacija u Primorskem. Prvi su uspesi svakako već bili postignuti, a i njih ne bi bilo bez KPS i njenog rukovodstva. Jasno se vidi da je KPI u Primorskem pretstavljala samo kočnicu za razvitak NOB. Otvoreno je istaknuto da je Slovensko Primorje sa Trstom slovenačka zemlja za koju se bori KPS, a sa njim na čelu i slovenački primorci koji su u toj borbi, istina, otkrivali i sve početničke slabosti i nedostatke, ali su bili i nacionalno svesni. To je njihova velika odlika.

Za proleće 1942 može se govoriti o produženju partizanskih akcija Pivške čete i grupe koja je stigla iz Šeretrovog bataljona, o sabotažama Kraške omladinske grupe, a unekoliko se već mogla osetiti i aktivnost grupe boraca iz Cankarevog bataljona na području Idrija — Cerkno. Pivška četa je 31 marta 1942 izvela akciju u rejonu Suhorja kod Košane i uhvatila italijanskog poreskog egzekutora; 4 aprila je kod Košane napala grupu Italijana i ubila italijanskog oficira i karabinijera; 5 aprila je Kraška omladinska grupa napala municisko slagalište kod Sežane, a 16 aprila odeljenje italijanske vojske kod Sežane.⁶²⁹ Na Volčama se kasnije Pivškoj četi pridružio popularni borac i narodni heroj Vojko i ona je zbog priliva novih partizana toliko narasla da su se na Vremščici (tt 1025) formirale od nje dve čete, Pivška i Vipavska. Njihov je logor bio na Nanosu (tt 1300). Obe su zajedno brojale 56 boraca, što je za ono vreme bio svakako lep broj.

Italijani, koji su dobar mesec dana ranije oštro reagovali na prve akcije Pivške čete i za borbu protiv partizana stvorili čak posebnu mobilnu grupu, saznali su

⁶²⁸ Isto

⁶²⁹ Zbornik VI/2 402, dok. 154. — AVI, fasc. 58B.

ubrzo za veću koncentraciju partizana na Nanosu i napali ih 18 aprila 1942 u 8.30 izjutra sa 600 vojnika i 100 karađinjera. Tako je u Primorskem došlo do prve velike borbe poznate kao *Borba na Nanosu*. Prvo je napadnuta Vipavska četa i ubrzo su pala 2 partizana. Kad su Italijani počeli da stežu obruč, Vipavska je četa, zajedno sa Pivškom, posela nove položaje. Borba je trajala do podne kad su partizani počeli da se probijaju prema Čavenu (k 1113). Najuspešnije se, kroz više neprijateljskih obruča, probio drug Vojko sa svojim vodom, dok su ostali partizani bili u velikoj meri razbijeni, raspršeni i zarobljeni. Šta kažu Italijani o toj borbi? Oni priznaju 4 mrtva i 4 ranjena i kažu da su 18 aprila, posle proboga partizana i čišćenja zemljišta, zarobili 7 partizana i 3 ubili, a 20 aprila da su zarobili još 9 i 5 ubili. Iz njihovih se podataka vidi da se italijanska akcija na Nanos razvila u pravu operaciju, u kojoj je učestvovalo 1.800 vojnika pod ličnom komandom komandanta armiskog korpusa iz Videma, i to sa ciljem da se na »italijanskoj zemlji partizani potpuno unište«. Tako su, dakle, primorski partizani skupo platili svoje vatreno krštenje, ali Italijani nisu tom ofanzivom postigli ono što su toliko želeli — da unište partizane. Sa italijanske se strane ofanziva na Nanos završila velikim sudskim procesom u Rimu, na kome je 25 juna 1942 osuđeno na smrt 15 ljudi i 7 na 30 godina robije. Među 15-toricom osuđenih na smrt bilo je i 10 partizana uhvaćenih na Nanosu.⁶³⁰

Posle borbe na Nanosu Pivška se četa vratila na Pivku (tt 1796) gde se iz nje izdvojila *Brkinska četa*. Glavnina ove čete uključila se kao 5 četa u 3 (Zidanšekov) bataljon Notranjskog odreda, a jedan njen deo otišao je u hrvatski deo Istre. Od tog dela se kasnije formirala u Istri *Hrvatska četa*. Vipavska je četa ostala u Vipavskoj dolini i uskoro je počela da se naziva *1 vipavska četa*.⁶³¹ Krajem aprila 1942 najviše je aktivnosti ispoljavao Vojkov vod iz njenog sastava koji je dejstvovao na području

⁶³⁰ Ivo Juvančić, *Borba na Nanosu*, Borec I, 25—27.

⁶³¹ Zbornik VI/2 155, prim. 2, dok. 62.

Črnog Vrha iznad Idrije.⁶³² Maja 1942 formirala se i 2 vipavska i Tolminska četa.⁶³³

Prekmurje. — Najpre su ga okupirali Nemci, ali su ga već 14 aprila 1941 ustupili kao okupaciono područje Mađarima. Ovi su se, pak, poslužili taktikom sličnom italijanskoj u Pokrajini, pokušavajući da Prekmurce pridobiju na lep način. Ali, Partija je bila budna. Kada je ona juna 1941 uhvatila vezu sa CK u Ljubljani i Pokrajinskim komitetom KPS za Štajersku, počeli su se i u Prekmurju mrežom poverenika osnivati odbori OF (Murska Sobota, Lendava), a osnovan je i Okružni odbor OF za Prekmurje. Uskoro potom počele su sabotaže koje su se nastavile sve do sredine septembra 1941, kada je došlo do prvih većih hapšenja članova Partije, i OF, a 18 oktobra 1941 ubijen je prekmurski prvoborac Štefan Kovač.

Kad su Mađari završili istragu mnogih uhapšenika, počeo je 28. oktobra 1941 veliki sudski proces u Murskoj Soboti, na kome su 30. oktobra osuđeni na smrt vešanjem Štefan Cvetko, Evgen Kardoš i Koloman Cigit. Prva dva su obešena, a trećem je smanjena kazna na doživotnu robiju.⁶³⁴ Time je NOB u Prekmurju uglavnom za duže vreme zaspala. U opsežnom izveštaju Glavnog štaba 1. maja 1942 Vrhovnom štabu, Prekmurje se pominje samo toliko da Glavnom štabu nisu poznate snage i broj okupatorskih snaga.⁶³⁵

Koruška. — Od svih slovenačkih pokrajina NOB se najkasnije razvila u slovenačkoj Koruškoj koja je prema Senžermenskom ugovoru potpala pod Austriju, a posle Anšlusa pod Rajh. Uzroci sporijeg toka razvoja uglavnom su isti kao i u Primorskem, samo treba dodati da su Slovenci u Koruškoj bili izloženi još snažnijem uticaju odnarođovanja. Isto kao ni primorski, ni koruški Slovenci nisu

⁶³² AVI, fasc. 58B.

⁶³³ Juvančič, u knjizi *Istra i Slov. Primorje*, 398—402.

⁶³⁴ Zbornik VI/1 91, prim. 17, dok. 34. — Miro Štobel, Kratka kronika Prekmurja, Borec, 1954, 341. — Murska Sobota v oktobru 1941, Tovariš, 1953, 175. — France Filipič, Pohorski bataljon, Maribor 1952, 18—19. — Š. K., 31. oktober 1941 v Prekmurju. Ljudska pravica 1 i 2 XI 1950.

⁶³⁵ Zbornik VI/2 181, dok. 69.

mogli otpočeti NOB sopstvenim sredstvima, a poznato je već da CK KPJ i CK KPS nisu zaboravili koruške Slovence ni u početku borbe.⁶³⁶ Kao i Primorskem, i Koruškoj je pružena pomoć. Prva pomoć koju je CK KPS obezbedio Koruškoj bilo je održavanje veze između Gorenjskog i Štajerske sa Koruškom, u koju su dolazile pojedine partizanske patrole, donosile prve pozive na oružani otpor i podizale narodnu svest — što je za Korušku bilo od osobitog značaja. Sve te patrole i svi ti aktivisti nailazili su u to vreme na iste objektivne teškoće kao i u Primorskem: ko će se dizati na otpor kad je svaki muškarac mobilisan za nemačku vojnu ili radnu službu! Rad ovih prvih aktivista OF širio se iz Gorenjskog preko Karavanki i iz Štajerske dolinom r. Meže, a bio je u izvesnoj meri omogućen i time što su sami Nemci želeti da Korušku približe ovim novoformiranim pokrajinama.

Poznati koruški racist Majer-Kajbič (Maier-Kaibitsch) tvrdi da su Nemci, prilikom spajanja Gorenjskog sa Koruškom, »mogli odmah primetiti svest o zajedničkoj pripadnosti slovenačkih krugova sa jedne i druge strane Karavanki. Sa gorenjske su strane bili organizovani izleti slovenačkih pevačkih društava u Rož i okolinu Pliberka, pri čemu je dolazilo do pravih praznika bratimljenja«.⁶³⁷ Jasno je da je organizator takvog načina buđenja svesti o jedinstvu bila upravo Partija i niko drugi, što Nemcima, prirodno, nije išlo u račun jer su želeti da Gorenjsko još 1941 potpuno ponemče. Ovakvi izleti kao i ostali dodiri sa Slovencima koji su živeli severno od Karavanki pokazivali su, s jedne strane, stanovništву Gorenjskog da ih Nemci ne mogu ponemčiti, kad nisu uspeli da to učine u Koruškoj uprkos dvadesetogodišnjem vanredno snažnom i oštem pritisku, a sa druge, Slovenci u Koruškoj osećali su se u svakom pogledu jačim zbog udruživanja sa gorenjskim Slovencima. Međusobna veza održavala se na legalan i ilegalan način i ona je koristila Slovencima i u Gorenjskom i u Koruškoj. Jačanje te veze jako je uzne-

⁶³⁶ Isto, 135 s, dok. 56.

⁶³⁷ Cit. Fr. Škerl, *Koruška v borbi za svobodo*, Koruški zbornik, Ljubljana 1946, 499.

mirilo Majer-Kajbiča koji je upočetku mislio upravo obrnuto, tj. da će okupacija Gorenjskog imati za posledicu prestanak postojanja »t. zv. narodne manjine severno od Karavanki«.⁶³⁸

Zato su Nemci iskoristili prvo sredstvo kojim su mislili da spreče sve jače buđenje narodne svesti kod Slovenaca u Koruškoj. Oni su 14 i 15 aprila 1942 počeli da vrše iseljavanje »vodećih krugova koruških Slovenaca u unutrašnjost Rajha« — kako se izrazio Majer-Kajbič. Tako su iseljeni Slovenci iz svih krajeva Koruške u kojima su bili nastanjeni.⁶³⁹ Kakav je, međutim, bio uspeh tog preseljavanja, govori sam Majer-Kajbič: »Posle preseljenja Slovenaca iz Koruške govorilo se neko vreme zaista više nemački; ali ovo je bilo u ono vreme nedovoljno iskorišćeno, tako da se sada ponovo govorи slovenački znatno više nego pre iseljenja 180 porodica... Ima čak i presholdnika opština, lokalnih vođa seljaka i članova nemačkog Seljačkog saveza i Hitlerove omladine koji govore slovenački, naročito u Podjuni i Rožu«.⁶⁴⁰

Jasno je da ova nova nacionalna svest u Koruškoj nije nastala sama po sebi. Zasluga za njen porast pripada svim legalnim i ilegalnim vezama Štajerske i Gorenjskog sa Koruškom, a to su bile veze Partije. Treba napomenuti da je nacionalna svest u Koruškoj bila već uproleće 1942 probuđena u tolikoj meri da se može smatrati kao polazna baza za prve početke OF i oslobođilačke borbe.

Razume se da su CK KPJ i CK KPS želeli da pomognu Koruškoj na isti način kao i Primorskom, i to tako što bi joj se poslalo partisko jezgro. Već na partiskom savetovanju KPJ u drugoj polovini aprila 1941 poručeno je CK KPS da za borbu protiv okupatora mora udružiti čitav slovenački narod, a takođe i Slovence u Primorskom i Koruškoj. U pismu CK KPJ od 1 januara 1942 rečeno je kako za Primorsko tako i za

⁶³⁸ Škerl, op. cit., 501.

⁶³⁹ Isti, op. cit., 512.

⁶⁴⁰ Isti, op. c.t., 501.

slovenačku Korušku: »Pokušajte da prodrete i u Korušku i pomažite KP Austrije, ukoliko uopšte deluje na tom terenu«.⁶⁴¹ O radu CK KPS piše drug Kardelj 29 marta drugu Titu sledeće: »U Koruškoj Austrijanci (misli se na KPA — M.M.) slabi. Naši poslali iz Štajerske tamo čoveka, ali se u Celovcu provalio. Kako je sada tamo, ne znamo. U Ljubljani je od Korušaca stvorena prva partiz. četica (20 ljudi) koji će skoro otići u Korušku.«⁶⁴² Prema uputstvu Glavnog štaba od 12 aprila 1942, zadatak ove čete bio bi da formira partizanski odred, ali ona nije ni stigla u Korušku.⁶⁴³ Drug Kardelj piše do duše drugu Titu 23 aprila 1942 da je u Korušku otpo-slata »... prva četica od Korušaca, koja će operisati s one strane Karavanki sa glavnom zadaćom, za sada, da mobilizira što više domaćih i pretvori se u odred.«⁶⁴⁴ Međutim, ova četa, kao što je rečeno, nije stigla u Korušku. To je zasad sve što se može kazati o Koruškoj uproleće 1942.

3) Reorganizacija slovenačke partizanske vojske uproleće 1942 i operacijski plan Glavnog štaba

Već je pomenut stav iz pisma druga Kardelja drugu Titu gde se govori o prolećnom planu Glavnog štaba koji predviđa da, na osnovu plana druga Tita od 1941, treba očistiti od Nemaca deo Gorenjskog i rudarske rejone Zagorja, Trbovlje i Hrastnik.⁶⁴⁵ Odluku za ovaj plan doneo je CK KPS sredinom marta 1942, što se može zaključiti iz pisma Glavnog štaba koje je uputio 12 marta komandantru 2. štajerskog bataljona i u kome se govori o zajedničkoj akciji.⁶⁴⁶ Još određenije govori Glavni štab o ovom planu u svojoj Zapovesti br. 1 od 21 marta 1942 u kojoj kaže da je odlučio »u vezi sa nastupajućim prolećem, pretstojećom ofanzivom Crvene armije na Iстоку i

⁶⁴¹ Zbornik II/2 13 (dok. 1), 153 (dok. 83).

⁶⁴² Isto, 74, dok. 34.

⁶⁴³ Isto, 122, dok. 50.

⁶⁴⁴ Isto, 135, dok. 56.

⁶⁴⁵ Isto, 76, dok. 34.

⁶⁴⁶ Isto, 51 s, dok. 25.

partizanskom ofanzivom na jugu... jedinstvenu akciju svih partizanskih jedinica do narodnog ustanka». U tu svrhu treba, kaže se u Zapovesti, da sve partizanske jedinice vrše na terenu maksimalnu političku propagandu za borbu i pomoć krajevima u kojima će buknuti ustank, da organizuju i mobilišu NZ, da u raznim slagalištima prikupljaju hranu i oružje, da na terenu vrše maksimalnu mobilizaciju (dobrovoljno) i u svakom području organizuju posebnu partizansku četu koja će, pored glavne operacije koja će biti usmerena na opšti ofanzivni udarac, uzneniravati neprijatelja i sprečavati mu koncentraciju. U Zapovesti se govori i o tome da treba pripremiti koncentraciju po priloženoj skici (skica zasada još nije poznata), da te pokrete jedinica treba vršiti u najvećoj tajnosti i do daljeg naredenja čak izbegavati sve napade, izuzev u slučajevima kad postoji mogućnost da se od neprijatelja dobije oružje.⁶⁴⁷

Detaljnije objašnjenje ove zapovesti dao je 3 aprila 1942 Pokrajinski štab za Ljubljansku pokrajinu, koje je obuhvatalo više tačaka: 1) Čete treba da organizuju i šalju na sve strane agitacione patrole koje će vršiti političko-vaspitni rad po selima, sa naročitim ciljem organizovanja NZ i regrutacije partizana. 2) Gde se mogu dobiti veće količine hrane nego što su četi redovno potrebne treba trošiti hranu koja se teže održava duže vremena a trajnije namirnice skrivati. Delimično treba skrivati i kvarljivu hranu, a među stanovništvom agitovati za skrivanje hrane izvan sela. 3) Treba izbegavati »napade radi napada« i sabotaže, sem ako ih Pokrajinski štab, zbog izvanredne važnosti, izričito dozvoli. Treba organizovati brojne, manje zasede za italijanske patrole da bi se tako došlo do oružja. 4) Najbolja priprema za brzu koncentraciju četa jesu dobre veze između četa i Pokrajinskog štaba; stoga službu veze treba organizovati pomoću patrola koje posćeuju susednu četu dvaput nedeljno; preko tih patrola treba četi, gde se nalazi Pokrajinski štab, slati stalne izvestaje. 5) Za uzneniranje neprijatelja po odlasku glavnih snaga na područje koncentracije, treba već sada u

⁶⁴⁷ Isto, 56, dok. 29.

svakoj četi organizovati leteću patrolu od dobrih boraca koji odlično poznaju teren na kome će po odlasku čete samostalno operisati. 6) Prebivalište (logor) čete mora ostati što tajnije; zato treba izbegavati sve akcije u blizini logora; akcije — ukoliko su dopuštene — vršiti što dalje od logora. Njih treba da vrše patrole koje se udalje iz logora za više dana. Agitacione patrole i uopšte partizani koji dolaze u dodir sa stanovništvom ne smeju čak ni nagoćeštavati gde se nalazi četa. 7) Izveštaji na području Ljubljanske pokrajine šalju se Pokrajinskom štabu; u njima treba navesti izvršene akcije, brojno stanje čete, njeno naoružanje, podatke o moralu; u izveštajima treba bezuslovno navesti veće količine životnih namirnica koje je četa prisvojila i opremu koja je od terenskih organizacija došla u četu ili ju je ova zaplenila od neprijatelja. Treba navesti i stanje blagajne. Podaci o brojnom stanju i naoružanju treba da se šifriraju.⁶⁴⁸

Naredbom br. 1/I od 4 aprila 1942 Glavni štab je izvršio reorganizaciju slovenačkih partizanskih jedinica i to »s obzirom na zadatke koji se postavljaju pred slovenačke oslobođilačke partizanske jedinice i Narodnu zaštitu, a u prvom redu s obzirom na potrebe veće povezanosti pojedinih odreda i bataljona, da bi se mogle izvršiti pianske i jedinstvene akcije«. Prema toj naredbi izvršena je sledeća reorganizacija:

1) Iz dosadašnjih partizanskih jedinica, gde god to dozvoljavaju mogućnosti, formirati »veće jedinice pod nazivom odred, na čelu sa štabom odreda«.

2) Treba formirati »postepeno, paralelno sa porastom partizanskih četa« sledeće odrede: »Gorenjski, Kokrški, Savinjski, Pohorski, Dravski, Ptujski, Haloški, Koruški, Kozjanski, Dolenjski, Belokranjski, Notranjski i Primorski«.

3) »U cilju usklađivanja akcije pojedinih odreda« treba od novoformiranih odreda formirati veće partizanske jedinice pod nazivom »grupa odreda«, na čelu sa štabom grupe. (Ove grupe odreda su slovenačka specifičnost i nema ih u razvoju NOV kod ostalih jugoslovenskih na-

⁶⁴⁸ Isto, 88 s, dok. 41.

roda. Već je ukazano kako je Pokrajinski štab za Štajersku gotovo istovremeno i po sopstvenoj inicijativi, umesto grupe odreda i odreda, organizovao mnogo prostije Prvu štajersku brigadu, što je bilo sasvim pravilno sa formalne i materijalne strane. Vertikalna organizacija slovenačke partizanske vojske bila je prema toj naredbi sledeća: vod, četa, bataljon, odred, grupa odreda, Glavni štab. Kao što je već rečeno, pokrajinski štabovi su otpali.)

4) Formiraju se četiri grupe odreda: I grupa, koja ima u sastavu Gorenjski, Kokrški i Koruški odred; II grupa, koja obuhvata Savinjski, Pohorski i Dravski odred; III grupa, koja ima Dolenjski, Belokranjski, Notranjski i do daljeg naređenja još i Primorski odred, i IV grupa, koju treba da formira II grupa na Kozjanskem i u okolini Ptuja (ova grupa nije bila nikad formirana).

5) Organizaciju odreda treba u najkraćem roku da izvedu štabovi grupa prema posebnim instrukcijama Glavnog štaba. Štabovi grupa treba da u najkraćem roku podnesu Glavnom štabu predloge za imenovanje štabova odreda i da redovno obaveštavaju Glavni štab o svojim meraima u cilju izvršavanja ove naredbe.⁶⁴⁹

Istog dana izdao je Glavni štab svoju Naredbu br. 2/I, kojom se postavljaju štabovi grupa odreda,⁶⁵⁰ a štabu II grupe naredio je u posebnoj naredbi da pripremi sve potrebno za formiranje odreda koji, prema naredbi, pripadaju njegovoj grupi. Savinjski odred treba da bazira na dotadanjem 2 štajerskom bataljonu i novomobilisanim borcima sa svog područja. Njegovo akcionalo područje treba da bude teritorija na desnoj obali Savinje do štajersko-kranjske granice (okupatorske), gde će biti u dodiru sa Kokrškim odredom. Pohorski odred treba da bazira na već postojećim manjim odredima i novomobilisanim borcima sa tog područja. Akcionalo područje tog odreda obuhvata svu teritoriju između Savinje i Drave. Dravski odred treba da se formira uslovno na području s one strane Drave (Kozjak) ukoliko bi se pokazala mogućnost mobilisanja na tom području. Ako bi broj boraca dozvoljavao,

⁶⁴⁹ Isto, 90—93, dok. 42.

⁶⁵⁰ Isto, 93 s, dok. 43.

poslala bi se tamo neka jedinica Pohorskog odreda. Štab Pohorskog odreda treba da se formira tek kad na tom području budu već stvarno dejstvovali partizanski odredi. Svi odredi treba da se formiraju po sledećem: a) Bataljoni da broje 100—200 boraca. Glavni štab se odlučio za manje bataljone zbog toga što se vrši stalna i brza regrutacija, usled čega će se bataljoni brojno brzo povećati, a sem toga, to je važno i zbog bržeg podizanja i vaspitanja komandnog i političkog kadra. b) Čete treba da broje 40—60 boraca. Akcionalo područje II grupe odreda obuhvata svu teritoriju od nekadašnje austrijske granice do linije Maribor — Celje i do tadašnje štajersko-kranjske granice. Dalje, Glavni štab napominje da će II grupi odreda u najkraćem roku poslati pismene instrukcije u pogledu »akcionalih zadataka u izvršenju opštег plana«. Zasada II grupa ima sledeće zadatke: da se brine za najtešnju vezu između odreda i pojedinih odeljenja tih odreda, da izvestava redovno Glavni štab o stanju grupe odreda, da pozuri sa mobilizacijom, da skuplja rezervno oružje, pojača politički rad u partizanskim odredima i agitaciono-propagandističku delatnost u masama.⁶⁵¹

Glavni štab je izdao 7 aprila štabu III grupe odreda dve naredbe. U prvoj se, pored ostalog, reguliše uvođenje partizanske administracije i daju se interesantni podaci o arhivi. Ovom se naredbom prvi put otkriva plan Glavnog štaba o prolećnoj ofanzivи. U pitanju je akcija većeg obima u Gorenjskom koja se ne bi mogla izvesti bez podrške III grupe. Zato će III grupa morati da uputi u Gorenjsko najmanje 300 boraca, od čega polovinu kao neposredno ojačanje, a polovinu u zasedu u Dolomite da se ne bi ponovilo ono što se desilo decembra 1941 (Nemci su tada kod Črnog Vrha došli Cankarevom bataljonu iza leđa). Glavni štab je za ovu akciju u Gorenjskom uputio i čitav Savinjski odred, i to u zasede na drumovima koji vode iz Maribora u Gorenjsko. »Istražaćemo u toj akciji, pošto smatramo da je ona za nas politički i vojnički najvažnija u tom delu Slovenije i da postoje svi izgledi da

⁶⁵¹ Isto, 98, dok. 44.

se završi oslobođenjem velike teritorije koju bismo mogli najlaške držati». Zato Glavni štab naređuje III grupi: 1) da u najkraćem roku formira dva bataljona (ukupno oko 300 boraca) da bi izvršili zadatke u smislu gornjeg plana; 2) deo Dolenjskog odreda da se utvrdi u Gornjacima sa zadatkom da stupi u vezu sa Hrvatima koji će preko Žumberka poslati dobrovoljce iz Zagreba, mobilisati na području Gorjanaca i Bele Krajine što više boraca i obrazovati Belokrajinski odred koji će biti podređen III grupi. Osim toga, štab III grupe mora se smesta povezati sa Dolenskim odredom. Dalje kaže Glavni štab: »... smatramo potrebnim da se dopusti stupanje u partizanske čete i poštenim i politički svesnim ženama koje će tamo vršiti sanitetsku, kurirsku ili kakvu drugu službu. Takođe ne treba odbijati svesne žene koje hoće da se bore s puškom u ruci. Ali je dužnost štaba da u klici uguši svaku pojavu nemoralnih odnosa«. Zatim Glavni štab odobrava namjeru III grupe da pojača Primorsku četu i kaže: »Naš hitan zadatak je da što pre tamo uspostavimo jak samostalan odred«.⁶⁵²

U drugoj naredbi Glavni štab odobrava operativni plan Notranjskog odreda (III grupe), a kao dopunu tog plana dodaje sledeće zadatke:

1) Na terenu gde su raspoređene čete Notranjskog odreda, a koji predlaže za polazni položaj akcije, počinjite smesta sa čišćenjem (likvidacijom svih žandarmeriskih stanica, naoružanih neprijateljskih odreda i svih organa njihovih vlas' i). Ofanzivno proširujte teren prema severu i istoku.

2) Koncentrišite odgovarajuće delove Dolenjskog odreda s kojim odmah uspostaviti vezu jugoistočno od (a) [Kočevje] i istočno od linije (a) i (b) [Ribnica] koji neka isto tako smesta počnu sa čišćenjem tog terena proširujući ga prema liniji (a) i (b) i prema istoku ...

3) Cilj svih tih mera mora biti stiskanje 1'niye (a — b) u klešta, koja će se u zgodnom trenutku stisnuti severno od (b). Bez tih prethodnih akcija i bez oslobođenja pomenutog terena osvajanje (a) nije moguće, odnosno ne bi donelo nikakvih ozbiljnih rezultata.

⁶⁵² Isto, 113, dok. 46.

4) Na oslobođenoj teritoriji razvijajte maksimalnu kampanju za mobilizaciju u partizane, uspostavljajte vlast OF i Narodne zaštite za obezbeđenja reda i mira u pozadini.

6) Ukoliko se budete proširili do Hrvata, izradite s njima zajednički plan operacija u skladu sa ovim uputstvima.⁶⁵³

Glavni štab je poslao 12 aprila štabu I grupe uputstvo u kome naređuje da se formiraju sledeći odredi: *Gorenjski*, koji treba da bazirat na dosadašnjim partizanskim jedinicama u Gorenjskom i novomobilisanim borcima, sa akcionim područjem na celoj teritoriji Gorenjskog na desnoj obali Save; *Kokrški*, koji treba da se formira tako da se na to područje uputi veća ili manja jedinica Gorenjskog odreda koja će izvesti mobilizaciju, sa akcionim područjem na teritoriji na levoj obali Save do Tržiča i Kamnika i do tadašnje štajersko-koruške granice; i *Koruški* koji treba da se formira na bazi Koruške čete upućene iz Ljubljane. Uostalom, Glavni štab daje I grupi ista uputstva kao i II grupi i određuje joj kao akciono područje svu teritoriju između Juliskih Alpa i tadanje štajersko-kranjske i slovenačko-koruške granice koja se nalazi na onoj strani Karavanki.⁶⁵⁴

Prema pismu od 23 aprila koje je Titu uputio Kardelj situacija u Sloveniji je ovakva: *Ljubljanska pokrajina*: »Osloboden rejon između Kupe — Kočevje — Ribnica — Lož — Snežnik i naniže... O brojčanom stanju je teško uopće govoriti jer se svaki dan menja... *Gorenjska*: Borbe su ponovno otpočele i priliv u partizane raste. Nemci menjaju taktiku: uvukli u aparat »Belu gardu«... i donekle ublažili teror..., ali im ne pomaže. Po planu Gl. štaba imaju idući mesec tu otpočeti *glavne borbe*. Pošto su svi slov. odredi pokretni i mešani (svi zapravo — brigade sa većinom radnika i sitnih seljaka, a sve se smatra za komuniste), otići će tamo (u Gorenjsko — M. M.) i neki bataljon iz Lj.[ubljanske] pokrajine i čitav Savinjski odred, koji će, kad se ujedini sa svojim trupama s one strane, brojiti oko 1.000 — 1.200 boraca, skoro samih radnika! To je udarni odred! — *Štajerska*: Posle prošlogodišnjih i zim-

⁶⁵³ Zbornik VI/2 115 s. dok. 47.

⁶⁵⁴ Isto, 121—123, dok. 50.

skih udaraca, koji su donekle demoralizirali, sada se brzo podiže. Partizanske čete su se svuda skoro spontano podigle, no nisu tako čvrsto ujedinjene i povezane kao u ostaloj Sloveniji«.⁶⁵⁵

Štab III grupe odreda formirao je Naredbom br. 5 od 24 aprila Dolenjski i Notranjski odred i Udarnu proletersku patrolu. Prema toj Naredbi, u sastav *Dolenjskog odreda* ulaze: 1 bataljon, koji sačinjavaju čete koje su tada logorovale severno od reke Krke (1, 3 i 4 četa bivšeg Dolenjskog bataljona), 2 bataljon, u koji ulaze čete koje su logorovale južno od Krke (2 i 5 četa Dolenjskog bataljona i 2 (Roška) četa bivšeg Južnodolenjskog bataljona). *Notranjski odred* sačinjavaju: 1 bataljon; obrazuju ga čete bivšeg Šercerovog bataljona, a nosiće i dalje ime narodnog heroja Šercera (1 četa, Rakeška četa, Severna pograđična i Primorska četa).

Kao što smo videli, u Dolenjskom i Notranjskom se od četa formiralo više bataljona nego što ih je navedeno u ovoj Naredbi štaba III grupe. Poznato je naprimer da se iz Rakeške čete razvio samostalan Zidanšekov bataljon itd. To je lep primer kako su se partizanske jedinice razvijale elementarnom snagom i u to vreme rasle tako brzo da tom razvoju nisu sledile ni naredbe viših foruma. U toj Naredbi nije pomenut ni Kočevski bataljon koji je uskoro prerastao u Kočevski odred itd. Zbog osobite hrabrosti i požrtvovanja, tom se Naredbom Dakijevoj Letećoj patroli daje naziv *Proleterska udarna patrola*. Dalje, njome se, u cilju postepenog uniformisanja, uvodi partizanska kapa »triglavka«.

U tački 7 pomenute Naredbe: a) Zabranjuje se seča šume. »Koga god partizani uhvate u seći ili preradi drveta (pravljenju čumura ili rakije itd.), moraju ga proterati iz šume i upozoriti da će mu u slučaju ponovnog gaženja zabrane seče zapleniti alat«. Posle 10 maja zabrana seče je bezuslovna; samo će se seoskom stanovništvu dozvoliti seča drveta za domaću upotrebu, i to samo na ivici šuma u blizini sela. b) Zabranjuje se železničkom saobraćajnom osoblju da prevozi železnicom opljačkano narodno blago

⁶⁵⁵ Isto, 135, dok. 56.

za račun okupatora. Posle 10 maja partizanske jedinice dužne su da pucaju na teretne vozove. Treba pucati u mašinovođu, ložača, službena kola i kočničare. c) Svim na smrt osuđenim denuncijantima treba zapleniti celokupno imanje, a zgrade spaliti. č) Partizanskim jedinicama se dozvoljava da zaplene predmete koji su im nužno potrebni i čije oduzimanje ne ugrožava životni opstanak vlasnika predmeta (rekvizicija, konfiskacija). Ako četa u pokretu ostane bez hrane, ima pravo da zapleni nužno potrebnu količinu hrane, po mogućству kod bogatijih ljudi. Ali, posto su takve konfiskacije vrlo osetljive, to će komandiri i politkomesari za svaku, pa i najmanju nepravilnost biti pozvani na odgovornost. Bez oklevanja se konfiskuju predmeti koji su zajednička narodna svojina, naprimjer, partizanima potrebna sprema vatrogasnih, sportskih i sličnih društava i ustanova.

U tački 8 te Naredbe štab III grupe predviđa da treba vršiti akcije svakog dana i po više na dan, kako danju tako i noću i kaže: a) Zauzavljati poštanske i druge automobile, legitimisati putnike i šofere i pleniti prevoženi neprijateljski materijal ili dokumenta. b) Postavljati danju male zasede, takođe sa malobrojnim patrolama po svim drumovima kojima se kreće neprijatelj. Slabijeg neprijatelja napadati i razoružavati, a jačeg tući sa većeg rastojanja. c) Vršiti neprestano manje sabotaže, naročito na železnicama, pa i bez minerskih sprava, odvijanjem šina, uništavanjem signalnih naprava itd. d) Vršiti diverzije tj. napade bez izgleda na uništenje i razoružanje neprijatelja. One su od velikog značaja jer nagone neprijatelja na stalnu defanzivu. U tački 10 štab naređuje da se prekine sa početničkom partizanskom romantikom davanja indijanskih i drugih neozbiljnih imena partizanima, kao naprimjer, Vinetu, Tarzan, Bivo itd.⁶⁵⁶

Druge slične naredbe koje bi osvetljavale unutarnji i svakidašnji život partizanskih jedinica nisu nažalost još poznate. Već iz ove naredbe jasno se vidi da je to ne samo prava i organizovana vojska, već i vojska koja postepeno,

⁶⁵⁶ Isto, 148—152, dok. 60.

paralelno sa postignutim uspesima, pretstavlja na terenu već i prvog nosioca narodne vlasti.

Iz naredbe Glavnog štaba br. 12/I od 29 aprila, upućene štabu I grupe, vidi se prvi put detaljnije operacijski plan Glavnog štaba. Zadaci I grupe su, prema tom planu, sledeći:

»1) Na prelazima Jezersko i Ljubelj postaviti jake zasede (od 50—70 ljudi) na svaki drum u cilju sprečavanja dolaska neprijateljskih trupa u Gorenjsko.

2) Postaviti jaku zasedu na najpodesnijem mestu za sprečavanje neprijateljskog saobraćaja železnicom Podroščica — Jesenice i drumom Kranjska Gora — Jesenice.

3) Sa svim ostalim trupama, pak, neposredno početi čišćenje terena od sadašnje italijansko-nemačke granice prema Koruškoj i Štajerskoj.

4) Sve te pripreme za početak akcije moraju biti gotove u roku od 15 dana«.⁶⁵⁷

Istog dana primili su svoje zadatke u vezi sa izvođenjem tog plana i štabovi II i III grupe. Štab II grupe primio je sledeće zadatke:

1) Sa celim odredom preći na levu obalu Save i uzeti položaje na svim prelazima koji vezuju Gorenjsko sa Štajerskom.

2) Na prelazima postaviti jake zasede, sprečiti prelazak neprijatelja u Gorenjsko i uništavati saobraćaj koji bi se razvio na tim drumovima.

3) Sa ostalim jedinicama čistiti teren u pravcu rudarskih revira i Savinjske Doline s jedne, i u pravcu Kamnika i Moravča, s druge strane.

4) Svi ovi zadaci moraju se izvršiti u roku od 15 dana.⁶⁵⁸

Štab III grupe primio je sledeće zadatke:

1) Jedan bataljon Notranjskog odreda postaviti na sektor Polhov Gradec, a jedan bataljon Dolenjskog odreda na sektor Mokronog — Litija.

⁶⁵⁷ Isto, 156, dok. 64.

⁶⁵⁸ Isto, 159, dok. 65.

2) Sa svim ostalim trupama odlučno nastaviti sa izvršavanjem operativnih zadataka za koje je štab već dobio uputstva.⁶⁵⁹

Sve tri naredbe imaju i detaljna objašnjenja. Štabu I grupe objasnio je Glavni štab plan i njegovo izvođenje u sledećem: 1) Zasede na prelazima treba da onemoguće prelazak neprijateljske oružane sile u Gorenjsko da bi se što uspešnije mogla izvesti glavna operacija. Zasede da budu stalne, a u cilju svoje zaštite treba da se kreću gore i dole duž druma. Zasede moraju biti postavljene po dubini, t.j. tako da uvuku neprijatelja u svoju sredinu i da ga na taj način obaspu vatrom sa svih strana. Na drumove treba postaviti podesne prepreke (obaranje drveća na drumove, raskopavanje drumova, barikade od kamenja). Zasede treba obezbediti stražama i bočnim patrolama; obe — na Ljubelju i Jezerskom — treba da su međusobno u najtešnjoj vezi i da mobilizacijom stanovništva što više brojno ojačaju. Komande obeju zaseda treba da budu u stalnoj vezi sa štabom I i II grupe, a ovaj će poslednji voditi operacije na štajerskoj strani kombinovano sa I grupom. 2) Zaseda treba da drži istovremeno drum i železnicu. Zbog važnosti ove zasede štab treba da odredi maksimum raspoloživih snaga, a po mogućству ceo bataljon koji, pored toga, treba da vrši i druge zadatke diverzantskog i demonstrativnog karaktera. 3) Glavni zadatak je ipak: a) čišćenje teritorije na desnoj obali Save kao prva etapa; b) opkoljavanje i zauzimanje varoši Škofje Loke, Kranja i Jesenica kao druga etapa te borbe koja će se izvršiti kombinovano akcijom I i II grupe. Ukoliko zasede na koruškoj granici mobilišu veći broj novih partizana i osnuju Kokrški odred, neka preduzmu ofanzivne akcije u pravcu Tržiča i Kamnika. Kao pomoć I grupe biće: a) istovremena akcija II grupe odreda koja će spričiti dolazak Nemaca iz Štajerske; b) istovremena akcija III grupe odreda koji će štititi bok I grupe od napada sa italijanske strane u predelu Polhov Gradeč — Žiri; c) Glavni štab će u najkraćem roku poslati još 150—200 novomobilisanih boraca. Dalje se dodaje: »Smatramo da snagama kojima

⁶⁵⁹ Isto, 163, dok. 66.

raspoložete, mobilizacijom novih boraca u toku same akcije i uz pomoć koju vam daje Glavni štab, možete izvršiti date zadatke». ⁶⁶⁰

II grupa primila je sledeća detaljnija uputstva: 1) Prelazak preko granice (iz Dolenjskog u Štajersku) i posedanje prelaza iz Štajerske u Gorenjsko treba izvesti u najvećoj tajnosti. 2) Povezati se sa pojedinim jedinicama koje već dejstvuju u Štajerskoj i dati im zadatke. 3) Mobilisati što više novih boraca i svim svojim vojnim i političkim delovanjem podići opšti ustank stanovništva protiv okupatora. Najveću pažnju posvetiti mobilisanju iz rudarskih revira. Sa svim tim snagama početi sistematsko čišćenje sveg okolnog terena »pomoću zaseda koje će postepeno pomerati unapred. Iza tih zaseda treba uništiti svu neprijateljsku oružanu silu, državni aparat, izdajnike i petokolonaše, i na terenu razviti politički rad«. Ukoliko se te operacije budu pozitivno razvijale, II grupa treba da pomogne I grupi pri čišćenju terena koje će otpočeti istovremeno sa akcijama II grupe koja će zato dobiti kao pomoć bataljon Dolenjskog odreda. Ovaj će, pak, na slučaj težih borbi u Štajerskoj, napadati sektor Litije i, u slučaju povoljnog razvoja borbi na levoj strani Save, zauzeti nemački teren na desnoj obali Save od Litije do Radeča. ⁶⁶¹

III grupa dobila je sledeće objašnjenje: 1) Zadatak bataljona na sektoru Polhov Gradec je da štiti bok partizanskim jedinicama u Gorenjskom. U tom cilju bataljon treba da postavi zasede na sva tri prelaza u pravcu sadašnje nemačko-italijanske graniče i da se pritom služi i jedinicima NZ koja je na tom terenu jako dobro organizovana i naoružana. U vojnom i političkom radu štab bataljona mora težiti za tim da digne na opšti ustank sve stanovništvo na tom području, jer su za to objektivne prilike vrlo pogodne. Ako bude potrebno, jedan deo tog bataljona, zajedno sa novomobilisanim, vršiće eventualno i neke operacije na nemačkoj teritoriji, da bi pomogao gorenjskim partizanima. 2) Zadatak bataljona na sektoru Mokronog — Litija jeste: a) Pomoći II grupi koja će voditi

⁶⁶⁰ Isto, 157 s, dok. 64.

⁶⁶¹ Isto, 160, dok. 65.

borbe sa Nemcima na levoj obali Save (napadi na sektoru Litije i po potrebi na samu Litiju). NZ je na tom terenu takođe dobro organizovana. b) U slučaju da operacije na levoj obali Save budu tekle dobro, dužnost je bataljona da očisti teren na desnoj obali Save od Litije prema Ra-deču. c) U vojno-političkom delovanju bataljon treba da teži da podigne na ustanak stanovništvo na italijanskom delu tog sektora. Ukoliko priliv novih partizana u bataljon bude dosta jak, bataljon će morati da pristupi čišćenju terena između Litije i Mokronoga.⁶⁶²

Prolećni operacijski plan Glavnog štaba je, dakle, u opštim crtama sledeći: 1) Očistiti Gorenjsko, gde osnovnu borbu vodi I grupa, a pomaže joj II i III. 2) U Zasavju glavnu borbu vodi II grupa, a pomaže joj I i III. Cilj: očistiti revire. 3) Sve operacije otpočeće istovremeno sredinom maja. 4) Samostalni operacijski plan III grupe predviđa čišćenje područja Kočevja prema Ribnici i Beloj Krajini.

Štab II grupe uputio je 30 aprila Glavnom štabu report br. 3 u kome je izneo predlog komandnog kadra za Savinjski i Pohorski odred. Prema tom raportu Savinjski odred imao bi dva bataljona, a Pohorski jedan. Svaki bi bataljon imao po tri čete, vod teških mitraljeza i konjicu. Trboveljska (Revirska) četa 1 štajerskog bataljona ušla bi u sastav Savinjskog odreda, a stara Savinjska četa u Pohorski odred. »Pošto sad imamo samo šest četa, dva voda teških mitraljeza i dva voda konjice, moraćemo ovih dana osnovati još tri čete i, po mogućnosti, po 1 vod teških mitraljeza i konjice. To su teški zadaci. O Dravskom odredu zasad ne možemo misliti, jer za njega nemamo ni ljudi ni oružja. Savinjski odred će operisati na području koje ste odredili. A Pohorski će se, sve dok se bude sastojao iz jednog bataljona, držati u zapadnoj polovini područja koje ste za njega odredili. Ukoliko se formira i drugi bat. proširiće se i na istočni deo«. U tački 4 tog raporta štab II grupe piše: »Čudimo se što ste Drugoj grupi odreda odredili daleko teže organizacione zadatke nego drugim grupama. Na našem području moramo organizovati šest

⁶⁶² Isto, 163—165, dok. 66.

odreda, dok Prva grupa u Gorenjskoj organizuje samo dva odreda. Računajte i sa tim da je na našem području (Štajerska — M. M.) teren mnogo slabije organizovan, tako da ćemo se uglavnom morati uzdati samo u sebe. A s druge strane, čini nam se da su mobilizacione sposobnosti Gorenjske daleko veće nego što su potrebne za organizaciju dva odreda.⁶⁶³

Period od 29 aprila do sredine maja moramo, dakle, smatrati kao pripremu za ostvarenje velikog plana Glavnog štaba koji je pridavao veliki značaj tome da se II grupa što pre prebaci u Štajersku. Kojim putem? Najbliži put za II grupu koja se tada nalazila na sektoru Stična — Višnja Gora — Muljava — Krka bio bi preko Save, ali je bilo vanredno značajno to da ova grupa stigne u Štajersku konspirativno. No, Glavni štab je predviđao da ona kreće najbližim putem. Ona je 20 maja zaista i krenula, ali je bila odbijena. Da li se već tada mislilo i na duži put, nije poznato. Iz pisma Glavnog štaba od 3 juna vidi se da je u to vreme doneta odluka za njen duži put. No, nije jasno zašto je II grupa 20 maja pokušavala da po svaku cenu pređe u Štajersku kraćim pravcem. U početku pisma se ukazuje na to da ona odmah i prikriveno kreće sa svim svojim snagama na železničku prugu Borovnica — Rakek i zatim zapadno od Vrhnikе i istočno od Idrije između Žirija i Polhovog Gradeca u Gorenjsko. Usput ona treba da poruši železničku prugu između stanica Verd i Logatec, zaustavi voz i da ga zapaljenog gurne nizbrdo na Borovnički vijadukt. Posle prelaska pruge i u toku nastupanja u Gorenjsko imala je da podiže narodni ustank i mobilise nove borce. U pismu, koje je kao politkomesar Glavnog štaba potpisao drug Kardelj, govori se, dakle, o tome da je Glavni štab u vremenu od 29 aprila do 3 maja 1942 promenio prolećni ofanzivni plan i odlučio se na drukčiji način osiobodenja Gorenjskog. Prvobitno je bila predviđena za to samo I grupa, a sada joj je poslata u pomoć i čitava II grupa, što je razumljivo, jer je I grupa za izvršenje postavljenog zadatka bila ipak suviše slaba. U pismu druga Kardelja II grupi stoji: »Vaš zadatak u Gorenjskoj

⁶⁶³ Isto, 169—172, dok. 68.

bio bi da zajedno sa Prvom grupom čistite sav teren na desnoj obali Save i da podignite čitavu Gorenjsku na pokret i pravi narodni ustanač». Zato daje II grupei sledeće detaljnije zadatke: nad Poljanskom Dolinom, na ulazima u Škofju Loku, treba zajedno sa jedinicama I grupe da postavi jake zasede i pripremi prema Poljanskoj Dolini takav napad da bi svako otstupanje ili bilo kakva pomoć Nemcima koji bi bili uhvaćeni u dolini bila nemoguća. Sa ostalim snagama II grupe treba da preduzme čišćenje doline od Bohinja do Bleda i postavi jake zasede na drumu Bled — Jesenice. Ali, II grupa treba da ostane u Gorenjskom samo toliko dok I grupa dovoljno ne ojača ljudstvom i naoružanjem da bi bila sama sposobna da vrši operacije u Gorenjskom. Posle toga II grupa treba da pređe Savu i kreće na položaje prema naredbi od 29 aprila, odakle da izvodi operacije prema Kamniku, Moravču, rudarskom rejonu i Savinjskoj Dolini uz sadejstvo sa I grupom i njеним Kokrškim odredom.

Plan je, dakle, suštinski izmenjen i znatno realniji od prvog. To je plan koji je u istoriji I i II grupe nešto kasnije odigrao veliku i značajnu ulogu. U pismu druga Kardelja ponovo se poziva II grupa da izvrši taj novi zadatak, jer bi njegovo izvršenje dovelo do veoma važnog preokreta. Postiglo bi se, naime, povezivanje teritorije od Kupe do Kranjske Gore i preko Karavanki i Savinjskih Alpa do Pohorja, rudarskih rejona i brda u zahvatu Kožjaka (tt 1273), a posle dalje sa teritorijom Dolenjskog odreda. »Pa i ako ne bi mogli stalno držati čitavu tu teritoriju, ipak bi imali stalnu kontrolu nad osnovnim saobraćajnim linijama okupatora i mogli bi lako nanositi njihovom saobraćaju udarce... sa tog zemljišta moglo bi se politički delovati na čitavu Sloveniju«.⁶⁶⁴

Zašto je ovaj plan, u kome više nema govora o III grupi odreda, bio izmenjen, nije teško pogoditi. III grupa odreda postigla je, kao što je već izneto, još krajem aprila prvu značajnu pobedu — stvorila je slobodnu teritoriju na području Kočevja koja je, zbog paničnog bekstva Italijana, počela vanredno brzo da se širi. Pošto je III grupa

bila potpuno angažovana izvođenjem svog plana, morao je Glavni štab da promeni svoj plan za Gorenjsko. On ga je izmenio u tome što je pripremio koncentričan udarac sa I i II grupom.

Na ovom mestu treba pomenuti i Opšta uputstva za oslobođenje teritorije koja je 9. maja izdao Glavni štab. To su gotovo doslovan prepis uputstava koja je 22. aprila sastavio u Stružnici drug Bebler i koja su već pomenuta.⁶⁶⁵ Kako se ostvario veliki ofanzivni plan, izneće se u II delu knjige.

Treba pomenuti još izveštaj koji je početkom juna 1942 poslao Glavni štab Vrhovnom štabu i u kome je iznet tačan pregled vremenskog perioda koji završavam upravo tim izveštajem i bilansom dotadanjeg rada grupe odreda.

I grupa. Ona je uspešnim borbama u toku leta 1941 široko popularisala partizanski pokret i povela narodne mase do delimičnog narodnog ustanka u zapadnom delu Gorenjskog. Ali, ustanak se nije toliko učvrstio da bi doveo do oslobođenja teritorije. U proleće je došao do vidnog izražaja nov polet nacionalno-revolucionarnog pokreta na tom području, ali je baš poslednja dva meseca opet opao. Drugovi iz I grupe doživeli su nekoliko težih udaraca. Čini nam se da je do zastoja došlo i zbog grešaka rukovodstva te grupe. Kao pomoć bio im je poslat jedan bataljon iz Ljubljanske pokrajine.

II grupa. Imala je na svom području samo skromne snage, i to isključivo u južnom delu Štajerske. O njima ima podataka da su izvršile nekoliko uspešnih akcija. Upravo u poslednjem momentu uspeo je okupator da razbije jednu njenu četu. Na području Ljubljanske pokrajine bilo je regrutovano i naoružano nekoliko bataljona kao pomoć pokretu u Štajerskoj. Prvi pokušaj prebacivanja II grupe u Štajersku nije uspeo, ali su bataljoni tom prilikom pokazali visok stepen partizanske borbenosti i taktičke veštine.

III grupa. Imala je najviše uspeha. Dejstvovala je na teritoriji Ljubljanske pokrajine gde je okupator imao najmanje oslonca kod stanovništva i gde je teror okupatora

⁶⁶⁵ Zbornik VI/2 206, dok. 77.

bio upočetku najmanji. Ova je teritorija bila od strane KP i OF najbolje pripremljena i osnovna masa stanovništva je već zbog toga bila partizanima izrazito naklonjena. Štab III grupe umeo je da to iskoristi na taj način što je razgranao široku mrežu za regrutovanje, a zatim je za 1 maj proglašio partizansku ofanzivu. Ta se ofanziva sa stojala u tome što su čete i patrole na celom području, počev od 1 maja, preduzimale bezbroj manjih napada, saboraža, otvaranja vatre na garnizone i vozove, i demonstrativna patroliranja po selima. Među italijanskim vojniciima zavladao je strah, a moral se stanovništva i partizana podizao. Priliv novih partizana postajao je iz dana u dan sve veći. Tako su čete naranstale i već posle deset dana od početka ustanka dostigle su jačinu od preko 1.000 boraca. Takav je polet omogućio da se osloboди teritorija koja je počela da se čisti prvo od Kupe, a zatim se širila prema severu tako da je dovela do ustanka i u Ljubljanskom Barju. Danas se može tvrditi da je Ljubljanska pokrajina osim saobraćajnih linija, bila slobodna, mada partizani nisu čitavu kontrolisali jer su im nedostajale snage.

Primorsko. — Ono je očigledno zaostajalo za ostalim pokrajinama. Čete koje je tamo upućivala III grupa da bi stvorile jezgro nove grupe, samo su životarile i, umesto da rastu i dobijaju korena, sužavale su se i gubile oružje.

Glavni štab bavio se sledećim pitanjima: 1) Poslati pomoć I grupi iz Ljubljanske pokrajine, a samu grupu ubediti da treba bolje koristiti sopstvene mogućnosti (revolucionarno raspoloženje stanovništva, prekaljenost partizanskih jedinica). 2) Uputiti II grupu u Štajersku gde bi vršila mobilizaciju. 3) III grupa mora bolje da se naoruža i šalje u Primorsko nove snage.⁶⁶⁶

Period koji smo ovim završili pokazuje da su u Ljubljanskoj pokrajini sazreli svi uslovi za pravi narodni ustank. Do njega je zaista i došlo. On je dostigao toliki razmah da početkom tog ustanka u Ljubljanskoj pokrajini možemo završiti klasičan period OF i otpočeti sa novim.

⁶⁶⁶ AMNO

SKRAĆENICE

AMNO	— Arhiv Muzeja narodne osvoboditve
AVI	— Arhiv Vojnoistoriskog instituta
AVNOJ	— Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije
BBC	— British Broadcasting Corporation (Britansko društvo za radioemisije)
CKKPS	— Centralni komitet Komunističke partije Slovenije
CKZKS	— Centralni komitet Zveze komunistov Slovenije
CLN	— Commitato di liberazione nazionale (Odbor za narodno oslobođenje)
DAM	— Državni arhiv u Mariboru
GŠNOV i POS	— Glavni štab Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Slovenije
GUF	— Gioventú universitaria fascista (Univerzitet-ska fašistička omladina)
HSS	— Hrvatska seljačka stranka
IOOF	— Izvršni odbor Osvobodilne fronte
JDS	— Jugoslovanska demokratska stranka
JNS	— Jugoslovanska nacionalna stranka (Živković — Kramer)
JRZ	— Jugoslovenska radikalna zajednica
JSDS	— Jugoslovanska socijal-demokratska stranka
JSS	— Jugoslovenski strukovni savez
KA	— Katolička akcija
KDK	— Kmečka demokratska koalicija
KP	— Komunistička partija
KPJ	— Komunistička partija Jugoslavije

Kraljevi- na SHS	— Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca
LRS	— Ljudska Republika Slovenija
MVAC	— Milizia volontaria anticomunista (Dobrovoljna antikomunistička milicija)
NDH.	— Nezavisna Država Hrvatska
NNS	— Narodno-načredna stranka
NOB	— Narodnooslobodilačka borba
NOPOJ	— Narodnooslobodilački partizanski odredi Jugoslavije
NOR	— Narodnooslobodilački rat
NOV i POJ	— Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije
NRPJ	— Nezavisna radnička partija Jugoslavije
NRS	— Narodna radikalna stranka (Ravnihar)
NSDAP	— Nazionalsozialistische deutsche Arbeiter Partei (Nacionalsocijalistička nemačka radnička partija)
NSS	— Nacionalna socijalistična stranka
NZ	— Narodna zaštita (Narodna zaštita)
OF	— Osvobodilna fronta
OKH	— Oberkommando des Heeres (Vrhovna komanda kopnene vojske)
OKKPS	— Okružni komitet Komunističke partije Slovenije
OVRA	— Organizzazione Volontaria Repressione Antifascista (Dobrovoljna organizacija za gajenje antifašista)
ROF	— Radio Osvobodilne fronte
SDS	— Samostalna demokratska stranka (Pribićević)
SDS(k)	— Socijalistična delavska stranka (komunistov) — Socijalistička radnička stranka (komunista)
SKS	— Samostojna kmečka stranka (Samostalna seljačka stranka)
SLS	— Slovenska ljudska stranka (Slovenačka narodna stranka)
SNOO	— Slovenački narodnooslobodilački odbor

SNOS	— Slovenački narodnooslobodilački savet
SRPJ(k)	— Socijalistička radnička partija Jugoslavije (komunista)
SSDL	— Socijalistična stranka delovnega ljudstva (Socijalistička stranka radnog naroda)
SSJ	— Socijalistička stranka Jugoslavije
TIGR	— Trst — Istra — Gorica — Rijeka (primorska antifašistička organizacija)
TPD	— Troboveljska premogokopna (ugljenokopna) družba
URSS	— Ujedinjeni radnički sindikalni savez
VAZK	— Verordnungs-und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung für die besetzten Gebiete Kärtbens und Krains
VAZSt	— Verordnungs-und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untesteiermark
VOS	— Varnostno-obveščevalna služba (Zaštitno-obaveštajna služba)
ZDLS	— Zveza delovnega ljudstva Slovenije (Savez radnog naroda Slovenije)

REGISTAR IMENA

A

- Adlešič dr Jure 54
Aleksandar Karadordjević 83
Ambrozio (Ambrosio) Vitorio 35, 38
Arzenšek Viktor 129
Avbelj Viktor 17
Avšič Jaka 104, 105, 286
Auerspeg 295

B

- Bauer dr 128
Bebler dr Aleš (vidi i Tratnik Primož-Kobal) 17, 23, 46, 104, 105,
110, 307, 308, 357
Bergonci (Bergonzi) A. 240
Bernot Zvonimir 76, 77
Bertoncelj Ivan 113, 131, 207
Bešter Tone 209
Blatnik dr Franc 279
Bobek Viktor 240
Bor Matej 156
Borštnar Jože 17
Bratož Henrik 17
Brauhic (Brauchitsch) maršal 35
Brecelj dr Anton 261
Brecelj dr Marijan 97
Brejc Tomo 110, 113
Brojnljih (Braunlich) poručnik 137

C

- Cigit Koloman 339
Cvetko Štefan 339
Cvetković Dragiša 27, 28, 29, 45, 46, 50, 72, 242, 243, 245
Cviter (Zwitter) dr Fran 22

Č

- Čano (Ciano) Galeaco 44, 59
Čižmek Boris 114

D

- Dal Negro, pukovnik 302, 303
 Daki (Semič Stanko) 175, 176, 178, 227
 Davidović Ljuba 72
 Degrel (Degrell) 266
 Denver Frank (Frenk) 225
 Dremelj Leopold 128

E

- Eksler Mirko 128
 Erlich (Ehrlich) dr Lambert 265, 266

F

- Fajfar Tone 128
 Filipič Franc 339
 Frik (Frick) dr 211

G

- Gašperšić Jelo 137
 Gering (Goering) Herman 65
 Glavač Franc 271, 285
 Glavič Alojzij 128
 Gosar dr Andrej 51, 54, 254
 Gruber Jožef 130
 Gracioli (Grazioli) Emilio 51, 54, 55, 58, 60, 121, 148, 162, 163, 164,
 165, 167, 172, 213, 217, 220, 229, 230, 245, 246, 247, 248, 277,
 280, 295, 296, 298, 299, 304, 306
 Grajf Martin 144
 Gregorič Ilija 127
 Gregorčič Jože 15, 206

H

- Hafner Vinko 326
 Handl, pukovnik 122
 Hibner (Hübner) Hainc 128
 Himler (Himmler) Hajnrih 65, 67
 Hitler Adolf 31, 32, 33, 35, 38, 48, 51, 52, 54, 55, 56, 60, 61, 62, 64,
 65, 66, 68, 74, 81, 129, 140, 141, 148, 179, 210, 211, 242, 272
 Hođera Svetislav 242
 Hren Ignac 128

I

- Iberajter (Ueberreither) dr Zigfrid 62, 63, 66, 128, 130, 143, 144,
 146, 179, 332
 Ivančić Ivan 240

J

- Jan Ivan 113
 Jarc Janko 176, 182
 Jeglič dr Anton Bonaventura 70, 266
 Jerin Jože 307
 Jernejec Peter 130
 Juvančič dr Ivo 117, 239, 338, 339

K

- Kaplan Emil 130
 Kaplan Feliks 130
 Kaplan Fric 130
 Kardelj Edvard 21, 27, 28, 29, 30, 90, 97, 98, 99, 102, 105, 110,
 135, 151, 158, 167, 174, 188, 189, 205, 237, 241, 291, 293, 295,
 320, 330, 335, 336, 337, 342, 348, 355, 356
 Kardoš Evgen 339
 Karinjani (Carignani) 325
 Kariš Valentin 216
 Karstanjen (Carstanjen) dr Hans 67
 Kastelic Franc 130
 Kastelic Rajmund 130
 Kavčič Pavle 207
 Kidrič Boris 9, 23, 24, 46, 89, 92, 94, 95, 96, 98, 102, 103, 104, 106,
 135, 136, 158, 187, 190, 191, 194, 197, 229, 287, 288, 291, 299,
 300
 Klanjšek Jože 224, 227, 306
 Kocbek Edvard 14, 20, 136
 Kodrič Franc 318
 Kogoj Rado 216
 Komar Andrej 133
 Konobelj Franc 113, 131, 140
 Koren Pavle 133
 Koren Ferdo 129
 Korošec dr Anton 70, 71, 72, 80, 82, 100, 104, 242, 261, 268
 Kos Simon 240
 Kosanović dr Sava 29
 Kozak Vlado 86
 Kravanja Ferdo 117
 Krajger (Kraigher) Boris 334
 Kranjc Karel 216
 Kramar Janez 318
 Kramer dr Franc 48
 Kreft Ivan 80, 84, 90, 96
 Krel (Kroehl) kapetan 137
 Krek dr Janez 71
 Krek dr Miha 27, 44, 48, 51, 245, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 254,
 260
 Križnar Ivan 67, 125, 126, 127, 129, 131, 132, 133, 138, 205, 209,
 321, 326

Krmelj Maks 15
Kučera (Kutschera) 66, 127, 128, 140
Kuhar dr Alojzij 249, 250, 252, 253, 254, 255, 256, 257
Kulovec dr Franc 71
Kveder Dušan 314

L

Lajler (Leiler) Hubert 154
Lekić Danilo 31
Leskošek Franc 150, 334
List, feldmaršal 35
Ljotić Dimitrije 84, 284
Lončar dr Dragotin 37, 83, 102
Lunaček dr Pavel 161
Luštek Miroslav 161

M

Maček dr Vladimir 27, 79, 83, 242, 245, 253, 258, 261, 264
Majnik Anton 117
Majcen Franc 318
Majcen Milan 181
Mahnič dr Anton 262
Maljone (Maglione) kardinal Vinčenco 279, 280
Majer-Kajbič (Maier-Kaibitsch) 340, 341
Marinko Miha 47, 82, 205
Marjeta (Kidrič Zdenka) 273
Marušič dr Drago 48, 102
Mekinda Jože-Franci 199, 306
Mesiner (Messiner) dr Kurt 128
Mevželj Janez 181
Mihailović Draža 103, 104, 105, 245, 254, 256
Musolini (Mussolini) Benito 33, 38, 44, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60,
62, 118, 121, 162, 165, 167, 213, 215, 216, 220, 240, 244, 246

N

Nádrah Ignacij 149
Nagode dr ing. Črtomir 103
Natlačen dr Marko 44, 47, 48, 50, 51, 52, 54, 55, 71, 89, 154, 243,
245, 246, 247, 248, 252, 253, 260, 277, 278, 284
Nedić Milan 36, 61, 284
Ninčić dr Momčilo 36
Novak Ante 303, 307
Novak dr Fran 102
Novak Karel 104, 105, 286

O

Oksilija (Oxilia), general 302, 313

P

- Pavelić dr Ante 32, 33, 44
 Pavle, knez 28, 33
 Petar, kralj 28
 Pivoti (Pivotti), kapetan 175
 Polič Zoran 90
 Polito, general 241
 Potokar Maks 334
 Praprotnik Avgust 229, 281
 Prepeluh Albin 102
 Preska Anton 130
 Preska Franc 130
 Pribićević Svetozar 72
 Pucelj Ivan 48, 51, 54, 79, 82, 102, 246, 247, 248, 277

R

- Radić Stjepan 72, 77, 102
 Rajner (Rainer) dr Zigfrid 140, 212, 327
 Ranković Aleksandar 29
 Raveli (Ravelli), vicekvestor 160
 Ravnihar dr Vladimir 48
 Rezener (Roesener) Ervin 327, 329
 Ribentrop (Ribbentrop) Joahim 44
 Roata (Roatta) Mario 172, 173, 231, 234, 281, 302
 Roboti (Robotti) Mario 38, 39, 40, 41, 43, 53, 120, 121, 148, 149,
 158, 162, 163, 164, 165, 166, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175,
 176, 177, 178, 213, 214, 215, 216, 217, 220, 221, 222, 224, 225,
 226, 227, 228, 229, 230, 231, 270, 278, 279, 280, 281, 283, 284,
 295, 296, 298, 299, 302, 303, 304, 308, 309, 313, 314, 319
 Romero Federiko 51, 52
 Rozman Franc-Stane 183, 185, 199
 Rožman dr Gregorij 59, 252, 265, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 281,
 284, 303
 Ruic (Ruiz) Arandžo 175
 Rupnik Lav 245

S

- Saje Franček 25, 50, 54, 260, 270
 Saura Italo 246
 Ser nec ing Dušan 102
 Silvestriji, pukovnik 226
 Simović Dušan 28
 Slavič dr Matija 252
 Snoj Franc 252
 Stanovnik dr Ivan 216
 Stante Peter-Skala 143
 Stojadinović dr Milan 70, 80, 83, 242, 243
 Stošić Milorad 132

S

- Šaranović Milovan 17
 Šercer Ljubo 216, 218
 Šik (Schick) Viljem 66
 Šilih Niko 17
 Škerl dr France 15, 18, 19, 21, 96, 262, 340, 341
 Škerlovaj Milan-Petrač 158
 Šlander Slavko 114
 Šnuderl dr Maks 20, 155, 160, 294, 296
 Šrajcer (Schreyer) 240
 Štajndl (Steindl) Franc 63, 66
 Štefe Franc-Miško 113, 131

T

- Tatalović Nikola 318
 Terčak Stane 146
 Tito-Broz Josip 7, 27, 47, 73, 151, 188, 198, 205, 237, 238, 241,
 291, 294, 295, 320, 330, 342, 348
 Tomažič Pino 240
 Tomec Ernest 265, 266, 267, 268
 Tomšič Tone 156
 Tonček 326
 Tratnik Primož-Kobal (Bebler) 307
 Tučović Dimitrije 46
 Turnšek Franc 318

U

- Udovč Jože 17
 Uranjek Ivana 130

V

- Vadnal Ivan 240
 Vajks (Weichs) general 35
 Verbič Ivan 216
 Verdije (Verdier), kardinal 274
 Vidmar Tone 16, 215, 227, 303
 Vodopivec Vlado 82
 Vojko (Premerl Janko) 337, 338
 Vukmanović Svetozar 29

Z

- Zasavec Čiro 16
 Zelen Danilo 117
 Zelenika Milan 35, 44
 Zgonik Mavricij 114

Zidanšek Miloš 143, 219, 223, 227, 311
Ziherl Boris 21, 90, 102
Zupanc Ludvik-Ivo 142, 146

Ž

Žagar Ignac 216
Žagar Iztok 176
Žagar Stane 111, 113, 125, 131, 322
Žagar Stanko 326
Žakelj Milan 207
Žlajpah Franc 318
Žvan Lojze 133
Živković Petar 48, 70, 86

REGISTAR JEDINICA

- Bataljon »Miloš Zidanšek« 312, 349
Belokranjska grupa 179, 180, 181, 182, 183, 185
Belokranjska četa 182, 318
Belokranjski bataljon 319
Belokranjski odred 344, 345, 347
Borovniška četa 115, 171, 175, 179, 181, 185, 306
Brežiška četa 180, 183, 185, 186, 198
Brkinska četa 338
Cankarjev bataljon 132, 139, 140, 141, 186, 199, 200, 203, 204, 205,
206, 207, 214, 300, 321, 322, 327, 333, 337, 346
Celjska četa 115, 143
Četvrta četa Prvog bataljona Notranjskog odreda 312
Četvrta grupa 345
Četvrti bataljon Notranjskog odreda 312
Dolenjski bataljon 180, 181, 185, 307, 318, 319, 349
Dolenjski odred 319, 344, 345, 347, 349, 351, 353, 356
Dolomitski odred 152
Domžalska grupa 114, 125, 126, 134
Dovška grupa 111
Dravski odred 344, 345, 354
Druga grupa odreda 314, 315, 317, 345, 346, 348, 352, 353, 354, 355,
356, 357, 358
Druga kranjska četa 113, 114, 131
Druga vipavska četa 339
Drugi bataljon Dolenjskog odreda ili Kočevski bataljon 312, 349
Drugi bataljon Gorenjskog odreda 322
Drugi bataljon Koruškog odreda
Drugi bataljon Notranjskog odreda 306
Drugi štajerski bataljon 141, 183, 185, 186, 198, 199, 212, 213, 218, 219,
300, 302, 312, 313, 314, 317, 318, 319, 331, 342, 345
Dupeljska Dupliška grupa 114, 125
Glavni štab Hrvatske 307
Glavni štab slovenačkih partizanskih četa 12, 13, 14, 17, 105, 110,
111, 112, 114, 116, 120, 124, 125, 137, 141, 147, 150, 151, 153, 174,
175, 179, 180, 182, 183, 185, 193, 214, 215, 218, 296, 300, 301, 307, 312,
313, 314, 315, 316, 317, 327, 339, 342, 344, 345, 346, 347, 348, 351,
352, 353, 354, 355, 357, 358

- Gorenjski (Cankarjev) bataljon 113, 131, 132, 133, 139, 140
Gorenjski odred 322, 324, 344, 345, 348
Gorjanska grupa 318
Gorjanska četa 321, 324
Gradaška grupa 181
Grosupeljska (Stiška) četa 180, 213
Haloški odred 344
Horjuljska četa 311
Hrvatska četa 338
Ilije Gregoriča četa 127
Jeloviška grupa 111
Jeloviška četa 113, 114, 127, 131, 133, 139
Jesenička grupa 111, 321
Jesenička četa (četa Ivana Cankara) 113, 114, 129, 131, 133, 139, 321, 323, 324
Južnodolenjski bataljon 306, 308, 349
Kamniška grupa 114, 125, 126, 322
Kamniška četa 127, 135
Kamniški bataljon 16, 126, 134, 135, 136, 180, 198, 323, 325, 327
Kočevski bataljon 306, 308, 309, 312, 349
Kočevski odred 349
Kokrška četa 325
Kokrški bataljon 327
Kokrški odred 323, 325, 344, 345, 348, 352, 356
Koruška četa 348
Koruški odred 344, 345, 348
Kozjanski odred 344
Kožlješki bataljon 159, 186
Kranjska grupa 111
Kranjska četa 113
Kranjski bataljon (Storžički bataljon) 131, 132, 133, 140
Kraška Omladinska grupa 337
Krimski bataljon 159, 171, 172, 173, 174, 175, 181, 185, 213, 214, 217, 218, 219, 223, 301
Loška četa 171, 175, 306
Loški (Sočanski) odred 334
Majcenova grupa 181
Mengeška grupa 114, 125, 126, 133
Mengeško-Moravška četa 126, 136, 137
Metliška grupa 181
Mislinjska četa (grupa) 115, 146
Mokrška četa 115, 171, 174, 238
Mokronoška četa 180, 181, 182, 183, 198, 318
Molniška četa 115, 168, 169, 170, 171, 189
Moravška (Moravško-Domžalska) četa 137
Narodna zaštita 150, 151, 152, 153, 180, 181, 193, 196, 229, 286, 291, 294, 308, 311, 343, 348, 353, 354
Nartnikova četa 113, 114
Notranjski odred 306, 308, 311, 338, 344, 345, 347, 348, 349, 351

- Novomeška grupa 116, 180, 181, 182, 318
Peta hrvatska operativna zona 307
Peti slovenački partizanski (Dolenjski) bataljon 318
Pivčanska (Pivška) četa 239, 240, 301, 311, 333, 337, 338
Pogledska četa 198
Pohorska četa 114, 143, 144, 145, 331
Pohorski bataljon 208
Pohorski odred 344, 345, 346, 354
Pokljuška četa 323, 324
Poljanska (Nortnikova ili Druga kranjska) četa 113, 139, 214, 321, 322
Poljanski bataljon 322, 327
Preserska četa 171, 175
Primorska grupa 306, 333
Primorska četa 349
Primorski odred 344, 345
Primorsko-goranski odred 306
Proleteretska udarna patrola odnosno vod (Dakijeva Leteća patrola) 306, 309, 311, 312, 349
Ptujška grupa 115
Ptujski odred 344
Prva grupa odreda 322, 327, 345, 348, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358
Prva četa Šercerovog bataljona 349
Prva vipavska četa 338
Prva štajerska partizanska brigada 314, 317, 330, 331, 345
Prvi bataljon Notranjskog odreda (Ljube Šercera) 311, 312, 349
Prvi bataljon Prve grupe odreda 324, 327
Prvi štajerski bataljon 16, 136, 141, 145, 146, 147, 180, 181, 183, 184, 185, 198, 227, 300, 314, 330, 331, 354
Radomeljska grupa 111, 114, 125, 126, 186
Radomeljska četa 16, 126, 134, 136, 180
Rajhenburško-krška grupa 144,
Rakeška četa 309, 310, 349
Rašiška grupa 111
Rašiška četa 114, 125, 126, 136, 138, 139, 214
Revirska četa 115, 142, 145, 146, 331, 333, 354
Ribniška četa 115
Robska četa 171, 174, 175
Roška četa 349
Samaturska četa 200, 214, 215, 219, 239
Savinjska četa 115, 142, 145, 146, 331, 354
Savinjski odred 344, 345, 346, 348, 354
Selška četa 321, 322, 323, 324
Semiška grupa 181
Severna pogranična četa 311, 312, 349
Smelijeva četa 16, 239
Stička grupa (četa) 116, 198
Šaleška grupa 115, 143

Šercerov bataljon 219, 223, 224, 227, 228, 239, 242, 301, 305, 306, 309,
310, 311, 318, 337, 349
Škofjeloška četa 312, 321, 322, 324
Školska četa 171
Šmarnogorska grupa 111
Štajerski (belogardistički) bataljon 271, 285
Tolminska četa 339
Trboveljska grupa 115
Treća grupa odreda 307, 311, 319, 345, 346, 347, 349, 350, 352, 353,
354, 356, 357, 358
Treća četa Cankarevog bataljona 324
Treći bataljon Notranjskog odreda (Miloša Zidanšeka) 312, 338
Treći partizanski bataljon (Šercerov-krimski) 219, 223, 301
Treći bataljon Pete operativne zone 307
Treći štajerski bataljon 314, 331
Triglavská četa 202,
Tržiška četa 113, 114, 131
Tržiška grupa 111
Tržiški (Storžiški, Kranjski) bataljon 113
Tržiško-kokrški bataljon 323
Vipavska četa 337, 338
Višnjegorska četa 313
VOS (Varnostno-obveščevalna služba) 13, 150, 153, 154, 155, 158, 229
Vrhniška grupa 115
Zagorska grupa 115

REGISTAR*

naziva mesta i geografsko-topografskih objekata

A

- Ajdinja (k. 1048), 5 km j-i od Jesenica, 202
Ajdovščina, varošica 20 km sev. od Sežane, 37, 39
Anovec, s. 4 km s-i od Krškog, 179
Artiče, s. 4 km sev. od Brežica, 179

B

- Baba, vrh 12 km j-z od Celja, 184
Babna Gora, s. 18 km j-i od Celja, 184
Banja Loke, s. 13 km j. od Kočevja, 309
Bašelj, s. 9 km s-i od Kranja, 325
Beč, s. 3 km s-z od s. Sv. Vid. 225
Beginje, s. 7 km i. od Bleda, 130, 131, 132, 204, 326
Bela Krajina, predeo oko Črnomelja i Vinice, 83, 85, 110, 162, 318, 319, 347, 354
Bela Voda, s. 1 km j-i od s. Travnika, 177, 178
Bele Vode, s. 7 km s-z od Šoštanja, 146
Belica, leva pritoka Save Dolinke, 202
Belica (k. 798), 9 km s-z od Delnica, 306
Beograd, glavni grad FNRJ, 38, 48, 75, 76
Berjanca, s. 7 km z. od Bleda, 201
Besnica (Sp. i Zg.), s. 6 km s-z od Kranja 113, 140
Besniška dolina, kod s. Zaloga (8 km i. od Ljubljane), 168
Bezuljak, s. 4 km sev. od Cerknice, 174, 175, 176, 177, 185
Bihać, varoš u Bosni, 42
Bileća, mesto u Hercegovini, 88
Bizejsko, s. 14 km sev. od Brežica, 179
Blatni Klanec, 315, 316, 317
Blatno, s. 8 km s-i od Brežica, 179
Blegoš (tt 1562), 15 km z. od Škofje Loke, 40, 41, 200, 207, 321;
Bled, 70, 110, 122, 129, 130, 133, 134, 201, 204, 329, 356

* Skraćenice: s. = selo; zas. = zaselak; j. = južno; i. = istočno; sev. = severno; z. = zapadno.

Bloke (Bloška Planota), predeo u zahvatu rečice Blošcice, 223, 224, 227, 238, 301, 302, 303, 312
Bohinj, predeo duž Save Bohinjke, 200, 201, 202, 205, 356
Bohinjska Bela, s. 4 km j-z od Bleda, 204
Bohinjska Bistrica 30 km z. od Kranja, 201, 204, 324
Bohinjsko Jezero (Bohinj), 201
Bohor (tt 1023), 13 km s-z od Krškog, 184
Bojanski Boršt, šuma 13 km z. od Trebnjeg, 317
Borovnica, s. 18 km j-z od Ljubljane, 115, 168, 215, 218, 222, 223, 224, 225, 355
Bosanska Krupa, varošica 20 km s-i od Bihaća, 45
Bosanski Petrovac, varošica 45 km j-i od Bihaća, 42
Boštanj, s. 2 km z. od Sevnice, 179
Bovec, varošica u donjem toku Soče, 39
Bovše, s. 7 km s-i od Celja, 183
Branik (Rihemberg), s. 15 km j-i od Gorice, 37
Braslovče, varošica 10 km j. od Šoštanja, 146, 147
Brda, predeo na desnoj obali Soče sev. od Gorice, 238, 334
Brdo, s. kod Ljubljane, 156
Breg, s. 4 km j-i od Kranja, 325
Brežje, s. 11 km j-i od Ljubljane, 168
Brežje, s. 4 km j-i od Radovljice, 204
Breznica, s. 6 km s-z od Radovljice, 204, 323
Breznica, s. 3 km z. od Škofje Loke, 207
Brezova Reber, s. 9 km z. od Novog Mesta, 181
Brezovica, s. 8 km j-z od Ljubljane, 218
Brežice, varošica 28 km s-z od Zagreba, 56, 65, 179, 180, 184, 332, 333
Brkinje, predeo 8 km j-z od Ilir. Bistrice, 239
Brod na Kupi, s. na drumu Kočevje—Delnice, 307
Brodnice, s. 8 km s-i od Zidanog Mosta, 184
Bučka, s. 14 km j-z od Krškog, 179, 182, 183, 185, 318
Bukovje, s. 8 km s-z od Postojne, 39
Bukovščica, s. 7 km s-z od Škofje Loke, 200

C

Cajnarje, zas. 2 km j-z od s. Sv. Vid, 224
Celovec, varoš u Austriji, 34, 38, 42, 44, 122, 129, 134, 211, 342
Celje, varoš u Sloveniji, 44, 45, 47, 51, 56, 62, 80, 82, 85, 86, 87, 110, 124, 142, 143, 146, 184, 198, 243, 346
Cerklje, s. 10 km s-z od Kamnika, 127
Cerklje, s. 5 km j-z od Brežica, 179
Cerknica, varošica 30 km j-z od Ljubljane, 41, 43, 174, 301
Cerkno, s. 19 km j-i od Tolmina, 39, 40, 337
Crngrob, s. 3 km sev. od Škofje Loke, 322

Č

Čabar, varošica 50 km j. od Ljubljane, 43, 310
Čabranka, leva pritoka Kupe, 310

- Čatež, s. 2 km j. od Brežica, 179
Čatež, s. sev. od Trebnja, 318
Čaven (k. 1113), 5 km s-z od Ajdovščine, 338
Čebine, zas. 4 km sev. od Zagorja, 78
Čeče, mesni naziv za uzvišicu iznad Zagorja, 184, 227
Čemšeniška (Velika) Planina (k. 1206), 8 km s-z od Trbovlja, 115, 142
Čeplje, s. 3 km i. od Vranskog, 146
Češnjica, s. kod Železnika u Gorenjskom, 140
Češnjice, s. 9 km s-z od Novog Mesta, 319
Čreta (tt 996), 13 km j-z od Šoštanja, 146, 147, 332
Črna, s. 38 km s-z od Celja, 66
Črni Vrh, zas. 4 km j-i od Vranskog, 147
Črni Vrh, zas. 9 km j-i od Škofje Loke, 203, 346
Črni Vrh, s. 8 km j. od Idrije, 39, 239, 339
Črni Kal (k. 1107), 1 km s-i od Blegoša, 207, 321, 322, 324
Črnomelj, varošica 27 km s-z od Karlovca, 42, 43, 179, 222
Črnuče, s. 6 km sev. od Ljubljane, 44, 52

D

- Debar, varoš u Makedoniji, 34
Debel Peč (k. 2007), 7 km j. od Mojstrane, 324
Debeli Vrh (tt 1299), 17 km s-i od Sežane, 37, 39, 177, 178
Delnice, varošica 22 km j. od Kočevja, 222
Devica Marija u Polju (Polje), s. 4 km i. od Ljubljane, 119, 120, 121
Divača, s. 8 km j-i od Sežane, 37
Dob, s. 2 km s-i od Domžala, 127
Dobeno, s. 8 km sev. od Ljubljane, 114
Dobje, 7 km s-i od Celja, 183
Dobova, s. 5 km i. od Brežica, 86, 179
Dobrava, šuma kod Krškog, 130
Dobrča (rr 1634), 4 km s-z od Tržiča, 132
Dobrepolska kotlina, 8—12 km sev. od Ribnice, 314
Dobrova, s. 7 km z. od Ljubljane, 41
Dobrovje, s. 10 km j-z od Šoštanja, 142, 145, 147
Dole, s. 13 km j-z od Radeča, 179
Dole, s. 16 km j-i od Kamnika, 137
Dolenje Poljane, s. 5 km j-i od Loža, 301
Dolenjsko, oblast j-i od Ljubljane, 43, 57, 90, 142, 184, 186, 198, 294, 300, 308, 312, 314, 315, 318, 319, 349, 353
Dolž, s. 7 km j-i od Novog Mesta, 117, 182
Domžale, varošica 11 km s-i od Ljubljane, 126, 127, 137
Donja Lendava, varošica 28 km s-i od Varaždina, 91
Donja Štajerska, vidi Štajerska, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 145, 179, 209
Dovje, s. 8 km s-z od Jesenica, 122, 200, 202, 204
Dovški Vrh na planini Jelovici, 8 km j. od Bleda, 139, 202
Draga, s. 17 km j-i od Loža, 177, 178

- Draga, 2 km sev. od sela Begunja, 131
Dragatuš, s. 8 km j. od Črnomelja, 85
Drava, reka, 345
Dravograd, varošica 45 km z. od Maribora, 44, 45, 66, 110
Dražgoše, s. 14 km z. od Kranja, 138, 203, 205, 206, 207, 208, 209,
228, 321, 324, 327
Dunav, reka, 34
Duplje, s. 8 km s-z od Kranja, 140
Dutovlje, s. 6 km s-z od Sežane, 241

F

- Farji Potok, na severnim padinama Blegoša, protiče kroz s. Potok, 321
Fridrihštajn (k. 871), 3 km j. od Kočevja, 306

G

- Gaberje s. 8 j-i od Novog Mesta, 182
Gabrška Gora (k. 963), 7 km j-z od Škofje Loke, 207, 321
Gacko, varošica 60 km j-z od Mostara, 421
Glažuta, zas. na Bohoru 13 km sev. od Krškog, 184
Glažuta, zas. 8 km j-z od Ribnice, 177
Glina, varošica 25 km j-z od Siska, 45
Globoko, s. 6 km s-i od Brežica, 179
Globoko, s. 6 km s-z od Planine, 184
Godovič, s. 7 km j-i od Idrije, 39
Golce, s. 4 km od Laškog, 184
Golčaj, zaselak, 16 km j-i od Kamnika, 136, 181
Golo, s. 15 km j. od Ljubljane, 118, 121, 168, 173, 302, 303
Golobinjek, zaselak, 2 km j. od Planine (18 km j-i od Celja), 184
Gonaro, s. u Italiji 18 km j. od Udina, 299
Gora, s. 2 km i. od Idrije, 37
Gorenja Žetina, zas. 2 km i. od Blegoša, 207
Gorenje Laze, s. 14 km s. od Črnomelja (na karti 1:100.000 i
1:200.000 — s. Laze), 318
Gorenje Poljane, s. 7 km j-i od Loža, 301
Gorenjsko, oblast s-z od Ljubljane, 42, 44, 45, 52, 54, 55, 58, 60,
61, 62, 65, 66, 67, 90, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 122, 125,
127, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 140, 141, 144, 145, 148,
161, 163, 167, 171, 186, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 208, 209,
210, 211, 212, 213, 215, 219, 228, 279, 300, 301, 316, 319, 320, 321,
322, 327, 328, 329, 330, 332, 340, 341, 342, 346, 348, 351, 352, 353,
354, 355, 356, 357
Gorica, varoš u Slovenskom Primorju, sada u Italiji, 235, 238,
241, 334, 336
Gorica, zas. 6 km sev. od Zidanog Mosta, 184
Gorjanci (Žumberačka Gora), pl. 10 km j-i od Novog Mesta, 182,
318, 319, 347
Gorje, s. 3 km z. od Bleda, 129, 139, 202
Gorjuše, s. 7 km s-i od Bohinjske Bistrice, 201

- Gornja Topla Reber, zas. 15 km j-z od Novog Mesta, 318
 Gornje Laze, zas. 12 km j. od Novog Mesta, 182, 218
 Gornji Grad, varošica 16 km s-i od Kamnika, 126
 Gornji Ig, s. 4 km s-z od Mokreca, 301
 Gotenica, s. 14 km j. od Ribnice, 177, 306, 309
 Gotenički Snežnik (tt 1289), 7 km i. od Čabra, 306
 Gozd Martuljak, s. 5 km s-i od Kranjske Gore, 40
 Grac, varoš u Austriji, 34, 38, 44, 142, 209, 211
 Gradišče (rr 770), 7 km s-z od Vrhnike, 41
 Grbajel, zas. na Kupi 8 km s-i od Delnica, 306, 307
 Griblje, s. 7 km i. od Črnomelja, 179
 Grčarevac, s. 12 km j-z od Vrhnike, 40
 Grčarice, s. 9 km j. od Ribnice, 177
 Grič, kota na Malinjaku, 13 km j. od Ljubljane, 303
 Griže, s. 8 km z. od Celja, 147, 183, 184
 Griže, s. 7 km s-i od Sežane, 240
 Grmada (k. 897), 11 km j-z od Šoštanja, 144, 145
 Grobelno, s. 15 km i. od Celja, 184
 Grosuplje, s. 16 km j-i od Ljubljane, 110, 222, 313
 Guštanj, varošica 40 km s-z od Celja (na karti 1:500.000/53 — Ravne na Koroškem), 66

H

- Hajdinska šuma, kod s. Hajdine 2 km j-z od Celja, 143
 Hoče, s. 5 km j. od Maribora, 143
 Homec, s. 4 km sev. od Domžala, 126, 127
 Horjul, s. 16 km j-z od Ljubljane, 41, 139, 311
 Hotunje, s. 10 km i. od Celja, 184
 Hrastje, s. 3 km s-i od Ljubljane, 119
 Hrastnik, s. 2 km j-i od Trbovlja, 80, 123, 124, 142, 227, 342
 Hribarjevo, zas. 3 km s-z od s. V. Bloke, 227
 Hrpelje, s. 11 km j-i od Trsta, 37
 Hruševje, s. pored Ljubljane, 157
 Hrušica, s. 7 km j-i od Novog Mesta, 182
 Hudi Vrh, zas. 4 km j-i od s. V. Bloke, 301
 Hudi Rogatec, zas. 3 km s-i od Mokreca, 302

I

- Idrija, varošica 35 km j-z od Ljubljane, 39, 334, 337, 339, 355
 Ig, s. 10 km j. od Ljubljane
 Ihan, s. 3 km j-i od Domžala, 86, 127
 Ilirska Bistrica, varošica 35 km j-i od Trsta, 238, 239
 Ilova Gora, kod Grosuplja, 15
 Istra, 338
 Iška, desna pritoka Ljubljanice, 171, 172, 173, 303
 Iški Vintgar, 171, 176, 177
 Izlake, s. 8 km z. od Trbovlja, 184

- Jablanica, s. na Neretvi 35 km sev. od Mostara, 42
 Jadransko More, 119, 259
 Jamnik, zas. 12 km j-i od Škofje Loke, 321
 Javorje, s. 10 km z. od Škofje Loke, 207, 321
 Javorje, zas. 15 km j-i od Celja, 184
 Javornik, s. 2 km j-i od Jesenica, 202
 Javornik (tt 1268), 6 km j-i od Postojne, 239
 Jelenov Žleb, strugara 6 km j-z od Ribnice, 11, 12, 177
 Jelovica, pl. 18 km s-z od Kranja, 15, 113, 127, 129, 131, 132, 133,
 139, 206, 207, 321, 322
 Jeršiče, zas. 1 km j-i od Sv. Vida, 301
 Jesenice, varošica u izvornom delu Save, 42, 46, 110, 111, 113, 122,
 127, 129, 131, 200, 202, 204, 323, 324, 330, 351, 352, 356
 Ježica, s. 2 km sev. od Ljubljane, 41, 86
 Jezersko, s. 20 km s-i od Kranja, 66, 351, 352
 Julijска Krajina (Primorsko), 241
 Julijске Alpe, planinski masiv na jugosl. ital. granici, 348
 Jurklošter, s. 5 km j-z od Planine (15 km j-i od Celja), 184

- Kal (rr 965), 4 km s-i od Trbovlja, 142
 Kalce, s. 2 km j-z od G. Logateca, 39, 41
 Kališe, selo 2 km s-i od Železnika, 207
 Kamenica (tt 1046), 17 km j. od Ljubljane, 172
 Kamnati Vrh (tt 1656), na jug. austr. granici sev. od Kranjske
 Gore, 39
 Kamnik, varošica 20 km s-i od Ljubljane, 42, 110, 113, 114, 123, 125,
 126, 127, 130, 131, 133, 134, 135, 137, 167, 322, 330, 348, 351, 352,
 356
 Kamniška Bistrica, leva pritoka Save, 126
 Kamniške Planine, s. i s-z od Kamnika, 127
 Kanal, s. 15 km sev. od Gorice, 42
 Kapele, s. 7 km s-i od Brežica, 179
 Kaplja Vas, s. 14 km z. od Celja, 147
 Karavanke, plan. lanac na jug. austr. granici, 340, 341, 342, 348,
 356
 Karlovac, varoš u Hrvatskoj, 42, 44, 222
 Kastav, varošica 8 km s-z od Rijeke, 238
 Kašelj, s. 7 km i. od Ljubljane, 120
 Klanec, s. 11 km j-i od Ljubljane, 175
 Klek (k. 1556), 8 km j-i od Mojstrane, 324
 Klopni Vrh (k. 1335) na grebenu Pohorja, 143, 144, 332
 Knape, zas. 7 km s-z od Škofje Loke, 200
 Knežak, s. 6 km sev. od Ilirske Bistrice, 37
 Knežja Njiva, 2 km i. od Starog Trga, 177
 Koče, zas. 4 km j-i od s. Gotenice, 306

Kočevje, varošica 55 km j-i od Ljubljane, 15, 42, 43, 56, 80, 110, 117, 179, 185, 222, 294, 306, 308, 309, 312, 347, 348, 354, 356
Kočevski Rog (tt 1100), 11 km s-i od Kočevja, 15, 218, 306, 318, 319
Kokarje, s. 4 km j-z od Mozirja, 147
Kokova, s. 3 km s-z od Trbiža, 37, 39
Kolašin, varoš u Crnoj Gori, 42
Kolovečke šume kod s. Kolovece, 8 km j-i od Kamnika, 127
Konjice, s. 25 km s-i od Celja, 80
Koprivnik, s. 4 km s-i od Bohinjske Bistrice, 201, 202
Koreno, s. kod Horjula, 16 km zapadno od Ljubljane, 311
Koruška (Slovenačka), oblast oko jug. austr. granice, 52, 66, 119, 237, 238, 259, 339, 340, 341, 342, 351
Kostanj, s. 10 km i. od Kamnika, 323
Kostanjska Planina, kos s. Kostanj 10 km i. od Kamnika, 322
Kot, zas. 7 km s-z od Črnomelja, 181
k. 882, 1 km j-i od Šopa (tt 999), 224, 225
k. 939, 2 km z. od Mokreca, 174
k. 1022, 2 km j. od Kočevja, 306
k. 2203, s. od Grintovca na Kamniškim Alpama, 42
Košana, s. 15 km j-z od Postojne, 337
Košuče, zaselak 12 km s. od Novog Mesta, 319
Kotlič (tt 1410), 10 km j-i od Bleda, 132, 138
Kožljek, s. 24 km j-z od Ljubljane, 185, 218, 219, 223, 224, 225
Kozarje, s. kod Ljubljane, 157
Kozina, s. 10 km j-i od Trsta, 37
Kozjak (tt 1273), 15 km sev. od Celja, 345, 356
Kozje, s. 13 km sev. od Krškog, 179
Kozjica (k. 620) — 6 km sev. od Zidanog Mosta, 184
Kosovski Vrh, zas. 8 km j-z od Škofje Loke, 203
Kranj, varošica 25 km s-z od Ljubljane, 39, 41, 42, 45, 82, 91, 110, 113, 125, 126, 127, 131, 132, 133, 140, 204, 208, 209, 325, 330, 352
Kranjska, jedna od istoriskih pokrajina sa Ljubljanom, 66, 83, 209
Kranjska Gora, s. u izvornom delu Save Dolinke, 40, 204, 351, 356
Krapina, varošica 35 km sev. od Zagreba, 44
Kras, predeo između Vipave, Soče i mora, 238, 239, 334
Krašnja, s. 12 km j-i od Kamnika, 137, 323
Kremnik, zas. 3 km j. od s. Poljane, 324
Kremenjek (k. 454), 11 km j-z od Trebnja, 198, 213
Kresnice, s. 6 km s-z od Litije, 323
Krim (tt 1107), 14 km j. od Ljubljane, 171, 172, 178, 219, 311, 312
Krimček (tt 933), 4 km j-i od s. Borovnice, 223, 224, 225
Križe, s. 3 km j-z od Tržiča, 131
Križna Gora, zas. 4 km s-z od Škofje Loke, 207
Križna Gora, vis 2 km s-z od Loža, 310
Krka, desna pritoka Save, 349, 355
Kronovo, s. 9 km s-i od Novog Mesta, 319
Kropa, s. 12 km s-z od Kranja, 133
Krško, varošica 40 km s-z od Zagreba, 110, 144, 179
Krvavec (tt 1853), 10 km s-z od Kamnika, 325
Krvava Peč, s. 14 km s-i od Cerknice, 301, 303, 325

- Kuk (tt 2086), 8 km s-i od Tolmina
 Kukeš, varošica u Albaniji, 34
 Kum (tt 1219), 8 km z. od Zidanog Mosta, 142, 183, 331
 Kupa, reka, 306, 307, 308, 348, 356, 358
 Kurešček (tt 833), 2 km j-i od Mokreca, 172, 174

L

- Lancovo, zas. 1 km j-z od Radovljice, 139
 Laško, varošica 9 km j. od Celja, 89, 143, 179
 Lašče, zas. 1 km s-i od s. Pokojišča, 226
 Laze, s. 15 km i. od Ljubljane, 137
 Lesce, s. 3 km s-i od Radovljice, 323
 Leskovec, s. 3 km j. od Krškog, 179
 Lesično, 184
 Latuš, s. 7 km j-z od Šoštanja, 147
 Levec, s. 3 km z. od Celja, 183
 Liberga, s. 6 km j-i od Litije, 198, 199, 212
 Limbarska Gora (k. 768), 11 km z. od Bleda, 202, 321
 Lipanjska Planina (k. 1633), 14 km z. od Bleda, 202, 321
 Lipniška Planina, na Jelovici 10 km j. od Bleda
 Lipoglav, zas. 13 km j-i od Ljubljane, 304, 313, 314
 Litija, varošica 25 km i. od Ljubljane, 39, 42, 127, 133, 183, 198,
 199, 351, 353, 354
 Livno, varošica 55 km s-i od Splita, 42
 Lobnica, s. 11 km z. od Maribora, 143
 Log, s. 7 km i. od Planine (j-i od Celja), 184
 Logatec (D. i G.), s. 6—8 km j-z od Vrhnikе, 41, 42, 43, 220, 222,
 224, 312, 355
 Loška Dolina, 4 km j. od Loža, 177, 227, 238, 301, 309
 Loški Potok, s. 38 km j. od Ljubljane, 42, 43, 56, 177, 302, 310
 Lož, varošica 35 km j. od Ljubljane, 43, 159, 166, 174, 175, 176,
 177, 218, 226, 310, 348
 Ložnica, reka leva pritoka Savinje — uliva se kod Celja, 183
 Lože, s. 6 km s-i od Zidanog Mosta, 184
 Lužarji, s. 15 km i. od Cerknice, 227
 Lučne, s. 7 km s-i od Žirija, 41, 42

Lj

- Ljubelj, prevoj na Karavankama, 41, 44, 351, 352
 Ljubečna, s. 4 km s-i od Celja, 183
 Ljubljana, glavni grad NRS, 41, 42, 43, 44, 46, 49, 50, 51, 52, 54, 55,
 56, 58, 59, 75, 76, 79, 84, 85, 86, 87, 90, 91, 94, 103, 106, 110, 115,
 117, 118, 119, 121, 123, 124, 133, 140, 145, 148, 149, 150, 151, 152,
 153, 154, 156, 158, 159, 160, 161, 166, 170, 172, 178, 185, 186, 193,
 194, 195, 197, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 221, 222, 223, 225, 229,
 230, 231, 234, 242, 246, 266, 269, 276, 278, 279, 281, 312, 314, 317,
 318, 322, 329, 330, 339, 342, 348
 Ljubljanski Vrh (tt 813), 3 km j. od Vrhnikе, 41

Ljubljansko Barje, polje j. i j-z od Ljubljane 309, 312, 358
Ljubljanska Pokrajina, Slovenski deo pod italijanskim okupacijom, 24, 58, 60, 62, 64, 109, 115, 116, 118, 119, 121, 123, 136, 138, 140, 141, 147, 148, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 179, 183, 193, 198, 199, 203, 212, 213, 214, 216, 218, 220, 228, 229, 230, 231, 234, 236, 240, 279, 281, 282, 284, 292, 295, 297, 301, 305, 307, 312, 317, 319, 320, 327, 334, 339, 343, 344, 348, 357, 358

Ljutomer, s. 17 km sev. od Ormoža, 85

M

Majer (k. 901), 4 km s-z od Čabra, 310
Majšperk, s. 16 km j-z od Ptuja, 45
Mala Gora, planina 15 km s-z od Kočevja, 117
Malenski Vrh (k. 1050), 12 km z. od Škofje Loke, 207, 321
Mali Log, s. 9 km i. od Loža, 177
Malinjek (k. 1042), 1 km j-z od Mokreca, 174, 303
Manga, s. 1 km j. od Planine (17 km j-i od Celja), 184
Maribor, varoš, 44, 45, 56, 61, 62, 74, 80, 82, 86, 90, 91, 110, 116, 124, 142, 143, 144, 184, 185, 198, 208, 209, 212, 339, 346
Markovec, s. 2 km j-i od Loža, 227
Marof pri Jurklošteru, zas. 4 km z. od Planine (16 km j-i od Celja), 184
Maršiči, s. 4 km j-i od Vel. Lašča, 310
Martinji Vrh, s. 12 km s-z od Škofje Loke, 321
Matulje, s. 9 km s-z od Rijeke, 37, 38
Medvedjek, zas. 2 km z. od Gotenice, 309
Medvedjek (k. 412), 6 km s-z od Trebnja, 317
Medvode, s. 10 km s-z od Ljubljane, 138
Mengeš, varošica 12 km s-i od Ljubljane, 127
Metlika, varošica 19 km j-i od Novog Mesta, 222
Meža, desna pritoka Drave, 340
Mežakla, planina j. od Jesenica, 113, 129, 131, 133, 138, 139, 202
Mežica, s. 14 km j-z od Dravograda, 66
Migojnica, s. 8 km z. od Celja, 147
Miklarji, zas. 7 km j-z od Črnomelja, 181
Mirna, s. 8 km j-i od Litije, 57, 180, 221
Mirna Peč, s. 9 km s-z od Novog Mesta, 319
Mislinjska Dolina, ob r. Mislinji, 144
Mladi Vrh (k. 1370), 11 km z. od Škofje Loke, 200, 201, 209, 321
Mohor (Sv. Mohor, tt 948), 9 km z. od Kranja, 113
Mošenjska Planina, 7 km j. od Radovljice,
Mojstrana, s. 8 km z. od Jesenica, 200, 202
Mokrec (tt 1058), 19 km j. od Ljubljane, 115, 170, 171, 172, 174, 176, 177, 227, 238, 301, 302, 303, 305, 311, 312, 313, 320
Mokronog, varošica 15 km s. od Novog Mesta, 181, 183, 319, 351, 353, 354
Molnik (tt 582), 8 km j-i od Ljubljane, 170, 304
Moravče, s. 11 km i. od Domžala, 126, 134, 351, 356

- Moravče, s. 14 km s-z od Mokronoga, 127, 136, 137, 183
 Mostar, varoš u Hercegovini, 42
 Mozelj, s. 8 km j-i od Kočevja, 306
 Mozirje, varošica 8 km j-z od Šoštanja, 147, 331
 Mozirske Planine, sev. i s-z od Šoštanja, 331
 Možič (tt 1602), 4 km j-i od Boh. Bistrice, 42
 Mrzli Studenec, 10 km j-z od Bleda, 324
 Mrzlica (k. 1119), 5 km s-i od Trbovlja, 122, 123, 184
 Muljava, s. 15 km z. od Trebnja, 198, 355
 Mura, reka, 44, 259
 Murska Sobota, varošica 40 km s-i od Maribora, 91, 110, 339

N

- Nadiža, reka — izvire z. od Kobarida i utiče u r. Tore u Italiji,
 259

- Na Logu, s. 5 km z. od Triglava, 39
 Nanos (tt 1300), 5 km j-i od Vipave, 241, 311, 337, 338
 Na Pečeh (k. 1194), 1 km i. od s. Dražgoša, 206
 Nazarje, manastir 2 km j. od Mozirja, 146, 147
 Niš, varoš u Srbiji, 38
 Nomenj, s. 5 km s-i od Boh. Bistrice, 201, 202
 Notranje Gorice, s. 10 km j-z od Ljubljane, 218
 Notranjsko, oblast j. i j-z od Ljubljane, 43, 90, 110, 186, 218, 219,
 228, 229, 246, 294, 301, 311, 312, 318, 349
 Nova Kanjiža, varoš u Mađarskoj, 34, 38
 Novi Lazi, s. 8 km j. od Kočevja, 43
 Novi Kot, s. 5 km s-z od Čabra, 310
 Novo Mesto, varoš 60 km z. od Zagreba, 42, 43, 44, 57, 110, 116,
 183, 222, 317, 318, 319

O

- Obranica, zas. 3 km j-i od Jesenica, 129
 Ovsiše, s. 8 km s-z od Kranja, 39
 Ohonica, zas. 2 km j-i od Borovnice, 225
 Okroglo, s. 3 km s-z od Kranja, 325
 Općine, s. 2 km sev. od Trsta, 37
 Ortnek, zas. 5 km j-i od Vel. Lašča, 310
 Osredek, zas. 4 km j-z od Mokreca, 171, 179, 185
 Ostri Vrh, zas. 11 km s-z od Škofje Loke, 321
 Ostrožno, s. 3 km s-z od Celja, 183
 Ostri Vrh (k. 519), 12 km s-z od Novog Mesta, 318
 Oštri Vrh (tt 1121), 5 km j-i od Sodražice, 301
 Otave, zas. 6 km s-i od Cerknice, 219, 227
 Otavnik, zas. 3 km s-z od s. Dole, 181, 182
 Otočec, zamak kod Št. Petera kod Novog Mesta, 182
 Otrbovec, na području Lož—Bloke, 310

- Padež, zas. 1 km j. od s. Pokojišča, 223, 224, 226
 Paka, leva pritoka Savinje, 146
 Panska Reka, desna pritoka Ljubljanice, 169
 Partizanski Vrh, partizanski naziv za Kotlič na Jelovici, 132, 133
 Pasja Ravan (tt 1030), 9 km j-z od Škofje Loke, 203
 Pasji Potok, mesni naziv za kosu između s. Rašice i s. Gameljne, 138
 Pašenca, brdo 8 km i. od Planine (25 km j-i od Celja), 184
 Peč (k. 1509), na tromedi Jugoslavije, Italije i Austrije, 39, 40
 Petelinov Vrh (k. 1212), 8 km j-i od Starog Trga, 177
 Petelinjek (k. 1546), 1 km i. od Peči, 40
 Petrina, s. kod Broda na Kupi, 222
 Petrovče, s. 5 km z. od Celja, 183
 Pikovnik, s. 4 km s-z od s. Sv. Vid, 225, 227
 Pivka (tt 1796), 16 km s-z od Ilir. Bistrice, 239, 338
 Planina, s. 6 km s-i od Postojne, 39, 220, 229, 312
 Planina, zas. 7 km j-z od Sevnice, 144, 184
 Planina, s. 17 km j-i od Celja, 143
 Planica, zas. 5 km s-z od Škofje Loke, 207
 Pleša (k. 820), 5 km z. od Zagorja, 142
 Pleterje, s. 3 km i. od Krškog, 179
 Pliberk, varoš u Austriji, 340
 Podbrdo, s. 7 km j-i od Boh. Bistrice, 39
 Podbrezje, s. 10 km j-i od Radovljice, 204
 Podgrad, s. 8 km j-i od Novog Mesta, 182
 Podjuna, s. u Austriji 11 km j. od Velikovca, 341
 Podkoren, s. 2 km s-z od Kranjske Gore, 40, 44.
 Podkraj, s. 12 km i. od Ajdovščine, 41,
 Podlipoglav, s. 10 km j-i od Ljubljane, 169, 213
 Podmolnik, zas. 6 km j-i od Ljubljane, 16, 136
 Podnart, s. 8 km j-i od Radovljice, 204
 Podrožica, s. na žel. pruzi Bohinj—Gorica, 351
 Podsreda, varošica 10 km s-i od Krškog, 185
 Podstenice, s. 14 km j-z od Novog Mesta, 318
 Podstran, s. 2 km s-z od s. Moravča, 137
 Pogled (Pugled), s. 10 km sev. od Črnomelja, 97
 Pogled (tt 587), 12 km j-i od Ljubljane, 304, 313
 Pogled, s. 3 km sev. od s. Moravča, 137
 Pohorje, planina z. i j-z od Maribora, 141, 143, 144, 211, 356
 Pokljuka, planina z. i j-z od Bleda, 129, 133, 321, 323, 324
 Pokojišče, s. 9 km j-i od Vrhnike, 219, 224
 Polhov Gradec, s. 10 km j. od Škofje Loke, 203, 351, 352, 353, 355
 Polhograjski Dolomiti, planina 21 km z. od Ljubljane, 98, 153, 214, 311, 312, 324, 346
 Polica (Prapotna Polica), s. 7 km s-i od Kranja, 325
 Polšnik, s. 12 km j-z od Trbovlja, 179
 Polšeče, zas. 3 km j-z od s. Sv. Vida, 301
 Poljane, s. 10 km j-z od Škofje Loke, 39, 200

- Poljane, s. 7 km j-i od Loža, 227, 301
 Poljane, zas. 2 km z. od Planine (17 km j-i od Celja), 184
 Poljanska Dolina, dolina u srednjem toku Poljanske Sore, 113,
 139, 140, 198, 200, 203, 321, 322, 356
 Polje (Devica Marija u Polju), 168
 Ponikva, s. 12 km i. od Celja, 184
 Postojna, varošica 35 km j-z od Ljubljane, 39, 334
 Potoki, s. 5 km j-i od Jesenica, 202, 323
 Prahe, s. 12 km i. od Celja, 184
 Prebold, zas. 13 km z. od Celja, 184
 Prekmurje, oblast između Mure i granice prema Austriji i Ma-
 darskoj, 52, 67, 83, 109, 339
 Prekrnica, s. 3 km s-i od Moravča, 137
 Preserje, s. 14 km j-z od Ljubljane, 200, 214, 215, 218, 223, 239
 Prevalje, s. 8 km j-z od Dragovgrada, 66, 110
 Prezid, s. 7 km s-z od Čabra, 310
 Preža, zas. 4 km j-i od Kočevske Reke, 306
 Primorsko (Slovenačko Primorje), oblast koja je od 1918—1941
 bila pod okupacijom Italijana, 117, 214, 215, 219, 234, 235, 236,
 237, 238, 239, 240, 241, 242, 301, 306, 333, 334, 335, 337, 338, 340,
 341, 358
 Primskovo, zas. 11 km s-z od Trebnja, 199, 212
 Pristava, zas. 1 km i. od s. Pokojišča, 224, 225, 226
 Ptuj, varoš u Sloveniji, 44, 45, 56, 62, 80, 110, 115, 142, 143, 345
 Pusto Polje, s. 6 km j-z od Mozirja, 147

R

- Racna Gora (tt 1140), 4 km j-i od Starog Trga, 177, 310
 Raba, reka u Austriji i Madžarskoj, 259
 Radeče, varošica 18 km j-z od Celja, 179, 353, 354
 Radoha (k. 531), 12 km j. od Novog Mesta, 182
 Radohova Vas, s. 12 km s-z od Trebnja, 295, 314, 317
 Radovljica, varošica 15 km s-z od Kranja, 110, 132, 133, 204, 323
 Radomlje, s. 6 km j. od Kamnika, 16, 114, 127
 Rajhenberg, varošica 4 km sev. od Krškog, 185, 198
 Raka, s. 9 km j-z od Krškog, 179
 Rakek, s. 8 km s-i od Postojne, 218, 222, 309, 355
 Rakitna, s. 19 km j. od Ljubljane, 219, 223, 225, 226, 301
 Rakitnica, s. 11 km s-z od Kočevja, 309
 Rateče, s. u izvornom delu Save Dolinke, 40
 Ratitovec (tt 1666), 20 km z. od Kranja, 42
 Rašica, s. 8 km sev. od Ljubljane, 114, 127, 134, 138
 Ravna Gora, pl. u Srbiji, 4 km z. od Suvobora, 284, 286
 Ravnik, zas. 11 km j-z od Vrhnike, 40
 Razdrto, selo i. od Vipave, 37
 Razgor, s. 7 km s-i od Celja, 183, 184
 Rdeči Kamen, zas. 14 km s-i od Kočevja, 318
 Rečica, s. 2 km s-z od Bleda, 201

- Rezija, u Italiji, najzapadniji deo gde još žive Slovenci, 336
 Ribnica, varošica 38 km j-i od Ljubljane, 39, 42, 43, 53, 56, 117, 118,
 166, 177, 178, 347, 348, 354
 Ribnica na Pohorju, s. 27 km z. od Maribora, 143, 332
 Rijeka, varoš, 38, 167, 238, 311
 Rimske Toplice, banja 13 km j-z od Celja, 114
 Rodine, zas. 4 km s-z od Črnomelja, 181
 Rogaška Slatina, banja 27 km i. od Celja, 110
 Rovte, zas. 10 km z. od Škofje Loke, 200, 323, 324
 Rovte, s. 10 km s-z od Vrhnikе, 311
 Rožek, zamak kod Moravča, 137
 Rudno, s. 1 km j-z od Dražgoša, 206
 Ruše, s. 10 km z. od Maribora, 184
 Ruška Kuća, 9 km j-z od Maribora, 143

S

- Sabočevo, 1 km j. od Krimčeka, 224
 Sadinja Vas, s. 8 km j-i od Ljubljane, 169
 Samotorica, zas. 3 km z. od s. Horjula, 139
 Sava, reka, 34, 41, 42, 43, 44, 52, 65, 131, 132, 138, 142, 169, 179, 198,
 205, 320, 322, 325, 348, 352, 353, 354, 355, 356
 Savinja, leva pritoka Save, 183, 345, 351, 356
 Sela, s. 6 km s-i od Kamnika, 138
 Sela pri Sumberku, zas. 9 km z. od Trebnja, 315
 Selška Dolina, dolina u srednjem toku Selščke, 132, 133, 139, 140,
 198, 200, 203, 322
 Selščica, pritoka Sore, 41
 Semiški tunel, 10 km s-z od Črnomelja, 181
 Senovo, rudnik 3 km sev. od Rajhenberga, 185
 Senožeče, s. 13 km i. od Sežane, 37, 241
 Sevnica, varošica 23 km j. od Celja, 185, 198
 Sežana, varošica 8 km s-i od Trsta, 337
 Skobelj (Skobelj), zas. 9 km j-z od Škofje Loke, 203
 Skoplje, glavni grad Makedonije, 34, 38
 Slape, s. 5 km i. od Ljubljane, 169
 Sleme (k. 883), 9 km s-i od Cerknice, 219, 224, 225
 Sleme (tt 883), 1 km j. od Dražgoša, 206
 Slivnica (tt 1114), 4 km i. od Cerknice, 41
 Slivnica, s. 14 km j-i od Celja, 143, 184
 Slovenska Bistrica, varošica 17 km j. od Maribora, 45, 80
 Slunj, varošica 40 km j. od Karlovca, 42, 45
 Smledničke šume, šume j-i od s. Smlednika, 13 km s-z od Ljubljane, 127
 Smrekovac, lokalni naziv visa iznad Loža, 310
 Sneberje, zas. 5 km s-i od Ljubljane, 121
 Srežnik (tt 1796), 16 km s-i od Ilir. Bistrice, 39, 43, 311, 312, 348
 Sodražica, varošica 20 km i. od Cerknice, 177, 178, 226
 Soča, reka, 259

- Sofija, glavni grad Bugarske, 34, 38
Sopotnica, s. 5 km z. od Škofje Loke, 321
Sora, desna pritoka Save, 41, 43
Sostro, s. 7 km j-i od Ljubljane, 120
Spodnji Kašelj, s. 8 km i. od Ljubljane, 169
Srednja Vas, s. 3 km s-z od Bohinj. Bistrice, 204
Sremič, s. 3 km sev. od Krškog, 179
Stari Grad (k. 455), grad 1 km i. od s. Zalog, 86, 169
Stari Trg, varošica 37 km j. od Ljubljane, 175, 176, 177
Stehan (k. 463), 3 km z. od Višnje Gore, 302
Stična, s. 11 km j. od Litije, 198, 314, 317
Stirpnik, zas. 8 km s-z od Škofje Loke, 200
Stol (tt 2236), 9 km i. od Jesenica, 113, 133, 139, 203, 323, 324
Stolice (k. 490), 5 km s-z od Krupnja (u Srbiji), 179
Stopiče, s. 5 km j-i od Novog Mesta, 182
Storžič (tt 2132), 7 km i. od Tržiča, 113, 131, 325
Straža (D. i G.), s. 6 km j-z od Novog Mesta, 181
Stražnji Vrh, zas. 4 km s-z od Črnomelja, 181
Strmica (tt 625), 5 km j-z od Vrhnikе, 41
Struga, varošica u Makedoniji, 34
Stružnica, zas. 2 km sev. od Broda na Kupi, 307, 309, 357
Studenec, s. 10 km z. od Krškog, 179
Suhorje, s. 13 km s-z od Ilir. Bistrice, 337
Sutla, r. meda NRS i NRH, 119
Sušak, varoš i luka u Hrvatskoj, 280
Svina, s. 6 km sev. od Moravča, 137
Sv. Ana, s. 2 km s-z od Tržiča
Sv. Barbara, crkva 8 km j-i od Škofje Loke, 321
Sv. Gora (tt 682), 6 km s-i od Gorice, 334
Sv. Planina, zas. 3 km s-z od Trbovlja, 228, 332
Sv. Tri Kralja (tt 884), 4 km j-i od Žirovskog Vrha, 41
Sv. Helena, zas. 16 km j-i od Celja, 189
Sv. Vid, s. 23 km j. od Ljubljane, 219, 301
Sv. Jedert, zas. 5 km j-z od Laškog, 184
Sv. Jošt, (tt 845), 4 km z. od Kranja, 113
Sv. Jurij, s. 19 km z. od Celja, 143, 147
Sv. Križ, s. 18 km sev. od Sežane, 37
Sv. Križ, s. 11 km sev. od Trebnja, 318
Sv. Lenart, s. 7 km j-i od Ljubljane, 169
Sv. Lenart (tt 794), 2 km j-i od Gotenice, 306
Sv. Miklavž, s. 7 km s-i od Zidanog Mosta, 184
Sv. Mohor (tt 522), 2 km s-z od s. Moravča, 137, 138
Sv. Mohor (tt 948), 9 km z. od Kranja, 139, 200, 203, 205, 206
Sv. Ožbald, s. 14 km s-z od Trbovlja, 323
Sv. Ožbalt (tt 860), 5 km j-z od Škofje Loke, 139, 321
Sv. Peter, s. 17 km s-i od Brežice, 179, 182
Sv. Trojica (tt 690), 17 km j-i od Sežane, 37
Sv. Trojica, zas. 5 km i. od Cerknice, 219

Š

- Šaleška Dolina, ob r. Paki između Šoštanja i Velenja, 144, 184
Šapjane, s. 9 km j. od Ilir. Bistrice, 37
Šenčur, s. 4 km i. od Kranja, 42, 138, 325, 326
Škocjan, s. 15 km s-i od Novog Mesta, 319
Škofja Loka, varošica 20 km s-z od Ljubljane, 39, 41, 42, 110, 139,
203, 204, 324, 329, 330, 352, 366
Škofljica, s. 10 km j-z od Ljubljane, 170, 178, 314
Škrbina, s. 12 km j-i od Gorice, 238
Škrilje, s. 14 km j. od Ljubljane, 168, 173, 303
Smarje, s. 13 km j-i od Ljubljane, 170, 178
Smarje, s. 20 km i. od Celja, 184
Smarjeta, s. 12 km s-i od Novog Mesta, 319
Smarjeta, s. 4 km sev. od Celja, 181, 183
Šmarja Gora (tt 667), 8 km s-z od Ljubljane, 125, 127, 325
Šmartno, s. 4 km s-i od Ljubljane, 120
Šmartno, s. 8 km j-z od Mozirja, 147
Šmihel, s. 4 km sev. od Mozirja, 331
Šop (tt 999), 11 km s-i od Cerknice, 219, 224, 225
Šoštanj, varošica 22 km s-z od Celja, 80, 141, 145, 146, 180
Št. Andraž, zas. 4 km j. od Velenja, 184
Št. Janž, s. 6 km j-z od Radeča, 179, 181
Št. Jošt, s. 9 km s-z od Vrhnike, 42
Št. Jurij, s. 11 km z. od Radeča, 179
Št. Pavel, s. 12 km z. od Celja, 184
Št. Peter na Krasu, s. 9 km j. od Postojne, 311
St. Rupert, s. 13 km s-i od Trebnja, 57, 183
St. Vid, s. 4 km s-z od Ljubljane, 41, 207, 322
Stajerska, oblast u sev. Slovenačkoj pod nemačkom okupacijom,
52, 54, 55, 58, 60, 61, 62, 64, 66, 67, 83, 85, 106, 109, 114, 115, 122,
127, 128, 130, 141, 142, 143, 144, 145, 148, 161, 163, 167, 171, 184,
185, 198, 199, 204, 210, 211, 212, 213, 225, 279, 301, 312, 313, 314,
316, 317, 330, 331, 332, 333, 339, 340, 341, 342, 348, 351, 353, 355,
357, 358
Štalcarji, s. 7 km j. od Kočevja, 309
Štanjel, s. 8 km j-z od Ajdovščine, 240, 241
Štefanja Gora, s. 11 km s-i od Kranja, 325
Štijak, s. 8 km s-i od Sežane, 241
Šurje, s. 6 km s-i od Sežane, 241

T

- Tacen, s. 7 km s-z od Ljubljane, 125
Tabor, s. 20 km z. od Celja, 147
Tabor, zas. 2 km j-i od s. Sostra, 169
Teška Voda, s. 5 km j-i od Novog Mesta, 182
Tešova, s. 1 km s-z od Vranskog, 146, 147
Tisa, reka, 34

- Tisje (po karti 1:100.000-Tisne), zas. 7 km j-i od Litije, 198
 Tolmin, varošica na srednjem toku Soče, 39, 238
 Tolst Vrh (k. 1077), 3 km s-z od Vranskog, 147
 Tolsti Vrh, s. 12 km i. od Novog Mesta, 182
 Tomišelj, s. 11 km j. od Ljubljane, 216
 Toplice (Dolenjske), s. 9 km j-z od Novog Mesta, 181, 319
 Topol, zas. 6 km s-i od Loža, 177
 Topol, s. 4 km s-i od Cerknice, 226
 Trava, s. 2 km s-i od Čabra, 309
 Travna Gora (k. 923), 6 km z. od Ribnice, 177, 218, 301, 303, 305, 309, 311
 Travnik, s. 10 km j-i od Loža, 177
 Trbiž, varoš u Italiji, 37, 39
 Trbovlje, varošica 15 km j-z od Celja, 75, 76, 82, 110, 114, 122, 123, 124, 127, 142, 179, 227, 228, 332, 342
 Trboje, s. 6 km j-i od Kranja, 325
 Trebelno, s. 12 km s. od Novog Mesta, 315
 Trebnje, varošica 40 km j-i od Ljubljane, 43, 47, 57, 168, 221, 222, 315, 319
 Trenta, predeo u izvornom delu Soče, 43
 Trojane, s. 33 km j-i od Kamnika, 127, 137
 Trst, varoš u Slovenskom Primorju, sada pod Italijom, 34, 74, 159, 214, 223, 234, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 334, 336, 337
 Tuhinjska Dolina, i. od Kamnika, dolina r. Nevljice, 127, 322, 323
 Tunjica, s. 3 km z. od Kamnika, 135
 Turjak, s. 21 km j-i od Ljubljane, 42, 43, 171, 174, 175, 213
 Trzin, s. 2 km z. od Domžala, 127
 Tržič, varošica 13 km s-z od Kranja, 110, 131, 330, 348, 352
 Tržič (Monfalkone), varoš u Italiji, 216, 336
 Tržišče, s. 4 km s-i od Mokronoga, 181, 183

U

- Uden Boršt (k. 496), 7 km s-z od Kranja, 325
 Udine (Videm), varoš u Italiji, 39, 240, 338
 Uskovnica, predeo 7 km s-z od Boh. Bistrice, 201
 Ustje, zas. 3 km z. od Mokreca, 303

V

- Vače, s. 6 km s-i od Litije, 323
 Valtarski Vrh, zaselak 8 km j-z od Škofje Loke, 200, 203
 Varaždin, varoš u Hrvatskoj, 44
 Velika dolina, s. 8 km j-i od Brežica, 179
 Velika Poljana, s. 2 km z. od Storžiča,
 Velike Bloke, s. 9 km i. od Cerknice, 226, 227
 Velike Lašče, varošica 25 km j-i od Ljubljane, 42, 43, 222, 310
 Veliki Kamen, s. 5 km z. od Podsrede, 185
 Veliki Orehek, s. 5 km j-i od Novog Mesta, 182
 Verd, s. 19 km j-z od Ljubljane, 159, 223, 224, 226, 355

- Vevče, s. 5 km i. od Ljubljane, 121, 169
 Videm (Udine), varoš u Italiji 30 km s-z od Gorice, 39, 240, 338
 Videm (Dobrepolje), s. 27 km j-i od Ljubljane, 56
 Vinja Vas, s. 9 km j. od Novog Mesta, 182
 Vinica, varošica 22 km z. od Karlovca, 42
 Vinharje, s. 2 km j-z od Poljane, 324
 Vipava, varošica 16 km s-i od Snežane, 37, 238, 239, 241, 334, 338
 Visoče, s. 2 km j-z od Planine (18 km j-i od Celja), 184
 Visoko, zas. 2 km s-z od Turjaka, 303
 Visoko, s. 5 km s-i od Kranja, 139, 325
 Višnja Gora, varošica 20 km j-i od Ljubljane, 302, 355
 Vitanje, varošica 16 km sev. od Celja, 143
 Vodice, s. 8 km j. od Grosuplja, 213
 Vodiška Planina (k. 1135), 6 km j. od Radovljice, 125, 138
 Voglje, s. 7 km j-i od Kranja, 325
 Volče, s. 5 km j-i od Senožeča, 337
 Volčja Jama, 18 km j-i od Celja, 184
 Voluš, vis 5 km z. od Planine, 184
 Vransko, varošica 22 km z. od Celja, 146
 Vremščica (tt 1025), 4 km j-i od Senožeča, 337
 Vrhnika, varošica 18 km j-z od Ljubljane, 41, 42, 215, 218, 220,
 221, 224, 311, 312, 355
 Vršič (k. 1661), 6 km j. od Kranjske Gore, 40, 43
 Vukovar, varoš u Hrvatskoj, 74

Z

- Zabreška Pl., zas. 2 km j-z od Stola, 202, 323
 Zabukovica, s. 8 km j-z od Celja, 143, 184
 Zadvor, s. 6 km j-i od Ljubljane, 169
 Zagorje, s. 6 km j-z od Trbovlja, 115, 123, 124, 141, 142, 143, 342
 Zagradec, s. 33 km j-i od Ljubljane, 50, 51, 243
 Zagreb, glavni grad NRH, 44, 45, 46, 47, 52, 64, 73, 85, 88, 93, 302,
 347
 Zagreben, 9 km j-z od Celja, 184
 Zakriž, s. 2 km s-z od Cerkna, 40
 Zala, zas. 6 km j-i od Mokreca, 171, 174, 177, 179, 301
 Zali Log, s. 17 km s-z od Škofje Loke, 42
 Zali Hrib (Dornberg), varošica 10 km j-i od Gorice, 37
 Zalog, s. 8 km i. od Ljubljane, 44, 168, 169, 171, 222
 Zapotok, s. 20 km j-i od Ljubljane, 174, 303
 Zaprice, zamak u Kamniku, 126
 Zapuže, s. 3 km s-i od Radovljice, 139
 Zatrnik, s. 6 km z. od Bleda, 201
 Zavrh, zas. 4 km j-i od s. Sv. Vid, 223, 224, 225
 Zavrh, zas. 1 km s-z od s. Pokojišča, 301
 Zavrč, s. 16 km j-i od Ptuja, 86
 Zg. Gorje, s. 4 km s-z od Bleda, 201, 204
 Zgornji Kašelj, s. 7 km i. od Ljubljane, 169
 Zg. Rečica, s. 8 km j-z od Celja, 184

Zg. Selce, s. 12 km i. od Celja, 184

Zg. Tuhinj, s. 13 km i. od Kamnika, 323

Zidani Most, s. 50 km i. od Ljubljane, 52, 184

Ž

Žabja Vas, s. 2 km j-z od Poljana, 324

Žalna, s. 4 km j-i od Grosuplja, 313

Železniki, s. 13 km s-i od Škofje Loke, 140, 207

Žiče, zas. 3 km s-i od Radomlja, 136

Žiri, varošica 30 km z. od Ljubljane, 41, 42, 43, 352, 355

Žirovnica, s. 7 km j-i od Jesenica, 129, 323

Žirovski Vrh (tt 961), 26 km z. od Ljubljane, 41

Žlebe, zas. 3 km j-z od Medvoda, 138

Župeno, zas. 3 km z. od s. Sv. Vid, 225

Žužemberk, varošica 16 km z. od Novog Mesta, 243, 318

S A D R Ž A J

Uvod — — — — — — — — — —	7
O izvorima i literaturi za istoriju NOB u Sloveniji — — —	11
1. Izvori i literatura — — — — —	12
2. O istoriografiji — — — — —	23

PRVI ODELJAK

Okupacija i podela Slovenije — — — — —	27
1. 27 mart 1941 — — — — —	27
2. Italijanski i nemački upad u Sloveniju i njena oku- pacija — — — — —	37
3. Rad Komunističke partije Slovenije od 27 marta do 27 aprila 1941 — — — — —	45
4. Nacionalni savet (Narodni svet) u Ljubljani — — —	48
5. Podela okupirane Složenije — — — — —	52

DRUGI ODELJAK

Stvaranje Osvobodilne fronte slovenačkog naroda i počeci oružanog otpora — — — — —	69
1. Pregled političkog života Slovenaca u bivšoj Jugo- slaviji — — — — —	69
2. Stvaranje Osvobodilne fronte — — — — —	93
3. Pripreme za oružanu borbu — — — — —	107

TREĆI ODELJAK

Osvobodilna fronta — država u državi — — — — —	125
1. Ustanak u Gorenjskom — — — — —	125
2. Borbe u Štajerskoj — — — — —	141
3. Borbe u Ljubljanskoj pokrajini — — — — —	147
4. Akcija Osvobodilne fronte u Zasavju povodom ise- ljavanja — — — — —	179
5. Razvoj Osvobodilne fronte i njen Vrhovni plenum (Slovenački narodnooslobodilački odbor) — — —	186

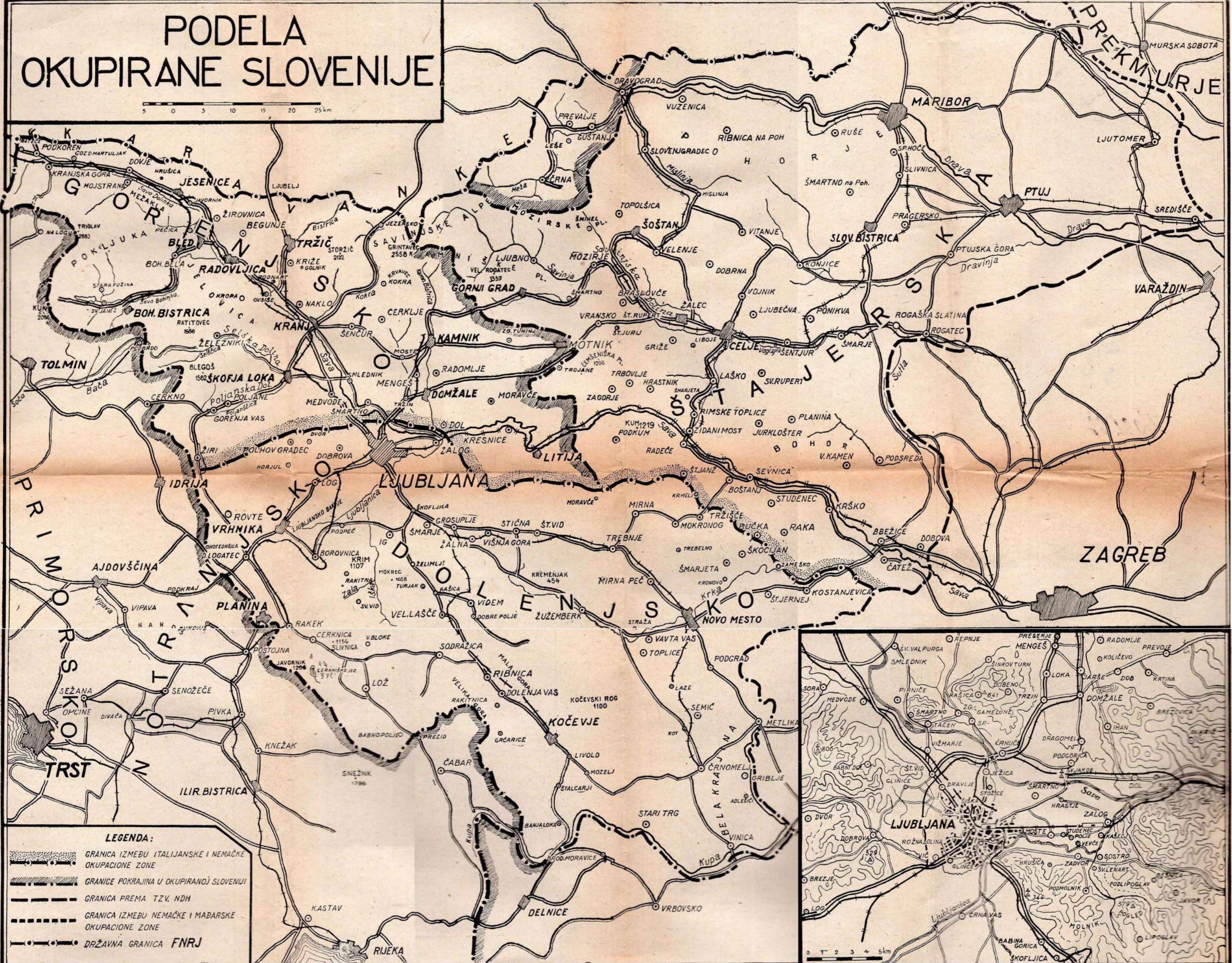
6. Decembarski ustanak u Gorenjskom — — — —	198
7. Razvoj Narodnooslobodilačke borbe u toku zime 1941/42 u ostalim krajevima Slovenije — — — —	212
8. Italijanska vojska preuzima staranje o »redu i bezbednosti« u Ljubljanskoj pokrajini — — — —	228
9. Počeci Narodnooslobodilačke borbe u Slovenskom Primorju — — — — — — — —	234
10. Kontrarevolucija udružene slovenačke buržoazije — — — —	242
a) Konzulta — — — — — — — —	244
b) Narodni odbor kao prethodni stepen Slovenske zaveze — — — — — — — —	247
c) Sredinaši i njihova prva diferencijacija — — —	261
č) Periferne frakcije Slovenske zaveze — — —	263
d) Kontrarevolucionarna uloga slovenačkog klera	273
đ) Mihailovićevstvo u Sloveniji — — — —	284

ČETVRTI ODELJAK

Pripreme za prolećni ustanak — — — — —	287
1. Osvobodilna fronta zimi 1941/42 i u rano proleće 1942 — — — — — — — —	287
2. Porast slovenačkih partizanskih jedinica u rano proleće 1942 i njihove akcije — — — — —	300
3. Reorganizacija slovenačke partizanske vojske upro- leće 1942 i operacijski plan Glavnog štaba — —	342
Skraćenice — — — — — — — —	359
Registar jedinica — — — — — — — —	369
Registar naziva mesta i geografsko-topografskih objekata —	373

PODELA OKUPIRANE SLOVENIJE

5 0 5 10 15 20 25 km

Dr Metod Mikuž

PREGLED RAZVOJA NOB U SLOVENIJI

*

Tehnički urednik
major Slobodan Mitić

*

Korektori
*Vojislav Vučić
Veljko Aleksić*

*

Dato u štampu juna 1956

Štampanje završeno januara 1957

Tiraž: 3.000

ŠTAMPARSKE GREŠKE

<i>Strana</i>	<i>Red</i>	<i>Stoji</i>	<i>Treba</i>
21	napomena 30	10 o. cit.	loc. cit
88	16 odozgo	za prava narodna država	za pravu narodnu državu
100	14 odozdo	-OF	OF-
205	19 odozdo	Cancarev	Cankarev
261 podnaslov	4 odozgo	prava	prva
323	13 odozdo	Jaseniška	Jesenijška
366 registrar	18 odozgo	160	169
376	33 odozdo	8 j-i	8 km j-i
379	;	Kremnik	Kremenik
380	;	Latuš	Letuš
380	;	z. od Bleeda, 202, 321	i. od Domžala, 138
383	16 odozgo	229	222
383	;	3 km j-z	3 km j-i
389	;	Snežane	Sežane
389	;	138	139

CENA 600 DIN.

00